În dimineaţa aceea nu mă aflam nici la un început, nici la un sfârşit, ci la o cumpănă a apelor, unde trecutul se

despărţea de viitor, curgând fiecare pe versantul lui spre a se întâlni la antipod.

Ca totdeauna când plec la drum, m-am trezit cu mult înainte de timp. Se apropia jumătatea lui noiembrie, şi la ora şase, când am ieşit, cu valiza în mâna dreaptă şi cu umbrela pe braţul stâng, afară nu mişca nimic; se simţeau numai apele clipocind. Am ajuns la debarcader cam neliniştit: trebuia să plec – dincolo, pe pământ, aveam întâlnire luată prin telefon cu un mecanic, la ora opt, iar aici părea că oraşul doarme adânc şi pentru mult timp. Curând însă dinspre mare s-a văzut venind un vaporaş rapid, m-am aşezat în lumină, şi când a acostat, am sărit pe bord atât de bucuros şi atât de neprecaut, încât m-am lovit cu capul în pragul de sus al uşiţei de la salonul pustiu. M-am lovit însă şi alteori, de-atâtea praguri de sus. De la ultimul am o urmă vizibilă şi acum; când o descopăr, uneori, mă întristez şi îmi vine să râd.

Am fost şi am rămas, până la urmă, singurul călător pe primul vaporaş ieşit în cursă în dimineaţa aceea – dimineaţa mea, dat fiind că nu mai era nimeni pe drum.

La garaj, portarul şi funcţionarii erau treji, dar neconvinşi; am urcat cu liftul la al nouălea nivel, unde maşina mă aştepta într-o hală cât un aerodrom, exact în locul unde o lăsasem duminică înainte de prânz. I-am spus, în gând, bună dimineaţa, cam ursuz, dar cu intenţie, fiindcă mă feresc să fiu sentimental, chiar din zorii zilei, cu lucrurile şi cu fiinţele foarte apropiate.

Serpentina care leagă cele nouă etaje cu solul te ameţeşte puţin în desfăşurarea ei geometrică, îţi prilejuieşte, în schimb, un joc senzorial-imaginativ, ceva ce nu poţi face oricând: dacă ai stabilit o poziţie corectă a volanului, până jos nu mai e necesară nicio rectificare, şi astfel ai impresia dematerializării, a unei coborâri siderale până la nivelul solului, unde, intrând pe linia dreaptă, se sfârşeşte aterizarea.

Pe când străbăteam cei zece kilometri de viaduct dintre continent şi lagune, am privit printre pleoape marea, de o parte şi de alta, cu senzaţia cunoscută din alte rânduri că plutesc pe ape; acum se adăuga senzaţia anterioară, a aterizării, şi astfel dimineaţa aceea părea cum nu se poate mai năzdrăvană. În urmă vedeam oraşul, cu turnurile şi cupolele lui şi cu campanila din San Marco proiectată pe cerul înroşit, în locul unde curând avea să răsară soarele, întâi pentru mine, şi apoi pentru restul lumii.

Cred că niciodată eul nostru nu are o creştere mai mare decât atunci când ne aflăm singuri în călătorie, şi mai ales înainte de zorii zilei, cu un vehicul pe care să nu-l comande nimeni.

Pornim când vrem – şi dacă vrem nici nu ne gândim la viitoarea oprire…

De teamă să nu întârzii, am ajuns în faţa atelierului cu un ceas mai devreme. Mă aflam la Mestre, suburbia continentală, sau capul de pod al Veneţiei. Am avut timp să privesc, în urmă, peisajul şi întâmplările, încât nu pot spune că ora aceea de aşteptare a rămas goală.

Dispus să mă supun zarurilor, am hotărât ca în cazul când n-aş sfârşi treaba aici până la ora zece, să mă întorc la Veneţia pentru încă o zi, acea zi tristă şi voluptuoasă, fiindcă vine după plecare şi e nesperată. Dar omul meu a ridicat oblonul la ora opt, iar treaba la maşină, o instalaţie electrică, a fost gata la zece fără un minut – fără un minut! –, dacă aşa a fost, de ce să spun altfel? E drept că am mai zăbovit vreo jumătate de oră, cu unele, cu altele, zarurile fuseseră însă aruncate şi am pornit la drum ea să nu-mi trişez soarta.

Când am ieşit în câmpia prelungită de mare, am privit Veneţia în lumina soarelui, cum stătea acolo ca o navă la ancoră, de un tonaj inimitabil, şi mi-am spus că aşezarea aceasta, a cărei asemuire zadarnic ai căuta-o în

toate timpurile şi în toate geografiile, este cea mai strălucitoare dintre anomaliile săvârşite de oameni…

Fiindcă pornisem, n-am regretat că nu m-am întors la ea încă o dată; o ştiu cum va arăta în toate zilele următoare şi mă ştiu şi pe mine, proiectat pe lespezile ei, peste poduri, peste canale şi pe faţade. Plin de voie bună şi de speranţe, am apăsat pe acceleraţie.

*

Trieste nu mai avea ce să-mi transmită după atâtea porturi şi metropole, totuşi, înainte de a trece frontiera cu Jugoslavia, am făcut un ocol destul de mare şi de anevoios, coborând serpentinele lungi până în mijlocul oraşului, şi tocmai la prânz, ora de aglomeraţie maximă. Voiam să cumpăr un accesoriu pentru maşină, destul de necesar pe vremea rea care putea veni de aici încolo. Aş fi putut să-l iau din timp şi fără să fiu obligat la ocoluri, numai că fusese soare şi nu voisem să mă gândesc la zilele ceţoase şi umede. Neprevederea m-a costat două ore de întârziere, iar din oraş am văzut numai caldarâmul, în căutarea nervoasă şi disperată a unui cât de provizoriu şi precar loc de parcare. Izbutind să opresc abia într-un târziu şi cu totul în altă parte decât unde aveam nevoie, am tras folos din întâmplarea că în faţă era o prăvălie cu brânzeturi şi am cumpărat o roată de Gorgonzola.

După un plan chibzuit repede, dar cu multă voluptate înaintea plecării şi pe care l-am respectat aproape tot drumul, tocmai fiindcă avea în el mai puţină chibzuială şi mai multă voluptate, ar fi trebuit să împart distanţa până la Bucureşti în trei etape de câte patru sute de kilometri, ceea ce era rezonabil, având în vedere oboseala de la sfârşitul călătoriei. Astfel, în după-amiaza aceea urma să ajung la Zagreb, unde să rămân peste noapte, escalele următoare fiind Belgradul, apoi un oraş din ţară, poate Băile Herculane, de unde adunasem odată frunze îngălbenite de toamnă.

Dar curând după ce-am trecut frontiera, tot soarele a rămas în urmă, ceea ce nu-i o metaforă, ci un adevăr astronomic, iar în faţă, asupra ţinutului necunoscut pe care urma să-l străbat prima dată, s-a lăsat o umbră grea, şi mai târziu a început să ţârâie ploaia.

*

La începutul lui octombrie, în ziua plecării, era timp frumos acasă, dar de la Câmpina a început să plouă şi a ţinut-o aşa până pe creasta Munţilor Apuseni, de unde şoseaua coboară spre Oradea încă îndepărtată. Acolo s-a ivit soarele, gătindu-se să apună, strălucitor şi neatins de rugină, dar diform, turtit între orizontul sumbru de toamnă şi norii vineţii, prin care abia îşi deschidea o tranşee. Cum coboram serpentinele, soarele îmi apărea când în stânga, când în dreapta, lăţit anormal, trecând repede prin faţă şi, fiind un reper prea luminos şi prea puternic, mă domina de departe, impunându-mi senzaţia că merg în linie dreaptă, iar el alunecă într-o parte şi-ntr-alta, pe dâra de cer luminată. Legănarea era amplă, balansată la fel de neechivoc ca mişcarea pendulei, şi îmi trezea senzaţii sonore, amintindu-mi o melodie de Brahms, ciudată şi înşelătoare, fiindcă pare un vals, deşi e scrisă în măsură binară; la fel era înşelător acum ritmul serpentinelor, de aceea am ajuns jos părând că maşina valsează.

Pe aici mă întorsesem acum câţiva ani din nord-vestul ţării, pe o vreme cum nu se poate mai duşmănoasă, gonind aproape şapte sute de kilometri spre casă, sub toate intemperiile: ploaie, burniţă, lapoviţă, ninsoare, polei, iar ploaie, iar lapoviţă – şi ceaţă, şi şoseaua vâscoasă, îngălbenită de frunzele scuturate. Doream să ajung la un loc uscat şi la căldură, şi totdeauna pe urmă m-am gândit că drumul acela a fost o înfrângere sufletească: n-am putut înfrunta până la capăt vremea rea şi singurătatea. Îmi luam acum o revanşă deplină, ba chiar disproporţionată, cel puţin în ceea ce priveşte spaţiul şi ambianţa: eram tot

singur şi aveam de străbătut de cincisprezece ori vechea distanţă.

Au mai fost şi alte zile ploioase; le amintesc la început, aproape pe toate, spre a rămâne cu cerul albastru.

M-a plouat la Viena sâmbătă după-amiază, când abia sosisem şi când, în loc să întreprind o treabă mai prudentă şi mai utilă, adică să mă asigur că prietenii care urmau să mă găzduiască nu muriseră, nu părăsiseră oraşul şi ţara, am pornit să casc gura pe stradă în hainele mele ponosite de călătorie, umilit de strălucirea vitrinelor. A început să picure când mă îndepărtasem un sfert din diametrul oraşului de locul unde-mi lăsasem maşina. N-aveam nimic să mă apăr de ploaie, iar pe deasupra, fiind sâmbătă, băncile erau închise şi nu puteam să schimb banii în monedă locală. (Aş fi putut să-i schimb în vreo prăvălie, dar îmi place uneori să-mi amplific catastrofic neajutorarea, ca să-mi confer pe urmă dreptul la consolări pe aceeaşi măsură.) Am stat un ceas „bătut de vânt, sub copertina unei vitrine, meditând la nestatornicia omului, la căldura de acasă şi la paharul de coniac „băut în bună tovărăşie – şi o clipă iar am avut gândul întoarcerii, ca în ziua când am fugit din Oradea, să mă regăsesc l-ai mine acasă.

După Viena, câteva zile mai târziu m-a plouat iar, de data asta amarnic, tot drumul lung şi plin de serpentine dintre Salzburg şi Insbruck, împiedicându-mă să văd munţii şi prilejuindu-mi o deviere copilăroasă: am apucat pe o şosea laterală, fiindcă pe indicatorul ei scria Berstengaden. Voiam, cu alte cuvinte, să găsesc în munţii Austriei faimosul cuib de vulturi, refugiul lui Hitler, şi pentru asta am mers douăzeci de kilometri prin ploaie, până ce, cuprins de îndoieli, am oprit la o măcelărie, într-un sat oarecare, să cer informaţii. Toată carnea din prăvălie era foarte roşie…

La Florenţa, ieşind din catedrală pe la ora patru după-amiază, m-am pomenit pe neaşteptate într-o ploaie măruntă şi rece de toamnă. Toată ziua – şi multe zile înainte – fusese doar soare, aşa că uitasem de o posibilă vreme proastă. Acum însă, am zâmbit satisfăcut şi invulnerabil: între timp îmi cumpărasem umbrelă, pe care o purtam tot timpul cu mine după stilul britanic, deşi nu m-aşteptam să-i dau vreodată adevărata întrebuinţare.

De când mă ştiu n-am avut umbrelă. În copilărie, poate am primit adăpost uneori sub cea părintească. În tinereţe, parcă îmi amintesc să fi primit astfel de adăpost din partea unei fete miloase, dar atunci cred că ne-a plouat şi pe unul, şi pe altul…

Văzând deci ploaia florentină şi lumea adunată pe lângă ziduri, mi-am desfăşurat umbrela. Se spune „desfăcut”, numai că, deşi se potriveşte cu gestul, cuvântul e prea mic faţă de amploarea sufletească de unde porneşte.

Ploaia sugerează fertilitatea şi plăcerea pământului plină de gemete, la fel cum o sugerează în dragoste o zdravănă şi vitează muncă a bărbatului.

Pământul se muta la vale, peste şoseaua asfaltată, care părea de argilă, iar stânca ai fi zis că se subţie, roasă de şuvoaie sălbatice. Dezmăţul acesta a ţinut cam două ceasuri, apoi s-a oprit brusc şi s-a făcut lumină. Atunci Sicilia s-a ridicat scuturându-şi şalele, s-a uitat ameţită în zarea albastră, iar pe urmă şi-a îndreptat cu o pudoare leneşă, dar fierbinte, fustele ude şi purificate.

Multe zile mai târziu a mai plouat o dată, cu intermitenţe, trist şi cenuşiu, în răsăritul Italiei continentale, pe când mergeam de la Bari la Pescara şi străbăteam încă o peninsulă muntoasă, între Manfredónia şi Vieste – în cazul că localităţile acestea există, căci le-am văzut numai pe hartă, iar dacă am trecut pe străzile lor sau prin vecinătate, înseamnă că eram în stare de transă, cu

ştergătoarele de parbriz făcând permanent semnul negaţiei.

O ploaie mai veselă m-a întovărăşit o jumătate de drum când mă îndreptam a doua oară spre Roma, venind de la Adriatică. Tocmai când mă resemnasem şi mă bucuram de căldura motănească dinlăuntrul maşinii, s-a ivit soarele. Era duminică dimineaţa, şi un ceas mai târziu am întâlnit capul coloanei de automobile, neîntreruptă şi interminabilă, care pornea din Roma, ducându-se spre… Spre un ştiu ce, spre ce caută oamenii toată viaţa şi mai ales în zilele de duminică. Însă în urma mea şi în faţa lor, cerul era încă negru de ploaie, ceea ce însemna că duminica evadaţilor, spre deosebire de a mea, era nenorocoasă.

În sfârşit, o altă ploaie a încercat să mă mai chinuiască un ceas colea, altul colo, bătând când dintr-o coastă, când din alta, sau din faţă, aci mai rară, aci mai decât să pe la Ravenna, pe la Bologna, şi ceva mai departe. Dar fiindcă mergeam spre nord şi era toamnă înaintată, nu-mi mai făceam inimă rea, mă aşteptam la orice, chiar şi la zăpadă. Şi-apoi niciodată ploaia nu a ţinut mai mult de câteva ceasuri. Iar între două zile pe care le-am numit urâte, deşi erau în altfel frumoase, nenumărate au fost cele cu soare cald şi ceruri albastre.

*

Nu pot să pun în aceeaşi categorie cu celelalte ploaia din ziua întoarcerii. Am luat cunoştinţă de peisajul iugoslav sub umbra de după-amiază, când soarele cobora repede în spate, iar în faţă se înşirau coline cu iarba arsă de brumă. Simţisem demult ce începeam acum să cred: că oprirea la Zagreb, sau în altă parte în acelaşi peisaj, nu putea fi odihnitoare. După lumina aurită a Veneţiei, unde fiecare metru pătrat de apă, de lemn sau de piatră înmagazinează soare şi îl restituie în zilele înnorate, e greu să înduri coline posomorâte, goale şi anonime.

Prin Ljubljana am trecut repede, neliniştit de necunoscut şi de căderea serii; încercările de a cere îndrumări de la localnici asupra drumului s-au soldat cu constatarea şi mai neliniştitoare că e imposibil să găsim măcar un cuvânt într-o limbă comună. Desigur, îmi spun astăzi, ar fi fost altfel dacă mi-aş fi stăpânit panica şi mi-aş fi înfrânat goana. E greu să te înţelegi cu cineva chiar şi-n propria ta limbă când nu iei piciorul de pe acceleraţie. Dar simţeam, vedeam cum vin seara şi ploaia – şi le prevedeam mai lungi şi mai reci decât noaptea şi ploaia Italiei.

La tot ce-a urmat de aici încolo, până ce-am ajuns la Bucureşti, în faţa casei, am asistat aproape calm, cu o nedumerire pasivă, plutind între gânduri sublime şi absurde, uneori fără să-mi dau seama că făptaşul aventurii sunt eu însumi, că tot ce se întâmplă mă priveşte pe mine. De altfel, aventura pe care o aşteptasem atâta şi o căutasem tot drumul începea abia acum, în ziua sosirii.

Venise ploaia şi mergeam pe o şosea care nădăjduiam să ducă la Zagreb, dar mă hotărâsem, să nu mai înnoptez acolo, ci mai departe, cât de departe, fie oriunde, la nimereală. La un semafor, n-am să ştiu niciodată unde – de mult nu mai priveam decât dâra îngustă de asfalt ud pe care urma a-l străbate – în stânga a oprit o maşină al cărei ocupant dinspre mine avea o figură comunicativă. L-am întrebat de drumul spre Belgrad; mi-a făcut semn să-l urmez; dincolo de intersecţie, oprindu-ne pe dreapta am găsit chiar şi-o limbă în care să ne înţelegem.

— Eu rămân aici, mi-a spus binevoitorul, dar prietenul meu (omul de la volan) merge chiar la Belgrad. Urmează-l!

Se făcuse între timp întuneric, şi ploaia se aşezase pentru toată toamna.

— N-am să pot ajunge până la Belgrad. Spune-i prietenului dumitale să mă scoată dincolo de Zagreb şi să mă mai ducă vreo două ceasuri, până la un motel, sau un

han, sau unde crede că aş putea să mănânc şi să rămân peste noapte.

Am pornit la drum, urmând maşina necunoscută. Putea să meargă şi-n iad – ar fi fost totuna, nu mai fusesem pe-aici niciodată şi nu vedeam decât luminile ei roşii din spate, în fascicolul cărora ştergătoarele de parbriz, ca nişte pendule întoarse, păreau că măsoară timpul de-a-ndoaselea.

La un han de pe dreapta şoselei, ghidul meu a oprit. Ne-am dat jos amărâţi, în zeama cenuşie şi vâscoasă care învelea asfaltul. La o sută de metri, în câmp, hanul cu lumini puţine răsfrânte în ochiurile de apă părea o clădire de pământ, gata să se întoarcă în elementul ei înmuiat de ploaie.

M-am uitat la ceas: deşi căzuse întunericul, era abia şapte şi jumătate. Dimineaţa de a doua zi îmi apărea într-o istorie viitoare a omenirii… Cu semne de nereconstituit, l-am făcut pe călăuz să înţeleagă că-i încă devreme şi aş mai merge. (Cu toate că se împliniseră douăzeci şi patru de ore de la ultima mea masă, cina de aseară de la Veneţia, care acum mă umplea de regrete şi de reminiscenţe duioase.)

Am pornit deci, şi, cu ochii în luminile roşii din faţă, am întreprins călătorii fantastice de-a lungul altor drumuri, acelea construite de mine însumi, cu târnăcopul şi cu lopata, de la naştere până astăzi.

Aproximativ o oră mai târziu, ne-am oprit în băltoacele din faţa unei staţii de benzină, unde era şi un motel, cum dovedeau firma de neon şi aglomeraţia de autocamioane. Se aflau acolo zeci de vehicule grele, unele cu remorci cât un vagon de cale ferată. Siluetele lor inundate sugerau nişte transportoare amfibii, un fel de transcontinente şi transatlantice eşuate într-un al treilea element neprevăzut la fabricaţie – nici uscat, nici apă.

Prin intermediul unei perechi tinere aflată în trecere şi care vorbea o limbă accesibilă, am aflat că aici se poate

mânca, se poate dormi, se poate lua benzină, dar că nimeni nu răspunde de maşină, neexistând nici garaj, nici pază.

Curând după ce începusem această etapă, şi mai ales după ce pornise ploaia, mă hotărâsem să iau faptele cum or vrea să vină; am izbutit până la capăt. Nu ştiu dacă vreodată în viitor o să fie tot astfel; nu ştiu mai cu seamă dacă aşa ar fi bine. Deocamdată, scăpat din zona macaroanelor şi a feluritelor paste făinoase, am mâncat, balcanic, patru cotlete de berbec, spre a acumula calorii pentru noapte, şi m-am hotărât să dorm în maşină. Lăsând spătarul, am obţinut un culcuş destul de confortabil, pe care îl experimentam prima dată. Necazul e că ploua rece şi amarnic şi, dincolo de luminile motelului, noaptea, în necunoscutul ei lichefiat, părea ostilă şi impenetrabilă. Încotoşmănit cu ce-am găsit la îndemână, chiar şi-o pătură cărată inutil prin toată fierbintea Italie, am adormit – să fi fost ceasul nouă şi jumătate – în huruitul camioanelor grele care veneau şi plecau încontinuu, în strigătele şoferilor care poate înjurau ploaia şi noaptea; era atmosfera unei staţii de poştă de odinioară, aşa cum o intuiesc – ridicată însă la altă scară şi cu totul mecanizată. Până a mă prinde somnul, am tot simţit paşi în jur, iar printre pleoape am zărit siluete dând târcoale maşinii, capete suspecte, unele bărboase, aplecându-se să privească înăuntru, însă nu m-am temut că ar fi cineva atât de fără minte să mă fure şi pe mine odată cu maşina.

Am adormit aşadar, chinuit rău şi în spirit, şi în mădulare, mâhnit de o încheiere atât de tristă a călătoriei şi nedorind altceva decât să se facă ziuă. Când m-am trezit se potolise forfota din apropiere, continua în schimb ploaia, iar eu dârdâiam rău, din toate încheieturile. În loc să fie apropiere de ziuă, cum sperasem, ceasul arăta abia unsprezece înainte de miezul nopţii; dormisem deci numai o oră, care de fapt fusese o oră de muncă şi de suferinţă, fiindcă, îmi dădeam seama acum, începusem să tremur de

frig odată cu venirea somnului. Aşa se explica trepidaţia constantă a maşinii, cum o simţeam într-un anumit chip, neclar, nu conştient, nu inconştient, nu vis – senzaţia că merg fără oprire pe un drum de tablă ondulată. Îndată ce m-am trezit, am recunoscut aceeaşi trepidaţie, cu aceeaşi amploare şi acelaşi ritm, în propriul meu trup.

Am intrat în restaurant să beau o cafea, la masa unde abia mâncasem friptura de berbec. Acum mirosea a berbec pretutindeni, însă a berbec nefript şi nejupuit, a blană de oaie udă, a târlă, a ogradă, a câine plouat care nu se mai usucă niciodată. Sala era plină de şoferi sau de călători; cu şubele lor îmblănite, cu hainele de oaie cu blana în afară, păreau ţărani de la munte în drum spre vreun târg sau spre vreun noroc.

Mi-am băut cafeaua într-o îngândurare prelungă, apoi am ieşit în ploaie şi am pornit, cu caloriferul deschis până la ultima gradaţie. După câteva minute am început să simt căldura aceea puţin metalică, învăluitoare şi penetrantă, pe care nu poţi s-o cunoşti decât într-un automobil, noaptea, singur, în ploaie şi pe un drum necunoscut.

*

Am plecat singur din întâmplare. Prietenii cu care visasem peste vară călătoria au fost luaţi de vânt într-o noapte şi nu i-am mai ajuns. Am rămas cu amintirea hărţilor întinse pe masă şi pătate pe ici, pe colo de o picătură de vin negru, sfetnic de ispravă, gata să dărâme orice obstacol. Multe sticle ne-au secundat sfatul, şi datorită lor călătoria în comun a fost ca şi consumată…

Lipsa unui ritm comun în organizare, poate lipsa mea de entuziasm, a făcut să nu fiu gata în ziua hotărâtă, în vreme ce ei, mai expeditivi, au plecat cu o săptămână înainte de termen. Deoarece le-am aflat intenţia seara, cu câteva ceasuri înaintea plecării, nu ştiam nici dacă am o cămaşă călcată, nu controlasem, bunăoară, nici măcar

nivelul electrolitului din bateria maşinii, ca să nu mai amintesc alte controale şi niveluri. M-am dus la cinematograf în seara aceea, cu cămaşa de pe mine, la o grădină periferică, aproape goală, şi-am văzut un film care arăta cum se devalizează o bancă; se fura aproape un vagon de aur, ziua-n amiaza mare, folosindu-se o tehnică de nivel electronic…

E ger afară pe când scriu aceste rânduri, cordial însoţit de memoria mea care mă urmează pretutindeni şi reţine întâmplările cele mai neînsemnate, în vreme ce eu merg cu gândul aiurea – ba reţine chiar şi reflecţii abia începute şi, de necrezut, uneori mi le redă duse până la capăt. M-am întrerupt să pun firimituri de pâine afară, la geam, pentru vrăbiile care stau îngheţate şi triste în copacul din faţă. Iar acum, dacă vreau să mă mişc prin casă, ca să mă dezmorţesc trebuie să mă abţin, fiindcă micile păsări îmi văd umbra, se sperie şi pleacă. Poate aceste vietăţi să fie o pacoste, cum spun unii; în ceea ce mă priveşte, dacă le-am adoptat astăzi, sunt dator să nu mă opresc la jumătate. Şi iată-mă imobilizat, spionându-le pe furiş, în vreme ce ele mă spionează de-a dreptul, violându-mi singurătatea…

M-am întors pe jos de la cinematograful acela, unde primul vânt rece de toamnă devaliza de frunze copacii de pe marginea grădinii. Totul atunci, ca şi banca din film, părea expus devalizării.

Drumul trecea pe la prietenii mei; m-am oprit în dreptul casei întunecate şi, privind maşina lăsată în stradă spre a fi gata de plecare la miezul nopţii, m-au năpădit singurătatea şi obida şi m-am simţit eu însumi devalizat de visurile ţesute peste vară. Îmi rămânea însă harta, acasă, adică esenţialul. Dovadă că am plecat, cu planuri noi, făcute la iuţeală – abandonându-le pe celelalte – şi nu m-am rătăcit până în ziua întoarcerii.

Ca niciodată, n-am pus ceasul să sune în dimineaţa

plecării. Eram hotărât ca de aici încolo agenda şi ceasornicul să vină în urma mea, să înregistreze, nu să domine. M-am trezit la şapte dimineaţa şi am plecat la opt, fără să mă pripesc, asistând calm şi puţin indiferent la gesturile mele. Nu era un sentiment fals. În ajun, seara, scrisesem în agenda unde rar trec o impresie: „Mâine dimineaţă plec în Italia. E prea târziu ca să mă mai emoţioneze!”

Dar mă emoţionează astăzi, mai mult decât s-ar crede; mă emoţionează şi acea mică pagină de agendă, şi cele următoare unde am trecut numai escalele. Drumul proiectat mi se părea monoton, banal şi tocit din cale afară. Îşi capătă densitatea, înţelesul şi sunetul adevărat când îl secţionezi etapă după etapă, iar segmentele nu le mai pui cap la cap, ci alături, ca pe nişte coarde de harpă. Fiecare oraş din cele înscrise aici înseamnă un sfârşit de drum, escale de o oră, de două, de o noapte, de o zi sau de mai multe zile. Iată-le: Oradea, Viena, Salzburg, Insbruck, Brenero, Merano, Bolzano, Trento, Riva del Garda, Brescia, Milano, Genova, Portofino, Spezia, Portovenere, Carrara, Pisa, San Miniato, Florenţa, Siena, Civitavecchia, Roma, Napoli, Pompei, Sorrento, Amalfi, Salerno, apoi un loc anonim pe malul mării între Safri şi Reggio di Calabria. Urmează Messina, în Sicilia, Cefalu, Palermo, Trapani, Marsala, Selinunte, Agrigento, Gela, Enna, Donafugata, Ragusa, Siracusa, Catania cu Etna care fumegă şi ameninţă, şi iar un loc aproape anonim, şi tot pe malul mării, înapoi pe continent, dincolo de Sparţivento, pe urmă Tarent, Alberobello – care sună mai frumos decât toate – şi Bari, apoi Pescara, amândouă la ţărmul Adriaticii, de acolo o linie de-a latul peninsulei, până la altă Romă decât cea de săptămânile trecute, dar aceeaşi de-acum două milenii. Nu ştiu sigur de unde începe întoarcerea – poate de aici, poate de la Trapani sau Marsala, extremităţile Siciliei, poate de nicăieri, sau de pe strada mea, din faţa casei.

Escalele sunt încă numeroase: Roma, Assisi, Psrugia, Arezzo, San Marino, Rimini, Ravenna, Bologna, Ferrara, Padova, Veneţia – şi gata; lipsesc locurile pe unde am trecut fără oprire. E aici aproape toată Italia viziunii mele, cred că nu prea îndepărtată de geografie, de istoria oamenilor, a artei lor şi a culturii. Acest itinerar trasat pe hartă repetă aproape întocmai conturul Peninsulei Italice, dar în multe locuri se sustrage, ceea ce trebuie să arate că, în organizarea drumului, călătorul n-a căutat linia cea mai scurtă, ci pe cea mai bogată. Desigur că harta, lângă cuvânt, e mijlocul cel mai bun de a reda drumul. Fără ea, călătoria e mai puţin geografică, are însă avantajul că devine mai muzicală.

Spre a o evoca, în paginile următoare am abandonat de la început datele calendaristice şi itinerarul, hotărât să-mi urmăresc numai sentimentele, care dau naştere unei cronologii intime. Pentru aceasta trebuie să accept toate riscurile destăinuirii, dar e singurul mijloc de a spune ceva nou într-o istorie dezvăluită de alţii.

Cât despre singurătate, apăsarea ei m-a părăsit îndată ce-am trecut de Băneasa. Contopit cu motorul maşinii, mi-am dat seama că n-am să primesc ajutor de la nimeni, că, în schimb, nu voi fi silit să comunic nimănuia emoţiile mele. Apărându-le de exclamaţii indiscrete, păstrându-le tăcerea care triază, purifică şi conservă, pot să le reiau acum, nealterate. Toate merg mai uşor în tovărăşie – ştiu bine – şi aşa, viaţa este adesea mult mai frumoasă. Însă dacă ar fi să plec în jurul pământului, din continent în continent şi din insulă în insulă, m-aş duce tot singur, ca traseu aş alege tot şoseaua asfaltată, iar ca vehicul tot automobilul. Din avion nu vezi nimic, să mergi călare nu mai e timp. Pentru un om modern, două sute până la patru, şi la nevoie şase sute de kilometri pe zi e tot ce poate fi mai recomandabil, ca să vadă ceva, fără să îmbătrânească pe drum.

N-am denunţat alianţa cu automobilul nici în ultima etapă, când împrejurările mi-au fost pe deplin duşmănoase; dimpotrivă, am proslăvit-o, fiindcă dintre toate câte mă înconjurau, numai el s-a purtat bine. Kilometru după kilometru, nezgomotos, sigur şi cu modestie a învins, în numele meu, cerându-mi doar să-i fiu martor, un spaţiu neprevăzut, neidentificat, adesea confundându-se cu halucinaţia, într-o noapte care părea fără sfârşit, apoi în ziua următoare, sfârşită prea curând, şi-n jumătatea altei nopţi, când am ajuns. În tot acest timp, ploaia n-a stat, iar ştergătoarele de parbriz aproape că nu s-au oprit. Micul lor electromotor ar fi putut să-şi dea duhul pe drum. A mai mers mii de kilometri după aceea, merge şi azi. E un prieten.

De la acel loc de popas neizbutit, mai aveam de făcut vreo două sute de kilometri până la Belgrad, unde, ca să ajung pe lumină de zi, mi-am propus să merg foarte încet, ceea ce-i chinuitor şi meschin. Drept compensaţie, mă aflam la adăpost de ploaie şi nu mi-era frig.

Spre norocul meu, nu trecuse o jumătate de oră de la plecare când m-am rătăcit în axul autostradei, o săgeată fosforescentă, incendiată de faruri, arăta imperativ spre dreapta. M-am supus cu bună credinţă şi disciplină şi-am pătruns, sub alt unghi, în noapte. Curând mi-am dat seama că structura şoselei se schimbase şi chiar peisajul părea altfel, nevizitat, cam bizar şi sălbatic. Nu venea niciun vehicul din faţă, nu se zărea vreunul în spate. Am trecut peste un pod arcuit în sus, ca în grădinile japoneze, peste altul arcuit în jos, ca nicăierea. Într-un loc, am văzut smârcuri, apoi perdele de stuf şi fantome albe. În depărtare, pâlpâiau flăcări mici, ca pe o comoară, numai că dădeau o lumină roşie, nu albastră. Când am ajuns acolo, am văzut că erau cutii cu păcură, sau cu altceva inflamabil, în care ardeau feştile afumate, cum se marchează, noaptea, în lipsa altor mijloace, o trecere primejdioasă,

locul unui accident sau un vehicul în pană. Nu era nimic din toate acestea – feştilele ardeau de pomană şi-atât de departe de vreun loc unde să fie oameni, încât nu puteai crede altceva decât că aparţin iadului şi că prin apropiere stau pitiţi diavolii.

După un timp de asemenea navigaţie în necunoscut şi fără busolă, pe la ora unu şi jumătate din noapte, am ajuns într-un sat fără lumini şi fără contur, pustiu şi parcă închipuit. Îndată am întâlnit doi oameni cu un cal, sigur doi oameni, sigur un cal, iar restul nesigur şi de netradus.

I-am întrebat cuvântul internaţional, cu siguranţă ştiut, deoarece aşa se numeşte capitala ţării unde ne aflam cu toţii atunci. La început oamenii au ridicat din umeri – calul a scuturat din frâu – pe urmă, repetând eu cuvântul, s-au uitat unul la altul nedumeriţi – calul a suflat pe nări – şi numai după încă o repetare a întrebării s-au luminat la chip.

— Pravda! a spus unul, arătând înainte.

Celălalt a arătat înapoi şi-a spus nu ştiu cum. M-am uitat la cal, mi s-a părut că simte impasul în care mă găsesc – şi-am pornit la drum. Încotro? Pravda! – ca să nu mă chinuiesc cu sucitul maşinii pe un drum îngust. N-avea importanţă – de zeci de kilometri îmi dădusem seama că nu mă aflam pe drumul cel bun, dar mai mult decât atâta nu mă puteam rătăci. Ceea ce aşteptam şi ştiam că odată şi odată tot va veni, era să se lumineze de ziuă; cu toată ploaia, cerul tot avea să se împurpureze, fie cât de palid, spre răsărit – şi exact într-acolo trebuia s-o apuc.

Am mers astfel printr-un alt pustiu, fără să descopăr nimic, fără să mă mir, până ce-am ajuns în alt sat, pare-se, într-un fel de piaţă înnoroiată, de unde şoseaua se bifurca, la stânga şi la dreapta, în unghiuri de nouăzeci de grade. Cum să optezi pentru unul sau pentru altul? Am oprit confuz.

În piaţa de pământ ud şi frământat, tocmai bun

pentru chirpici, erau două camioane. Câţiva oameni cu torţe se învârteau pe lângă ele, şi dintre ei, s-a desprins unul, se vede deprins cu automobilele străine. Neaşteptând nicio vorbă de la mine – „Beograd! Beograd!” ce-aş fi putut spune altceva într-o limbă necunoscută şi care în noaptea aceea mi se părea că nu e vorbită în nicio parte a lumii? – omul mi-a făcut semne largi şi hotărâte s-o iau înapoi, o maşină din altă ţară neavând ce să caute pe un drum probabil numai cu destinaţii agrare:

— Beograd, zurück! Beograd, zurück!

Ceea ce, sunându-mi ca prin vis într-o limbă auzită parcă şi altă dată, am înţeles, iar ca urmare am pornit înapoi, fără păreri de rău şi fără grabă, făcând în minte proiecte de călătorii fabuloase. Aşa am trecut prin celălalt sat, fără să mai văd oamenii şi calul, pe lângă flăcările iadului, fără să văd diavolii, peste podul concav şi peste cel convex, până ce am regăsit şoseaua principală. Am studiat curios săgeata care mă abătuse anapoda: era tot acolo şi tot imperativă, arătând spre dreapta.

Din restul drumului nu-mi amintesc decât motelurile, adormite şi ude, apărând din zare în zare în lumini de neon aspre şi mai reci decât ploaia. Aşa cum prevăzusem, într-un târziu, cerul negru s-a învineţit, apoi s-a împurpurat palid în faţă. Am micşorat mai mult viteza, am dat drumul mai slobod imaginaţiei – şi iacă astfel, fără să-mi dau seama cum am străbătut ultimii kilometri, cum s-au scurs ultimele ceasuri, la ora opt intram în Belgrad, pe-o ploaie verticală şi deasă, ceea ce dovedea lipsa oricărui pic de vânt şi lipsa oricărei speranţe ca norii au să se risipească…

*

Înainte de a pleca în Italia, între alte hotărâri le luasem pe acelea de a nu mă plimba cu gondola la Veneţia, de a nu mă fotografia în mijlocul stolurilor de porumbei şi mai ales de a nu aborda niciodată asemenea subiecte.

Am câteva principii, unele de demult, altele mai noi,

şi ţin la ele, mai ales dacă am izbutit să le respect. Unul este acela de a evita gestul, gândul şi locul comun, totul într-o accepţie pe care n-o impun nimănui. Am şi altele, nu-i nevoie să le dezvălui spre a se vedea ce fel de om sunt; li se mai adaugă câte unul, din când în când, după înfrângeri sau după izbânzi… Nu m-am plimbat cu gondola şi nu m-am fotografiat cu un porumbel în palmă, în nicio piaţă din Italia. Mi-aş fi respectat principiul până la capăt, dacă astăzi nu mi-ar fi venit un porumbel la fereastră şi dacă în memoria mea n-ar fi pătruns un fapt neprevăzut şi trist. În Piaţa San Marco, la Veneţia, am văzut un porumbel mort – nu mort, ci ucis; zăcea pe lespezile de piatră, cu pieptul sfâşiat, iar sângele aşternuse în jur o mică draperie carmin Aveam un pacheţel în mână; pe el am notat, crezând că aş putea să uit: „Cine a ucis porumbelul?” Hârtia pacheţelului am aruncat-o fără să-mi dau seama că era o însemnare pe ea; fac uneori astfel de notări, pe ce se nimereşte, deoarece nu port carnet în buzunar – pe urmă le pierd sau le rătăcesc, dar nu uit.

Privind Piaţa San Marco, neasemuita, care, din câte am văzut, cred că este cea mai populată de porumbei, mi-a fost teamă că ei uzurpă spaţiul oamenilor; uneori nu mai rămâne nicio cărare pe care aceştia să treacă. Şi totuşi, oamenii trec, forfotesc, fără oprire şi fără ezitare. În faţa lor, păsările se dau la o parte, cu o grabă calmă, elegantă şi elastică, apoi revin ca un val proaspăt. Mi s-a întâmplat, străbătând piaţa, să mă întâmpine un stol dens de porumbei care îşi iau zborul. Mi-am aplecat capul instinctiv şi mi-am acoperit obrazul cu mâinile ca să mă apăr. Cu toate că erau strânşi aripă lângă aripă, m-au ocolit fără să mă atingă, dar atât de aproape, că le-am simţit suflul zborului şi poate chiar respiraţia.

Convieţuirea nu se rezumă însă numai la împărţirea spaţiului. Aici porumbeii nu-şi caută hrana ca toate păsările cerului, ca sărmanul meu oaspete speriat de la

fereastră, ci aşteaptă să le-o dea omul. Omul e oricine – şi cine nu dă grăunţe porumbeilor, măcar pentru bucuria de a vedea cum vin să le culeagă din palmă? Acesta este însă un fel sentimental de a le asigura hrana. Iată însă că, la ore fixe, oameni ai primăriei apar şi împart grăunţele, cu gestul uitat al semănătorului. Păsările roiesc atunci în jurul lor, şi cred că nu de foame sau din lăcomie – şi sper că nici din obişnuinţă, ci spre bucuria privitorilor. Spectacolul devine şi mai frumos, fiind gratuit, în amândouă sensurile acestui cuvânt.

De aceea mă întreb, legitim, după atâta vreme: cine o fi ucis porumbelul?

Belgradul este o metropolă europeană pe care n-o cunoşteam şi pe care aş fi vrut s-o văd, mai ales că, după Viena şi Budapesta, încheie şirul celor trei capitale aşezate pe Dunăre, devenind astfel măcar puţin porturi la mare. De câte ori trec printr-un asemenea oraş, se nasc în mine nostalgii nautice care n-aş vrea să se stingă într-o zi.

Ploua atât de dens şi de definitiv, încât n-am văzut decât vitrine aburite, clădiri cenuşii, asfalt şi caldarâm şi fete în minijup, mai multe decât în Italia şi cu picioarele parcă mai lungi; totul însă era ud – vitrinele, faţadele, asfaltul şi picioarele fetelor, dezgolite două palme mai sus de genunchi.

Fiindcă mai aveam ceva bani şi nu ţineam să-i economisesc, m-am uitat prin vitrine, căutând nu ştiu ce. Negăsind nimic care pe vremea aceea urâtă să nu-mi pară aburit, am cumpărat o sticluţă de parfum franţuzesc. Sticluţa am băgat-o în buzunarul hainei de ploaie, şi până să ajung la maşină am pierdut-o, nu ştiu cum. Mi-a părut rău, de ce să mint, dar nu cine ştie cât. Îndeplinisem ceea ce îmi pusesem în gând, aşa că am pornit mai departe la drum.

*

Erau douăzeci şi patru de ore de când plecasem din

Mestre, având ca odihnă două ceasuri la motelul necunoscut, unul masa, altul somnul în frig – şi-un ceas de plimbare sub ploaie, prin Belgradul cu fete în minijup. Mai aveam de străbătut o sută de kilometri până la frontieră – nu mă îndoiam că am să-i fac fără risc; singura îndoială mi-o dădeau ştergătoarele de parbriz.

Cu toate informaţiile cerute de la un birou de turism, am ocolit mult până să ies în câmp, adică m-am rătăcit, şi nu într-un singur rând, iar acum nu mai aveam umoarea de peste noapte, ca să rămân senin.

Cu toate că de obicei nu iau însoţitori necunoscuţi, am oprit la semnul unui ţăran care aştepta pe marginea şoselei „ud şi răbdător ca un indicator de drum. Nu mai aveam încredere în indicatoare; ori le citisem prost, ori erau puse anapoda – mi-am spus că e mai bun un indicator viu.

Două cuvinte internaţionale i-am adresat ţăranului, după ce l-am invitat lângă mine, la adăpost de ploaie şi-n plăcuta căldură din automobil:

— Frontiera! Rumania!

El a răspuns „îhî” şi mi-a făcut semn că sunt pe drumul dorit. Pe urmă a început să vorbească în limba lui impenetrabilă; poate voia să întrebe ceva, poate se simţea dator să întreţină o conversaţie…

Ascultându-l, tot ridicam din umeri, până ce n-am mai putut răbda şi am izbucnit:

— Dar mai lasă-mă naibii în pace! Nu înţeleg nimic!

La care el s-a luminat dintr-odată:

— Eşti român?

— Da, sunt român!

— Apoi şi eu mi-s român, mă frate!

Se bucura atât de tare, că am oprit maşina, m-am întors spre el şi l-am privit în faţă.

— Ce întâmplare, mă frate! zicea, strângându-mi mâinile, cu mâinile lui bătătorite şi încă îngheţate. Ce

întâmplare să ne întâlnim noi doi aici! Zău, măi frate!

Ajungând în satul lui, omul a coborât, iar eu mi-am continuat drumul, din ce în ce mai domol, pe o şosea deprimantă. Deşi nu mai aveam decât vreo treizeci de kilometri până la frontieră, mi se părea că sunt în primejdie să mă rătăcesc la tot pasul, aşa că, întâlnind la o răspântie alt om care făcea semne, am fost bucuros să-l iau şi pe acesta cu mine.

După întâmplarea anterioară, l-am întrebat înainte ca el să se aşeze bine:

— Nu cumva eşti român?

— Nu, sunt ungur, dar ştiu româneşte.

La ieşirea dintr-un sat străbătut de şosea în meandre, m-a oprit un agent de circulaţie, şi prin intermediul pasagerului meu am aflat că trebuie să plătesc amendă zece dinari, pentru contravenţia, depistată cu radarul – vă rog, acordaţi-mi crezare! –, că prin localitatea lăsată în urmă mersesem cu patruzeci şi cinci de kilometri pe oră, în loc de patruzeci, cum poate scria pe vreo tablă. Deoarece era umoristic şi nu costa scump, am plătit cu multă voie bună, amintindu-mi că în toată lungimea Italiei, carabinierii, poliţia şi ceilalţi îndrumători ai circulaţiei nu mi-au făcut decât semne amicale, cu surâsul pe faţă. Dar ei nu folosesc radarul, instrument care, după unele încercări, a fost lăsat acolo unde îşi îndeplineşte treaba mai bine.

*

Am ajuns la frontieră spre ora prânzului, cu ploaia în creştet şi cu senzaţia că nu mai are mult până să perforeze tabla acoperişului ca să-mi cadă în ceafă şi să se ducă pe şira spinării. Poate acrit şi el de ploaie, plictisit de pustiu şi de inactivitate, slujbaşul sârb abia de şi-a aruncat ochii pe paşaport şi mi l-a înapoiat fără să-mi pună măcar viza de ieşire. Am întrebat – mi-a răspuns că nu-i nevoie. Foarte bine! – dar am insistat să aplice o ştampilă, ca s-o am amintire. Cu toată plictiseala, a zâmbit, mi-a dat satisfacţie

şi, înapoindu-mi a doua oară paşaportul, m-a privit – zău! – cu simpatie. Oamenii se mai pot înţelege chiar şi pe-o ploaie de toamnă!

Grănicerul român care mi-a deschis bariera, un flăcău chipeş, era din capul locului într-o dispoziţie foarte bună. În cincisprezece secunde, a avut timp să-mi spună că se eliberează luna sau lunile viitoare. Dar mai important, că la ora două, parcă, televiziunea transmite de la Londra match-ul de fotbal dintre cutare echipă a Angliei şi – să mi se ierte groaznica ignoranţă! – cutare echipă a României. Din acest motiv, toată lumea de la punctul nostru de frontieră era într-o stare febrilă.

— Ce-aveţi în portbagaj? m-a întrebat jovial şeful vămii.

Atitudinea lui era foarte benignă.

— Să ne uităm, i-am spus. Nici eu nu ştiu bine!

Într-adevăr, nu ştiam pe de rost: lucruri puse claie peste grămadă, niciunul de o valoare demnă să fie luată în seamă; oricum însă, aveau nume. Erau şi câteva cărţi, şi câteva albume de artă, şi câteva plăci de patefon – şi încă. Acestora li se adăugau cinci sau şase butelci învelite în papură, cu vin italienesc, de calitatea a doua. Dar mai aveam un recipient făcut din doage, cu o capacitate de cinci litri, pe care îl numeam butoi, ca să-l cred de altă dimensiune, şi conţinea vin de Marsala, luat cu emoţie de la faţa locului, chiar din preajma viei lui de origine, unde soarele continua să ardă ca pe vremea romanilor. Consumat cu multă cumpătare şi multă desfătare, acest vin a definit o epocă în zilele de după întoarcere. Îmi pare rău că „butoiul” s-a golit, şi epoca s-a dus, poate la fel de goală.

Bunurile amintite până acum nu cereau nicio explicaţie; oricine ştie la ce folosesc şi cât valorează. Aveam însă şi unele obiecte mai greu de numit şi de justificat. Sunt, de altfel, cele de care îmi amintesc cel mai

bine. De pildă se afla, la vedere, ocupând în întregime bancheta din spate, o ramură de cactus, având trei frunze uriaşe, cărnoase, cu ţepi sălbatici şi cu un fruct roşu de mărimea unei mandarine. Acest trofeu îl obţinusem prădând o plantă de doi metri înălţime şi ramificată ca o caracatiţă, undeva în sudul Siciliei, unde zile întregi vedeam tot cactuşi pe marginea drumului; l-am luat ca să nu rămân cu o obsesie şi cu o insatisfacţie, iar răzbunarea plantei mutilate s-a tradus prin usturimi prelungite la amândouă mâinile mele neacoperite şi nedibace. Cu toate cele trei săptămâni de suferinţă în uscăciunea dinlăuntrul automobilului, uneori sub temperaturi tropicale, fragmentul de plantă mai avea ceva sevă în ziua întoarcerii. Sper să prindă rădăcini şi să evolueze în casa unor oameni cărora l-am dăruit, fiind colecţionari de ciudăţenii vegetale. Va fi, poate, piesa lor cea mai spectaculoasă.

Aveam apoi trei bucăţi de marmoră albă, luată din creierii munţilor, de undeva unde, ajungând, m-a învăluit o tulburare complexă, fiindcă locul se numeşte Carrara. Tulburarea cuprindea bucurie, nedumerire, neîncredere, toate pornind de la o dorinţă împlinită cu prea multă întârziere.

Am ajuns după-amiaza, venind de pe malul mării, cu un ocol care m-a răsplătit din plin şi în multe feluri. După kilometri de urcuş pe o şosea presărată cu bucăţi de marmoră căzută din camioane, m-am pomenit în gura unui hău alb – şi-acolo, descoperind peisajul, m-a emoţionat nu ceea ce avea formă şi era la vedere, pereţii dintr-o parte şi cealaltă de unde continuă să se scoată piatră, ci ceea ce nu mai exista ca materie: golul.

Primul rob al acestei pietre mi-a venit în minte Michelangelo, şi nici n-a mai fost nevoie să evoc pe altul. Câtă marmoră s-a scos de-aici nu poţi să-ţi dai seama decât dacă înaintezi până în mijlocul excavaţiei, de proporţia mai

multor secole.

O parte din marmora mutată o văzusem şi-aveam s-o văd în continuare, în formă de statui sau de catedrale. Altă parte s-a risipit, alta a fost batjocorită, alta nu s-ar mai putea afla unde-i, acoperită de lavă, năruită de cutremure, măcinată de vreme, scufundată în mări şi oceane.

La Florenţa, privind blocurile abia încercate de daltă, parcă în joacă, sau cu nehotărâre, dar din care răsar cu o putere vulcanică imaginile faimoşilor „Captivi" destinate să monumentalizeze mormântul nu ştiu cărui papă, m-am gândit că Michelangelo îşi alesese singur marmora din munţii de la Carrara – şi poate din locul unde stătusem ceasuri în după-amiaza aceea, să privesc golul şi să-i dau forme.

Cele trei bucăţi de marmoră aduse de acolo nu sunt mai mari decât o cărămidă – aşa că, luându-le, n-am făcut nimănui nicio pagubă, după cum n-am făcut nici ceea ce s-ar numi o ispravă. Dar au o înrudire sigură – şi s-ar putea să fie chiar foarte apropiată – cu „Captivii" de la Florenţa şi cu giganticul „David", aflat la capătul şirului lor, pus acolo, masiv, invincibil, parcă spre a le făgădui eliberarea.

Mai aveam trei bucăţi de lavă de deasupra Pompeiului. Am oprit pe marginea drumului, am pus mâna şi-am aruncat bulgării în maşină. Lava e cenuşie şi zgrunţuroasă şi nu poate fi câtuşi de puţin o podoabă; e numai o amintire. Dar dacă o priveşti de aproape, descoperi culori surprinzătoare, alb, verde, violet, galben, roşu – cam şterse acum şi prăfuite, dar care vor fi strălucit în ziua când s-au separat din flacără şi au luat forma lor funebră de astăzi. N-aveam intenţia să urc pe Vezuviu; fiindcă mergeam în Sicilia, ţinteam să ajung la Etna, mai puţin vizitat, mai prestigios cu înălţimea lui întreită şi cu probabilităţi de a erupe iarăşi, în ani, în luni sau în zile. Totuşi, aflându-mă în Pompei, după ce vizitasem pe fiecare uliţă dezgropată urmele dezastrului, mi-am spus că ar fi o

cercetare incompletă şi necinstită dacă n-aş merge până la cauză.

Era o amiază senină, doar cu orizontul voalat sub o pâclă subţire.

O şosea cam îngustă, cam chinuită dar practicabilă urcă printre vii împrejmuite cu ziduri de lavă, apoi pe sub pâlcuri de pini, acei pini palmaţi care devin o obsesie de la Roma în tot sudul Italiei şi par supravieţuitorii îngânduraţi, dezorientaţi ai unei alte ere, speriaţi de era noastră.

Dincolo de ei rămâne lava goală –, iar sus, aproape de crater, unde soarele arde mai tare, apar şopârlele, şi ele descinse din altă eră.

La capătul şoselei e un loc de parcaj cu plată benevolă, şi acolo aşteaptă ghizi cu plată obligatorie. Pe Etna, unde ascensiunea e grea şi chiar primejdioasă, nu te conduce nimeni; ţi se dă drumul să urci cum ţi s-ar da voie să zbori cu aeroplanul fără să fi pilotat vreodată. Numai că în Sicilia oamenii au alt temperament decât cei de la Pompei şi Neapole.

— Eşti grăbit? întreabă ghidul Vezuviului, după ce şi-a încasat taxa.

— Foarte grăbit!

— Atunci, uite poteca şi ia-o piano-piano! Aştept să vină un grup de jos; te ajung din urmă.

La începutul potecii, un alt om îţi întinde o bâtă – nici măcar o bâtă, o găteajă strâmbă, neputând să-ţi ofere cine ştie ce sprijin la o ascensiune, fiind abia bună să te apere de câini, lipsă la înălţimea aceea. Întrebi:

— E necesară?

— Desigur!

Urcuşul, lesnicios şi plăcut, durează douăzeci de minute cu pas leneş – un sfert de oră cu puţin sârg. Craterul stins de mult fumegă doar pe ici, pe colo, atât de nefiresc şi de târziu, că te întrebi dacă nu-i un artificiu născocit de ghizi ca să condimenteze puţin locul şi să

impresioneze pe turişti.

Nu erau turişti de loc în ziua aceea – şi nici ghidul meu n-a mai apărut –, aşa că mi-a fost îngăduit să privesc în linişte povârnişurile şi tot ţinutul de jos, între Neapole şi Pompei, cu marea aburind, de parcă vulcanii se strămutaseră în adâncul ei. Cred în el şi simt dezastrul petrecut aici; îl refăcuisem în minte chiar noaptea trecută înainte de a adormi, îl pot relua oricând, cu ochii închişi, cu detalii înfricoşătoare, vizuale, auditive şi olfactice – fum, flacără, materie topită rostogolindu-se la vale, pot să aud trosnetul lavei, sfârâitul pământului pârjolit, strigătele, ţipetele oamenilor, urletul animalelor, pot să simt mirosul lemnului, ierbii şi cărnii arse. Mi-a fost imposibil să-l transpun peste peisajul proaspăt. Nu puteam întregi case din ruinele pe care abia le vizitasem; istoria oraşului mi se părea fictivă, şi urmele lui halucinaţie. Priveliştea înspre vale era definitiv calmă sub soarele de toamnă fierbinte deşi puţin palid, cu atmosfera aurie-verde-albastră, în liniştea cosmică a locului unde mă aflam, numai cu şopârle şi fără oameni.

Şi cu toate că mai târziu s-a auzit un măgar trimiţându-şi chemarea lui seculară pe povârniş, printre pini sau printre măslini, liniştea a rămas aceeaşi, sau poate mi s-a părut şi mai mare. Era atâta încremenire în spaţiul acesta renăscut, şi jos atâta pustiu, încât, nevrând să cred că măgarul aparţine unui om viu, de la o fermă sau de la o vie, mi-am spus că trăieşte cu două mii de ani în urmă şi-l aşteaptă pe Iisus Cristos printre măslini.

În afara celor trei bucăţi de lavă, mai aveam într-o legăturică făcută ţărăneşte din batistă, un pumn de material vulcanic luat din vârful craterului – fărâmituri în multe culori nebănuite şi foarte frumoase. Dacă fiecare vizitator ar culege un pumn din această materie, m-am gândit că Vezuviul ar pierde simţitor din volum, şi nu în milenii, ci chiar în secolele noastre. De aceea, cu toate că

n-am văzut nicăieri înscrisă vreo interdicţie, am disimulat cum am putut mai bine legăturica pe care o socoteam clandestină, şi am coborât bucuros că am asupra mea, şi pentru mine însumi, dovada materială a ascensiunii. Precauţiunea s-a dovedit de prisos; nimeni nu s-a uitat bănuitor la buzunarele mele. Omul căruia i-am predat bâta a întins mâna, şi-a trebuit să-i mai şi plătesc după ce mă încărcase cu o greutate inutilă. Omul de la parcare şi-a luat taxa, apoi m-a pilotat cu gesturi grandioase, cinci metri înapoi şi un viraj la dreapta.

Ghidul încă aştepta grupul să vină din vale. Mi-a urat drum bun şi ne-am salutat cu toată cordialitatea. N-am însă dreptul să cârtesc: oricare din cei trei ar fi putut să mă caute prin buzunare şi să-mi ia lava.

Ar mai fi trebuit să declar la vamă lava de pe Etna, un praf sulfuros, adunat din marginea craterului încă fierbinte, deasupra unui ocean de nori şi de ceţuri şi în bătaia sălbatică a vântului îngheţat de la o înălţime de peste trei mii două sute de metri. Lava culeasă acolo este însă o materie aparte, de care se leagă amintiri reci şi cam tenebroase, astfel că nu mă încumet s-o abordez deocamdată.

Aveam un pumn de sare, extrasă din apa mării la Trapani, în Sicilia, un săculeţ cu pietre de pe malul Adriaticii, apoi două flori şi-o frunză, presate în caietul de drum. Frunza, poate de mirt, am rupt-o dintr-un arbust în grădina casei de la San Michele, şi-o păstrez, deşi vizita acolo m-a dezamăgit.

O floare am luat-o, cu voia paznicului, din curtea casei părinteşti a lui Luigi Pirandello. Nu ştiu cum se numeşte floarea aceasta cu petale violete de formă ovală, care creşte în tufe, decorând gardurile, zidurile, grădinile prin mai toată Italia. O păstrez dintr-un sentiment pios şi trist; sper ca el să rămână, chiar dacă petalele violete au să se decoloreze de timp.

Pirandello a murit departe de casa lui natală din Sicilia; a lăsat însă cu limbă de moarte ca trupul sau cenuşa să-i fie aduse aici şi depuse sub un bloc de piatră roz, care se găseşte pretutindeni în ţinut şi devine în unele locuri culoarea dominantă a peisajului.

O potecă de pământ bătătorit duce din poarta casei până la malul mării, printre grădini ale altora – drum modest, cred că de împrumut. La capătul lui lâncezeşte un pin singuratic, puţin aplecat de vânt, albit de praf şi pe jumătate mort. Acolo e blocul de piatră roz, fără formă, greoi şi hâd, pe un postament jalnic de zidărie proastă. Iar pe o latură a acestei erori, o plăcuţă frumos cizelată dezvăluie numele edililor care au îndeplinit testamentul cu atâta lipsă de inspiraţie.

În schimb, marea, jos, rămâne nealterată. Şi pinul palmat, copacul Italiei, îi rămâne lui Pirandello bun paznic – ca să-i devină bun tovarăş, după ce i se vor usca ultimele ramuri.

Cealaltă floare violetă, cronologic e colecţionată prima, curând după ce intrasem în Italia. Cineva îmi spusese că, trecând pe malul lacului di Garda, să mă opresc la Gardone Riviera, spre a vedea vila lui d'Annunzio; m-am oprit, deşi aflasem demult istoria acestei case şi nu-mi plăcea, fiind un cântec pentru fanfară. Nu-mi plăcea nici stăpânul ei, fie şi numai pentru motivul că în adolescenţă, când îşi tipărea primele versuri, a lansat ştirea propriei sale morţi, ca să stârnească interes şi să stoarcă lacrimi.

Am mers pe şoseaua din partea de apus a lacului, care este o operă de artă în două sensuri, ca lucrare şi ca îmbinare cu peisajul, şi am trecut de Gardone cu ostentaţie.

Era o dimineaţă plină de culori şi miresme, soarele se răsfrângea în apă făcând-o aurie şi caldă – pe malul celălalt trecuse Goethe în drum spre Italia, poate şi

Wagner. Toate acestea, îmbinate cu magnifica mea stare sufletească, se opuneau vizitei la casa cu amintiri zgomotoase. Totuşi, după încă un kilometru, mi-am pierdut credinţa în libertatea mea de a alege, de a hotărî, de a da sentinţe, mi-am spus că s-ar putea să vin cu o imprsie falsificată, că s-ar putea să am o surpriză – şi că oricum nu pierd altceva decât puţin timp. De aceea m-am întors, am ajuns, am plătit taxa de intrare şi am privit.

Vederea asupra lacului, de pe înălţimea unde ajunsesem, m-a câştigat de la început, făcându-mă să gândase că măcar cu atât şi oprirea tot era răsplătită. Am putut astfel să vizitez domeniul cu mai multă bunăvoinţă.

Pe povârniş, în faţa vilei, am descoperit un teatru în aer liber, semănând cu teatrele greceşti din antichitate. M-a indispus. Aici se joacă, din când în când, piesele decedatului. Am zâmbit…

Casa este plasată în aşa chip, încât n-ai cum s-o priveşti în perspectivă, ca s-o poţi preţui; însă nu e greu să-ţi dai seama că n-are niciun stil, decât acela de a fi o proprietate sonoră. Interioarele întunecoase, întunecate şi mai mult de lambriuri sumbre par a fi fost făcute anume spre a deveni muzeu. N-aş fi putut să trăiesc niciodată la largul meu în această casă. Nu ştiu cum s-a trăit; poate oficiind.

M-au derutat manuscrisele, după ce m-au uluit; n-am văzut nicăieri şi nici nu cred că există un asemenea scris, de dimensiuni murale şi ferme, parcă ieşit de sub spadă – câteva cuvinte pe un rând, câteva rânduri pe pagina care seamănă cu un câmp de bătălie unde toţi duşmanii, până la unul, au fost nimiciţi.

În faţa acestei caligrafii năprasnice mi-am spus, doborât, că, mai mult decât orice, d’Annunzio a fost un bărbat şi un luptător… Nu mi-am schimbat părerea între timp, am doar de retuşat gândul de atunci, adăugând că a fost, într-adevăr, un luptător, dar că probabil şi-a dat toată

osteneala spre a se afla şi a se şti – şi scrisul, nefiresc, ar putea să fie o requizită ad hoc.

Deoarece mi-a plăcut să zbor, n-am socotit caraghios aeroplanul agăţat, în poziţia când începe picajul, sub cupola unei aule, dependentă de muzeul aproape gol. N-am socotit necesar să întreb – am presupus că este aparatul lui d'Annunzio din primul război mondial, un mic biplan împânzit, unul din cele dintâi avioane de recunoaştere, neînarmat după câte am putut să-mi dau seama examinându-l la înălţimea aceea; pe atunci inamicii, când se întâlneau în zbor, se combăteau cu pistolul în mână, ca pe câmpurile de duel. A fost vremea romantică a războiului aerian – şi ea s-a potrivit cu defunctul stăpân al casei. La înmormântarea unui aviator căzut, vrăjmaşul venea cu aeroplanul în rasse-mott şi arunca flori pe sicriu. Astăzi, stilul mi se pare mai îndepărtat şi mai de necrezut decât cel zis de „spadă şi capă", când lupta pe viaţă şi pe moarte nu te scutea să fii curtenitor cu potrivnicul, oricât ar fi fost el de primejdios.

La intrarea în această cupolă a amintirilor mecanice, se află două automobile contemporane cu aeroplanul, adică din al doilea deceniu al secolului prezent, două turisme descoperite, torpedouri, cum li se spunea atunci, un Fiat şi un Isota Franchini, acesta din urmă având în trecutul lui prestigiul unui Rolls Royce de astăzi – amândouă grele, masive, parcă blindate, cu arcuri ca de camion, cu articulaţiile ca pârghiile de la macazurile de cale ferată.

Nu mă înşelasem: cu toate că nimeni nu vorbeşte, iar motoarele avionului şi celor două automobile sunt amuţite, casa e zgomotoasă.

Pe înălţimile de deasupra ei, unde ajungi parcurgând poteci umbrite şi paşnice, cu pergole, cu fântâni şi cu trepte, un hangar adăposteşte un mic vas de război, de lemn, o vedetă rapidă înarmată cu torpile. Ceva mai

departe, pe aceleaşi coline prefăcute în parc, navigă în mijlocul vegetaţiei stupefiate un alt vas de război, de proporţii marine, poate un torpilor clasic, cu partea din faţă autentică, adusă aici şi remontată tablă cu tablă, cu partea din spate reconstituită… în ciment.

Bănuiesc că vasul a luat parte la luptele pentru Fiume, care au făcut gloria lui d'Annunzio şi l-au ridicat la rangul de erou naţional. Aş fi putut să cer informaţii clare şi amănunţite, dar nu m-au interesat. Bănuiesc de asemeni că toate aceste lucrări şi consacrări se datoresc autorităţii de stat dintre cele două războaie mondiale, proporţiile lor fiind guvernamentale, mai ales mausoleul care domină totul de pe cea mai înaltă colină, de unde vederea se deschide şi mai larg, şi mai nestânjenit asupra lacului di Garda şi a ţărmului de dincolo, răsplătind şi mai generos urcuşul până aici.

În centrul unei arene de piatră albă, rămăşiţele lui d'Annunzio se află depuse într-un fel de sarcofag roman, pe un soclu atât de înalt, că dacă ai vrea să pui o floare sau să-i curaţi impurităţile lăsate de păsări ar trebui să te urci cu scara.

Dispuse în cerc, vreo nouă sarcofage ceva mai mici şi pe socluri mai joase veghează ca o gardă de onoare, adăpostind, probabil, foşti companioni de luptă, aşezaţi pe grade sau pe importanţa faptei lor.

E o consacrare oficială; aş fi aplecat capul, aş fi respectat în tăcere moartea cu gloria de după ea şi n-aş fi făcut aceste comentarii care îmi vor atrage inamiciţii şi dezaprobare, dacă mai târziu n-aş fi văzut la Ravenna modestul cavou al lui Dante, după ce văzusem multe morminte, de regi şi împăraţi – şi pe-al lui Michelangelo, şi pe-al lui Umberto I, şi chiar sărmana piatră roză sub care este depusă, în atâta sărăcie, cenuşa lui Pirandello.

Recunosc însă că n-am plecat de acolo fără emoţie; de aceea, trecând pe lângă casă, am rupt de pe un zid

floarea cu petale violete.

Ajuns la maşină, dincolo de poartă, am stat puţin pe gânduri, apoi am notat în caiet: „Ceva aici te face să râzi, ceva să urli, ceva să plângi”. Mai jos am scris: „Să nu uit fântânile – susurul lor trist…”

Nu le-am uitat.

*

Pe lângă regulamentele meseriei, cred că vameşii trebuie să ştie psihologie. Un control nu se poate face niciodată cu rigoare deplină, decât poate la Sing-Sing sau la ieşirea din minele de diamant. Cât despre automobil, ar trebui să fii constructorul lui şi să ai instrumente speciale spre a dibui ceva care a fost ascuns cu tot dinadinsul. Un vameş e obligat să citească dintr-o privire cine-i omul din faţa lui. N-a trebuit să dau explicaţii despre provenienţa celor trei bucăţi de marmoră şi despre rostul frunzelor de cactus. Sunt bucuros că vameşul n-a deschis nici măcar unul din geamantane, gest care ar fi fost inutil pentru amândoi.

De la vamă am luat cu mine un călător. Şoferul unui autocamion greu românesc, din cele care fac transporturi internaţionale, se afla acolo în pană, sau în nu ştiu ce altă încurcătură, şi trebuia să ajungă la Bucureşti cât mai curând.

— Dar eu mă opresc în seara asta la Timişoara, sau undeva pe drum, i-am răspuns; de ieri dimineaţă am mers aproape neîntrerupt.

— Vedem noi! a spus el, nedescurajat şi cam evaziv.

Am pornit prin ploaia fără sfârşit. Din capul locului, însoţitorul meu s-a dovedit binevoitor şi guraliv:

— De ce faceţi reprize aşa lungi?

— Nu-mi place să adorm la volan. Când ridic turaţia motorului la maximum, simt că învii. E un stil mai sportiv.

— Păi asta nu-i maşină de sport!

— Nu-i!

Aşteptam nişte serpentine. Vecinul, după ce probabil m-a studiat îndelung, m-a întrebat compătimitor:

— Nu vă doare mâna dreaptă?

— Nu!

— Mă mir. O ţineţi prea încordată.

— Şi stânga la fel!…

Deşi ploua, şoseaua nu era alunecoasă; după ce am încercat prudent prima serpentină, în următoarea, strânsă, aproape în „ac de păr”, am intrat cu viteza a doua şi cu motorul urlând. Îmi cunosc maşina, se înclină fioros în viraje, dar nu-şi ridică nici măcar o roată, oricât ai „trage-o”, iar cauciucurile, cu faimoasa carcasă radială, lăţindu-se pe şosea de te poţi teme că au să crape, nu au derapat niciodată.

— Al dracului se înclină! a bâiguit şoferul.

Şi n-a mai vorbit multă vreme; se auzeau numai ştergătoarele de parbriz, scârţâind pe sticla inundată.

*

Nu iau necunoscuţi cu mine, fiindcă le port răspunderea, în vreme ce ei nu-mi poartă nimic, decât poate, uneori, o antipatie nescuzabilă. Un prieten care a cules noaptea de pe drum doi asemenea muşterii, aducându-i la Bucureşti de pe la Sinaia, şi-a găsit a doua zi tapiseria din spate arsă cu ţigara, şi nu din greşeală, ci punctată sistematic, cu răutate. Unii pot să te şi atace, iar eu nu port arme cu mine, nici măcar un cuţit. Nu-mi place ideea de a fi pe picior de război în timp de pace. Şi-apoi, chiar cu o armă, ca să te poţi apăra trebuie să fii tot timpul în stare de alarmă.

Când merg pe şosea, gândul nu-mi stă degeaba, lucrează într-o potrivire armonioasă şi constructivă cu muzica motorului şi cu ritmul lui. În această stare fac isprăvi pe care nu le-a izbutit nimeni: sar cu schiurile de pe trambulină o sută optzeci de metri, şi chiar mai mult. Îmi pierd greutatea trupului şi planez de la o creastă la alta,

peste prăpăstii neexplorate... Motorul automobilului mă încurajează, făcându-mă să înţeleg că sunt liber să merg cât de departe.

Aceste exaltări dau naştere apoi unor gânduri pe care le pun pe hârtie, în forme de nerecunoscut, admise de aproape oricine şi pe înţelesul aproape al oricui. Din restul explozivului rămâne o flacără îndepărtată şi o detunătură stinsă, pierdută printre rânduri, în spaţiul secret al gândirii noastreânsoţitorul care nu mă cunoaşte şi crede că trebuie să vorbească mă strangulează, mă înjunghie, îmi zdrobeşte ţeasta, mă otrăveşte; puteam să mai enumăr, dar cred că am expus o moarte destul de completă. Iar la sfârşitul drumului, dacă întâmplător se plânge de un junghi, de o durere de cap, de un necaz, parcă mă simt vinovat.

— Îmi pare rău! spun, cu o apăsare în spate.

El clatină din cap şi face un gest cu mâna, care s-ar traduce cam astfel:

— Acum nu te mai scuza! Tot e degeaba!

Din câţi oameni am dus cu mine, în afară de prieteni, nu cred că vreunul să-mi fi mulţumit cu sinceritate. Unii bagă mâna în buzunar:

— Cât costă?

— Nimic! Nu fac transporturi cu plată.

Oamenii răsuflă uşuraţi.

Alţii ridică din umeri, aproape jigniţi, fără să admită jignirea mea. Lipseşte să spună, dar poate gândesc: „Zău? Uite la el, al dracului!”

*

În nouă mii două sute de kilometri, care regret că nu s-au dublat, dar pe care sper să-i încincesc altă dată, am avut, mai de voie, mai de nevoie, câţiva pasageri, şi am să-i enumăr îndată.

Lăsând la o parte pe cei doi din Banatul sârbesc şi pe şoferul de la vamă, toţi trei la întoarcere, primul a fost

omul de la Insbruck, elveţian, neamţ sau austriac.

În dimineaţa noroasă, când plecam peste Alpi şi tot întrebam cum să nimeresc şoseaua care duce spre Brenero, ajunsesem până în faţa gării; eram pe drumul cel bun – aveam să-mi dau seama curând. Oprindu-mă însă încă o dată, să iau o nouă asigurare, un om s-a apropiat plin de interes, iar când a aflat ce destinaţie am, a şi pus mâna pe clanţa portierei din dreapta.

— Brenero? Şi eu merg tot acolo!

Îmi strica dimineaţa care, deşi posomorâtă, putea să fie fructuoasă. Aveam o dispoziţie uşor melancolică, dar mă simţeam puternic şi ştiam că voi depăşi vechiul meu record la săritura de pe trambulină. Vecinul nu era guraliv, ci fricos, şi pe şoseaua sinuoasă, destul de aglomerată, îmi strica satisfacţia depăşirilor cu icnetele lui de spaimă. Nu eram foarte grăbit, dar dacă am văzut aşa, am început să exagerez, ca drumul să-l coste cât mai scump. Mă aşteptam să-mi ceară să opresc, spre a coborî, când, după un timp, am observat că se liniştise. Stătea cu capul între umeri, cu dinţii strânşi, ţinând cu amândouă mâinile o servietă mare pusă pe genunchi. Cinci kilometri mai departe zâmbea destins şi foarte mulţumit, bătând cu degetele în servietă… N-am mers până acolo încât să intru într-un şanţ sau într-un stâlp, spre a-l pedepsi pentru o bună dispoziţie atât de ilegitimă din moment ce-o uzurpa pe a mea, la care aveam dreptul primului bine dispus.

Aproape de frontieră, am oprit să iau benzină. În timp ce rezervorul se umplea, îmi studiam pasagerul, prin geamul de la spate. Îi vedeam numai umerii şi ceafa; părea pietrificat – n-a făcut o mişcare, n-a întors măcar o dată capul să vadă ce se întâmplă cu mine, şi eram doar în patria lui, sau în una învecinată…

Când plec undeva cu prieteni, vin de obicei să-i iau din faţa casei cu rezervorul plin. Altfel, la staţiile de benzină fiecare din ei umblă la portofel, crezând că-i

datoria lui să contribuie cu ceva la cheltuielile de drum. Nimeni nu ştie că adevăratele cheltuieli sunt altele, şi cea mai grea dintre toate, orele, zilele irecuperabile.

Odată, demult, când aveam foarte puţini bani, sau aproape de loc, dar mă bucuram de proprietatea unui automobil (vechi, mic, cârpit), doi cunoscuţi mi-au propus să mergem până la Braşov, spre a vedea o prietenă comună, rău bolnavă şi în primejdie de a nu mai fi. Dat fiind scopul, am încuviinţat îndată, iar a doua zi în zori am pornit. Pentru aceasta a trebuit să mă împrumut cu o sută de lei, costul benzinei şi al uleiului, şi toată după-amiaza, plus o jumătate de noapte, să stau pe lângă automobil sau pe dedesubtul lui. Făceam aceste treburi atât de plăcere, cât şi de nevoie, fiindcă nu puteam plăti un mecanic, decât dacă nu mai aveam încotro. Altminteri îmi întreţineam singur maşina – adunasem încet-încet toate uneltele necesare – făceam reparaţiile mai mici, pe cele mijlocii, pe cele mai mari, ba s-a întâmplat ca într-o vară, chinuindu-mă o lună întreagă, să-i fac reparaţia generală.

Ajunşi la Braşov, ne-am îndeplinit datoria pioasă de a ne vedea prietena bolnavă şi de a o asigura că o să trăiască mai mult decât fiecare din noi în parte. Trăieşte şi astăzi şi, după toate semnele, s-ar putea ca vorba spusă atunci să devină adevăr într-o zi – sper cât mai îndepărtată.

A rămas înţeles să ne întoarcem după-amiază, cu alte cuvinte de îmbărbătare, şi, ca să n-o obosim, am mers în oraş la masă. Cunoscuţii mei au propus restaurantul Aro; m-am eschivat, altfel n-aş mai fi avut bani pentru benzina de întoarcere. Am spus că sunt invitat undeva, şi ne-am despărţit urându-ne poftă bună.

M-am dus să umplu rezervorul maşinii, după care mi-a rămas un leu, pare-se. Cu el am cumpărat floricele de porumb, prânzul meu din ziua aceea. Le-am ronţăit plimbându-mă discret prin parcul din faţa restaurantului,

până am dat de o bancă la un loc bun de observaţie. Voiam să văd când ies ceilalţi, ca să mergem cât mai degrabă. Până atunci, i-am descoperit într-una din vitrinele de la Aro, instalaţi faţă în faţă la o masă civilizată, serviţi de un chelner în haină neagră, care le arăta pe listă ba una, ba alta.

Ca să nu fiu compătimit, am să spun cu întârziere că în maşină fusesem nu trei, ci patru; aveam şi eu o tovărăşie, o fiinţă bună la răbdarea de foame, care pe vremea aceea compensa orice masă şi orice lipsuri momentane. Aşa că de fapt punga de floricele am împărţit-o pe din două, după cum ne-am împărţit şi cerul senin, şi multe altele de asemeni senine…

La întoarcere, însoţitorii, care se bucurau de bunăstare ignorându-mi sărăcia, au sforăit în fundul maşinii, răpuşi de bucatele suculente şi visând, poate, cu invidie, că într-o casă gospodărească noi mâncasem mult mai bine.

Zâmbeam – zâmbesc şi astăzi gândindu-mă la vârsta când poţi fi fericit cu o pungă cu floricele. Dar cine ştie când se termină vârsta aceea?!

În cazul pasagerului de la Insbruck, e limpede că stătea atât de înţepenit şi nu coborâse măcar spre a se dezmorţi de teamă că ar fi fost obligat să vadă ce se întâmplă – şi-atunci ar fi trebuit să contribuie măcar un pic la alimentarea maşinii, fie şi cu un gest, care nu se ştie niciodată dacă nu e luat în serios.

M-am întrebat pe urmă ce fel de om o fi fost şi cu ce s-o fi îndeletnicit. Era rumen la faţă şi bine legat la trup, îmbrăcat convenabil, poate chiar elegant în ţinuta lui de drum. Servieta, de calitate bună, neroasă pe la cusături, nu amintea pe cunoscutul voiajor comercial, încărcat cu mostrele unei întregi industrii. Mai degrabă cred că era un mic antreprenor, angajat poate pe la nişte lucrări de drumuri aflate tocmai în curs. Dar atunci cum de nu avea o

maşină, când pe-acolo fiecare tinerel are măcar o rablă, dacă nu un super-sport?

Nu, după înfăţişare nu putea fi un pieton definit. Am fost dator să ajung la concluzia că omul meu avea chiar două maşini, dar le economisea. Pe scurt, era un chilipirgiu.

De altfel, la Brenero nici n-a coborât. Abia acolo mi-a spus că merge mai departe. A aşteptat răbdător o jumătate de oră până mi-am făcut toate formele, am schimbat bani, am luat de la Automobil Club tichete de benzină pentru turişti, m-am uitat de jur-împrejur să înregistrez peisajul şi să nu-l uit. Era tot cenuşiu, dar spre sud se vedeau lumini azurii.

Omul m-a părăsit cu părere de rău la Vipiteno, când am apucat pe alt drum. Aveam de ales, ce-i drept, puteam să merg cu el pe la Bressanone, pe o şosea mai bună, după cum mi se spusese din timp. Pasagerul meu a încercat să mă convingă, adăugând nu ştiu câte alte avantaje oferea traseul, plus acela, subînţeles, de a-l avea pe el tovarăş de drum.

Hotărâsem să merg prin Merano, ca să trec Alpii pe la Pasul Giovo, nume care mă ispitise prin el însuşi demult. Răsplata a fost mai mare decât credeam. Noroc că omul de la Insbruck n-a avut drum pe aici! Ca să scap de el, aş fi luat-o prin Bressanone şi aş fi rămas cu regretul unui gând neîmplinit…

Al doilea pasager a apărut tocmai în sudul Italiei. Intrasem într-o localitate numită Villa San Giovanni, unde trebuia să mă îmbarc spre a trece în Sicilia, şi întrebam la fiecare răspântie drumul spre ferry-boat. Un om în uniformă de vameş a deschis portiera, oferindu-se să mă conducă până acolo. A trebuit să apuc cu amândouă mâinile, în grabă şi în zăpăceală, tot ce adunasem pe fotoliul din dreapta în lungul peninsulei: hărţi, pliante, cărţi poştale ilustrate – şi ce aveam dinainte: caietul de

drum, mănuşi, lanternă, fulare şi altele. Nu merita atâta osteneală pentru câteva sute de metri… E greu de înţeles ce mult m-am chinuit să readuc în faţă lucrurile aruncate pe bancheta din spate!

Mergeam pe coasta de sud a Siciliei, de la Marsala la Sciacco, şi pe la jumătatea distanţei urma să ies din şoseaua principală apucând la dreapta, ca să ajung la Selinunte, în căutarea unor ruine din antichitate, pe care de obicei nu le caut. La intersecţia unde un indicator neclar mă lăsase în încurcătură, am aşteptat până ce a oprit alături o maşină venită din urmă. Fără să aştepte o vorbă, un om gras şi gros, pe jumătate târgoveţ, pe jumătate ţăran a şi sărit prin dreapta ca să vină spre mine.

— Selinunte? l-am întrebat, arătând direcţia presupusă.

— Selinunte! mi-a răspuns el, deschizând portiera. Eu merg la Selinunte!

Iar a trebuit să arunc lucrurile de alături, iar să le răvăşesc pe toate. Omul avea în mână o legătură de pânză cenuşie, cam murdară, din care dădea să picure ceva, în timp ce în aer se ridica un miros marin, dar insuportabil. Mi-am dat seama că avea acolo peşte sau alte produse ale mării. Ne aflam la amiaza zilei, soarele dogorea scoţând aburi din tabla maşinii, şi pe această temperatură cuprinsul legăturii părea că o să explodeze olfactic.

Am avut noroc că omul, care nu mirosea mai frumos, n-a mers până la Selinunte. N-am regretat că mă minţise, deşi minciuna se asocia cu înşelăciunea: falsa declaraţie a destinaţiei trebuia să-i asigure locul în maşină, în schimbul oficiului de ghid, care, într-un fel sau altul, se plăteşte mai totdeauna. E drept că înainte de a ne despărţi mi-a arătat drumul – unul şi singur, pe o câmpie care nu se putea sfârşi decât la ţărmul mării, unde erau ruinele.

Câteva zile mai târziu, intrând în Catania la ora cea mai nepotrivită, spre prânz, când circulaţia în oraşele mari

capătă caracterul unui război deschis, pe viaţă şi pe moarte, între automobile, când nu ai unde parca dacă nu ştii străzile una câte una cu refugiile lor tainice, când nici măcar nu poţi opri o clipă ca să-ţi tragi sufletul şi să ceri o informaţie, căci altfel cel din spate e capabil să te depăşească pe deasupra, turtindu-te şi nemulţumindu-se cu atâta, m-am folosit de răgazul oferit de un semafor aflat pe culoarea roşie şi am rugat gâfâind pe un trecător să-mi indice drumul spre o anumită adresă. Probabil ceea ce-i ceream însemna o complicaţie atât de mare, încât îi era imposibil să-mi explice în câteva clipe, până se schimba culoarea semaforului. Atunci, poate făcându-i-se milă de mine, impresionat de consternarea mea şi de groaznica-mi neajutorare, s-a urcat alături, peste lucrurile pomenite mai adineaori, pe care n-a mai fost timp să le iau de acolo.

— Dar ce cauţi dumneata în locul cutare? m-a întrebat îndată ce-am depăşit intersecţia infernală.

Căutam un hotel despre care aveam indicaţii.

— Dacă-i aşa, a hotărât catalanul, te duc eu la un hotel mult mai bun şi mai convenabil.

Ce puteam face? M-am gândit că meseria lui era să recolteze muşterii pentru un anumit hotel; m-am supus strângând din dinţi – îi eram victimă!

Dar bietul om n-avea niciun interes şi niciun câştig acolo unde m-a dus; mi-am dat seama că nimeni nu-l cunoştea, nimeni nu-l aştepta. A mai pierdut cu mine şi nişte minute, pândind în sus şi în jos pe trotuar, în vreme ce eu aşteptam ilegal pe al doilea şir, până ce a plecat un automobil, şi mi-a făcut semn să viu repede ca să iau locul eliberat, pe care îl vizau mulţi. Despărţindu-ne, am aflat că este profesor. Avea înfăţişarea unui om comunicativ şi în acelaşi timp reţinut; acest amestec paradoxal creează un tip uman foarte cald şi foarte distins. Era însă prea târziu să regret că l-am bănuit; la ora prânzului, într-un oraş mare, cu circulaţia exacerbată, şi după mii de kilometri de

drum i se poate întâmpla oricui!

În seara aceleiaşi zile şi tot la Catania, coborând de pe Etna, după ce căzuse de mult întunericul, am ajuns la marginea oraşului în altă clipă de înghesuială. Mă aflam într-o situaţie agravată de întuneric, de neodihnă, şi poate de impresiile cu care ajungeam la nivelul mării, unde se află oraşul, coborând de la peste trei mii de metri. Un domn vârstnic, din a cărui înfăţişare n-am apucat să desluşesc decât un cap neobişnuit de voluminos, s-a oferit să facă o plimbare împreună cu mine, de la periferie până în centru, unde se afla garajul – căci trebuise să găsesc un adăpost maşinii, nefiind îngăduit s-o las în faţa hotelului, iar pe la parcajele învecinate negăsindu-se loc nici măcar pentru o bicicletă. Însoţitorul mi-a vorbit tot drumul, având însă grijă să-mi atragă atenţia din vreme când s-o iau la stânga, când la dreapta, ceea ce-i un mijloc foarte plăcut de a voiaja în necunoscut şi în aglomeraţie. Era pensionar, fost slujbaş în poliţie, şi când a aflat că sunt român, a ţinut să-mi spună că îndatoririle slujbei îl duseseră odată în România, dacă nu cumva în Bulgaria, în Jugoslavia sau în Turcia – pe undeva pe acolo. Important rămâne că m-a îndrumat fără greşeală până la garaj, cale lungă şi complicată, dovedind că, dacă făcea confuzii în ceea ce priveşte geografia Balcanilor, cunoştea în schimb foarte bine Catania.

N-am amintit la vreme despre ghidul de la Viena, fiindcă nu era un necunoscut, ci un prieten, şi nu ştiam dacă să-l pun în aceeaşi categorie cu ceilalţi. Dar deoarece vreau să precizez cât am mers singur şi cât nu, am să adaug şi cei patru kilometri străbătuţi pe Ring sub îndrumarea lui, din Mariahilferstrasse până dincolo de canalul Dunării; acolo avea un al doilea domiciliu, un mic apartament pentru oaspeţi, unde, introducându-mă, m-a poftit să rămân cât îmi place. Îmi plăcea foarte mult, dar n-am stat decât trei zile. Voiam să ajung în Sicilia.

Distanţa parcursă cu toţi cei amintiţi până aici abia dacă depăşeşte o sută de kilometri. Am avut deci destulă şosea, destule ore şi zile numai ale mele, aşa că, pentru orice neizbândă nu pot da vina pe nimeni. În schimb, şoferul de la urmă a rămas lângă mine până la capătul drumului şi n-a izbutit să mă scoată din fire. Eram atât de obosit, încât kilometri întregi nici nu l-am auzit ce spune. La început l-am ascultat cu întreaga mea bunăvoinţă şi voie bună.

— De ce să ne mai oprim? a început el îndată ce pornisem.

— Fiindcă sunt foarte obosit! Nu uita că de ieri dimineaţă mă aflu pe drum.

— Mai conduc şi eu. Vă rog să aveţi încredere.

Aveam toată încrederea; un conducător de autocamioane grele, care face transporturi internaţionale, trebuia să-şi cunoască foarte bine meseria.

— Dacă stau alături, i-am răspuns, obosesc şi mai mult.

E adevărat; de câte ori am făcut un drum ca pasager, fie conducătorul cât de abil, am ajuns la destinaţie mult mai obosit decât dacă aş fi condus eu, neîntrerupt. Dar la împotrivirea mea se adăuga un factor pe care nu i l-aş fi putut mărturisi fără să mă socotească sucit. Plecasem din faţa casei singur; nu avusesem din capul locului această intenţie, dar acum voiam să ajung înapoi fără asistenţa nimănui; altfel socoteam că ar fi fost un abandon – şi tocmai aproape de sfârşit.

Mi-am adus aminte cum a debarcat în Perú Erich de Bischop, cu pluta remorcată de un torpilor. După plecarea gălăgioasă, sosirea era atât de umilitoare, încât pentru el ar fi fost mult mai bine să fi murit, mai ales că trăise destul. Exemplul este disproporţionat, însă umilinţa de a nu izbuti răneşte sufletul unui om în proporţie nu cu faptele, ci cu năzuinţele lui.

Plecasem de la frontieră pe la ora unu şi jumătate. Oamenii de acolo mă sfătuiseră să merg prin Sibiu, apoi pe valea Oltului, deşi aş fi preferat malul Dunării pe care voiam să-l mai văd o dată în topografia lui de astăzi. Pe drum, însoţitorul meu s-a asociat cu dorinţa aceasta, părăsită:

— Pe la Turnu-Severin distanţa e mult mai mică.

— Dar n-ai auzit că şoseaua e stricată?

— Pe câţiva kilometri nu-i tocmai bună; restul… Doar am trecut pe-acolo alaltăieri!

— Ia harta şi măsoară!

Aveam hărţi de toate felurile, cu şoselele kilometrate, dar nu-i trebuiau; cunoştea distanţele pe dinafară. S-a apucat să facă socoteli în gând, mişcând degetele pe genunchi, până a ajuns la două cifre finale; drumul propus de el şi dorit de mine oferea avantaje simţitoare în comparaţie cu celălalt.

— Mergem pe la Turnu-Severin! am hotărât.

— Şi poate nu ne oprim! a adăugat el insidios. Avem cinci sute de kilometri.

Erau aproape şase sute şi mai făcusem o mie în aceeaşi etapă – dar nu fusese cu mine să vadă. Fiind ora prânzului, s-au trezit în mine grijile gazdei.

— Iată ce este, am spus, eu de obicei nu mănânc decât spre seară. Dacă ţi-e foame, oprim unde vrei.

— Nici eu nu mănânc.

— Eşti omul meu, atunci! O să bem o cafea, undeva, mai târziu.

După un timp, am avut o tresărire, un gând venit cu întârziere, anume că port răspunderea totală a unui om, dacă am convenit să-l iau cu mine.

— Ascultă aici şi nu te sfii! Poate n-ai bani de masă, nu-i nicio ruşine. Îţi dau eu!

— Vai de mine! Am cincizeci de lei, uite-i colea. Nici nu mi-ar trebui mai mult.

Fiindcă am ocolit Timişoara, am ajuns curând la Caransebeş, unde am oprit să iau benzină. Ploua şi aici. În faţa pompei – nici n-a fost nevoie să bag mâna în buzunar – mi-am dat seama, parcă picat din cer împreună cu ploaia, că n-am niciun ban la mine, în afară de doi-trei dinari şi de vreo sută cincizeci de lire.

Mi-ar sta foarte bine să spun că după o clipă de stupoare am izbucnit în râs şi-am râs de se zgâlţâia maşina. Nu! Am căzut într-o disperare totală, în care dacă mai era loc de ceva se amestecau furia, umilinţa, nedumerirea, prostirea, sentimente inegale şi contradictorii. Mă aflam fără benzină, într-un oraş unde nu cunoşteam pe nimeni, la sute de kilometri de casă, ploua, venea seara, iar omul de alături, căruia îi datoram ocrotire, mă privea nedumerit, fără să ştie câtă nevoie simţeam în clipa asta de ocrotirea altcuiva. După un timp de gândire, am recurs la ocrotirea lui.

— Câţi kilometri sunt până la Craiova?

Aveam acolo câţiva prieteni – mă legam de acest gând, fără să mă întreb dacă am să-i găsesc şi cum, fiindcă nu cuno. şteam adresa niciunuia.

— Vreo două sute cincizeci de kilometri.

— Scoate banii! am spus.

Astfel, după ce îmi invitasem însoţitorul să mănânce pe banii mei, am fost nevoit să iau benzina pe banii lui, douăzeci de litri, cât se cuvenea pentru cei cincizeci de lei. Socotind că mai aveam câţiva litri în rezervor, puteam ajunge la Craiova, cu condiţia de a nu conduce nesăbuit. Cât despre cafea, a trebuit să renunţăm.

Nu mi-a lăsat o amintire urâtă drumul acela greu. Dimpotrivă, a avut darul ca din mic, să-mi trezească gustul aventurilor mari, la care am să râvnesc până la sfârşit.

Unde şoseaua se bifurcă spre Băile Herculane, mi-a venit, să râd: acum chiar să fi vrut, nu mai puteam să mă opresc aici, fără un ban în buzunar şi fără un om cunoscut.

De la noua Orşovă, construită pe înălţimi, deasupra celei care va fi inundată curând, şoseaua a dispărut, lăsând locul unei învălmăşeli de piatră şi de pământ răscolit. Strecurându-mă printre camioane, tractoare, buldozere cu mersul greu şi adânc, am trecut pe făgaşe lungi, ocolind aci o hârtoapă, colo un dâmb, dincolo aşteptând să se despotmolească un vehicul aşezat strâmb. Din când în când, câteva sute de metri, drumul începea să pară mai bun. Omul meu mă încuraja, în vreme ce eu strângeam din dinţi:

— Acum nu mai avem mult!

Pe-alocuri intram în apă până la butuci; n-ar fi fost nimic dacă aş fi ştiut ce-i dedesubt.

— Fără grijă! Am trecut alaltăieri pe aici.

Cred că Dunărea era vânătă – altceva n-aş avea ce să spun. S-a întunecat înainte de a ajunge la Turnu-Severin, un oraş care îmi place în orice anotimp; de data asta m-am bucurat că însoţitorul meu m-a scos pe un drum lateral şi l-am ocolit. Aveam aici amintiri pe jumătate triste, pe jumătate duioase, şi nu era timp să le retrăiesc cuviincios, în odaia din fund a unei cârciumi tihnite, fără muşterii, cu puţin foc în sobă, cu puţin frig în suflet, cu îmbărbătarea unei sticle de vin. Am să mă întorc altă dată!

Am trecut prin sate goale, peste poduri şi căi ferate – nu mai ştiu nimic. Pentru această parte a drumului îi sunt recunoscător însoţitorului care a colaborat cu mine ca la raliu:

— Atenţiune, curbă la dreapta!… Camion în faţă!… Frână! Curbă la stânga!… Linie dreaptă.

Cunoştea şoseaua şi cu ochii închişi.

Pe asfaltul înnegrit de apă, în bătaia ploii necurmate, cu perdele ude peste perdele cenuşii în faţă, privirea, oricât ar fi de indispensabilă, devine un simţ secundar, înlocuit de alt simţ, pe care nu-l pot numi, fiindu-mi necunoscut. Micşorezi viteza, nu ştii de ce, rămâi cu

piciorul pe frână, te apleci în faţă şi deodată vezi o căruţă pe dreapta. Nemernicul căruţaş n-are nicio lumină, şi nici nu-i pasă! între roţile din spate, un câine jigărit merge prin zloată… Poate sufletul câinelui emite o undă – altfel n-ai simţi căruţa!

— Atenţiune, curbă la dreapta! Barieră de cale ferată!

Auzeam glasul ca de pe altă lume, dar îl ascultam ca în lumea noastră. Am făcut între timp sărituri la trambulină, însă cu modestie din ce în ce mai mare, intimidat de poziţia indicatorului de benzină.

— Câţi kilometri mai avem până la Craiova?

— O sută.

— Mi-e teamă că nu ajunge!

— Cincizeci!

— Nu, n-are cum să ajungă!

— Douăzeci!

— Ne lasă din clipă în clipă!

Şi ploua într-una! Cine se îndură pe-o vreme ca asta să oprească pe marginea drumului, să scoată furtunul, dacă-l are, ca să-ţi dea câţiva litri de benzină?

Dar am ajuns şi n-am oprit decât la Telefoane. Ploua mai mărunt, mai rar, şi lumea umbla forfota pe trotuare. De ce, dacă aveau o casă încălzită, o fiertură ca lumea, un pat moale – şi nu le trebuia benzină?

Prietenul pe care mă bizuiam în primul rând nu era trecut în cartea de telefoane. Despre alţii nu ştiam mai mult…

E uşor să spun: „M-am dus la revista literară a oraşului…” M-am dus, într-adevăr, însă cu câtă nelinişte, cu câtă îndoială! Pe cine aveam să găsesc la redacţie la ora şapte şi jumătate seara? Şi pe unde s-o iau? Pe cine să întreb de drumul la o revistă literară a unora, când pentru Telefoanele tuturor am obţinut informaţii atât de vagi şi atât de contradictorii?

Totuşi, am ajuns şi acolo – am ajuns pretutindeni – mai aveam să ajung în Cosmos şi la mine acasă. În timp ce afară continua să plouă, înăuntru am găsit un tânăr poet craiovean, pe care spre norocul meu îl cunoscusem puţin timp înaintea plecării. După privirea lui uimită şi consternată, mi-am dat seama ce mimică aveam, deşi puteam să mi-o închipui şi altfel.

— Iată, aşa stau lucrurile… i-am spus tânărului în cuvinte puţine şi aglomerate.

Îmi trebuiau două sute de lei, nimic altceva, ca să-mi pot continua drumul îndată. El a dispărut pe uşă şi a lipsit vreo zece minute, ca să revină cu două ceşti de cafea, cum se obişnuieşte când primeşti oaspeţi. „Va să zică, m-am gândit, acum începe conversaţia, taifasul provincial, moartea tuturor elanurilor, mormântul tuturor speranţelor – condamnarea la sterilitate, nici măcar la moarte!”

— Mai întâi, mi-a vorbit tânărul, cu un calm pe care eu de mult îl pierdusem, ai nevoie de puţină odihnă. Bea cafelele astea; amândouă sunt pentru dumneata… Vin îndată!

S-a întors după un sfert de oră.

— Bogdaproste! i-am spus. Mă simt altfel.

Făcuse rost de bani – puteam să plec mai departe, devenisem deodată foarte grăbit, şi e ciudat, fiindcă nu mă aştepta nimeni acasă… Ba da, trebuia să mă regăsesc pe mine, în fotoliul de lângă fereastră, ca să reluăm altă călătorie pe care o lăsasem la jumătate.

I-am strâns mâna tânărului şi i-am mai spus o dată:

— Mulţumesc! îţi datorez o parte din viaţă!

Şoferul, care mă văzuse coborând ca o curcă beată, se şi aşezase la volan – voia să-mi uzurpe tronul, să-mi ia sceptrul şi mantia.

— Ia, dă-te la o parte!

Nu-i venea să creadă. I-am restituit cei cincizeci de lei, la barieră am umplut rezervorul să plesnească, şi mi-

am spus cu tot curajul: „Avanti!” – ba şi cu toată îndreptăţirea, fiindcă veneam din Italia.

Din restul drumului ţin minte glasul vecinului:

— Atenţiune, curbă la dreapta!… Curbă la stânga… Frână!… Acceleraţie!… Camion în faţă!…

Nu erau biciclete, nu mai erau nici căruţe, satele păreau duse pe lumea cealaltă, numai ploaia n-avea moarte.

De la Piteşti înainte a contenit şi glasul. Ultimii o sută de kilometri i-am făcut într-o nouă singurătate. Pe marginile şoselei se desluşeau grămezi prelungi, şure nesfârşite de varză. Ploua peste ea de ţi se rupea inima gândindu-te la omul care muncise grădinile o vară întreagă. Atâta varză n-am mai văzut niciodată.

La o barieră de cale ferată, unde am aşteptat cinci minute, am coborât din maşină. Îndată mi s-a părut că orizontul se leagănă, ca în largul oceanului. M-am urcat repede la loc, şi senzaţia neplăcută a dispărut cum am pus mâna pe volan, devenit nu a doua natură, cum se spune, ci prima.

Am intrat în oraş cu viteză mică, recules şi calm. Era ora unsprezece şi jumătate.

— Iată, m-am adresat pasagerului toropit, te-am adus la Bucureşti fără oprire, cum ai vrut. Pentru asta ai să-mi ajuţi să duc bagajul sus.

— Bucuros! Cum să nu!

Ba s-a mai oferit să-mi spele maşina a doua zi şi s-o mai îngrijească din când în când.

— Pe unde stai? l-am întrebat când treceam pe sub podul Constanţei.

— La Piaţa Chibrit.

Am început să râd, iar ajuns sus am tras pe dreapta. Cine cunoaşte oraşul, ştie că eram la Piaţa Chibrit.

— Coboară, şi drum bun!

— Păi… Bagajele?

Mai aveam cinci kilometri până acasă.

— Noapte bună!

Oraşul spălat de ploaie era curat şi gol. Mi se părea că adormisem şi mă trezeam odihnit. Ploua, dar aici ploaia era frumoasă… Totul era frumos, spălat, refăcut.

Mi-am dus bagajele sus, nu fără trudă, apoi am băgat maşina în garaj, deşi simţeam mare îndemn s-o las în faţa casei. Era miezul nopţii – se împlinise a treizeci şi opta oră de drum, din care treizeci şi trei ştergătoarele de parbriz merseseră neîntrerupt. Când am oprit, am pus mâna pe ele, le-am cercetat cu mirare şi mi-a părut rău că ne despărţim. Totul mersese, la drept vorbind: pistoane, tacheţi, supape, arbore cu came, pompă de benzină, pompă de apă, frâne – totul, în sfârşit – ele însă fuseseră la vedere şi-mi spuseseră tot timpul: „Nu-nu, nu – nu!…” negaţie întoarsă care îndeamnă la drum.

A doua zi, ploaia s-a transformat în ninsoare. Încă o dată în viaţă am sosit tocmai la timp.

Dar cu ce întârziere plecasem!

II

Nu m-aş fi apucat să scriu aceste gânduri, sau aş fi aşteptat mult înainte de a le începe, dacă îndată după întoarcere un prieten nu mi-ar fi dat să citesc o carte de călătorie a unui scriitor american pe care îl iubesc mult şi pe care cred că îl iubeşte oricine ştie să citească. Cartea, deşi se termină prea curând, îţi lasă putinţa s-o amplifici şi s-o continui în gând, ceea ce fac de multe ori când am timp. Omul, care la vremea călătoriei era un bărbat voinic, a făcut un imens raid prin imensa lui ţară, Statele Unite, în dorinţa de a o descoperi încă o dată. Mi-am dat seama, parcurgându-i relatarea, că totdeauna se mai poate spune un cuvânt despre ceva, după ce s-au spus toate.

Ceea ce m-a surprins au fost pregătirile de drum, laborioase şi de mare volum, apoi teama de dificultăţi şi de primejdii, împotriva cărora călătorul a trebuit să

gândească numeroase precauţiuni…

Un prieten m-a întrebat de ce mi-am cumpărat umbrelă – singura mea precauţiune notabilă. N-am putut să-i răspund imediat; uneori precauţiunile sunt instinctive.

Acum ştiu: cunoscând numai arareori din cursul dimineţii casa unde o să dorm noaptea, aveam nevoie de un acoperiş, pe care să-l port cu mine. Era protecţia mea sufletească în faţa spaţiului fără domiciliu, era a doua natură a nomadului – cortul, adăpostul perpetuu şi mobil.

*

Aveam intenţia sigură, deşi neformulată şi nedeclarată, de a face o călătorie profesională, dar la limita unde interesul acesta nu umbreşte simpla curiozitate omenească şi desfătarea. Am început să mă exersez de la primii kilometri, bucurându-mă din plin de drum, dar continuând să caut ceva inedit în peisajul cunoscut pe dinafară. E de neînchipuit câte semnale poţi recepţiona într-o zonă care crezi că şi-a încetat emisiunea şi a fost ştearsă definitiv de pe scala receptoarelor noastre. Drumul până la Braşov, bunăoară, cel mai bătut din ţară, în vechime ca şi astăzi, este cu siguranţă şi cu mult avans cel mai bătut şi dintre drumurile mele. Îi cunosc curbele, pantele, serpentinele, apoi întreg cadrul, până la detaliu, având repere străvechi în cutare troiţă de mult ruinată, sau într-un turn topografic de la câmpie, sau într-un copac răzleţ cu coroana rotată, căruia cândva i-am dat şi un nume. Câmpul de la nordul Ploieştiului este zona copilăriei mele şi primul peisaj prin care am luat cunoştinţă de existenţa geografiei. Geografia mea atunci se termina în şoseaua Câmpinei, marcată de salcâmi şi de o linie electrică de înaltă tensiune. Privind de la patru kilometri această limită distinctă, un timp, pe când încă nu ştiam să întreb cu vorbe clare, am crezut că acolo este marginea lumii. Una din primele noţiuni intuite înainte de orice învăţătură a fost aceea a finitului, fără dubiu şi fără semne

de întrebare. Finitul însă depăşea puterile mele de a-l explora, aşa că, înainte de a avea noţiunea mişcării – cum spuneam altă dată – am avut-o pe-a depărtărilor.

Pe la cinci ani poate, când m-am încumetat, dar nu dintr-odată, să-mi străbat geografia până la capăt, am văzut că ea continua – cât, nu-mi dădeam seama; n-am mai crezut în limite vizibile şi-am început să mă întreb dacă nu există cumva un infinit invizibil, cum mă mai întreb şi astăzi.

Dar atunci m-a zdruncinat mai mult o dramă petrecută puţin timp înainte de sosirea mea acolo: un copil aflat cu vacile la păşune s-a urcat din traversă în traversă pe un stâlp al liniei de înaltă tensiune, până ce a pus triumfător mina pe fir, ca să-şi marcheze sosirea…

Linia aeriană mai există şi astăzi, aproape umilă, cu aceiaşi piloni dinaintea a doua războaie, cărora le-a supravieţuit împreună cu mine.

Nu ştiu câţi copii or mai fi descoperit de atunci moartea prin ascensiune.

Acum, câmpia se vedea goală, până în zarea cealaltă, de unde pornisem în prima călătorie, aşa că nimic nu-mi tulbura imaginea vremii aceleia. Aş fi putut să plec pe o şosea mai puţin umblată. Dacă am venit pe aici, probabil am vrut să iau cu mine ceva din alt timp; n-am făcut rău – aveam ce să iau, şi cred că nicio îmbărbătare nu-i mai bună decât ceva care, durând din copilărie, dovedeşte că este egal cu noi înşine.

De data asta, infinitul spre care pornisem era mult mai departe; însemna că îmi câştigasem dreptul la o lume mai mare.

Întors, pot spune că lumea aceasta mai mare este, în realitate, o lume în creştere. Sper să plec în căutarea noii ei nelimitări. Va fi rău când voi crede că a început să scadă.

De câte ori am mers de la Braşov la Sighişoara, mi s-a părut că mă duc la o întâlnire de dragoste. Nu cunosc pe nimeni în oraşul acela, decât pe un agent de circulaţie care mi-a dresat odată un proces-verbal de contravenţie la legea staţionării, şi totuşi, totdeauna mi se pare că mă aşteaptă cineva într-o casă colorată.

Printr-o întâmplare repetată sistematic, şoseaua aceasta îmi apare ca având un singur sens de mişcare – numai dusul; totdeauna, întâmplător, m-am întors prin alte părţi. Astfel, ştiind că de dus m-am dus, deoarece recunosc peisajul în sens unic, îmi se pare că am rămas acolo. Nu-i rău! Oraşul îmi place, nu doar prin culorile lui; în clasoarul meu este locul unde-i bine să te plimbi pe străzi fără niciun gând, lăsându-te stăpânit numai de sentimente. Ele capătă aici culori de toate felurile, ca zidurile caselor, transformându-ţi sufletul într-un fel de receptor, foarte complex, care percepe imagini şi amintiri, iar dincolo de ele măsoară timpul şi adâncimea.

Este exact: am venit de multe ori la Sighişoara, şi n-am plecat niciodată.

Ca să ajung la ea, am avut de străbătut iarăşi munţii Perşani, de data asta cu pădurile în perioada lor de coloraţie maximă. Deşi picura, dintr-un cer care ar fi putut să anuleze priveliştea, pădurea triumfa asupra lui aproape impertinentă. De la verdele ud până la roşul de sondă incendiată, toate culorile acestea finale izbucneau cu atâta vigoare şi prospeţime, de parcă vesteau o naştere, nu o moarte. E un paradox al naturii, pe care nu l-am înţeles până astăzi…

La capătul a ani şi ani de temeri aduse de sfârşitul verii, am ajuns să cred că, între toate anotimpurile, toamna este cea mai frumoasă. După ce dă produsele pământului, grânele, legumele, fructele şi vinul, ea mai are de dat şi culorile.

Erau toate, chiar şi violetul, arătând sursa de

inspiraţie a omului care îşi înfrumuseţează casa şi oraşul; lipsea numai culoarea albastră. Aceea din ce colţ al naturii a fost luată? N-o vedeam în nicio parte, până ce mi-am dat seama că este culoarea cerului, răsfrântă apoi în râuri şi ape, absentă atunci, în ziua ploioasă.

*

Am ales în continuare drumul prin Târgu-Mureş, fiindcă-i un oraş pe care l-am străbătut de puţine ori, dar mi-a plăcut în fiecare rând şi nu m-a dezamăgit niciodată, deşi mai totdeauna când m-am oprit acolo, nimerindu-se să fie toamna, ploua sau era vreme noroasă. Strada principală, care nu ştiu şi nici nu-i nevoie să ştiu cum se cheamă, e mărginită de clădiri serioase – nu vreau să spun nici sobre, nici severe. Treaba aici, de la temelii până la mansarde, nu s-a făcut după inspiraţii disparate, ci într-un spirit comun, care te obligă să le priveşti gânditor şi ou gravitate. Câteva clădiri noi, deşi nu îşi ascund anul naşterii, se integrează în stilul străzii într-un chip pe care l-aş numi, eu corespondentul vizual pe care nu-l cunosc, al auditivului dodecafonic. Îmi place nespus de mult şi peluza cu flori din mijlocul străzii principale, deşi această podoabă rămâne provincială.

Într-un rând, am urcat pe dealul unde-i facultatea de Medicină. De multe ori după aceea, în evocările mele, l-am confundat cu dealul Copoului. Deoarece confuzia sau suprapunerea continuă şi astăzi, trebuie să cred că există aici o înrudire. Impresia s-a reconfirmat mai târziu, în alt punct al oraşului. A fost singura dată când, deşi tot toamna, am avut norocul să ajung la Târgu-Mureş într-o zi când nu ploua, şi cerul era senin spre toate zările, în afară de miazănoapte, unde se ridicau aburii prăfuiţi ai unei uzine chimice; acolo, pe vremea copilăriei aş fi spus că se fabrică negura, care încă nu-mi fusese explicată meteorologic.

Indiferent ce s-ar întâmpla mai târziu cu oamenii

datorită cărora ziua de atunci mi-a rămas foarte caldă în amintire, n-am s-o reneg, ci am să-i caut sau am să-i născocesc alt farmec, dacă va fi nevoie. Atunci am descoperit încă o înrudire a oraşului, care e aproape o metropolă, cu ceea ce rămâne patriarhal, desuet, blând şi plin de poezie în metropola moldoveană. La capătul unei străduţe înguste şi liniştite, deşi se află aproape de gară, trepte de piatră duc pe o colină unde ai crede că sunt numai vii, grădini şi livezi, aşa cum pare din vale. Nespus de bine s-ar potrivi pe această înălţime bojdeuca de la Iaşi, cu toată aparenta neînrudire a suburbiilor. În seara care a urmat frumoasei zile de toamnă, m-am plimbat pe străzile provinciale care prelungesc oraşul deasupra colinei. Lipseau numai felinarele de gaz, ca să mă cred într-un târg de odinioară. La opt seara, lumea era adunată prin case, nu mai pleca şi nu mai venea nimeni, nu se auzea decât un câine ici-colo hămăind de după şipcile gardurilor, în vreme ce o pisică îţi tăia drumul, zbughind-o după treburile ei nocturne. Fluierele locomotivelor în gară, iar mai departe rumoarea oraşului păreau neverosimile.

Dar multe, dacă nu toate impresiile mele acumulate acolo păstrează o senzaţie de plutire şi de vis, visul dinspre ziuă care te face să te trezeşti nedumerit şi zâmbind.

Fiindcă din Italia un-am întors prin altă parte, am simţit nevoia, curând după sosire, să mai trec o dată prin Târgu-Mureş. Acum s-a nimerit să fie ploaie şi lapoviţă, sub care n-am mai recunoscut nimic din celelalte rânduri. Totuşi, am micşorat viteza în faţa străduţei închise în fund cu trepte, şi numită atât de nedrept Piatra de Moară, nedrept de vreme ce urcă aşa cum încep zborurile. Cu alt prilej am să mă duc iarăşi, cu bucuria clipei când îmi plătesc datoriile, chiar şi pe acelea abolite.

Pe acelaşi drum, plouat încontinuu, am ajuns din urmă, la un urcuş dinspre Turda, un vehicul ciudat – şi în el o arătare ca de pe altă lume. Vehiculul nu era nici

cotigă, nici sanie, nici căruţă; presupun că mergea pe roate, dar nu le-am văzut; în închipuirea mea a rămas impresia că alune: a pe o pernă de aer. Cum tocmai depăşea un pieton, iar eu claxonasem anunţându-mi sosirea, arătarea, aflată în spatele celui ce mina calul, a scos în afară o mână uscată, având în locul degetelor parcă nişte gheare, şi mi-a făcut semn să aştept, cu o autoritate imperioasă. Gestul acesta obişnuit în regulile de circulaţie avea atâta nerv şi precizie în intenţia lui poruncitoare, că nu se potrivea de loc cu arătarea, ceea ce m-a făcut să micşorez viteza ca să văd mai bine. Era o fiinţă de speţă umană şi feminină, după semne primordiale, dar, în mantaua de ploaie de material plastic, transparent, lăsând să i se vadă uscăciunea apropiată de mumifiere, cu chipul supt, pământiu şi pergamentos, cu privirea sticloasă, părea o vrăjitoare imaginată. Vehiculul neobişnuit întărea impresia până la desăvârşire, aşa că în clipele următoare, ameţit puţin de lungimea drumului, de ploaia necontenită şi de mişcarea permanentă a ştergătoarelor de parbriz, mi s-a părut că merg, împreună cu echipajul lăsat în urmă, la o întrunire a personajelor din basme, unde aveam să le întâlnesc pe toate, începând cu Zmeul şi sfârşind cu Sfânta Vineri.

*

La Cluj nu m-am oprit decât să scriu o carte poştală, adăpostit sub o streaşină. Mai târziu, trecând prin oraşele Italiei, dintre care pe multe trebuie să le escaladezi, aflându-se la înălţimi aproape improprii felului de viaţă şi de mişcare ale omului, mi-a venit în ochi imaginea calmă a Clujului, aşa cum se vede de sus, aşezat fără teamă într-un fund de vale, pe unde merge Someşul.

Am scris în altă parte şi repet, fiind o impresie statornică, nedezminţită măcar în spaţiul nostru, că omul, când vrea să poposească, întâi caută apă, apoi aprinde focul.

Nimeni nu va putea spune că în ţinuturile noastre a lipsit primejdia atacurilor vrăjmaşe şi a jafului. S-au clădit şi la noi cetăţi, mai de lut, mai de piatră, după felul locului. Dar dacă pe acolo pe unde erau înălţimi cetăţile s-au aşezat la creastă, poporul în schimb şi-a făcut sălaşul în vale. Înainte de a crede în existenţa absurdului, cred în logica fiecărei fapte a omului. Probabil că există o explicaţie în aşezarea lui pe înălţimi, şi prima ar fi nevoia de apărare; n-o pot duce până acolo încât să înţeleg pe deplin de ce oraşul Enna, în centrul Siciliei, s-a clădit la altitudinea unde de obicei îşi fac cuib vulturii, la fel ca atâtea altele, ca sălaşul sfântului Francisc de la Assisi sau ca San Marino, ciudata capitală a şi mai ciudatei republici de pe teritoriul Italiei. E drept că un oraş care s-a aşezat încrezător pe malurile unei ape a avut de suferit groaznic, în anii apropiaţi, de pe urma revărsărilor catastrofale. Nu ştiu însă dacă pagubele pricinuite de inundaţii au fost mai mari decât cele pricinuite de bombardamentele germane în vremea ultimului război mondial. Florenţa toscană, ca atâtea alte Florenţe din lume, ar fi fost bombardată şi mai rău, după exemplul deplin de la Monte Cassino, dacă ar fi fost aşezată defensiv pe o înălţime inexpugnabilă…

Am purtat mai pretutindeni imaginea aceea a Clujului, mai ales că era penultimul oraş mare din ţară străbătut la despărţire, şi nici el nu-i fără urme în amintirile mele. Adesea, privind un vitrou de catedrală, din care am văzut cu sutele în Italia, mi-am amintit pe cele ale catedralei clujene, proiectând pe lespezile interioare, în culori calme, razele oblice ale unui soare strălucind cu violenţă. Vitrourile mi-au apărut ca un filtru între nevoia de reculegere a omului şi agresivitatea naturii.

Nu sunt porumbei la Cluj, în piaţa catedralei, sau lipseau în trecerile mele. Îmi amintesc în schimb că am urmărit trezirea vrăbiilor şi zborurile lor în zorii unei zile reci, dinaintea iernii. În copacii de pe o latură a pieţei, şi

numai acolo, erau tot atât de multe, adunate la fel ea la Bucureşti, în copacii de lângă Universitate. Fenomenul are o vechime de numai câţiva ani şi se pare că nu e greu de descifrat, oricât ar părea de enigmatic. Încercând un refugiu sau o inutilă apărare în masă, vrăbiile se adună astfel ca să scape de atacurile bufniţelor venite de la câmp, în căutare de hrană, după una din crudele şi fireştile legi ale naturii. Numai că, victime sigure, n-o să poată rămâne prea mult timp nedescoperite şi nici n-au să poată primi la infinit protecţia oraşului…

Se trezesc odată cu începutul cel mai firav al dimineţii, dar nu pleacă numaidecât şi nu toate deodată. Întâi, vreun sfert de ceas, fac multă gălăgie, în creştere, ceea ce poate să fie un sfat al obştii, însoţit de contradicţii şi ceartă. Când la răsărit cerul se înroşeşte peste acoperişurile caselor, îşi ia zborul prima escadră, câteva sute de vrăbii, fără formaţie, strânse grămadă, şi pornesc într-o anumită direcţie. Între timp, ciripitul continuă, diminuat numai în proporţie cu micşorarea numărului de glasuri. N-am stat să cronometrez plecările, ceea ce cred că ar fi fost profitabil prin constatarea că unele vietăţi s-ar putea să aibă noţiunea timpului mai precis decât omul. Impresia păstrată în dimineaţa aceea este că stolurile plecau la intervale măsurate, poate la cincisprezece secunde unul de altul, fiecare în altă direcţie şi fără nicio şovăială. Curând au acoperit toate punctele cardinale, ca o roză a vânturilor aruncată în aer. Presupun că se duceau după hrană, dar a spune numai atât e prea simplu şi prea puţin. Îmi pare rău că n-am avut niciodată prilejul să asist la întoarcere… La Bucureşti, mai târziu, într-o noapte, am fost martor la atacul bufniţelor; e agil – şi macabru.

Oradea pentru mine nu este doar un oraş îndepărtat, sau un punct înainte de frontieră; prin convenţie personală, datorită aşezării, este un simbol al plecărilor. De multe ori, aflându-mă pe drum şi fiind într-o dispoziţie

specială, pe care ţi-o dă uneori liniştea din suflet armonizată cu asfaltul, cu motorul şi cu volanul, toate alcătuind voluptatea deplasării, mi s-a întâmplat să gândesc, sau să spun, dacă era cineva lângă mine: „Acum aş merge până la Oradea”. Formularea aparţine altcuiva; am socotit-o elocventă şi mi-am însuşit-o cu îngăduinţa autorului.

Visez să merg odată fără oprire de la Constanţa, port la Marea Neagră, până la Oradea, port la Europa Centrală. Nu-i mare lucru şi mă întreb de ce nu voi fi făcut aşa până astăzi; satisfacţia cred că ar fi amplă. Putem să mergem uneori către un miraj, cu un amestec de sentimente: curiozitate, nerăbdare, speranţă, nelinişte, durere şi bucurie. Până unde or creşte oare aceste sentimente, când te mişti între două miraje?

Aşa cum plănuisem, în prima noapte am rămas la Oradea. M-am plimbat puţin înainte de cină, puţin după aceea, am recunoscut străzile bătute altă dată, am trecut prin faţa poştei, fără nicio treabă, numai fiindcă de aici pleacă şi vin mesajele.

La hotel, o funcţionară îndatoritoare m-a învăţat o frază în limba maghiară, pe care o socotisem indispensabilă: „Kerem sepen, ozut Budapest. Ceea ce însemna: „Vă rog frumos, drumul spre Budapesta?” Cu o variantă: „Kerem sepen, ozut Beci?” Adică: „… drumul spre Viena?” E puţin ciudat şi-ţi dă un sentiment de teamă, pe lângă unul de putere, să ştii că ştii numai aceste cuvinte pentru o ţară întreagă, să ştii că nu-i nevoie să ştii mai multe…

Am adormit greu, gândindu-mă că de-aici începea ineditul, dacă exista ceva inedit; dacă nu, trebuia să-l născocesc.

Poate era inedit să străbat o ţară de la un hotar la altul, fără oprire. Intenţia premeditată – şi respectată până la capăt – n-avea nicio logică, nici scuză, mai ales că-mi

place Ungaria, iar Budapesta îmi stârneşte admiraţie. Făcea parte din acele hotărâri pe care le iau câteodată numai spre a dovedi că pot să le duc la îndeplinire. Ele nu sunt un program, ci o temă. Programul implică o anumită rigiditate; tema permite să fie dezvoltată, crescând din ea însăşi până la capătul realităţii, de unde poate trece şi în fantastic.

Am pornit înainte de a fi pe deplin dimineaţă, pe o şosea udă şi alunecoasă. La staţia de benzină dinaintea frontierei, mi-am umplut rezervorul şi astfel ştiam că pot merge peste cinci sute de kilometri, atât cât aveam nevoie să ajung la Viena. Omul de la benzină, examinându-mi maşina goală, a sfârşit prin a-şi exprima nedumerirea:

— Plecaţi singur?

— Da.

— Păcat!

Atunci am tăcut; astăzi răspund: nu!

La fel m-au întrebat la frontieră şi grănicerul, şi vameşul – şi, dincolo, la unguri, asemeni. Simţeam cum începe să crească în mine o personalitate nouă – şi însoţit de ea mi-am început drumul între cele două hotare. N-am avut nevoie să întreb pe nimeni „Ozut Budapest?”; şoseaua era foarte bine marcată. Prima întâlnire în dimineaţa aceea a fost cu o turmă de vaci şi capre, care ocupau toată şoseaua cu o indisciplină necorectată de nimeni, căci le mâna, neajutorată, o femeie bătrână. De obicei, în asemenea ocazii îmi cam ies din fire, socotind că mi se uzurpă o prioritate, şoseaua fiind în al doilea rând pentru animale şi în primul rând pentru automobile. Am avut şi un conflict odată cu o vacă pe care o tot claxonam la un pas de ea şi nu voia să se dea la o parte. Am fost nevoit, până la urmă, să o înghiontesc puţin şi cu multă precauţiune – adică am atins-o peste picioare cu bara de direcţie, care nu m-a protejat în niciun fel mai pe urmă, fiindcă vaca, fără să se înfurie şi fără să-şi schimbe drumul, placidă şi imbecilă,

mi-a spart un far şi mi-a strâmbat aripa, proptindu-se cu şalele în botul maşinii. De atunci sunt mai precaut, aştept pe marginea şoselei să se milostivească vacile, sau văcarul... De data asta, în loc să mă înfurii, am oprit, am deschis geamul şi aplecându-mă în afară am zâmbit cu amândoi ochii şi cu întreg obrazul. Atunci mi-am dat seama că totul merge altfel şi cu lumea exterioară, şi cu mine. Am notat undeva: „A zâmbi de dimineaţă înseamnă a-ţi asigura o zi bună". A fost adevărat aproape până la capăt. În orice caz, femeia bătrână care mâna cireada mi-a răspuns cu un zâmbet de recunoştinţă – şi poate că mi-au zâmbit şi vacile.

În Ungaria n-am mai avut altă întâlnire şi n-am văzut mai nimic în afara şoselei. La Budapesta am ajuns până în centru, luându-mă după indicatoare destul de vizibile, plasate cu gândul într-adevăr inteligent şi omenesc de a folosi nu administraţiei comunale, ci celui care nu cunoaşte drumul. M-am oprit o singură dată, în faţa unei răspântii, ca să mă informez de a doua direcţie, fără să opresc motorul şi fără să cobor din maşină: „Ozut Beci?" Probabil pronunţia mea schimba înţelesul cuvântului; omul interogat, deşi binevoitor ca fizionomie, a ridicat din umeri. În clipa aceea, urmărindu-i mişcarea, deasupra lui am văzut o placardă albastră, cu o săgeată care îmi arăta, neechivoc, drumul spre Viena.

Am demarat cât se poate de repede; cred că un sfert de minut nu se cheamă oprire.

O autostradă veritabilă, cu patru benzi de circulaţie şi cu peluză mediană care-ţi dă atâta confort şi atâta siguranţă, m-a scos din suburbiile Budapestei şi m-a lansat în pusta apuseană a Ungariei, pe care am străbătut-o în mai puţin de două ore, ceea ce nu pornea dintr-o intenţie de record, ci din grabă reală.

Îmi mai luasem o temă între aceste hotare: să străbat ţara fără a avea în buzunar nici cea mai neînsemnată monedă maghiară. Am notat gândul cu emfază: „A călători

fără parale...” Proporţiile modeste ale performanţei, amplificate în suflet, mi-au dat un orgoliu care persistă, făcându-mă să mă întreb dacă experienţa nu poate fi repetată la o scară mai mare.

Nu mă interesa Viena la data aceasta şi n-aş fi făcut haltă dacă n-aş fi avut prieteni acolo. În ajunul plecării le-am telefonat să-mi anunţ venirea.

— Deci când soseşti?

— Sâmbătă dimineaţa plec din Oradea. Presupun că am să ajung pe la ora două după-amiază.

— Imposibil! Poate pe la şase.

— De ce? Nu mă opresc nicăieri.

— Oricum!

Nu puteam să admit presupunerea lor, deşi în ultimul an făcuseră de multe ori acelaşi drum. „A pleca dimineaţa” pentru un om înseamnă zorii zilei, pentru altul ultima oră înaintea amiezii; pentru unul „a nu te opri” are sensul deplin al cuvântului, pentru altcineva înseamnă să nu se logodească sau să nu se însoare pe drum.

— În orice caz nu după ora două!

— Te aşteptăm de la patru înainte!

Aceasta a fost neînţelegerea care m-a făcut să rătăcesc trei ceasuri pe străzile Vienei, aşteptând ca prietenii mei să vină acasă. Era două fix când sunam la uşa lor, unde nu mi-a răspuns nimeni; oamenii aveau slujbe şi afaceri, şi nu puteau să le abandoneze doar pentru o afirmaţie. Iar ora două pe ceasornicul meu însemna ora unu la Viena, diferenţă pe care uitasem s-o punem la socoteală.

Şi aici, ca mai pretutindeni pe urmă, am intrat în oraş la vremea aglomeraţiei maxime. Când pleci dimineaţa, amiaza cade mereu cam la sfârşitul unei etape.

Eram singurul pe şosea în mers spre Viena, sâmbătă, când toţi care pot fug de acolo. Maşinile, venind din faţă, întâi răzleţe, apoi mai dese, apoi înşirate una în spatele

alteia, s-au transformat într-o masă parcă sudată în apropierea oraşului; în suburbii s-au lăţit pe două şiruri, iar mai încolo pe trei şi patru, fără intervale, fără distanţe, puse la presă, capabile să se depăşească şi prin aer, călare unele pe altele, pe jumătate demente.

În circulaţia pe şoselele acestea şi în metropole există un prag (pe care l-am descoperit şi a trebuit să-l trec eu însumi o dată ce mă aflam pe banda rulantă), de unde începe neurastenia. Am simţit-o, cu simptomele descrise de neurologie, ori de câte ori mă îndreptam spre oraşele mari; ea creştea, acoperindu-mă de nelinişte, descurajare şi tristeţe, pe măsură ce rămâneau mai puţini kilometri. Descreştea când găseam un loc de parcare, şi dispărea cu totul dacă izbuteam să-mi adăpostesc maşina într-un garaj, de unde nu putea să mă mai izgonească nimeni, ca să mă arunce iar pe banda istovitoare.

Artera pe care intram în Viena ştiam că ajunge la Ring, bulevardul circular al oraşului; nădăjduiam că l-aş mai putea recunoaşte. Am traversat mai multe căi largi semănând cu Ringul, încât, cuprins de îndoieli, am lăsat deoparte vagile amintiri topografice şi m-am încredinţat instinctului, luând-o la stânga, undeva unde nu recunoşteam nimic, dar unde simţuri ascunse acţionaseră asupra volanului, ca un servopilot electronic. Mă aflam pe Ring, şi poate că nu din întâmplare; natura noastră e mai înzestrată decât credem, şi dacă n-o dereglăm apăsând pe butoane inutile, ne scoate de cele mai multe ori acolo unde trebuie. Sunt obligat să afirm că în fluviul acela de automobile, revărsat, furios şi haotic, nu ştiu cum am ajuns la destinaţie. M-am pomenit în faţa casei căutate, la treizeci de metri de intersecţia cu o arteră care părea un autodrom în plină competiţie – pe unde venisem de altfel, de unde scăpase, m, s-ar spune mal bine. Competiţia nu era însă sfârşită nici în acest colţişor calm, ca o străduţă de provincie; după reguli de circulaţie marcate vizibil, nu

puteam rămâne, unde mă aflam, mai mult de o oră.

Neştiind cât vor întârzia prietenii, m-am dus la colţul străzii, în marginea autodromului numit Mariahilferstrasse şi pe unde mersesem cu tramcarul odată. Acolo se afla un poliţist; bănuiam că aştepta să mi se termine ora de parcare. I-am spus, în puţinele fraze pe care le pot înjgheba în limba lui, că vin de departe şi sunt obosit, şi aşa şi pe dincolo, şi nu mai ştiu cum, şi să mă lase încă un ceas – altfel unde să mă duc?

Pesemne arătam atât de nefericit, că mi-a îngăduit să stau cât de mult.

— Dar dacă vine altcineva în locul dumitale?

— Nu! Până diseară sunt eu aici!

— Mulţumesc pentru hatâr!

M-am dus departe pe Mariahilfestrasse, pe vremuri o înşiruire de prăvălii populare, transformate acum în magazine de lux. Nu-mi place să fac cumpărături, n-am pricepere, nici fantezie, nici simţ practic, uit totdeauna ce mi-ar putea fi de folos şi mi-aduc aminte când e prea târziu. În schimb mă desfată să privesc vitrinele, de orice fel, chiar dacă ar fi cu obiecte destinate fiinţelor de pe alte planete. Aici abundau lucrurile trebuitoare oamenilor de pe planeta noastră, etalate cu un lux şi un rafinament care m-au demoralizat în starea mea de atunci, abia descins în mijlocul acestei străluciri. Mai târziu am observat că nu păream mai ponosit decât oamenii îmbulziţi pe trotuar, cărora le erau destinate obiectele magice. Ai spune că lucrurile odată vândute se şifonează... Pe urmă, dacă te uiţi mai bine, descoperi că o bună parte din vitrine nu îţi iau ochii decât cu ecranul fermecat, cristalul care le desparte de ochiul privitorului. Apoi, nimic nu-i aruncat la întâmplare, şi orice obiect expus, spre a-şi găsi cumpărătorul mai întâi se dichiseşte, se apretează, se calcă, se lustruieşte.

Asupra acestor reflecţii care îmi redădeau încrederea

în înfăţişarea mea, m-a prins ploaia, şi-n ora cât am stat sub copertina de pânză a unei vitrine, am urmărit trecerea automobilelor, de data asta ca din tribună. Circulaţia, chiar sâmbătă după-amiază, este aprigă şi fără repaus; mulţi renunţă la regulile de circulaţie, în afara celor primordiale, bunăoară de a nu urca pe trotuar sau pe acoperişurile caselor – şi fac după cum îi duce capul. La unele străzi laterale nu sunt semafoare; acolo trebuie să aştepţi mult şi cu sânge rece ca să-ţi găseşti un loc în şir, sau printre şiruri, sau neste ele, mai ales dacă vrei s-o iei la stânga, tăind fluxul revărsat din acea parte.

Prietenii mei, sosiţi fix la ora patru, au fost surprinşi să mă găsească aşteptându-i în faţa casei. La cordialitatea şi căldura pe care mi-au arătat-o, grăbindu-se să se scuze în fel şi chip că nu fuseseră acasă mai devreme, le-am răspuns cu o cordialitate egală, minţindu-i că picasem abia în clipa aceea.

Şi după o primire care m-a făcut să nu-mi displacă Viena, unde nu aveam de ce rămâne, iată-mă din nou singur, instalat într-o garsonieră confortabilă, la etajul al patrulea al unui bloc nou şi elegant, pe o stradă pe care şi-o fi memorat-o mai bine maşina, fiindcă a stat înţepenită acolo trei zile, în vreme ce eu străbăteam oraşul cu piciorul, reconfirmându-mi plăcerile acestui străvechi mijloc de deplasare.

N-am avut nevoie de multă odihnă ca să fiu apt pentru tradiţionalul chef în Grienzig, unde eram invitat de gazde. Este petrecerea obligatorie de sâmbătă seara a Vienei, şi Grienzig-ul a rămas singurul loc unde se îngrămădeşte lumea, dar nu mai seamănă decât prin nume cu ceea ce avea atât de atrăgător altă dată. În vreme ce în oraş restaurantele sunt mai mult goale, aici abia găseşti o masă, deşi ospătăria s-a extins, aproape fiecare locuinţă devenind o locantă. Viticultorii din preajmă au voie să-şi desfacă producţia pe această cale, dar se pare c-o desfac şi

pe a altora, din alte locuri, fiindcă nu se mai sfârşeşte. Se bea vin din butoi, Heuriger, în pahare de sticlă cu toartă; numele vinului s-a extins asupra petrecerii. Vinul alb mi s-a părut prea acid, vinul negru, prea bazic. Mâncarea, limbă fiartă, înroşită poate cu boia de ardei, n-avea niciun gust. Muzica, taraf vienez, îşi pierduse gustul de demult, şi nu putea găsi altul. Totul era cam fără gust în locanta unde amfitrionii mei se luptaseră să găsească un loc bun, în odaia cea mai spaţioasă. Pe lângă toate, mai era şi-o nuntă, ocupând masa lungă din fund. Mireasa, în alb, cu capul mare, cu obrazul semănând cu limba dată prin boia de ardei, avea o fizionomie de căpcăun satisfăcut. Mirele de lângă ea, sau de la adăpostul ei, căci era mai tânăr şi mai firav, părea un viţel fiert fără sare şi fără niciun condiment.

Dar e veselie – se cântă, se ciocnesc paharele, se fraternizează, în dorinţa de a petrece cu orice preţ, cât mai bine şi cât mai mult. Destinderea aceasta de la sfârşitul săptămânii începe, după cum mi s-a spus, de pe la cinci după-amiază; în schimb, nu mai durează până în zorii zilei ca în vechiul Grienzig. La miezul nopţii, chefliii sunt doborâţi.

De aici, în tovărăşia unor cunoscuţi, am mers la un pahar de whisky, foarte bine-venit, într-un apartament uriaş şi aproape abandonat, la un ştiu ce etaj al unui vechi imobil de raport, cam lugubru în tăcerea străzii, unde la ora aceea nu mai mişca nimic; era imposibil să redescoperi oraşul de peste zi.

Amfitrionii mei vin în acest apartament numai din când în când, fiindcă s-au mutat în Germania, migrând spre apus.

— De ce nu-l închiriaţi? am întrebat.

Râs amar:

— Cui?

Într-adevăr, cui îi trebuie o casă ca pe vremea lui Franz Josef, împărţită nelogic şi neconfortabil, cu camere

multe, mari, înalte şi friguroase, cu coridoare şi dependinţe inutile, iar pe deasupra, poate, şi cu fantome?

Acum oamenii se întorseseră cu intenţia nu de a închiria apartamentul, ci de a-l vinde, împreună cu tot imobilul de a cărui proprietate se bucurau, dacă se poate spune aşa – dar nu aveau speranţa să găsească repede un cumpărător. Nu am putut şi nici nu aveam intenţia să duc investigaţia mai departe; asupra acestei case mi s-a părut că bate un vânt de neîncredere şi nesiguranţă. Şi apoi e aici ceva rămas mult în urmă, în imposibilitate de a câştiga timpul pierdut. Mi se pare că istoria cea mai greu de trăit e a propriului tău veac.

Un ceas mai târziu străbăteam pe jos cele câteva sute de metri până acasă. Dacă între timp tăcerea putuse să progreseze, oraşul murise mai mult.

*

Paharul de whisky n-a fost suficient ca să anuleze efectul vinului din Grienzig, aşa că m-am trezit cu o mică durere de cap. La nouă şi jumătate, nu eram pe deplin dezmeticit, au venit gazdele şi mi-au adus un bilet al agenţiei de voiaj pentru turul oraşului în autocar: plecarea la două şi jumătate, din faţa Operei. Iată-mă redus la condiţia de turist!

Până la ora indicată, îmi pusesem în gând să mă duc în Prater, să văd ce mai pot găsi din el, după ani în care atâtea s-au tocit, dacă nu s-au pierdut pe drum. Praterul este o naivitate zgomotoasă; ai nevoie de asemenea naivităţi, când e prea greu de suportat tăcerea din tine.

Am renunţat, fiindcă deschizând aparatul de radio am dat peste concertul tradiţional de la ora unsprezece, prin care am putut să-mi justific lenea. Şi-apoi mi se părea că ascultând un concert simfonic aici, casa devine mai personală, acoperindu-mi nevoia căminului, renegată din când în când. Aplauzele la venirea dirijorului mi-au înviat amintiri şi imagini vechi; câteva clipe am fost emoţionat de

decor, pe urmă mi-am dat seama că nimic în mine nu mai are nevoie de el; nu mă mai ispiteşte o sală de concert. Cu toată imperfecţiunea reproducerii, prefer să ascult muzica la mine acasă, cel mai bine fără să văd pe cineva şi fără să mă examineze nimeni. Cu anii, m-a năpădit o pudoare, că nu-mi pot arăta emoţia în public; e o stare de spirit mult prea intimă.

Micul apartament unde se petreceau acestea, „studio”, cum se spune astăzi, reprezintă exact ce îi trebuie celui care trăieşte timpul nostru şi îl percepe, adică este un om modern. Amintirea apartamentului de astă-noapte mă urmărea ca un film de groază.

Aici, vestibulul spaţios adăposteşte şi bucătăria, cu plită electrică, spălător, frigider, rafturi, sertare şi dulapuri disimulate sub o cortină de-a lungul unuia din pereţi. Aerul e absorbit prin plafon; la baie, asemeni. O singură cameră fără dulapuri (suplinite de vestibul), de vreo patru metri şi jumătate pe cinci, înfăţişează nevoia de spaţiu interior pentru un om care stă acasă mult mai puţin decât se stătea pe vremea când s-a construit obsedantul apartament de astă-noapte. O fereastră largă acoperă aproape tot peretele dinspre stradă. Acoperişul casei de peste drum taie în două cerul cenuşiu. Fiindcă-i o linie dreaptă, paralelă cu marginea ferestrei, dând naştere unui cadru nu-i urât.

E calm afară, în mine la fel; mă aflu la Viena, dar aş; putea să mă cred oriunde – nimic în decor nu-mi stinghereşte imaginaţia, şi nu-i lângă mine nici alt om care să-mi impună realitatea lui.

Dacă n-aş fi singur, n-aş putea face ce vreau… Să fac ce vreau? La ora două şi jumătate trebuie să vizitez oraşul în autocar!

Faptele s-au petrecut aşa cum prevăzusem, sau chiar mai rău, dar nu regret că m-am dus; nu regret niciodată nimic din ceea ce fac, decât dacă produc o pagubă cuiva.

N-am păgubit pe nimeni plimbându-mă două ore în autocar, cu opriri din loc în loc şi cu explicaţii scurte din partea unui ghid care, ştiindu-şi lecţia pe dinafară, o debitează absent şi monoton, încercând s-o condimenteze cu vreun comentariu spiritual sau cu o glumă; nu râde nimeni. Viena mi s-a părut veselă în după-amiaza aceea de duminică – toţi oamenii din autocar mi s-au părut foarte trişti.

Nu vezi şi nu înţelegi nimic; e un traseu informativ, pe care eventual să-l adânceşti ulterior cu propriile tale puteri. Singura oprire la Schönbrun, care merită să fie văzut – şi chiar de mai multe ori. Aici găseşti unul din cele câteva modele mondiale ale grandiosului inutil… Peste o mie de încăperi! La ce au folosit?

Rece, modestă, neimperială camera unde a fost găzduit Napoleon; un pat sobru, în colţ. Tristă camera micului rege al Romei, născut fără rost şi mort fără noroc. Un canar împăiat: se spune că a fost singurul prieten al acestui nefericit Pui de Vultur, numit aşa parcă în batjocură, fiindcă n-a zburat niciodată.

Ceva mai departe, camera Mariei Tereza, poate camera preferată – altminteri tot palatul era al ei. Cu pereţii îmbrăcaţi în lemn de trandafir, cu miniaturi încrustate aduse de la Stambul, încăperea a costat, se spune, echivalentul a un milion şi jumătate de dolari! Ce înseamnă lemn de trandafir, miniaturi de la Stambul, ce înseamnă Maria Tereza, ce înseamnă dolari?… Parterul şi etajul al doilea rămân închise ca şi în alt rând când am trecut pe aici. Despre cuprinsul lor ghidul nu suflă un cuvânt. Dacă împăraţii îşi duceau viaţa la primul etaj, cel vizitabil, unde există camerele lor de noapte şi de zi şi pentru felurite ceremonii, ce mai putea fi deasupra şi dedesubt?

În spatele palatului, departe, pe colină, Glorieta, pavilion de fantezie, se profilează destul de curat pe cerul

înseninat după amiază. Parcul, în stil francez, care se întinde până la poalele colinei, este poate tot ce-i mai frumos în acest complex imperial. Pe-aici s-au plimbat împăraţii, capetele încoronate, prinţii, marii duci, cancelarii, eminenţele cenuşii, către acest loc s-au îndreptat privirile Europei într-un timp… Acum toţi şi toate ale lor s-au dus. Ce mai căutăm în trecut?

În faţa palatului, curtea presărată cu pietriş mărunt unde vor fi răsunat fanfarele, vor fi fluturat steagurile şi penajele regimentelor de gardă imperială, e plină de turişti rătăciţi, cu gura căscată. În faţa porţilor pe unde au trecut căleşti, aşteaptă autocarele, iar printre ele mişună mulţimi de bâlci.

Pe unde o fi fost frontul turcilor care au asediat oraşul?

În faţa Universităţii – tăcută, împietrită, severă, netulburată de afluxul duminical al populaţiei – privesc treptele de piatră; nu ne sunt străine: pe-aici a urcat Eminescu, dintr-o parte, Blaga din alta şi poate că s-au întâlnit la mijloc, în uşa centrală. Iar când au coborât, poate erau împreună şi îşi continuă astfel drumul până în zilele noastre…

Pe la cinci după-amiază mă supun în silă obiceiului şi mă las târât într-o cofetărie de lux, pe strada cea mai luxoasă, unde se adună o anumită lume a oraşului, cea căreia nu-i tihneşte ceaiul acasă – nu-i tihneşte nimic poate. Un bărbat sau doi, cred că aduşi şi ei cu de-a sila, un băieţaş, o fetiţă, un câine – restul numai femei, aproape toate în vârstă, îmbrăcate cu o eleganţă rece, ca nişte primi miniştri, cu privirile iscoditoare şi cam înţepate. După felul cum le examinez, îşi dau seama că îmi sunt antipatice şi devin şi mai acre.

— Unde sunt soţii lor? De ce n-au venit cu ele? Doar e duminică!

Informatorul meu îmi răspunde:

— Probabil nici nu au bărbat. Viena e plină de văduve.

Seara, lucrurile în afară îmi apar mai vesele. Mergând spre casă, trec prin faţa şirurilor de vitrine aproape neîntrerupte – iarăşi ispititoare şi iarăşi demoralizante.

Pe arterele mari, mai puţin aglomerate astăzi, maşinile circulă cu viteze de competiţie. Deşi cred că e inutil, îmi place. Demarajul la intersecţii, când se aprinde lumina verde, e spectaculos ca o plecare în cursă. Toţi ţâşnesc deodată, pe câte şiruri se poate, rupând cauciucurile şi pavajul, şi chiar modestul Fiat 500 izbuteşte să fie năvalnic, dar urlă de crezi că e să plesnească.

Pe o stradă laterală, trei tineri într-un Mustang acostează trei tinere care ies dintr-un local cu mesele goale. După parlamentări scurte, ai zice infructuoase, fetele dau colţul – şi zău că băieţii păreau destul de simpatici. Dar după colţ, cele trei domnişoare au parcată propria lor maşină care le dă autonomie, un Opel Kadet ultimul model. Se urcă toate trei şi pornesc, iar Mustangul le urmează. N-o să rămână în urmă, cu siguranţă!

O încăpere plăcută te îndeamnă la trândăveală. Mi-am scuturat greu lenea luni dimineaţa, ca să pornesc la treabă. Muzeele şi pinacotecile fiind închise, din fericire, în prima zi a săptămânii, treaba pentru mine însemna să trăiesc viaţa oraşului. Pentru aceasta nu cunosc mijloc mai bun decât de a merge pe stradă. Dar mai întâi m-am dus la Dunăre, ca la stăpânul domeniului şi după ce mi-am îndeplinit această datorie, neconstrâns şi cu o voluptate melancolică, m-am întors în Prater. Aici m-am urcat încă o dată în roata cea mare şi mi-am dat seama că nu-i altceva decât o veche naivitate. Totuşi, am să mă urc iarăşi în ea, dacă am să mai vin vreodată la Viena.

La ora patru după-amiază, aflându-mă în Marktplatz,

în apropierea marilor hoteluri şi a magazinelor luxoase, înghesuiala automobilelor devine insuportabilă, inexplicabilă şi inadmisibilă. Am urmărit-o iarăşi, încercând să stabilesc viteza medie a unui vehicul angajat în această banchiză metalică. E ridicolă! Trec sau încearcă să treacă oameni de toate felurile şi de toate vârstele, dar majoritatea o alcătuiesc femeile, de la cele foarte tinere până la matroane – şi nu lipsesc nici bunicile lor, ascunse sub farduri, coafuri, perle şi briliante. Îşi fac loc pe-aici, cu eforturi cred că nerăscumpărate de nimic, autocare uriaşe cu turişti privind stupid pe ferestre. Am văzut şi limuzine solemne, cu şoferi în uniformă, în afara îndemânării la care te duce practica zilnică a unui asemenea fel de circulaţie, toţi sunt înarmaţi cu o răbdare neumană. De ce nu renunţă la maşini? Pe jos ar merge de două ori mai repede!

Măsurându-mi drumurile pe planul oraşului, constat că am făcut peste douăzeci de kilometri cu piciorul. Oamenii din automobile ar putea să mă întrebe: cu ce folos? Aş răspunde că e un folos chiar şi faptul că am privit automobilele. Dar am mai descoperit ceva: cartiere întregi sunt destinate prăvăliilor; prosperitatea e vizibilă mai ales în vitrine.

Avusesem intenţia să plec din Viena cu o zi mai devreme şi, renunţând la confortabila autostradă a Salzburgului, să merg spre nord-vest, până la Krems, de unde drumul continuă pe malul Dunării, ceea ce era o ispită pe care nu o putea concura nimic în această etapă.

Gazda mea, prietenă veche de la Bucureşti, măritată la Viena şi care îşi ajută soţul în afaceri, m-a convins să mai întârzii o zi, ca să mergem împreună o bucată de drum, până la Krems, unde avea treburi la o fabrică de bijuterii. Am acceptat – istoria mi se părea interesanta; fiind vorba de bijuterii, ba încă o fabrică, mă şi gândeam la un film cu gangsteri, uitând că în joc erau nişte podoabe ieftine de metal inoxidabil, sticlă şi material plastic.

Plecarea fusese hotărâtă la opt şi jumătate dimineaţa; doamna însă a venit să mă ia din faţa casei la opt, ceea ce-i cu totul neobişnuit la o femeie, fie ea chiar femeie de afaceri. Am găsit-o aşteptându-mă jos, aşezată într-o rază a soarelui abia răsărit, pe soclul gardului din faţă, îmbrăcată şcolăreşte, cu ciorapi trei sferturi, deşi ieri după-amiază o văzusem elegantă la nivelul Kertnerstrasse, deşi conduce un automobil de proporţiile „frumoaselor americane”. Nedumerirea s-a ivit când m-am văzut pe autostradă. Era prea târziu; n-aş fi avut cum să întreb, să protestez sau să mă întorc din drum. Autostrada e o bandă rulantă care, dacă te-a încărcat, nu-ţi mai dă drumul decât la o ramificaţie.

Mi-am propus să nu regret schimbarea itinerarului şi m-am bucurat de vremea în sfârşit frumoasă, cu soare cald şi cu zările luminate. Am făcut hazardate sărituri cu schiurile, în timp ce goneam după maşina cealaltă, de două ori mai puternică. Apoi am reluat filmul întrevăzut mai înainte, urmărind lin gangster travestit, cu gândul că trebuie să ajung înaintea lui la fabrica de bijuterii atât de primejduită.

Dincolo de Linz, la un Espresso din afara şoselei, gangsterul a oprit şi m-a invitat la o cafea. Localul era plin de automobilişti matinali, în schimb terasa, cu mesele ude de rouă, rămânea goală. Am stat o jumătate de oră afară, la soare, privind spre nord, unde, dincolo de orizont, la treizeci de kilometri, curgea Dunărea abandonată.

— Ce-a fost asta? mi-am întrebat gazda, ghidul şi gangsterul. Era vorba să mergem la Krems!

— Dar chiar la Krems mergem!

— Nu se poate!

Şi am depliat harta. Adevărul era la jumătate. Mergeam la Krems, cum poţi să mergi la un Slănic în Prahova şi la unul în Moldova. Fabrica de bijuterii se afla la Krems-Munster; ghidul meu ignorase terminaţia. Dar

cafeaua a fost foarte bună la ora aceea, soarele cald, priveliştea liniştită şi nelimitată, iar prietena mea, în nedumerirea ei inocentă, mi s-a părut adorabilă, ca să întrebuinţez, drept omagiu, un cuvânt pe care cred că îl scriu prima dată, dar pe care ea îl foloseşte cu predilecţie, chiar când nu este cazul, ceea ce dovedeşte că are un suflet generos şi o fire luminoasă.

La fabrica de bijuterii am rămas doar o jumătate de oră, destul ca să-mi dau seama că n-avea de ce să fie devalizată. Am luat drept amintire câteva zorzoane şi m-am despărţit cam în grabă de bunul meu gangster.

Din când în când îl revăd în amintire, făcându-mi semne amicale de pe treptele fabricii, în lumina blondă a acelei amiezi de toamnă, prelungă şi caldă.

Am părăsit curând autostrada şi am luat-o pe un drum îngust, cu multe ocoluri, ca să merg pe malul celor două lacuri alpine, Attersee şi Montsee, care au îmbrăcat cu acest prilej hainele lor cele mai frumoase, nu de catifea albastră, cum s-ar crede, ci de mătase străvezie, împodobită cu miliarde de strasuri.

Iubesc natura în chip panteistic, însă zeităţile ei superioare rămân pentru mine mările. Lacurile erau prea întinse ca măcar spre una din zări să nu pară fără margini. Le-am socotit deci mări alpine, şi oprind m-am apropiat evlavios de prima. Am luat apă cu palmele; dându-mi-o pe faţă ca pe o aghiazmă, m-a surprins că nu era sărată. Ceea ce nu m-a împiedicat să-mi sfârşesc rugăciunea, extaziat de atâta albastru.

Reluând autostrada acceleraţiilor, la ora două şi jumătate intram în Salzburg, cam neliniştit de rosturile mele într-un oraş unde nu cunoşteam pe nimeni în afară de Mozart. Un birou de informaţii turistice, la intrarea oraşului, m-a scos din toate încurcăturile în mai puţin de cincisprezece minute. Am urmat, fără să mai întreb pe nimeni, linia trasă pe un plan cu suficiente detalii, am

urmărit intersecţiile şi semafoarele şi foarte repede am ajuns la micul hotel pe care îl alesesem după fotografii simpatice.

Această locuinţă unde numaidecât m-am simţit bine se afla în afara burgului, dar la numai un kilometru, ceea ce ca distanţă în viaţa citadină este o glumă. La sfârşitul traseului, un tunel de câteva zeci de metri, săpat în stâncă, pare a te duce într-o lume necunoscută, de spaime sau de minuni. Nu m-a speriat nimic, în afară de soarele care mi se părea că înclină prea repede să apună; m-a minunat lumina lui clară, căzând pieziş asupra clădirilor, accentuându-le arhitectura medievală şi alpină. Un ascensor într-o parte, un funicular în alta m-au dus fără osteneală pe înălţimile de deasupra oraşului, şi acolo, rezemat de parapetele din piatră, cu planul în mână, în treizeci de minute am făcut o completă recunoaştere aeriană, care la nivelul solului mi-ar fi cerut multe ore. În afara cetăţii, am privit câmpia, şi-am optat încă o dată pentru zările ei îndepărtate. Aş fi plecat la drum în următoarea jumătate de oră, dacă n-ar fi trebuit să merg peste munţi, în partea opusă. Şi-apoi mai aveam datoria, nu faţă de mine, care nu iubesc relicvele, ci faţă de cine m-ar fi întrebat, să vizitez casa lui Mozart.

Aşa cum mă aşteptam, mi-a trezit prea puţină tulburare. Vine aici atâta lume, că totul s-a tocit – şi clădirea, şi amintirile.

Casă, un apartament de vreo trei camere, mari şi scunde, dând dintr-una în alta, la etajul al doilea parcă, e transformată în muzeu, cu multă sărăcie. Câteva manuscrise – tot ce poţi găsi mai de seamă – emoţionează într-adevăr, dar nu şterg impresia de părăsire şi de pustiu…

Un grup de turişti, strânşi în jurul unei vitrine orizontale, ascultau o litanie lungă şi monotonă pe care le-o citea de pe nişte foi dactilografiate un ghid feminin; i-ar

fi stat bine să fie ţârcovnic. De ce nu le-o fi dat textul să-l citească singuri?

Mi-a rămas în ochi şi nu piere imaginea femeii care vinde bilete la intrare; a spune că era o bătrână dusă cu gândul pe lumea cealaltă, nu-i destul; cred că în ea dăinuieşte ceva dinaintea lui Mozart. Timpul cât îi trebuie ca să-ţi întindă biletul, cu o mână cenuşie, durează atât, că te aştepţi să moară înainte de a termina mişcarea.

Cină destul de meritată într-un restaurant de cartier, ca să fiu aproape de casă. Atmosferă de familie; toţi consumatorii se cunosc între ei şi duc conversaţii intime peste una sau mai multe mese. Mă gândesc, cum mi-a spus un prieten înaintea plecării, că multe zile de aici încolo nu voi vorbi decât cu chelnerii. E cam aşa, dar cu exagerare: mai vorbeşti şi cu oamenii de la pompele de benzină.

Deşi e de necrezut, mă culc la opt şi jumătate, ora când acasă abia începea seara. Dar nopţile de aici încolo nu vor mai fi destinate nici desfătării, nici meditaţiei. Ziua e scurtă şi trebuie folosită fără repaus.

În etapa nu prea lungă, dar grea datorită serpentinelor şi ploii, de la Salzburg la Insbruck, am avut o surpriză la jumătatea drumului. După cerul limpede din ajun, după ziua încheiată cu atâta folos şi cu atâta mulţumire, m-am trezit în ţârâitul ploii pe acoperiş. Am plecat abia la opt, întrebându-mă de ce plec şi unde mă duc…

Dar la prânz a stat ploaia puţin şi atunci am făcut popas la marginea de dincolo a unui mic burg, unde m-am oprit pe malul râului tumultuos, Ins, să mă spăl pe mâini şi să mănânc o banană în locul prânzului sărit; frugalitatea e admirabilă, mai ales la drum; îţi dă o autonomie deplină şi un sentiment de superioritate faţă de omul deprins, sau condamnat să stea ceasuri la masă.

Micul burg, Rottemberg, cred, s-ar fi putut numi oricum; numele n-am să-l ţin minte mult timp. Înghesuit

între râu şi pereţi de munte, stâncoşi şi abrupţi, orăşelul a adoptat arhitectura obligatorie într-un asemenea loc, uluitoare, de necrezut pentru privitorul străin. Sunt străzi, bineînţeles, dar atât de înguste că poţi sări de pe geam în casa de peste drum. Chiar şoseaua principală se îngustează mult şi neprevăzut, silind automobilele care se întâlnesc să meargă încet, până ce, scăpate unul de altul, ţâşnesc ca din ţeavă de tun. Cu asemenea străzi, viaţa se duce destul de mult prin aer. Burgul trăieşte la etajele de sus, unde iau naştere spaţii suplimentare, balcoane, bovindouri şi pasarele de la o casă la alta.

În faţa locului meu de popas, pe peretele vertical al muntelui, se vedeau ferestre montate în stâncă, vreo două sau trei etaje care dacă aparţineau unei clădiri suprapuse pe piatră nu făceau impresia aceasta; părea că stânca rămânea stâncă, iar locuinţele etajate erau excavaţii.

La tot ce-am descris se adaugă culoare şi traforaje; burgul părea reprodus după ilustraţiile dintr-o carte cu basme.

Din asemenea locuri e puţin trist să pleci mai departe.

Am mers pe malul râului tulburat de ploaie, până la oraşul căruia îi dă numele. Chiar la intrare, lângă pod, am găsit hotelul recomandat de un prieten şi încă o dată m-am instalat repede, fără parlamentări, fără plictiseală, într-o cameră frumoasă şi modernă. Imobilul însă, cu ziduri de aproape un metru grosime, e vechi de trei sute de ani, cum mi-a spus proprietarul, nu fără mândrie.

La întoarcere, vorbind despre această clădire venerabilă, prietenul care mă îndrumase acolo a rămas stupefiat: hotelul ştiut de el era o construcţie nouă.

— Lângă pod, pe malul râului! am insistat.

— Da, lângă pod, pe malul râului!

— Atunci e cum îţi spun: are trei sute de ani!

— Nu se poate; cel mult zece!

Până ce ne-am dumirit că eu intrasem în oraş pe la est, iar el pe la vest – şi-n amândouă părţile era un hotel, lângă pod. Continui să cred că al meu a fost mai interesant. Răstrângând întâmplarea asupra altor momente din viaţă, te cuprinde teama că o mică neînţelegere poate duce uneori până la inversarea punctelor cardinale, adică la erori de o sută optzeci de grade!

La început, părându-mi-se imposibil să găsesc altceva mai demn de cercetare, am mers la gară, atras de nostalgii geografice. Insbruckul e un loc de trecere între nord şi sud, între neguri şi soare; aşa l-am socotit totdeauna în călătoriile mele închipuite – şi au fost atâtea, că aş umple tomuri dacă m-aş apuca să le trec pe hârtie. Am privit expresurile internaţionale, ia care cât am mai râvnit, Doamne! – trenuri electrice, rapide, curate, elegante. M-am trezit cu un gust amărui pentru trecutul în bună parte irosit, până ce mi-am dat seama că aş fi încă în stare să-l recâştig, poate tot, şi să câştig chiar mai mult, dincolo de ceea ce a fost numai vis.

Mă simţeam foarte sănătos şi foarte intrepid; încă o dată aş fi plecat numaidecât la drum. Am înţeles că nu urmăresc să descopăr ceea ce este cunoscut de mult, ei sunt în căutarea spaţiului nestrăbătut.

Mi-am făcut totuşi datoria de a privi şi am colidant oraşul, la întâmplare. Prin antrenament progresiv, am ajuns să pot înmagazina în câteva ceasuri impresiile care ţi-ar cere multe zile în mod obişnuit. Mă mulţumesc să fotografiez totul cu un ochi difuz, seara developez, iar înainte de a adormi, sau după aceea, în vis, proiectez imaginile pe peretele întunecos, făcându-l fosforescent.

Înaintea plecării lucram la o carte, o ficţiune la care ţin foarte mult şi aş fi putut s-o termin în câteva luni. Mi-a fost tot drumul dor de ea, ca de un om viu, şi-mi este şi acum, numai că odată întors nu i-am mai putut relua firul

întrerupt. Am aşteptat din ce în ce mai demoralizat vreo şapte săptămâni, până ce-am descoperit că fotografiile făcute în Italia şi developate în lungile ore de mers în automobil, sau în serile mele pustii, îmi ocupă tot câmpul vizual şi pe cel intim. Trebuie să le interpretez, ceea ce fac scriind acum, altfel orice drum îmi este închis.

M-am aşezat pe o bancă, la soare, în timpul cât cerul s-a înseninat puţin. Eram într-un scuar din centru, înconjurat de magazine şi năpădit de copii. Am observat la cei mai mulţi purtări de oameni maturi; doi dintre ei, dacă nu se cunosc, nu încep conversaţia şi joaca înainte de a se prezenta; la fel se întâmplă cu oricare nou-venit. De jucat nu se joacă prea convinşi, nu prea se fugăresc şi nu se încaieră, ceea ce mi s-a părut cel mai trist.

Forfotesc oameni modeşti la înfăţişare, austriacul mijlociu care poartă caracteristicile statului aşezat în centrul unui continent; faţă deşi mai centrala Elveţie, Austria are totuşi puţină culoare periferică şi datorită ei nu se desfiinţează tot ce derivă din valsul vienez.

În acest scuar din ordonatul Insbruck, mi-a venit în minte relatarea unui om de cultură francez – cum îl cheamă nu mai ştiu – care povestea în „Nouvelle Revue Française” dinainte de război că, având de ţinut o conferinţă la Berna, seara la ora opt, portarul sălii nu i-a mai dat drumul să intre, fiindcă sosise cu câteva minute mai târziu… Îmi place punctualitatea şi o respect – nu-mi place rigiditatea.

Într-o jumătate de oră cât m-am odihnit, n-a trecut nicio femeie frumoasă, nici măcar o fată care să suplinească suficient frumuseţea cu prospeţimea ei; e o altă rigiditate.

În toate oraşele merg la catedrală, dar nu totdeauna am de remarcat şi de spus ceva – şi nici scopul pe care mi l-am ales nu este acesta. Dar, în sfârşit, catedrala se presupune a fi monumentul cel mai important într-un oraş,

şi începând cu el ai un punct de plecare şi un etalon.

Aici catedrala mi s-a părut greoaie; prea înaltă, prea multă piatră, şi peste piatră prea multă tencuială, iar la urmă prea multe zorzoane. Aş fi preferat să fie goală şi nepictată; ar fi fost un monument sever şi impunător.

M-aş fi întors dezamăgit la hotel, iar a doua zi aş fi plecat aproape fără nimic, dacă în ultimul ceas, când ploaia începuse din nou, n-aş fi descoperit străzile vechi, pe care totuşi le străbătusem de mai multe ori. Uneori se întâmplă să fie nevoie de o anumită clipă ca să vezi.

La capătul unei străzi înguste, în felul celor din Rottemberg, ocupă colţul un hotel medieval, greoi, cu ferestre rare şi mici. Zidăria este însă colorată într-o nuanţă de roşu, şi viu şi mort, adus de la vreun infinit, căci până acolo nu cred să-l poţi întâlni. Această culoare, poate sub ploaie, dă clădirii masive un aer neprevăzut, de jucărie, de poveste sau de vis.

Restul străzii, nu vezi decât prăvălii la parterurile modernizate, cu ferestre de cristal, cu tâmplăria de aluminiu eloxat, alb sau auriu.

Am descoperit strada în desfăşurarea ei adevărată şi cu un farmec nebănuit, când după un timp şi numai din întâmplare am străbătut-o de la capătul celălalt. Mergând în acest sens, ea se îngustează treptat, având o uşoară conicitate, şi se arcuieşte puţin la dreapta. Astfel, faţadele foarte înalte pe care privirea le lua în lung, le „ştergea” când veneai din partea cealaltă, acum devin vizibile într-un chip accentuat, arătându-şi dantelăria aeriană, balcoane, traforaje, tencuieli profilate şi culori care, dacă nu pot să rivalizeze cu roşul hotelului de la capătul străzii, au acelaşi farmec neprevăzut de jucărie, de poveste sau vis. Pentru cine ar vrea să verifice relatarea, notez ca punct de reper hotelul numit, în stil cu toate, „La trandafirul de aur”. Dar spre a ajunge la o impresie identică, poate va fi nevoie ca vizita să se petreacă la 9 octombrie, pe la patru după-

amiază, cu puţină ploaie şi în singurătate…

Mulţumesc bunului prieten care m-a sfătuit ce drum să iau mai departe ca să trec în Italia. Îmi mulţumesc mie că m-a ispitit Pasul Giovo, ca nume, fără să fi bănuit peisajul.

După o plecare mohorâtă, cu pasagerul indezirabil de la Insbruck, ziua s-a desfăşurat şi s-a încheiat cum nu sperasem.

Cât am urcat munţii până la prima creastă şi la punctul de frontieră Brenero, n-am privit peisajul cenuşiu; nefăcând o călătorie geografică şi nesocotindu-mă nici turist, privesc numai ceea ce-mi place, în momentele când aparatele mele de recepţie nu sunt bruiate. Am urmărit în schimb cu atenţie, deşi în fugă, lucrările la autostrada care va lega sudul Austriei de Tirolul italian. Spre a nu ocoli prăpăstiile şi depresiunile, se fac viaducte lungi de kilometri şi la zeci de metri înălţime. Pilonii de beton pe care se sprijină platforma cu patru benzi de circulaţie au un diametru atât de mic, că par nişte pini nefiresc de lungi şi de subţiri. E uimitor cât a scăzut în aceste lucrări volumul betonului – cât va fi crescut rezistenţa lui. Au dispărut arcadele, foarte frumoase, dar care îngreunau peisajul, ocupând atât de mult din suprafaţa cerului. Locul lor l-au luat grinzile, paralele cu ideea deplasării lineare şi înrudite cu viteza automobilului. Ele nu mai acoperă cerul – doar îl subliniază, până în zări, ca zborul unei păsări.

Drumul care de la Vipiteno urcă spre a doua creastă e îngust şi dificil, însă cu o desfăşurare studiată, ai crede anume spre a aborda peisajul mai bine. Munţii apar nedeformaţi şi li se simte emanaţia aspră, de parcă i-ai urca la pas, cu piciorul. Mergând cu automobilul spre creste nu pierzi senzaţia de alpinism, care înseamnă şi puţin zbor pe lângă ascensiune.

Nu ştiu dacă traseul e o inabilitate sau o intenţie vitejească; mă aşteptam să-şi facă loc pe un versant, spre a

evita ultima înălţime. O ia în piept, urmând „linia de cea mai mare rezistenţă” – şi astfel iată-mă la Pasul Giovo, la o mie şi o sută de metri altitudine, sub un soare viu, stăpân pe tot cerul, pe toate înălţimile şi pe toate văile. E o baie de lumină, de aer curat şi de geografie.

În această zi, a şaptea, nu mai aveam nimic de văzut; trebuia doar să străbat spaţii, spre a mă apropia de ceva aflat mai departe, nu ştiam unde şi cât de definit – între Tirol şi Sicilia – în vremea aceasta a mea, proiectată însă peste a altora, din trecut şi din viitor.

M-am oprit totuşi o oră la Merano, oraş subalpin de vilegiatură, cu aglomeraţie eteroclită. Nu a fost posibil să parchez maşina decât mult dincolo de centru, şi din ora consacrată oraşului, jumătate am folosit-o să acopăr, dus şi întors, această distanţă.

Se vorbeşte cu precădere limba germană; de altfel, aglomeraţia se datorează turiştilor şi vilegiaturiştilor nemţi sau austrieci. Numeroase străzi amintesc burgul german şi prelungesc până aici – pe urmă am văzut că şi mai la sud – dacă nu „spaţiul vital” teutonic, măcar stilul arhitecturii.

După douăzeci şi opt de kilometri, la Bolzano, oraşul vechi e acoperit de oraşul nou, aşa că n-am dat de el, dar fără regret; de pe acum mă sperie catedralele şi clădirile cu trecut…

M-au câştigat clădirile moderne, aliniate pe străzi largi, alcătuind patrulatere geometrice. E surprinzător, fiindcă în oraşele pe care le-am străbătut, chiar şi Viena, cel puţin în locurile pe unde treci obligatoriu, se construieşte puţin – mai mult se renovează clădirile vechi.

În orice caz, nicăieri în Austria şi Italia n-am găsit construcţii noi în masă, cum sunt în atâtea centre din Bucureşti, proaspăt răsărite peste ruine şi maidane. Chiar vestitul EUR, suburbia Romei, croită în câmp, cu spaţii generoase, cu clădiri moderne, somptuoase, uneori monumentale, nu poate concura, în dimensiuni, nici pe

foarte departe cu, bunăoară, Balta Albă, care, oricât ar fi de hulită pentru depărtarea ei de centru, reprezintă în urbanistică o realizare grandioasă.

Escala zilei era Trento, la încă vreo şaizeci de kilometri. Mi-am stabilit etape mici, ca să pot întârzia unde-mi place, fără să mă apuce noaptea pe drum.

Şoseaua continua să coboare; cobora de atâta timp, că te puteai crede sub nivelul mării. Dar impresia era dezminţită dacă te uitai în dreapta şi în stânga, unde munţii îşi păstrau înălţimile, cedând din ele câte puţin şi parcă fără voie. Sub poalele lor stâncoase se înşirau vii şi livezi de meri, uneori fără împrejmuiri şi parcă fără pază. Nu m-am oprit să culeg, fiindcă la Merano luasem struguri foarte frumoşi; se numeau „muscadel” şi miroseau într-adevăr a muşcat, iar pe deasupra aveau un gust inedit, ceea ce m-a făcut să cred că în viticultură există exotism, noţiune pe care în alte cazuri nici n-o recunosc.

Am intrat în Trento şi în câmpie fără să-mi dau seama când. Mi s-a întâmplat şi alteori, mai târziu, să nu descopăr placarda destul de nevizibilă la intrarea în localităţi. La o răspântie întreb:

— Încotro e drumul spre Trento?

— Trento e aici.

Te simţi aproape umilit.

Nu cunosc limba italiană, ceea ce astăzi mi se pare inadmisibil pentru un român, care poate să înveţe foarte uşor ceea ce-i necesar ca să se înţeleagă cu omul de pe drum. E de ajuns să-ţi aduci aminte replici de la cinematograf şi să crezi în ideea că eşti latin. Prima propoziţiune pe care am auzit-o în latină a fost una românească: „În Italia multe insule. sunt”. Noi doar am schimbat locul verbului. Italienii la fel!

Limba italiană n-o poţi însă auzi şi nu poţi începe s-o iubeşti pe deplin decât în Italia. Ea flutură asupra acestei ţări calde şi parfumate, ca un drapel sonor. E o limbă

mândră, colorată, mult mai expresivă decât s-ar crede ascultând canţonetele, este şi muzicală, dar şi gravă, şi uneori aspră, în nicio altă limbă nu cred că te poţi certa mai pătimaş, în niciuna nu poţi spune mai dulci, mai calde, mai depline, mai ameţitoare sau mai convingătoare cuvinte de dragoste. E o limbă pe care e bine s-o porţi cu tine când eşti singur şi să-ţi spui câte ceva din când în când.

Urcând pe Etna, spre o înserare plină de ameninţări, când de jos năvăleau ceţuri, iar de sus coborau sufocându-te valuri de aburi sulfuroşi, m-am oprit de nenumărate ori pe povârnişul anevoios, m-am aşezat descurajat pe o bucată de lavă, respirând greu în atmosfera otrăvită şi rarefiată. De multe ori am vrut să mă dau învins şi să mă întorc, dar atunci m-au cuprins o disperare şi o umilinţă de moarte, unite şi intense cum nu mai simţisem vreodată. Privind când în vale, când în sus, comparând distanţa parcursă cu cea rămasă, ruşinea cu demnitatea, am mers înainte câte un pas, câte doi, având pe deasupra ameninţarea ceasului care continua să meargă; el vestea apropierea orei când pleca ultimul funicular, lăsându-mă părăsit noaptea în această pustie, sălbatică şi stearpă lume de lavă. Într-un târziu, în sfârşit, am ajuns la creastă, abia răsuflând, şi acolo am rămas stană de piatră: după o terasă de câteva zeci de metri începea alt urcuş, mascat mai înainte de relieful frământat al povârnişului. Şi atunci, la mii de kilometri de ţara mea, dezminţind teoria că în clipele de sfârşit sau de disperare omul aflat între străini revine la limba lui de naştere, m-am pomenit exelamând în limba locului, cum m-aş fi adresat unui însoţitor ostil: Ma non! îi imposibile, signore. E imposibile!

Ceea ce, ca exprimare, era aproape corect.

Nu urca nimeni atunci pe Etna, în afară de doi întârziaţi pe versantul opus, cum am aflat mai târziu. Versantul acela era însă cel bun, judecând după vânt, fiindcă nu-ţi veneau în faţă vaporii grei de sulf. Nu voi uita

să spun altă dată cum am ajuns până sus, pe piscul cel mai înalt şi cel mai înecăcios, deoarece cu toată sinceritatea exclamaţiei de mai înainte n-am renunţat să urc.

În condiţiile greşite cu care am pornit şi în concentraţia de impresii, socotesc urcuşul pe Etna cea mai grea încercare din câte am trecut până acum. Dar am ajuns, m-am întors şi nu mi-am rupt nimic, decât o pereche de pantaloni din cele două îmbrăcate ca să mă apere de frig. La trei mii de metri e aproape iarnă, pe alocuri chiar cu zăpadă. Pantalonii, făcuţi ferfeniţă, i-am adus înapoi şi-l păstrez, fiindcă sunt sfâşiaţi în lava celui mai înalt vulcan din Europa şi care poate va rămâne, cu multă părere de rău, cel mai înalt şi din viaţa mea.

În a doua oprire la Roma, mi-am cumpărat un mic aparat portativ de reprodus muzică, un magnetofon cu casete, foarte potrivit pentru automobil, deoarece îl poţi manevra cu o singură mină şi fără să te uiţi, astfel că nu-i nevoie nici să opreşti, nici să micşorezi viteza. Am luat numai două casete, optzeci de minute de muzică în total, cuprinzând vreo douăzeci şi patru de cântece, toate italieneşti, sau cântate în italieneşte, cum mi s-a părut obligatoriu. Nu sunt de loc aspiraţia mea muzicală, dar am să le păstrez şi-am să le mai ascult din când în când, amintindu-mi că mi-au ţinut tovărăşie şi mi-au fermecat ultima parte a drumului. Când am plecat din Roma spre Perugia şi m-am văzut în câmpia ondulată, plină de soare şi de bucurie, am dat drumul maşinăriei. Atunci toată Italia, aşa cum e ea, caldă, pasionată, înmiresmată şi bună, a venit lângă mine.

Limba italiană are o sonoritate acordată cu viteza automobilului.

La Trento, prima zi în Italia şi prima escală pe pământul ei, pe care încă nu-l simţisem bine, am fost atât de descurajat şi derutat la început, încât nu mai ştiam de ce venisem aici. Dovadă că, mai întâi şi mai întâi, am tras

la o staţie de spălat maşini, unde eventual puteam să vin după ce aş fi făcut tot ce trebuia făcut. În minutul următor am dat maşina pe mâna unui tânăr, pe care numaidecât l-am numit Giovanni în gândul meu; cred că şoma în meseria lui, garajul fiindu-i pustiu. De altfel, lipsea chiar el, era la barul învecinat, de unde l-am scos cu ezitare şi destul de sfios, socotind că îl deranjez, mai ales că vorbea cu o fată şi păreau că au multe de spus. Spre surprinderea mea, flăcăul şi-a lăsat fata să-l aştepte, sau poate că a şi trimis-o acasă, şi s-a repezit la maşină cu o hămeseală care m-a cam pus pe gânduri. Un asemenea om şi într-o asemenea situaţie putea să-mi ceară la sfârşit preţul unui inel pentru fata abandonată. Cât ai clipi din ochi şi-a pus salopeta, cizmele de cauciuc şi s-a apucat de lucru cu cea mai mare grabă, conştiincios şi gâfâind. Abia atunci am văzut că aparatul automat, care ar fi sfârşit treaba în câteva minute, stătea ţeapăn la locul lui.

— Ce faci, o speli cu furtunul? am întrebat aşa cum m-am priceput.

A fost înduioşătoare obida lui Giovanni, vinovat că mă făcea să pierd timpul şi nu-mi opusese de la început.

— E stricat! mi-a răspuns, umilit şi foarte nefericit.

Şi transpira, şi gâfâia, întorcându-se de zece ori într-un loc dacă i se părea că nu-i destul de curat. A trebuit să mă rog de el să renunţe la un timp; altminteri ar fi continuat să şteargă şi să tot dichisească maşina până nu ştiu când. La urmă, flăcăul mi-a cerut echivalentul a opt cafele, după preţurile de la barul vecin, şi la privirea mea nedumerită, a scos repede dintr-un dulap tariful tipărit şi ştampilat ca să-mi arate că e cinstit.

Gândindu-mă azi la bietul meu Giovanni, cu chip de copil cuminte, la vrednicia şi modestia lui, la fata care poate între timp se dusese să se plimbe cu altul, îmi spun că nu toţi italienii sunt ca el, dar despre toţi ştim probabil foarte puţin.

Trento e un oraş care te păcăleşte; pare mic şi naiv, şi te absoarbe pe nesimţite, până te prinde în tentaculele lui. Tentaculele sunt străzile din cartierul vechi, al căror stil coboară de la Insbruck, prin Merano şi Bolzano, dar atenuându-şi treptat pigmentul germanic datorit unei lungi ocupaţii. Aici e primul loc unde burgul teuton se dizolvă în cel florentin sau toscan, şi Italia începe să apară ea însăşi, nu coborâtă din Alpi, ci ieşită din Mediterană.

Tot mergând aşa, am ajuns la un castel cu o împrejmuire grea de zid, o construcţie poate impunătoare, poate frumoasă – şi am trecut de câteva ori de-a lungul faţadei, privind-o conştiincios, dar mi-a fost imposibil să trezesc în mine dorinţa de a intra pe uşa larg deschisă; acum îmi dau seama de ce: aveam nevoie de soare, pe care nu-l puteam lua cu mine în interiorul întunecos.

Soarele, aflat încă sus de tot pe cer, m-a făcut să renunţ şi la escala prevăzută şi să plec mai departe.

Deşi crezusem că am ajuns în câmpie, am trecut pe lângă munţi de o structură cum nu mai văzusem; mi s-au părut artificiali sau falsificaţi – stâncă stratificată, goală de la creastă până la bază, de un cenuşiu vânăt şi sticlos; aveau în ei ceva ameninţător, care mă urmăreşte şi azi dacă mi-i amintesc.

Într-un loc, lângă şosea, un masiv întreg, ale cărui urme sugerau clar profilul lui vechi, era ras până aproape de pământ; nu ras: ciopârţit, sfârtecat sau, şi mai bine zis, cu un cuvânt modern foarte în uz spre a defini noţiunea de desfiinţare: demolat. Puteai să-ţi dai seama uşor că aici fusese o carieră, că se extrăsese piatra, dar am văzut şi în alte locuri spaţiul gol de unde se luase granit sau marmoră; nicăieri consecinţa nu era dusă până la capăt, pereţii stâncoşi se mai ciopleau încă, golul de la mijloc creştea, ei rămâneau în picioare, ca o constantă a materiei geologice. Am simţit, în proporţie cu uriaşul masiv care dispăruse, ce înseamnă cuvântul *nimic*, după cuvântul

există. Am izbutit să materializez ideea de *neant*, altminteri vagă şi nelimpede.

Chiar în clipa când încheiam fraza de mai sus, un prieten a venit să-mi aducă revistele literare ale săptămânii. În cuprinsul uneia, un poet tânăr scrie despre Veneţia.

Aseară, la televizor, au fost prezentate „Anotimpurile" lui Vivaldi, pe care, printr-o coincidenţă ciudată le ascultasem acasă, într-o imprimare onorabilă, cu câteva ceasuri mai devreme. Prezentatorul, vorbind despre compozitor, a pomenit de Veneţia…

Prietenul de adineaori mi-a mai adus cartea proaspăt ieşită de la tipar a altui poet tânăr, despre Italia, sfătuindumă s-o citesc repede, spre a evita repetări şi întâlniri. Am reflectat după plecarea lui, am cântărit în mână volumul neobişnuit de frumos tipărit – toate au fost frumoase de ieri până azi – apoi am spus: Nu! N-am să citesc niciun rând, decât după ce voi termina de scris. N-am de ce să ocolesc nici repetările, nici întâlnirile. Fiecare vede din alt unghi şi simte cu alt suflet. În ceea ce scriem ne tot repetăm şi ne tot întâlnim, odată cu unii mai buni, altă dată cu unii mai răi, şi totuşi, mai bine, sau mai rău, fiecare facem ceva nou. E imposibil ca într-o zi să încetăm a fi ceea ce suntem, adică *noi*.

Dar iată că toţi scriem despre Italia – toţi care am fost acolo. Regretabilă e numai întârzierea. De-aici înainte mă aştept să apară în fiecare zi câte o carte; a mea s-ar putea să fie cea mai întârziată.

*

Drumul, după ce-am lăsat în urmă munţii, a fost cel mai frumos din câte străbătusem vreodată, fiindcă îmi deschidea în faţă prima pagină din albumul cu peisaje italiene, pentru mine Italia începând de la latitudinea celor două mări care o mărginesc, înrudite cu atoatefăcătoarea Mediterană. „E cald şi admirabil", am notat în fuga

maşinii, cu gândul ca din aceste vorbe banale să fac mai târziu o frază. N-o fac, fiindcă n-ar mai fi admirabil.

M-am oprit când am dat de apă, foarte colorata mare interioară care este Lago di Garda. Până a ajunge acolo, câmpul învelit în pâcle subţiri şi străvezii, de toamnă şi de înserare, şi-a tot derulat vegetaţia în evoluţiile ei latitudinare, ducându-mă prin toate speciile de arbori care se schimbă odată cu atmosfera – până ce la Riva, pe malul apei, am întâlnit palmierii, ceea ce mi-a definitivat hotărârea de a rămâne aici peste noapte. Dar nu erau numai copacii aceştia ai Mediteranei: li se mai adăuga un port pentru ambarcaţiuni, pe ale cărui cheiuri am umblat mult, studiind cu o plăcere puţin amară bărcile şi yachturile. Pe urmă au început să sclipească farurile, care mi-au ocupat o altă parte a serii. Iar când n-a mai fost de văzut nimic, a început oraşul.

M-am găzduit la o pensiune, o vilă plăcută şi curată, cu o curte unde să parchez maşina, în paza unui câine uriaş şi poliglot. La etaj, de unde puteam să văd şi câinele, şi maşina, iar departe munţii lăsaţi în urmă, aveam o cameră care nu ştiu cum şi de ce mi se părea, ca toată casa, de-o eleganţă muzicală. Poate fiindcă pensiunea se numea „Vivaldi”. A trebuit să-mi mulţumesc mie însumi că m-am oprit aici…

Restaurante la tot pasul, pe numărul vilegiaturiştilor acum plecaţi, deşi mi se pare prematur, vremea fiind caldă, cu cerul senin pentru mult timp, prea curat ca să prevezi un nor cât de mic. Neîndoios însă, oamenii sunt adaptaţi la o climă a lor, atât de relativă în definitiv. În Sicilia, la prânz, localnicii purtau pulovere, pe când eu mă topeam de căldură, în cămaşă cu mâneci scurte. Eram singurul care făceam baie în mare, şi dacă nu stârneam mirarea nimănui, e fiindcă nu mă vedea nimeni, ţărmurile fiind pustii, cum era pustie acum Riva di Garda.

Am intrat într-un restaurant gol – abia mai târziu a

venit un al doilea client, om modest, din partea locului, după semne, primul adevărat mâncător de macaroane pe care îl întâlneam în viaţă. Aflându-se destul de aproape şi într-un unghi bun, i-am urmărit tehnica. Secretul, în ce are el mai greu de dibuit, este cantitatea pe care trebuie s-o prinzi în furculiţă; restul e mai uşor de făcut: furculiţa, ţinută cu mâna dreaptă, se roteşte într-o lingură din miana stingă, care slujeşte de mulaj şi dă formă bolului, destul de legat ca să-l poţi duce la gură fără să se destrame pe drum.

Nu mi-am însuşit prea bine meşteşugul, fiindcă l-am abordat târziu, când m-am convins că o bucăţică de friptură sau un pumn de peşti micuţi şi feluriţi, amestecaţi cu o coadă de rac, iar la urmă o bucată de brânză nu te pot sătura după o zi de alergături. Macaroanele sau celelalte paste, care ţi se aduc în cantitate împătrită decât la noi şi sunt totdeauna bune., totdeauna cu alt sos, cu alt adaos, cu alt gust, alcătuiesc fondul masiv şi serios al mesei ialieneşti.

În timp ce vecinul meu îşi tot fabrica bolurile cu dexteritate, încercam să câştig gust pentru vestitele ravioli, care-mi fuseseră recomandate stăruitor, un fel de colţunaşi cu carne, mâncare naţională. Mă servea o fetişcană frumuşică, fiica patroanei, am presupus – puţin eterică, puţin plictisită sau amărâtă, dar cu ochii scânteietori, datorită, vai! priceperii cu care erau încondeiaţi.

Priceperea aceasta în Italia urbană este aproape generală; n-am văzut fată mal mare de doisprezece ani cu ochii nefăcuţi. Dar sunt făcuţi cu un rafinament local, neîntâlnit în altă parte; nu se foloseşte multitudinea de culori, albastru şi roz şi nu ştiu mai cum din spaţiul larg al lumii, ci numai negrul, precis şi totuşi disimulat. Fiindcă vezi efectul şi nu fardul.

Deşi nu-mi place artificialul, pe acesta l-am acceptat

bucuros, de vreme ce nu era al meu şi nu mă pervertea în niciun fel. În oraşele unde mă opream, am început chiar, pe lângă celelalte explorări, să explorez ochii fetelor de pe stradă, şi aşa escalele au devenit mai frumoase.

Ochii fetei de la Riva del Garda au făcut să nu-mi displacă picioarele de caracatiţă tăiate inele şi prăjite în ulei puţin rânced, să nu-mi displacă nici brânza Fontina, să nu-mi displacă nimic, în afară de ravioli. N-am mai mâncat niciodată – nu m-au vrăjit chiar atât de mult niciun fel de ochi.

M-am trezit în odaia luminoasă şi am fost gata de drum exact în clipa când răsărea soarele dintre munţi. Maşina era plină de rouă; câinele dădea din coadă…

Şi acum urmează, zeci de kilometri, drumul spre sud, de-a lungul lacului. Aproape tot a fost săpat în stâncă, şi mi se pare că scopul lui principal este să-ţi dezvăluie priveliştea. Sunt aici locuri care ar trebui să fie văzute de toată lumea, frumuseţea trebuind să aparţină tuturor, nedrămuită. Dar, mai mult decât imaginea muntelui de pe ţărmul celălalt răsfrântă în apa clară a lacului, m-a uimit ceea ce au făcut oamenii ca peisajul să devină accesibil cu uşurinţă. În locurile unde se pot rostogoli stânci de pe povârnişuri, s-au construit deasupra şoselei acoperişuri de beton, ca împotriva bombardamentelor aeriene. Tunelurile, numeroase, nu te absorb în întunericul lor orb şi puţin sinistru; săpături laterale în stâncă deschid ferestre continue spre lumina de afară. Astfel priveliştea te însoţeşte şi-n zonele subterane, în goana maşinii, întretăiată de coloane – stâlpii de piatră lăsaţi între galeriile laterale; aceste coloane nu întrerup peisajul, ci îl punctează, într-o ritmicitate care face ca bucuria privirii să crească până la istovire. Te simţi zdrobit după aceea, dar cu atâta încântare, că poţi zâmbi visător toată ziua.

Cine va trece pe şoseaua aceasta, va mulţumi omului că a făcut-o şi Italiei că există.

M-am oprit câteva minute sub un perete de stâncă, neîncrezător şi stupefiat să descopăr o ramificaţie a drumului, care nu puteai înţelege cum şi unde poate să ducă. Dar era un *drum* săpat în piatră, pe al cărui indicator scria: Tremosino; după douăzeci de paşi se pierdea la o cotitură, şi de-acolo înainte nu-l mai puteai descoperi nici cu închipuirea. Aş fi putut crede că este doar o glumă, că un asemenea drum n-are cum ajunge sus, la o destinaţie, şi mai ales îi lipseşte scopul, după logica omului, dacă dându-mi capul pe spate n-aş fi descoperit în marginea peretelui vertical de piatră, la o sută, la două, sau cinci sute de metri înălţime – mi-a fost imposibil să-mi dau seama cât, fie şi cu aproximaţie, atât era de nefirească şi de neprevăzută imaginea – dacă n-aş fi descoperit case, o localitate gata să cadă în prăpastie.

Desigur, sus, pe podiş, lumea îşi are rosturile ei, livezi, păşuni sau ogoare, şi aşezarea caselor la înălţimea aceea nu-i nefirească. Nefiresc le vezi de sub faleză şi uimitor, şi aproape inexplicabil e că oamenii au izbutit să construiască un drum până la altă lume, cea de jos, de care poate nu are nevoie, care poate îi ignorează.

La un punct a trebuit să mă îndepărtez de lac, de atmosfera albastră. Drumul spre Milano m-a dus cu de-a sila într-o câmpie goală şi puţin ceţoasă. Amintirea acestei etape e cenuşie şi plată ca şi peisajul, dar pe deasupra am păstrat simţământul, care-i o satisfacţie ramificată, a străbaterii spaţiului, plăcerea geografică.

Înainte de prânz m-am oprit la Brescia, fiindcă se afla în cale şi nu lipsea nici de pe hartă. Aici am dat mai întâi de oraşul vechi, numai că vechimea lui pare neautentică, pare că oamenii au făcut de curând o suburbie şi apoi au patinat-o. Totuşi, privind mai bine şi mai adânc, se simt în ziduri o bunăstare şi o civilizaţie de vechimi autentice. Istoria ultimelor secole devine, paradoxal, mai lungă atunci când o descoperi în arhitectura oraşelor neruinate.

M-am rătăcit mergând cu piciorul pe străzi care aveau un înşelător aer comun, fără să semene una cu alta; după ce-am marcat un poligon vast, căutând o ieşire spre locul unde îmi lăsasem maşina, a trebuit să renunţ şi să recurg la metoda dezonorantă de a lua pas cu pas înapoi vechiul drum. Reconstituind pe urmă în gând întregul traseu, mi-am dat seama că, faţă de punctul întoarcerii, maşina se găsea la vreo ciiicizeci de metri, dincolo de un rând de clădiri... Mă întreb dacă nu cumva un oraş se descifrează mai greu decât un om necunoscut.

Veneam dinspre est; nu pot să spun că m-am rătăcit prin ceaţă, deşi am întâlnit-o ziua în amiaza mare şi destul de vâscoasă, dar nici n-am să înţeleg cum de am intrat în Milano pe la nord-vest. Era ora două – mi-e penibil, dar e necesar să amintesc ce înseamnă într-un oraş mare acest moment. Trebuia să găsesc un oficiu de turism; n-am putut să întreb, fiindcă n-am putut opri. Când am izbutit să mă smulg din fluxul circulaţiei, depăşisem de mult centrul şi mi s-a părut că sunt la periferia cealaltă a oraşului. Mă aflam pe un fel de maidan, chiar şi el foarte aglomerat, cuprinzând un circ şi barăci de bâlci, dar unde de bine de rău se mai găsea loc şi pentru un automobil.

Spre norocul meu, la câţiva paşi se afla o agenţie de turism; a fost prima oară şi ultima în toată călătoria, când o asemenea asociaţie n-a putut să mă găzduiască, deci norocul n-a însemnat nimic.

Cum aveam de transmis salutări unei familii de italieni repatriată din România, am mers să cer ajutorul lor, şi ei, păstrând obiceiurile româneşti, nu m-au lăsat să plec. Numai că, spre a ajunge acolo am făcut o altă călătorie, lungă şi în zigzag-uri, luându-mă după informaţii contradictorii. La început mi-am spus indignat că oamenii din Milano nu-şi cunosc oraşul; mai târziu am convenit că exagerasem, dar nu nescuzabil. Gazda mea, om în toată firea, stabilit aici de mai mulţi ani şi care m-a condus după-

amiază la un service auto ca să schimb uleiul motorului, a trebuit să întrebe de vreo două ori până ce am ajuns acolo şi de vreo patru ori ca să ne întoarcem acasă. Oraşul, imens şi destul de uniform, lipsit de repere mari, cum ar fi bunăoară un fluviu care să-l despartă în două, are o topografie greu abordabilă. Pentru cine vrea să stea puţin timp acolo, o zi, o lună sau numai o parte din viaţă, e mai bine nici să n-o abordeze şi să nu se sperie dacă se rătăceşte. Într-un târziu, mergând în sus, în jos, la stânga, la dreapta, tot o s-o scoată la capăt.

De la maidanul unde mă oprisem prima dată şi crezusem că e periferia, am mai străbătut multe centre şi multe periferii, şi cred că destule oraşe, până am ajuns in Quarto Ogearo, cartierul găsit cu grea caznă, al cărui nume fiecare milanez întrebat îl pronunţa în alt fel.

Fără să-i fi cunoscut dinainte, oamenii unde am ajuns mi-au dat casă şi masă, oprindu-mă la ei cu stăruinţă şi cu multă bucurie. Când am plecat, mi-au spus să merg cu grijă, de parcă mergeam prima oară singur şi, ce mai încoa-încolo, cu toţii aveau în ochi o licărire de lacrimă…

*

Am mai întâlnit italieni din România la Civitavecchia, portul Romei şi vechiul port al papilor, dacă nu cumva o mai fi şi astăzi. Cine merge de la Florenţa la Roma, cum îmi era intenţia, are un drum mai scurt decât cel de pe malul mării. N-aveam dorinţa să văd marea îndată; mai târziu urma să merg de-a lungul ei zile de-a rândul. Dar mi-a plăcut cum sună Civitavecchia – îmi plăcea de multă vreme – şi am făcut ocolul până la ea, pentru sunet; voiam doar să ştiu că *am fost acolo*, cum am vrut să ştiu şi despre alte locuri, cum un personaj din „Revizorul” lui Gogol – prin tristul lui destin i-am uitat numele – voia să ştie măcar cineva pe lume că în oraşul cutare trăieşte şi el, doar atâta, trăieşte, n-avea importanţă pentru ce şi pentru cine.

Deşi am sosit la ora prânzului, străzile erau goale,

ceea ce mi-a dat un fel de neîncredere în capacitatea mea de a percepe lumea reală, făcându-mă să mă întreb dacă nu trăiesc o ficţiune. Cu această neîncredere şi îndoială am oprit la primul bar întâlnit în cale şi am telefonat oamenilor cărora trebuia să le spun bună ziua. Stăpânul casei m-a întrebat unde mă aflu şi ca să nu ne încurcăm în explicaţii asupra drumului, în zece minute a sosit cu maşina, împreună cu un câine-lup, despre care am aflat numaidecât că înţelege limba română. M-am convins că nimic nu era ficţiune. Oamenii mi-au vorbit şi m-au primit româneşte, fără accent străin şi fără înstrăinare. Deşi în aceeaşi zi doream să ajung la Roma, nu mi-au îngăduit să plec mai departe şi au început prin a-mi ceda garajul, lăsându-şi maşina lor afară. Am rămas, fiindcă îmi place să mă supun purtărilor autoritare, dacă sunt cordiale. Şi apoi era prima dată când soarele, pe care îl avusesem tot timpul în faţă şi mă lovise când direct, când prin reverberaţie, făcuse să mă doară ochii şi să simt nevoia de repaus.

În popasul de la Civitavecchia mi-am depăşit programul, îmbogăţindu-l cu amintirea a doi oameni neprevăzuţi în toate sensurile. Datorită lor am cunoscut oraşul, pe unde voisem doar să ştiu că am fost, am cunoscut şi portul, şi tristeţea provincială, pe care altfel n-aş fi avut cum s-o descopăr în prelungirile ei internaţionale; pentru aceasta e nevoie de un oraş mic, de o „stradă mare”, de o casă de oameni, de o zi la sfârşitul săptămânii, când se simte în aer apropierea duminicii. Era vineri – mi-am corupt gazdele şi-am împins calendarul cu o zi înainte, ceea ce ne-a îngăduit să ne dedăm fără mustrare de cuget unui chef ca sâmbătă seară. În afară de oferta neuzitată de a lua cu mine, ca daruri, tot ce-mi place din casă, oamenii s-au îngrijit şi de soarta mea viitoare. Ştiind cât de anevoioasă este pentru un străin intrarea în Roma, au telefonat unei rude, alt repatriat din România, să vină a

doua zi cu maşina şi să mă conducă până la destinaţie.

A doua zi însă, n-am mai avut răbdare să aştept ora unu, când putea să vină omul după slujba săptămânii, şi m-am încumetat să intru singur în Roma, prevăzându-mă doar cu informaţii asupra itinerarului, care s-au dovedit suficiente ca să ajung fără prea mulţi nervi şi fără panică în Piaţa Veneţia, de unde mai aveam să merg în necunoscut numai câteva sute de metri.

Omul de a cărui bunăvoinţă mă lipseam m-a condus duminică dimineaţa prin vestitul târg de vechituri de la Porta Portese. Acolo e un talcioc cât un cartier întreg, întins peste maidane şi peste străzi, printre blocuri noi şi cocioabe făcute din bidoane vechi, din table vechi, din scânduri vechi, din orice poate alcătui un perete sau un acoperiş, dar totul numai şi numai vechi. Ce se aduce aici spre vânzare nu trebuie descris: orice! Ce se cumpără, n-am văzut; aş putea spune: nimic! E târgul acesta o etalare duminicală a mizeriei romane? Poate, dar caracterul lui principal e altul; un amestec de absurd, bizar şi mai ales anacronic.

Seara, acelaşi îndatoritor ghid m-a invitat la cină în familie. M-au primit cuviincios, într-o casă cuviincioasă. El e arhitect, salariat, şi ar dori, desigur, să-şi facă o situaţie independentă, dar mi-am dat seama că-i lipseşte curajul, încrederea sau speranţa. O întreprindere proprie este legată de grele hazarduri. La Roma, şi nicăieri în Italia, nu umblă câinii cu covrigi în coadă!

Omul de la Civitavecchia e slujbaş în port, la o agenţie de navigaţie; situaţia lui, presupun, e mai modestă decât a arhitectului. Are, în schimb, mai mult aer – şi se vede.

Pe lângă aceşti oameni, întâlniţi aproape din întâmplare, aveam la Roma adresele unor cunoscuţi de demult, atât de demult că îi poţi crede şi morţi. Despre unii mi se spusese să-i caut negreşit fiindcă ar putea să-mi fie

de folos. M-am temut că aş pierde timpul cu civilităţi şi nu i-am căutat; nu le-am trimis nici măcar un salut. Dacă vreodată vor afla că am fost prin oraşul lor e bine să ştie că eram în călătorie.

Am tras la un altul din ei, nu pentru motivul că îmi fusese tovarăş de breaslă în România şi ne legasem destul de mult într-o vreme, ci fiindcă soţia lui ţine o pensiune, unde, venind ca orice drumeţ, n-aveam de ce mă sfii.

Vechiul meu confrate, care a publicat în ţară câteva romane şi ar mai fi putut să publice câte izbutea să scrie, a renunţat la această literatură şi se ocupă de filosofia indiană. Tocmai urma să-i apară o a doua carte, un studiu despre yoga – pasiune ciudată dacă te gândeşti că e atât de târzie. Mi-a mărturisit însă, ceea ce de fapt nu era şi nu este un secret pentru nimeni, că nu se poate trăi dintr-o astfel de îndeletnicire. Cartea aflată la tipar, bunăoară, se trăgea în două mii de exemplare. E drept că un studiu de specialitate nu-şi găseşte prea mulţi cititori nicăieri, deşi e o specialitate la modă în mai toată lumea. Dar chiar o carte cu succes zgomotos, un best seller, nu se tipăreşte în mai mult de douăzeci de mii de exemplare, după informaţia prietenului de la Roma. Când i-am vorbit de tirajele noastre, de sutele de mii de exemplare câte se vând dintr-o carte, m-a privit neîncrezător şi poate cu puţină compătimire: tendinţa de a exagera cifrele e un simptom de schizofrenie.

Articolele de ziar produc mai bine şi am înţeles că datorită lor subzistă prietenul, îngăduindu-şi chiar să aibă în faţa casei o mică maşină. Iar soţia lui încă una.

Ea m-a ajutat să cunosc oraşul, indicându-mi itinerarii inteligente; în unele locuri m-a dus cu cel mai mic automobil în care m-am urcat vreodată, un Fiat 500, atât de răspândit în Italia, încât ai spune că depăşeşte numărul pietonilor. M-a poftit chiar să trec la volan şi am încercat, dar după o sută de metri a trebuit să renunţ, părându-mi-

se chinuitor să-mi formez reflexe atât de comprimate.

Am întrebat pe cineva, proprietar al unei maşini de acelaşi fel, de ce nu a optat măcar pentru Fiat 600, mai ales că nu costă mult mai mult, iar deosebirea între ele, în ceea ce priveşte confortul şi performanţele, este surprinzătoare. Mi-a răspuns că având un Fiat 600 eşti taxat de societate la nivelul modest al acestei maşini. Un Fiat 500 presupune că mai ai o maşină acasă pentru drumuri lungi. Uitasem aproape cu totul existenţa „aparenţelor" în lume; această râie sufletească a fost răspândită şi la noi până după război când, un timp, din prudenţă socială, i-a luat locul una inversă.

M-a dus doamna prietenă şi gazdă în multe locuri unde greu aş fi răzbit cu maşina proprie. Iar ca încheiere, odată, spre amurg, am ajuns împreună pe Via Appia, afară din Roma, ultimul dintre drumurile obligatorii. Mi-am amintit atunci că mulţi călători descriu frumuseţea locului şi destui subliniază cum i-au dus să-l vadă „o doamnă romană". I-am spus prietenei mele: „Dacă vreodată am să scriu ceva despre Roma, am să pot spune şi eu: «Pe Via Appia m-a dus într-o seară o doamnă romană.»" Şi iată că am scris; nici nu visam atunci să ies atât de uşor din încurcătură!

Într-o duminică, la Palermo, în primul ceas al după-amiezii, mă plimbam într-un cartier de lângă port, explorându-l la întâmplare. Am ajuns în faţa unei străzi care mi-a dezvăluit deodată cea mai sordidă imagine citadină din câte am văzut în viaţă. Între două rânduri de case hidoase, cu trei şi patru etaje, cu ziduri mâncate de lepră şi parcă aplecate deasupra uliţei mizerabile, închizând cerul şi lăsându-l fără utilitate, flutura jalnicul pavoaz pe care îl mai văzusem şi în alte părţi, dar nu atât de dens, de extins, de total şi definitiv. Această mizerie umană mi s-a părut că nu poate să dispară vreodată, nici să scadă. Tot ce poate fi mai peticit, mai sărac, mai

inlavabil ca rufărie gospodărească, era pus la uscat sau la aerisit, pe frânghii întinse de-a latul străzii, de la o casă la alta – şi pe etaje. Mult mai târziu, m-am întors aici şi mi-am luat curajul să merg până la capăt pe uliţa îngustă şi fără trotuare. Familiile îşi petreceau duminica afară, în faţa caselor, de-a valma şi într-o înghesuială pe care ţi-o poţi imagina gândindu-te câte etaje erau revărsate acolo, pe o suprafaţă mai mică decât a unuia singur. În această învălmăşeală se gătea în aer liber prânzul întârziat al unei familii, se cosea la maşină, se peteceau hainele, se alăptau pruncii, se chelfăneau copiii… Tinerii se hârjoneau, bărbaţii moţăiau – în timp ce, poate, prin case mureau bătrânii.

Cred că a fost prima oară când m-am temut să merg printre oameni, frică nu de agresiune, ci de gândul că după mii de ani de civilizare, ar fi posibil procesul invers, al întoarcerii spre preistorie. Puţin mai departe, dincolo de casele strâmbe, am văzut locuinţe trogloditice, mai dezolante decât cocioabele făcute din bidoane goale, care cel puţin par provizorii. Erau vizuini, dar nu de pământ, ci de piatră, material imperisabil, destinat veşniciei – şi în ele oamenii parcă intrau târâş, întorşi la stadiul mersului în patru picioare.

Pe acest fundal degradant, se vedeau, într-un contrast absurd, câteva pete de culoare lucioasă. Unele familii, sub cearşaful peticit care flutură în aerul fetid, au automobil, uneori chiar nou, şi îl ţin în faţa casei, tratându-l cu o indiferenţă patriciană.

Dar înainte de a mă fi aventurat în această lume, pe când stăteam la colţ, cu nehotărâre, am ridicat ochii din întâmplare asupra unui imobil aflat pe strada din faţa uliţei mizerabile. Strada, paralelă cu malul mării, se numeşte Via Butera, iar imobilul se află la numărul 24. Este o casă încă întreagă, cu faţada însă roasă de vreme, cu trei etaje, cu câte patru uşiferestre, dând pe balcoane cu grilaj de fier,

ieşite deasupra trotuarului. Un gang întunecos serveşte de intrare, fără să te îmbie. Acum o sută de ani, imobilul va fi avut o înfăţişare destul de acătării. La parter, deasupra ultimei ferestre din dreapta, ochii mi s-au oprit pe o placă de marmoră:

IN QUESTA CASA MORI

ÎN ESILIO SOLO E SCONOSCIUTO ÎL 29 NOVEMBRE 1852 NICOLA BALCESCU INSIGNE STORICO E FERVIDO PATRIOTA, COMBATTENTE PER ÎL ROSVELGLIO DELLA ROMÂNIA MODERNA

Aşa am încheiat lanţul românilor aflaţi în Italia.

M-a îmbărbătat puţin atunci, în clipele de contemplaţie amară, coincidenţa surprinzătoare că pe aceeaşi faţadă, aşezată simetric în stânga, o altă placă, de dimensiuni identice, amintea că tot aici, exact la zece ani după ce se sfârşise Nicolae Bălcescu, a pornit strigătul lui Giuseppe Garibaldi: „Roma o morte!”

III

Când ai de văzut un singur oraş, poţi merge până la a-i cunoaşte toate detaliile; urmând să explorez o întreagă Italie, trebuia să mă opresc la ceea ce-i unic şi nici nu poate fi imitat vreodată.

La Milano unică este, fără îndoială, catedrala, în dantelărie de marmoră, înfăţişând grandiosul unit cu fineţea detaliilor. De câte ori pătrunzi în piaţă, sub orice unghi şi de pe orice latură, edificiul acesta care a luat puţin din culoarea fildeşului rămâne o surpriză, chiar şi în ţara marmorei.

N-am ajuns pe acoperişul lui, cum se recomandă; la orele când mi-ar fi fost posibil şi când mergea ascensorul, s-a nimerit să se aştearnă ceaţă deasă asupra oraşului. Astăzi aproape îmi pare bine că am evitat unul din gesturile obligatorii. Mi se pare că au fost mult mai interesante grupurile de vagabonzi hippies aşezaţi laic pe treptele catedralei; i-am studiat îndelung, cu indiscreţie,

gândind că dacă îi dezaprobi, multe ar trebui dezaprobate în lumea care le-a dat naştere. N-am văzut la ei nici indecenţă, nici aroganţă, ci cel mult nepăsare, mai rar bucurie şi mai des amărăciune. Sigur, într-o zi fiecare se va întoarce la un rost în viaţă, învinşi sau învingători în lupta cu nişte mori de vânt mai nedefinite decât ale bietului don Quijote.

Dacă în primele decenii de după război, asupra omenirii au apăsat neliniştea şi nesiguranţa, acum i s-a adăugat o tristeţe universală. Ea va genera, poate, o lume meditativă.

Spre seară, când porumbeii şi hippies dispar, fără să ştii unde se duc nici unii, nici alţii, piaţa devine loc de întrunire publică. Milanezii, cu sutele, în grupuri de doi-trei până la câteva zeci, se adună aici cu regularitate şi se dedau pasiunii de a discuta politică, întocmai ca într-un forum de altă dată. E imposibil să nu se cunoască între ei, după ani de parlamentări pătimaşe, dar fiecare ai spune că ignoră identitatea celuilalt. La început forfotesc o vreme, până ce unul, oprindu-se, enunţă o temă şi se apucă s-o susţină. Lângă el se opreşte altul, ascultă, apoi îl întrerupe, contrazicându-l, şi începe altă demonstraţie. Treptat, cei doi adversari capătă partizani; tema lor e dezbătută când în comun, când paralel, ca în nişte subcomisii, dar întotdeauna cu convingere şi fără pauză.

Acelaşi proces, cu aceeaşi temă sau cu alta, începe la fel, zece paşi mai încolo, apoi încă unul – şi aşa mai departe, până intră în joc tot poporul din piaţă. Unele grupuri nu câştigă aderenţi prea mulţi; înseamnă că tema în discuţie nu-i foarte interesantă, sau nu e susţinută cu destulă patimă. În alte părţi, participarea ia caracter de masă; înseamnă că s-a pus degetul pe o rană; unii, dacă-i rana lor, se apără sau se vaită, alţii, pe care nu-i doare, o zgândăresc, o fac să sângereze cu un debit verbal formidabil – dar numai atât, nici cu duşmănie, nici cu

brutalitate.

Până la urmă, totul pare o joacă.

Nevestele parlamentărilor aşteaptă pe margini; unele tricotează, fără să manifeste adeziune sau dezaprobare şi fără să-şi piardă răbdarea.

Această lume efervescentă care prelungeşte seara agitaţia de peste ziuă a porumbeilor contrastează cu masivitatea liniştită a catedralei; singura trăsătură comună este perpetuitatea. Aici au să rămână neschimbaţi şi oamenii, şi porumbeii şi marmora. Numai hippies au să dispară.

De necrezut faţă de temperamentele locale, şi agitaţia, şi circulaţia sunt mai moderate la Milano decât la Viena. Negoţul, în schimb, pare condus de aceleaşi legi; cartiere întregi sunt un lanţ de vitrine, de toate categoriile; pe unele, afişe mari anunţă „desfacere generală”. Nu-i un truc spre a atrage clientela naivă; cine mai poate fi naiv între atâtea magazine? Desfacerea generală înseamnă lichidare reală, fugă de faliment, ultimul gest defensiv înaintea prăbuşirii.

Rezultatul: apar prăvălii dosnice sau tarabe, în diferite cartiere, unde lucrurile se vând, ziua-n amiaza mare, cu preţuri inexplicabile, uneori un sfert din cel afişat prin vitrinele încă neameninţate de lichidare.

Dispar, pare-se, întreprinderile mici, care cedează, fuzionează sau se vând la mezat. Prospere sunt, deşi mă întreb cât, marile magazine universale întinse în toată Italia. Gazdele mele sunt foarte mândre de sucursala locală a celei mai de lux dintre neguţătoriile acestea generale. Prăvălia vastă, cu multe etaje, cu mii de obiecte poate ispititoare, unele inutile, nu m-a uluit, nu m-a surprins şi nu m-aş mândri neapărat cu ea, chiar dacă s-ar afla în oraşul meu. Poate fiindcă n-aveam de cumpărat nimic – şi erau prea mulţi necumpărători.

Duminică dimineaţa am mers să văd Cimitirul

Monumental. Ca să nu mă rătăcesc, am luat tramvaiul, împotriva plăcerii de a merge pe jos. Trebuia să întreb de o anumită piaţă unde să cobor; am văzut o doamnă vârstnică, îmbrăcată în negru şi cu flori în braţe. Fiind sigur că merge la cimitir, am socotit întrebarea de prisos – când întrebi de drum pari totdeauna puţin înfrânt – şi mi-am propus, logic, să cobor odată cu doamna îndoliată.

După un timp părându-mi-se că mersul se lungeşte peste aşteptări, iar doamna nedând semne că ar coborî în curând, mi-am călcat pe suflet şi am întrebat. Cimitirul Monumental era cu vreo cinci staţii în urmă.

Unde se poate duce duminica dimineaţa o doamnă în vârstă, îmbrăcată în negru şi cu flori în braţe?

Despre cimitir nu am ce să spun. Dar haide! – fiindcă am fost acolo şi am străbătut toate aleile, am constatat că îl reproduce pe cel de la Belu, la o scară de vreo trei ori mai mare, în toate sensurile.

Ciudăţenie pentru zona marmorei: monumentele în bronz sunt şi mai numeroase, şi mai frumoase. Poate datorită patinei lor funerare; marmora, oricât de veche, nu ajunge până acolo.

După-amiază m-a împins necuratul să văd un film, necuratul în acest caz fiind o dorinţă veche şi refulată. Era vorba de o copie nouă, panoramică şi stereofonică a vechiului „Pe aripile vântului”, după care am tânjit aproape treizeci de ani.

La temperamentul personajelor – şi cine nu le cunoaşte! – dublajul în limba italiană se potriveşte ca nuca în perete. A fost una din dezamăgiri – şi totul m-a dezamăgit. Dar am văzut publicul şi am descoperit obiceiuri neînchipuite. Deşi era o sală de lux, spectatorii o transformau în stadion. Fiecare vine când vrea, pleacă, se întoarce trecându-ţi prin faţă şi acoperind imaginile. Vânzătorii de Pepsi Cola circulă mai tot timpul, oferindu-şi marfa. E o forfotă care nu supără pe nimeni, fiind o

obişnuinţă. Şi apoi se fumează, se fumează întins şi fără oprire, cred că mai mult decât la cafenea; cred că fumează toată lumea, chiar şi nefumătorii. E adevărat că instalaţia de aer condiţionat face să dispară fumul, însă nu instantaneu, ca prin vrajă. Îndată ce s-a stins lumina, două fetişcane slute, aşezate în faţă, au scăpărat bricheta şi, ţigară după ţigară, au fumat până la sfârşitul filmului, timp de peste trei ore. Două serii!

*

În afară de cartea Margaretei Mitchell, care rămâne deasupra acestei ilustraţii panoramice, în afară de „Război şi pace” nu-mi mai vin în minte altele, dar impresia e generalizată prin amintiri contopite: mi se pare că toate războaielte încep după un bal, după o nuntă, o petrecere, o festivitate. Oare Napoleon n-a debarcat în Franţa pentru cele „o sută de zile” tocmai când faimosul Congres de la Viena se destindea la un bal ilustru, unde valsa toată diplomaţia europeană?

*

Fiul gazdelor mele lucrează la un birou de pariuri hipice, o sală di corse. Tânărul s-a adaptat repede la viaţa oraşului, aşa că se descurcă destul de bine cu toate şi chiar cu slujba lui, cam neînţeleasă de mine, care n-am jucat niciodată la curse.

În Italia sunt alergări toate zilele săptămânii afară de luni – la Bologna, poate şi Florenţa, apoi la Roma şi nu mai ştiu unde, în vreo şase sau şapte oraşe. De la unsprezece dimineaţa, în sala di corse se încheie pariuri pentru toţi caii, pentru toate hipodromurile, pentru toate cursele. Nu-i lucru de glumă!

Am văzut oamenii, stând ca pe ghimpi în faţa uşii, aşteptând ora de deschidere; spre seară, într-o încăpere lungă de vreo cincisprezece metri, lată de vreo şase, în aşteptarea rezultatelor care apar pe un ecran de televizor, se adună mai mult de o sută de jucători, poate două sute –

şi tot atâtea pasiuni, tot atâtea speranţe, aproape tot atâtea dezamăgiri. Când totul e gata, iar sala se goleşte, pe jos rămâne un covor gros de hârtii, buletine necâştigătoare, aruncate c-o ură din care a doua zi se nasc noi speranţe şi noi pasiuni.

Dimineaţa îmi aduceam prietenul şi gazda până aici, la slujbă, foarte aproape de piaţa catedralei, locul de unde se pleacă oriunde vrei, iar seara, după ce colindam oraşul fără pauză, reveneam să-l iau ca să mergem împreună acasă. Colaborarea aceasta mi-a lăsat o amintire plăcută; e bine când un om se îndreaptă spre casă împreună cu altul, la o cină gospodărească, mai ales dacă munca zilei i-a mers în plin. Iar mie nu-mi putea merge altfel, de vreme ce o duceam până la capăt, adică până când mă simţeam istovit.

Într-o seară, pe când aşteptam în sala di corse ca prietenul să-şi încheie casă, un jucător întârziat şi, desigur, dezamăgit, dar nu până la furie sau disperare, trecea de-a lungul peretelui unde erau afişate rezultatele şi, oprindu-se din loc în loc, mustra cu glasul reţinut caii înscrişi acolo, poate pe învingători, poate pe învinşi – la curse poţi să pierzi şi pe unii, şi pe alţii. Deşi caii n-ar fi răspuns chiar să fi fost prezenţi, am avut impresia că omul nu se mărginea să mustre, ci aştepta şi dezvinuirea, trăgând cu urechea în sus; pe scurt, era un dialog care continua când am ieşit.

Cel mai însemnat drum în Milano l-am făcut în prima zi, la biserica Santa Maria delle Grazie, dar intenţionat îl amintesc la urmă, ca să nu se aşeze peste el celelalte imagini ale oraşului. E tot ce-am văzut mai tulburător aici – e inutil să spun mai demn de ţinut minte, fiindcă nu e posibil să se uite: vestita „Ultima Cena”, a lui Leonardo da Vinci. Se află pe peretele din fund al unui refectoriu pendinte de biserică. Sala în sine e un hangar, cu zidurile tencuite simplu, neremarcabil ca arhitectură, despre care n-ar mai vorbi nimeni şi ar fi rămas poate năruit de la

bombardamente, dacă n-ar avea acea frescă vestită. Nu ştiu câte restaurări au trecut peste ea, cât a mai rămas din culoarea originală şi cât reprezintă adaosuri reparatoare, făcute cu prea mult meşteşug ca să se vadă. Spre a înţelege scena şi a o simţi, e necesar să ştii că reprezintă clipa când Iisus a anunţat trădarea. Trebuie văzuta resemnarea de pe faţa lui şi din mişcarea mâinilor. Mâinile tuturor apostolilor parţii apă la această clipă de consternare, şi poate mai elocvent decât fizionomia lor, surprinsă, încă nedumerită.

Iisus nu are nimbul sfinţilor, dar fereastra centrală din spate, cu priveliştea cerului albastru, îi pune o aureolă umanizată. Nişa unde se află cele trei ferestre dă o senzaţie de adâncime atât de autentică, încât rămâi cu impresia că zidul are reliefuri. Desigur, contribuie împrejurarea, probabil aleasă, că ferestrele sălii sunt pe o singură latură, în stânga, şi toată lumina cade asupra picturii dintr-o direcţie unică. Meşteşugul însă rămâne uluitor. Te apropii până la patru metri, cât îngăduie cordonul pus în faţă, te apleci, îţi forţezi imaginaţia să redai peretelui înfăţişarea plană, şi e imposibil. Adâncimea rămâne, clin orice urtghi ai privi, de la orice distanţă. Ar trebui să pipăi cu mâinile, dar poate şi atunci iluzia ar învinge senzaţia.

După ce am văzut aproape tot ce s-a păstrat din arta Italiei, mă întorc şi rămân la „Cena”. Orice om care aspiră la artă ar trebui s-o vadă.

Din locurile de popas plec de obicei de dimineaţă, în zorii zilei, şi uneori înaintea lor, ca să evit ora aglomeraţiei matinale, dar mai ales ca la popasul următor să ajung cât mai devreme, să dezleg cât mai repede necunoscutul din faţă care, dacă mă atrage obsedant, îmi dă şi temeri.

Deşi în Milano am rămas mai mult decât prevăzusem şi eram cu două zile în întârziere, nu ştiu cum s-a făcut că am întârziat şi nişte ore, aşa că am plecat după-amiază.

Etapa prevăzută era de vreo trei sute de kilometri, posibil de parcurs până seara, mai ales că jumătate din ei, până la Genova, mergeam pe autostradă.

A fost singura autostradă adevărată pe care am parcurs-o în întreaga Italie. Fie lăudată pentru cât e de bună, dar are două neajunsuri. Primul: datorită felului cum e trasată şi vitezei pe care ţi-o propune, nu mai vezi peisajul. E greşită credinţa unora că pe aceste şosele moderne şi ingenioase viteza se impune; pe banda din dreapta poţi să mergi, dacă vrei, în alură de promenadă, numai că atunci n-are rost să alegi un astfel de drum, pentru care plăteşti o taxă destul de mare – al doilea neajuns.

Nu ştiu ce vechime are acest segment de autostradă; fapt e că în munţi nu învinge toate dificultăţile topografice, ci în unele locuri se mulţumeşte să le ocolească, de unde iau naştere sinuozităţi obositoare, ca pe vechile şosele. Dacă apucam pe drumul celălalt, al tuturor, şi nu aveam neşansa unei aglomeraţii excesive, aş fi ajuns la Genova în cel mult două ore. Pe autostradă am câştigat cincisprezece minute. Nu spun cât de repede le-am pierdut în oraş, tot oprindu-mă şi întrebând pe unde se ajunge în port.

Altceva decât portul nu voiam să văd la Genova; acest nume îmi evoca, de când ţin minte, viaţa maritimă. Apropiindu-se seara, i-am consacrat numai o jumătate de oră; mi-a fost de ajuns să trec pe câteva cheiuri, să văd câteva cargoboturi – unul din ele, de vreo douăzeci de mii de tone, într-un bazin secat, pentru reparaţii, cu carena desfăşurată monstruos afară din apă; am socotit totdeauna că la vapoare aceasta e partea care nu trebuie să se vadă.

După ce am tras în piept aerul Mediteranei, transmis până aici din val în val, şi am simţit puţin pulsul portului, redat de mişcarea docherilor, macaralelor, remorcherelor, de fluierele vapoarelor, de fluturatul pavilioanelor, toate marcând plecări şi întoarceri, mi-am continuat drumul. M-

am oprit numai cinci minute în oraş, ca să iau câteva ilustrate, timp în care mi-am lăsat maşina pe al treilea şir, reglementar pentru staţionare fiind numai primul. Vreo trei agenţi de circulaţie se îndeletniceau în grabă şi fără pauză să scrie formulare de amendă pe care le puneau la parbrizul contravenienţilor; aceştia, când îşi lasă maşina în locuri interzise, ştiu foarte bine ce îi aşteaptă.

Viaţa citadină îi obligă să pună amenda în prevederea bugetară a zilei, socotind-o cheltuială obligatorie.

În cele cinci minute cât am zăbovit acolo, cu toată graba lor, niciunul din agenţi n-a avut timp să ajungă până la mine.

Odată cu ieşirea din oraş, s-a lăsat amurgul. Douăzeci şi şapte de kilometri, şoseaua m-a dus numai pe malul mării, prin orăşele de vilegiatură, cândva poate porturi de pescari – şi am ajuns pe întuneric la ultimul dintre ele.

Am ales Portofino ca escală a zilei, pentru nume. Uneori, mai demult, îl pronunţam şi-l repetam cu diferite intonaţii, ca pe o melodie. Nu ştiam nimic despre localitatea pe care o defineşte; nu aveam siguranţa că e reală. Portofino putea să fie un port, dar şi un cântec, sau o vorbă de dragoste, cifrată, care în codul îndrăgostiţilor să însemne: „Mă gândesc la tine l”.

Am oprit în mijlocul pieţei, pentru o primă orientare, am spus: Portofino – şi am simţit o bucurie amestecată cu multă uimire, simţăminte transformate în senzaţii, ceva asemănător cu plutirea şi cu prima aruncare în apa mării.

Am mărturisit că şi la Civitavecchia am mers pentru ceea ce-mi evoca, prin sunetul lui, acest nume. Asemeni am mers la Rimini, acolo însă nepotrivirea între sunet şi imagine a fost atât de izbitoare, încât aproape am regretat oprirea. Despre oraş am să scriu ceva mai târziu, când am să ajung în faţa lui, sau după ce am să-l las în urmă.

Alte locuri m-au atras tot prin raţiuni personale, în

căutarea unor satisfacţii ciudate şi uneori atât de intime, că fac hazardată mărturisirea. Nu-i o metodă pentru stabilirea itinerariilor, dar o recomand celor care vor să prelungească drumul mult timp după întoarcere.

La Cefalu, înainte de Palermo, m-am oprit datorită unei confuzii. Sunt adeptul ficţiunii, până la a o crede realitate.

Confundând numele oraşului cu al baronului de Cefalu, erou într-o dramă cinematografică atât de crudă că ajunge până la ultima gradaţie a genului, până în faţa sensului invers, şi pare comedie, am crezut că mă aflu în decorul unde s-a petrecut această poveste ilariantă şi îngrozitoare. Nu mă aşteptam chiar să întâlnesc personajele pe stradă, dar aş fi vrut să văd castelul baronului scăpătat şi decăzut, să văd mai ales grădina lăsată în voia ei, între ale cărei bălării luxuriante, într-o noapte apăsată de zăduful neliniştitor al Siciliei, de patima fierbinte a solului ei, se petrece o scenă de dragoste abruptă, scurt şi aproape sălbatic, dar atât de necesar, atât de obligatoriu, cu atâta putere de descătuşare, încât îţi dă o senzaţie de eliberare personală.

Voisem să văd strada în trepte, şi ea o „stradă mare”, pe unde duminica la prânz coboară lumea de la liturghie. Ştiam că aş fi recunoscut întreg decorul.

Ce se ascunde în asemenea dorinţe? Nevoia confruntării? Nu! – am ajuns aproape să detest această noţiune. Unind atât de strâns realitatea de ficţiune, până la fuziunea deplină, căutam în decorul real *confirmarea* faptei închipuite.

Un tânăr instruit de la biroul de informaţii turistice m-a adus la realitate şi mi-a prilejuit o dezamăgire prelungă, destul ca s-o mai simt şi astăzi. Baronul de Cefalu e un nume, iar personajul n-are nicio legătură cu oraşul. Acţiunea filmului se petrece într-un loc nedefinit. Parcă n-ar fi trebuit să ştiu?

N-am renunţat numaidecât.

— Totuşi, procesul de omor se desfăşoară la Palermo! Se pomeneşte numele oraşului, fără niciun echivoc!

Era argumentul meu, încăpăţânarea, speranţa de ultim minut – fiindcă altminteri am folosit în atâtea rânduri acelaşi artificiu. Elementele principale ale născocirii se înconjoară de repere secundare luate din realitate, detalii geografice şi întâmplări sociale contemporane cu acţiunea imaginată. În acest chip, ficţiunea capătă creditul cititorului, dar în primul rând pe al scriitorului, ca el s-o poată duce până la capăt.

Tânărul mi-a spus, în continuare, că dacă vreau într-adevăr să văd străzile unde s-a filmat „Divorţul italian", le voi găsi la Siracusa.

Nu mai aveam nevoie; odată închipuirea fracturată, nu-mi rămânea decât să străbat şchiopătând realitatea.

Deoarece aveam dreptul la o compensaţie şi o consolare, soarta, prin buna inspiraţie a informatorului meu, m-a dus la un hotel admirabil prin confort şi bun gust, admirabil aşezat la doi kilometri în afara oraşului, admirabil numit Santa Lucia.

Tot datorită unei ficţiuni, am dorit să ajung în Sicilia, ţinta principală şi apăsătoare a călătoriei. În afară de vechea informaţie geografică din timpul şcolii, datorită căreia poţi să ştii ceva despre o anumită lume, am început să simt Sicilia prin legendele contemporane relatate de ziare, iar nostalgia ei a început să mi-o trezească filmul. Tuturor a li s-a adăugat, cu o forţă superioară, acea evocare nedefinită, reţinută, puţin tainică şi parcă neterminată, dar care duce până în nişte străfunduri – „Ghepardul" lui Giuseppe Lampedusa.

Acum câţiva ani, trecând cu vaporul de-a lungul coastei de sud a acestei ţări necunoscute, am cercetat-o îndelung cu binoclul, comparând şi contopind, atât cât se putea de la şapte mile, ţărmul cu harta; atunci am

descoperit, pe hartă, o mică localitate, Donafugata. Nici n-ar fi trebuit să cred atât de tare în ficţiune, ca să-mi închipui numaidecât că aici era domeniul prinţului Salina.

Localitatea aflându-se pe lângă Ragusa, după câte îmi aminteam, dar lipsind de pe harta mea turistică, mai puţin detailată decât harta de navigaţie, am început să cer informaţii din vreme, încă la Agrigento, escala anterioară. Fără să se mire şi fără nicio emoţie, domnişoara de la oficiul de turism a căutat-o în indexul alfabetic, apoi, folosind caroiajul hărţii sale, complete, a găsit-o cam pe acolo unde bănuiam. Crezusem că trebuie s-o ştie şi-n vis, că poate s-o găsească şi cu ochii închişi. Firesc ar fi fost ca îndoielile să înceapă de aici: domnişoara *nu ştia nimic* despre Donafugata!

A doua zi după prânz am ajuns la Vittoria, o mică localitate, de unde, ca să merg la castel, trebuia s-o iau înspre sud. Pe niciun indicator nu scria numele locului spre care mergeam atât de avid – niciun om nu mă putea lămuri. Abia târziu, un şofer de autobuz m-a îndrumat spre Santa Croce.

— Dar eu caut Donafugata!

— Da! Mergi spre Santa Croce; la vreo cincisprezece kilometri se face un drum la stânga. Ia-o pe el!

Nu mai ştiam ce să înţeleg! O localitate neînsemnată, Santa Croce, din care găseşti câte vrei în Italia, să fie mai cunoscută şi să servească drept reper ca să ajungi la un domeniu intrat în legendă?

Am stăruit:

— Eşti sigur?

— Absolut sigur!

— Donafugata?

— Donafugata!

— Caut un castel! Există?

— Castelul? Sigur că există!

Am găsit drumul secundar, primul neasfaltat din câte

întâlnisem. Aproape nu-mi venea să cred; mi se părea că aici sunt asfaltate şi cărările de pe câmp.

Simţeam o îndoială, eram din ce în ce mai neconvins, dar am mers înainte. Sunt de părere că nimic nu trebuie lăsat la jumătate, nici ceva fără folos şi poate chiar o faptă rea.

După kilometri de drum prin pietriş şi praf, am ajuns. O împrejmuire de zid cu tencuiala cam măcinată închidea un fel de conac. Nici vorbă nu mai putea fi de castelul Ghepardului! Fiindcă ajunsesem aici, şi fapta, nefolositoare sau rea, nu era dusă până la capăt, am vrut să văd totul, să vizitez castelul care nu mă interesa – şi-am bătut în poartă.

Mi-a deschis un om, paznicul, cu o figură mirată. Am pătruns într-o curte de unde faţada castelului se vedea în toată, perspectiva, dezvăluindu-şi stilul puţin cam arab, dar neconvingător şi foarte cenuşiu. În faţa intrării, aştepta o limuzină de mâna a doua, iar într-o odăiţă de la parter, pe care am identificat-o ca fiind a paznicului, nişte boieri cam de mâna a treia tocmai îşi sfârşeau o gustare democratică, din moment ce se aflau în încăperea oamenilor de serviciu.

Aflând cu nedumerire că doresc să vizitez castelul, paznicul m-a întrebat dacă am bilet. Aveam un permis de intrare în muzeele statului. Nu! Aici era o proprietate particulară, castelul aparţine unui conte aflat la Paris… Am stăruit; paznicul s-a dus să-i întrebe pe cei care tocmai se ridicau de la masă; am presupus că ar putea fi nişte rude ale castelanului, din categoria celor care sunt primiţi la bucătărie şi numai când stăpânii lipsesc de acasă.

Un domn cu înfăţişarea destul de curată s-a apropiat de mine; în urma lui, o cucoană grasă şi unsuroasă se ştergea la gură. Mai era un domn în vârstă, fără fizionomie.

— Aveţi bilet? m-a întrebat primul, cel mai simpatic.

— De unde să am bilet?

— De la Ragusa.

Abia mă îndreptam spre Ragusa; nici nu ştiam ce-i acolo.

— Domnule, am stăruit, ca să vizitez castelul acesta, am făcut cinci mii de kilometri.

Corect ar fi fost să spun: „Ca să vizitez ceea ce credeam că este castelul acesta…” Sunt sigur că l-a impresionat destăinuirea; m-a privit de sus până jos, apoi s-a întors spre ceilalţi şi le-a spus nu ştiu ce, destul de deferent; pe urmă mi-am dat seama: el era şoferul, iar ei boierii. Cei cinci mii de kilometri îl impresionaseră probabil ca profesionist. Înainte de a se urca în maşină, boierii i-au poruncit ceva paznicului. Apoi s-au dus, lăsând în urmă miros de benzină.

— Aşteptaţi, mi s-a adresat paznicul. Mă duc să telefonez la Ragusa!

Cui oare? Mafiei?

Să mă fi poftit cu onoruri chiar contele şi contesa, împreună cu fiica lor, cea frumoasă, nu sluta, şi tot n-aş mai fi intrat în castelul lor. Dar am aşteptat, nu ştiu de ce, poate fiindcă paznicul se dusese la telefon şi nu voiam ca osteneala să-i fie zadarnică. Stăteam acolo, în mijlocul curţii goale, la cinci mii de kilometri de casa mea – nu minţisem – mă simţeam pustiu, trist şi stupid.

Sfârşind cu strânsul mesei în odaia de unde plecaseră oaspeţii, o femeie a ieşit în curte şi s-a apropiat de mine; am presupus că este soţia paznicului. O urma o fată de vreo paisprezece ani, în uniformă de şcoală, fiica ei, şi dacă ar fi fost a contelui, apoi nu era cea frumoasă.

— Am să plec, doamnă! am spus, văzând că bărbatul întârzie.

— Staţi, staţi! Trebuie să vină!

După o vreme de aşteptare, stânjenit şi enervat că mai aştepta şi altcineva pentru mine, am dat iarăşi să plec,

să-mi regăsesc măcar bunul simţ, dacă nu şi timpul pierdut.

— Staţi, staţi! a stăruit femeia. Acu trebuie să vină… Dar de ce doriţi să vizitaţi castelul?

— Din greşeală, doamnă… Aţi auzit de un scriitor Giuseppe Lampedusa? De o carte „Ghepardul”?

Nu auzise.

— Dar dumneata, domnişoară? La şcoală învăţaţi literatură!

Nu auzise, nu citise!

Tocmai atunci venea şi paznicul.

— Nu se poate! mi-a spus el, ridicând din umeri}.

— Mulţumesc din toată inima!

— Îmi pare rău! N-aveţi pentru ce!

— Ba da! Adio!…

La Bari, căutând o ultimă catedrală, am întâlnit o doamnă străină de oraş, de pe lângă Roma, care avea acelaşi drum ca şi mine. Cred că ea mi-a dat informaţia, acum inutilă, că presupusul castel de la Donafugata închipuirii mele, cel puţin acela care poate fi văzut în filmul făcut mai pe urmă, se află pe lângă Palermo. Îl citise pe Lampedusa, îl ştia pe dinafară, şi pe Moravia, şi pe Malaparte, pe toţi de azi şi din urmă, şi avea chiar opinii. Însă era profesoară de literatură.

Vorbindu-i de aceste întâmplări şi de altele prietenului de la Roma, replica lui ar fi fost jignitoare dacă n-ar fi cuprins o greşeală.

— Într-adevăr, a spus el, în Italia se citeşte puţin, dar nici nu-i nevoie de mai mult, când ai moştenit o cultură recunoscută de toată lumea. Voi, la literatură îi învăţaţi pe Coşbuc şi pe Eminescu. La noi, şcolarii deschid ochii pe Dante Alighieri!

— E adevărat! i-am răspuns. Noi însă mergem puţin mai departe. Îi învăţăm pe Coşbuc şi pe Eminescu – mă opresc la cei citaţi de tine. Numai că, odată cu aceştia, şi

poate chiar înainte, îl învăţăm şi pe Dante Alighieri – şi pe alţii, dovadă că sunt în Italia!

Nu i-am găsit pe toţi – şi ce m-aş mai întoarce să-i caut!

Azi italienii citesc puţin; în schimb cântă, şi poate e mai bine; când citeşti prea mult, uiţi să cânţi – uneori uiţi să fii fericit. Păcat că nu beau decât cu prea multă cumpătare, când vinul se găseşte pe toate drumurile, totdeauna bun, şi mai ieftin decât apa minerală. N-am văzut un om beat în toată Italia.

— Care-i viciul lor atunci, sau hai să spunem patima, sau pasiunea?

Prietenul mi-a răspuns:

— Amorul şi maşina!

— Uitase cântecul! Afişe mari răspândite în toate oraşele şi pe toate şoselele înfăţişează o fată cam despletită, dar cu privirea cuminte, ascunzând totuşi nu ştiu ce flacără – altfel nu mi-ar fi lăsat în ochi o imagine atât de stăruitoare. Poate impresia să pornească de la faptul că mâna, abia luată de la gură, este însângerată, ca şi când şi-ar fi muşcat-o. Dacă te apropii, chipul fetei, zâmbitor, exprimă numai bucurie, iar pe mână nu-i decât ceva scris cu ruj: „Dami musica e Supercortemagiore!” (O marcă de benzină.)

Muzică şi viteză! Muzică şi iubire! Pentru a le avea nu-i de ajuns latitudinea Mediteranei, nu-s de ajuns cerul şi soarele; a fost nevoie ca oamenii să treacă şi prin Infern, şi prin Purgatoriu. Paradisul lor, câştigat anevoie, înseamnă o fată, o maşină şi magnetofonul. La un capăt de drum vine o prăpastie, din fundul căreia iar urci, cu trudă, toate treptele Infernului şi ale Purgatoriului.

Pentru duminica lui şi a fetei, tânărul munceşte toată săptămâna. Pe multe maşini, la spate sunt desenate două săgeţi roşii, îndreptate spre stânga şi spre dreapta, semne de ocolire, şi între ele scrie cu un umor sincer şi puţin

trist: „Cruţa-ţi-mă! Sunt cumpărată în rate!”

Nu! Pentru duminica lui şi a fetei, tânărul va munci multe săptămâni viitoare.

La alte maşini, pe geamul din spate am văzut o mică etichetă lipită într-un colţ, mai cu discreţie. Pe ea scrie: „Scusi! Faciamo amore?” M-a derutat semnul de întrebare, altfel aş fi luat eticheta drept un avertisment pentru trecătorii indiscreţi. Cât despre ideea că maşina etichetată ar putea să aparţină unei curtezane motorizate, şi cuvintele înscrise acolo să fie o invitaţie, cred că trebuie respinsă datorită poliţiei de moravuri şi – mai ştii? – poate datorită chiar Papei!

Şi la castelul Donafugata am văzut un băiat şi o fată, cu o mică maşină sport. Coborâseră, erau rezemaţi de un parapet şi, cum priveau câmpul care cobora lin, departe, către ţărmul mării, le stătea bine împreună. Au simţit tribulaţiile mele la castel; când am ieşit pe poartă, tocmai se apropiau curioşi:

— E ceva de văzut?

— Nu!

Aş fi vrut să le spun: „Voi sunteţi de văzut! îmi pare bine că v-am întâlnit aici!”

La întoarcere, pe drumul prăfuit, o bună parte din timp am văzut marea, orbitor de argintie în lumina soarelui care bătea din faţă. N-aş fi recunoscut-o, dacă n-aş fi ştiut că pe acolo trecusem cu vaporul şi visasem să ajung într-o zi la Donafugata.

Era de mult întuneric în seara când am intrat în Portofino. Am plătit un preţ aproape dublu, faţă de celelalte, pe o cameră de hotel cu vederea spre mare. N-am văzut marea de la fereastră, nici seara, nici dimineaţa – n-am avut nici când, nici nu era nevoie, şi nici nu se putea! –, dar ca prim gest, Portofino merita acest tribut sentimental şi inutil.

Marea e prea departe ca s-o vezi de la geam. Ceea ce

ajunge aici din partea ei, e un braţ prelung care se arcuieşte feminin pe un grumaz dur – un golf încercuind promontoriul de stâncă, la adăpostul căruia s-a născut Portul Frumos, cum îmi place să spun Portofino în limba mea, şi cum nu-i poate o greşeală de traducere.

În terminaţia golfului se află piaţa, chei de port totodată. De o parte sunt prăvălii şi restaurante, de alta bărci şi mici yachturi. Această intimitate a fost primul farmec al locului, pe care l-am descoperit seara, ducându-mă pe ţărm, departe, înainte de a merge la masă.

Al doilea farmec, descoperit tot aici, era pustietatea. Ca şi la Riva del Garda, toată lumea de vizitatori şi vilegiaturişti plecase; localnicii nu se simt, sunt adaptaţi peisajului, sau fac parte din el, ca arborii şi casele.

În aşteptarea unor fantome, restaurantele erau deschise pe toate laturile pieţei – trei, a patra fiind apa – cu mesele aranjate şi cu luminile aprinse. Patronii şi chelnerii stăteau pe lângă pereţi, sau în uşă, cu chipurile prelungi, cunoscându-şi desigur inutilitatea şi totuşi nerenunţând. Există în oameni remanenţe, inerţii, gravitaţii, cum există în materia dimprejur.

M-am aşezat la masa de unde puteam să văd mai bine portul, şi-n port, pe întuneric nu se vedeau decât catargele yachturilor legănându-se, acea continuă mişcare în două sensuri pe care în clipe de crepuscul lăuntric o adun într-un singur sens, ca să mă ducă spre infinit; îmi pare rău că nu pot ajunge la aceeaşi impresie atunci când sunt cu totul lucid; trebuie să mă îmbete ceva cât de puţin, un pahar de coniac dacă n-am mai la îndemână o speranţă sau măcar un vis.

A doua zi, odată cu răsăritul soarelui, eram în partea cealaltă a promontoriului stâncos, spre marea adevărată.

Când am ieşit de la hotel, o femeie care nu mai era tânără şi ar fi putut să fie posomorâtă după o noapte goală, cânta, singură pe toată ulicioara, în timp ce-şi scotea

marfa – mărunţişuri – dintr-o dugheană, ca s-o etaleze în drumul trecătorilor. Cine, în afară de mine?

Ca să ajung la far, de unde se vede marea, am urcat pe o potecă ţinută cu multă îngrijire, cu pietrişul greblat proaspăt – sau nerăscolit încă de nimeni. Dincolo de un gard viu cu miros puternic de ozon şi de clorofilă, un om cânta, singur şi pentru sine. L-am zărit printr-un luminiş – lucra ceva în grădină. I-am spus „Bună dimineaţa!” Mi-a răspuns asemeni.

De sus, Portofino se vede întocmai ca în cărţile poştale ilustrate, numai că este mai difuz, lipsindu-i limitele dreptunghiulare, ca un cadru, ale reproducerii tipografice.

M-am întrebat ce înseamnă localitatea aceasta pentru turişti, dacă laşi la o parte atrăgătorul ei nume. La vederea oricui este amestecul de culori; ale mării, ale cerului, ale vegetaţiei şi ale caselor, foarte vechi şi foarte proaspete.

Pentru cine vrea să stea la soare, nu-i nici măcar un metru pătrat de plajă. Mai târziu, am aflat că ar fi amenajată una, dar departe.

Când am coborât, după o oră, femeia mai cânta, voioasă, şi nu terminase să-şi scoată pe tarabă mărunţişurile din dugheană. Am întrebat-o cât costă un pachet de ilustrate. Mi-a răspuns cântând:

— Cinque cento, signore!

Ca şi camera cu vederea spre mare, era aproape dublu decât în alte părţi – dar merita, pentru cântec, pentru voia bună, şi pentru Portofino.

Golful de unde plecam e terminaţia unuia mult mai mare, o radă cu ţărmurile de piatră. În mijloc ancorase un pachebot, probabil în croazieră. Era alb, iar pe bordaje cineva avusese neinspirata, nefericita şi îngrozitoarea idee să zugrăvească un soare portocaliu, la linia de plutire, cum ar fi răsărit tocmai atunci din apă, şi de-acolo trimiţându-şi

razele, ca aripile unei mori de vânt gigantice, până în vârful coşului, până la pupa, până la prova – peste tot ce era alb, culoarea care poate fi cel mai uşor şi mai grav rănită.

Am văzut vapoare strâmbe, murdare, ruginite, chiar şi hâde din naştere. Mai prost făcute decât altele sau mai prost îngrijite – fiindcă mergeau pe mări, le-am socotit curajoase. Frumosul pachebot de la Portofino e cea mai pocită imagine nautică din câte îmi amintesc să fi înregistrat vreodată.

Cine ştie pe unde voi fi rătăcit hârtia pe care copiasem cuprinsul unei plăci comemorative, aşezată pe un zid în faţa cheiului, la Portofino? Zadarnic am căutat-o, şi nu de alta, dar aş fi voit să reproduc textul întocmai, în limba de-acolo, ca semn al unui fel de participare personală la clipa când a fost pusă placa. Nu ştiam nimic – m-am oprit în faţa acelui zid încă o dată din întâmplare, sau îndemnat de sfătuitorul necunoscut, care-mi stă ascuns într-o circumvoluţiune şi e mai instruit decât mine. „Gli amici di Portofino" spuneau astfel: „În acest port (poate minunat) la data (cutare) a anului 18... a ancorat velierul Bel Ami al lui Guy de Maupassant, care timp de câteva zile (cred) a găsit aici pace pentru spiritul său neliniştit, iar pentru geniul său, inspiraţie".

*

Ar fi trebuit, în ziua aceea, să ajung la Florenţa, dar era prea mult – nu ca distanţă – şi m-am oprit în faţa porţilor.

O sută de kilometri de-a lungul mării nu se pot face cu viteza maximă – maşina nu trebuie să ucidă peisajul, şi peisajul cel mai fragil e acela marin, a cărui frumuseţe poate izbucni fermecându-ne ochii, dar apoi trebuie căutată, susţinută, întărită cu mijloacele noastre, ea neavând de spus multe cuvinte decât celui ce ştie s-o asculte. Marea e o cantilenă monodică; fiecare om are

pentru ea armonia lui proprie. Pentru o sută de kilometri de mare îţi trebuie o orgă. Am ajuns la Spezia ca după un naufragiu, dar în sens invers; exprimându-mă astfel, vreau să păstrez ideea luptei extenuante cu marea, şi eliminând catastroficul, să pun în locul lui exaltarea. Lupta e grea, mai cu seamă că ţărmul dispare, şoseaua se îndepărtează de el şi devine terestră, iar marea rămâne o presupunere. Ideea ei te chinuieşte, fiindcă o ştii că este – şi nu se vede.

Spezia s-a aşezat, aproape cu laşitate, într-un fund de golf, fugind de marea adevărată. Am ocolit cu intenţie oraşul şi am mers pe marginea lui fără margini, o esplanadă largă cu palmieri înspre partea mării. Aceşti copaci, asociaţi cu dârele albe ale valurilor înspumate, care se sparg şi se refac şi nu se epuizează niciodată, mă duc cu gândul pe insulele Oceaniei.

Era mult prea departe până la Florenţa! M-am întors din drum şi-am luat în lung ţărmul de vest al golfului, pe o şosea panoramică, desfăşurată generos până la Portovenere, de unde începe largul mării.

Am întrebat aici de o grotă a lui Byron, care îmi fusese semnalată.

— Nu există! mi-a răspuns întrebatul, pescar sau barcagiu. Poate Grota azzura.

Sunt atâtea grote azzura în Italia! Aveam s-o văd pe cea de la Capri.

— Încercaţi la Lerici! m-a sfătuit omul.

Simetric cu Portovenere, Lerici este o localitate pe promontoriul din partea cealaltă a golfului. Am trecut iarăşi pe esplanada din Spezia, am visat că mă aflu în Tahiti –, şi grota lui Byron n-am găsit-o nici dincolo.

— Poate Grota azzura!

— Nu!

— Grota lui Byron nu există. Există hotelul Byron.

Nu ştiu care din informatorii mei cunoştea mai bine adevărul. Dar dacă la Lerici există un hotel cu numele lui,

înseamnă că Byron a fost odată aici, şi atunci de ce n-ar avea şi o grotă? Sper să nu fi pierdut prea mult dacă n-am găsit-o!

Uitam mereu că trebuia să merg la Florenţa.

La Marina di Carrara, spre sud şi nu departe de Spezia, am întâlnit prima plajă adevărată, adică de nisip şi de dimensiuni marine. Nisipul însă era aproape negru şi nu-ţi mai dădea nicio încredere în peisaj; ai fi spus că este falsificat. Totuşi am coborât şi-am mers până la malul mării, unde mi-am udat mâinile în valuri, iar acestea – mi-au udat încălţămintea. Nu era prea cald, dar nu aveam un mijloc mai convingător de a face cunoştinţă cu Marea Liguriei.

De-aici imam îndepărtat de ţănm ca să ajung în munţi, la cariera de marmoră, apoi am revenit la malul mării – am să revin totdeauna când o să se poată! – şi l-am urmat până dincolo de Viareggio (citat pentru sonoritate), de unde ne-am despărţit pentru multe zile.

La Pisa, unde mă gândeam să rămân o seară, nu îmi propusesem să văd altceva decât turnul. L-am zărit din depărtare, înainte de a intra în oraş, aşa că n-am mai avut nevoie să cer îndrumări nimănuia; am cotit la stânga, la dreapta, pe o stradă, pe alta, fără să-l scap din ochi şi m-am pomenit la picioarele lui, fără altă dificultate decât aceea de a găsi loc de parcare.

Într-o piaţă dreptunghiulară sunt adunate cele trei monumente mai de seamă ale oraşului, aşa că venind la unul, le vezi şi pe celelalte două. Turnul din Pisa întreţine şi astăzi controverse cu privire la înclinarea lui – dacă-i un accident sau a fost construit aşa cu intenţie. E adevărat că reprezentând o ciudăţenie mondială, s-ar găsi un argument, sau mai multe, pentru a susţine presupunerea a doua. De atâtea ori oamenii au făcut lucruri bizare ca să atragă atenţia lumii. În ceea ce mă priveşte, fără să fiu dogmatic, căci mă irită fie şi numai gândul sentinţei

definitive în orice domeniu, cred în primat presupunere. Dacă un constructor, acum câteva secole, ar fi vrut să înfrunte legile arhitecturii statornicite pe baza vechii geometrii euclidiene, ar fi fost învinuit de erezie. Nu afirm cu aceste cuvinte că turnul din Pisa aparţine altei geometrii – poziţia lui însă e sigur suprarealistă, stil neabordat în acea vreme. Adaug câtă îndrăzneală s-ar fi cerut pentru o asemenea realizare, şi câte calcule greu de întreprins fără maşini electronice. Mai cred că niciun senior n-ar fi finanţat lucrarea, dacă ne gândim măcar la o singură întâmplare din istorie – cu ce eforturi i-a convins Cristofor Columb pe regii Spaniei că s-ar putea ajunge la Indiile răsăritene mergând pe la soare apune.

Mai există un argument deasupra tuturor celorlalte – deşi micrometric, înclinarea turnului creşte de la un an la altul dovadă că e o continuare... Ca să ajungă la gradul când s-ar produce prăbuşirea urmând să treacă secole, deocamdată nu s-au luat măsuri de prevenire. N-ar fi nevoie de cine ştie ce efort şi de mare tehnică spre a aduce turnul în poziţia normală şi a-l consolida ca să ţină măcar cât un monument la fel de solid şi cu aceeaşi vechime, dar atunci ar înceta să mai fie o minune a lumii.

Am intrat şi în catedrală, şi în baptisteriu, cele două monumente vecine; nu m-au impresionat decât prin munca omenească pe care am găsit-o în fiecare detaliu. Privindu-le încă o dată din exterior, în prelunga perspectivă pe care o oferă piaţa centrală, mi s-au părut inadmisibil de verticale...

Mişcarea în jur era de un calm provincial, cu lume zâmbitoare, reţinută, puţin melancolică, într-o atmosferă atât de patriarhală încât nu semăna, măcar la ora aceea, cu nimic din Italia.

Aş fi rămas ore, zile, să privesc fluviul care taie oraşul îib două (acelaşi Arno de la Florenţa), să mă odihnesc în mijlocul liniştii ca din alte vremuri, aş fi rămas,

poate, să aşteptr prăbuşirea turnului, dacă n-aş fi simţit vestindu-se alte prăbuşiri, în mine. Nu mai am timp pentru câte mi-am pus îre gând să fac şi pentru câte mai am a scrie. Trăiesc în trepidaţia: contemporană a lumii – şi ea nu-mi îngăduie niciodată os odihnă deplină – şi în trepidaţia, mai grea, mai obositoarea stiloului alergând pe hârtia albă, care mă fascinează, mă frământă, mă orbeşte şi mă domină.

Mergeam spre est, şi când soarele a apus în spate m-am abătut din şosea să înnoptez într-un loc necunoscut, ca să nu-i ajung noaptea la Florenţa. Nu ştiam despre acel loc, numit Sara Miniato, decât că era trecut cu un cerculeţ pe hartă. Am urcat o coastă, sperând să găsesc un sat, o lume rurală „deşi nu ea acoperă nevoile mele: doream să rup rutina drumului şi alte rutine, a căror victimă devenim cu anii şi din care ieşim din ce în ce mai anevoie.

Mi-e teamă că deprimarea exprimată astfel nu aparţine momentului acela (ar însemna să fie lăsată în urmă), ci momentului de faţă; e atât de interminabilă, de tenace şi de absurdă iarna anului 1969, încât nu mai cred că va veni primăvara; ninge încă o dată, când ar trebui să înflorească forsitia.

În locul satului, dispărut în multe părţi din lume, am dat de aglomeraţie urbană, neastâmpăr, baruri, muzică, miros de benzină. M-am salvat puţin din acest infern mic, urcând mai departe, şi în vârful colinei am găsit o atmosferă neaşteptată, înrudită puţin cu irealitatea şi cu fantomele: un hotel instalat într-o clădire vastă, veche, poate medievală, un fost castel cu etaje, scări, coridoare, colţuri ciudate care îngreunau orientarea, topografic şi psihic. Era imposibil să-ţi dai seama unde te afli, ca loc şi ca timp al vieţii. Dar hotelul oferea un duş cu apă caldă, o cameră mare, pardosită cu cărămizi roşii ceruite, cu un şemineu de piatră, cu o fereastră oblonită. Când am deschis-o, toată înălţimea urcată era dedesubt, pe

verticală, dând naştere unui hău nebănuit, în fundul căruia treceau automobile şi populaţie.

Dacă nu m-au vizitat fantomele, în schimb camera, cu tavan, ziduri şi pardoseală, trepida ca la cutremur când trecea un camion mai greu, jos, pe stradă – şi a trecut o bună parte din noapte.

Am plecat dimineaţa, înainte de a se lumina bine de ziuă. Hăul de sub fereastră era acum plin de ceaţă, astfel că nu mai avea adâncime; în schimb, acest abis alb părea cam lugubru prin nelimitare şi densitate; ceaţa devenise atât de groasă că, să fi avut curaj, ai fi putut încerca să pluteşti pe ea ca pe apă.

Cum lumea în hotel nu se trezea prea de dimineaţă, ca să plec am folosit o ieşire tainică, aşa cum îmi fusese indicată de cu seara, o uşă care rămânea descuiată, fiindcă ar fi fost greu s-o descopere cineva fără informaţii. Bâjbâind pe o scară misterioasă, după coridoare şi mai misterioase, am ajuns într-o pivniţă goală, o hrubă unde vor fi fost ţinute cândva butoaiele seniorului sau vrăjmaşii – şi de acolo m-am pomenit afară, tocmai când se risipea şi ceaţa.

Întregul mister a rămas doar o amintire de-o noapte.

Cu toată graba, am ajuns la Florenţa la ora şapte şi jumătate, când se aflau în mişcare vehiculele din întreg oraşul. Am descoperit şi aici aceeaşi nelogică, dar fatală distribuire a citadinului în spaţiul zilei sale; exprimată simplu, situaţia se reduce la faptul că omul care locuieşte în punctul A lucrează în punctul B – iar cel din punctul B lucrează în A. Când merg la treabă, ei trebuie să străbată o distanţă, mai mică sau mai mare, uneori enormă, şi se încrucişează la jumătatea drumului. În extensie normală, punctele A şi B se înzecesc, se însutesc, poate se înmiesc, după dimensiunile oraşului; drumurile parcurse de oameni în atâtea sensuri se întâlnesc sub unghiuri de la unu la o sută şaptezeci şi nouă de grade. Mişcarea atunci apare

generală, frenetică şi inumană. Dacă încetul cu încetul oamenii ajung să o suporte, aceasta nu înseamnă adaptare, ei neurastenie de diferite grade.

De la periferia oraşului până aproape de centru, unde fluviul Arno, aducătorul catastrofei de acum câţiva ani, deschide pe cheiul lui o arteră aerisită, am mers la pas, cum se spune, dar se spune astfel cu multă eroare, fiindcă la pas mişcarea e mult mai rapidă, mai uniformă, mai spornică şi mai sănătoasă.

Încă o dată am ajuns prea devreme, încă o dată am plecat prea de dimineaţă, încă o dată m-am găsit fără niciun rost pe străzile unui oraş unde nu cunoşteam pe nimeni. Bineînţeles, aş fi avut ce să văd, o lume nouă are oricând ce să-ţi spună, în zorii zilei, ca şi noaptea, numai că starea mea de spirit nu-mi îngăduia nici desfătarea, nici observaţia. Aveam maşina parcată provizoriu, şi cu mare trudă, într-o piaţă – eu nu eram parcat nicăieri, iar biroul de turism, de unde puteam să iau informaţii cu privire la soarta noastră, a amândurora, se deschidea abia la ora nouă.

Până atunci am umblat brambura, am văzut câte ceva din ceea ce înseamnă oraşul, n-am fost cu totul în pagubă, dar aşteptarea, în nesiguranţă, m-a neliniştit groaznic.

În sfârşit, la ora anunţată, uşa biroului s-a deschis, o domnişoară luând cunoştinţă de nevoile mele a început să caute prin registre şi să întrebe prin telefon ba la un hotel, ba la altul, în vreme ce eu urmăream pe un perete planul oraşului, cu vestita „zonă albastră” bine marcată – spaţiul central unde staţionarea automobilelor e supusă unor restricţii sufocante. Aş fi vrut să-i spun domnişoarei: „Oriunde, să fie o casă oricât de urâtă, de modestă, un acoperiş şi un pat, nici măcar un cuier şi o masă, dar cât mai departe de centru; prefer să merg cinci kilometri pe jos decât să mă stranguleze legile circulaţiei”.

Casa pe care mi-a găsit-o în zece minute era cum nu

se poate mai în centru, şi pe o stradă unde, dacă staţiona un automobil cu două roţi pe trotuar, abia mai putea trece altul – cu două roţi pe trotuarul celălalt.

După ce am făcut de multe ori ocolul unui patrulater de câteva sute de metri, centrul lui aproximativ fiind propusa mea casă, am izbutit să găsesc liberă intrarea într-un garaj ţi mi-am lăsat maşina acolo, resemnat chiar şi cu gândul că garagistul ar putea s-o taie în două, iar cele două părţi să le pună una peste alta, ca să ocupe mai puţin spaţiu.

Ca să vizitezi un oraş mare, cu multe monumente, cu muzee, galerii de artă, şi bogat în amintiri, se cere o muncă din cele mai grele. Mi-am propus să bat un record, depăşind recomandările şi depăşindu-mă pe mine, să reduc timpul la un anumit minim; corect spus să-l dilat – şi să comprim restul: cercetare, impresie, viziune. De altfel, în primul rând nu mă interesa să văd ceea ce se cuvine, ci să ajung, peste canoane, la o impresie personală.

Am vizitat Palatul Vechi, de dimineaţă; puteam să-l ocolesc, dar poate aş fi rămas cu sentimentul că nu mi-am făcut toate datoriile. Fiindcă mă aflam în Piaţa Senioriei, al cărei nume îmi place, am contemplat îndelung lespedea circulară pusă pe locul unde a fost ars pe rug Savonarola. M-a surprins nepăsarea trecătorilor care păşeau peste ea nepios şi poate fără s-o vadă. N-am sentimente precizate pentru omul sacrificat aici din raţiuni obscure, dar stimez morţii, iar moartea sonoră dacă mă îngrozeşte, mă şi cutremură. Am stat la locul supliciului timpul cât mi-ar fi trebuit să ajung la casa lui Dante şi a lui Michelangelo, pe care nu le-am căutat, dintr-o răzvrătire momentană.

În aceeaşi zi am mers prin cele două mari galerii de pictură, Oficiile şi Palatul Pitti, cu colecţia lui Palatină.

Pictura de la Oficii este expusă în aşa chip, într-un edificiu administrativ atât de impropriu, încât ca să vezi bine trebuie să fie foarte multă lumină afară. Am nimerit o

vreme cam mohorâtă, cu cerul pregătindu-se de ploaie…

Din sutele, poate miile de pânze, m-am oprit la cele vreo zece care îmi erau cunoscute din reproduceri, şi la alte vreo zece, şi aş minţi dacă aş spune că nu mi-au trezit multă emoţie, gândindu-mă la mâna care pusese culoarea, la ochiul care dăduse căldura. M-am gândit că secolele trecute reînvie mai bine în mintea şi în sufletul nostru prin artă, decât pria studiul istoriei. Iar Florenţa este o cetate care a produs artă, pentru multe oraşe din lume, chiar şi pentru cel numit „al luminii”.

Toţi îndrumătorii sunt de acord că pentru niciun motiv nu trebuie să vezi în aceeaşi zi cele două galerii de pictură. N-am socotit că părerea lor ar fi o prejudecată; dimpotrivă, am înţeles din plin şi cu prisosinţă toate raţiunile, dar am voit ca prejudecata să nu se nască în mine, de aceea, părăsind Oficiile, am mai privit o dată îndelung şi cu toată înfiorarea locul unde fusese ars Savonaro ta, apoi m-am îndreptat spre Palatul Pitti, dincolo de Arno.

Aud că toate podurile din Florenţa au fost distruse în timpul războiului, în afară de vestitul Ponte Vecchio. Dacă e adevărat, mă minunez nu doar pentru felul cum au fost refăcute, în vechiul lor stil şi cu întreagă patina, de nu mai poţi recunoaşte distrugerile; mă mir. mai ales că Ponte Vecchio a scăpat de bombe; e singurul, cred, care n-ar fi suferit reconstituirea. Unele lucrări omeneşti, mai ales cele bizare, nu trebuie refăcute – trebuie lăsate în soarta lor, ca somnambulii.

Astăzi, după ce Ponte Rialto de la Veneţia mi-a prilejuit o după-amiază întreagă de cercetare, după ce l-am străbătut de nu ştiu câte ori şi l-am privit din toate părţile, când de pe un chei, când de pe altul, nu ştiu dacă podul de la Florenţa m-ar impresiona în vechea măsură.

Dar m-a impresionat în ziua aceea, pe când făceam, puţin năuc, drumul între două mari palate şi două uriaşe

galerii de pictură. Forma lui, privit de departe, e destul de greoaie, datorită prăvălioarelor care îl mărginesc pe toată lungimea, aşezate în consolă; nu mă interesează istoria lor, nici bogăţiile pe care le cuprind, mai toate adăpostind negoţuri de argintărie şi bijuterii. Într-un gol, la jumătatea arcadei mercantilizate, m-a surprins că nu s-a vândut totul şi s-a lăsat loc pentru o cişmea. E o cişmea modestăr de piatră, ca o bornă kilometrică, având un buton pe care trebuie să apeşi ca să curgă apa. Ştiind că peste tot trebuie să pui un ban spre a obţine ceva, chiar şi o informaţie în biserică, mi s-a părut că butonul este orificiul pe unde trebuie să introduci moneda. Pe urmă m-am lămurit şi am cerut iertare Florenţei pentru confuzie; deşi Ponte Vecchio reprezintă negoţul, apa. curge pe gratis!

Spre a da întregul preţ locului, se cuvine să te gândeşti căi în primul rând aici nu este iarmarocul argintarilor, ci drumul pe unde de atâtea ori au trecut Michelangelo şi Dante – şi dacă legenda o fi adevărată, la unul din capetele podului „acesta din urmă a întâlnit-o pe Beatrice.

Palatul Pitti nu poate să-mi placă decât pentru singurul motiv că e una din rarele clădiri ale Florenţei cu destul spaţiu în jur ca să le poţi vedea în toată desfăşurarea; el! reprezintă ambiţia unui negustor bogat, care a pus cărămidăi peste cărămidă, etaj peste etaj şi aripă lângă aripă, spre a fi mai presus în breasla sa şi în marea cetate. Fenomenul nu. e unic şi se perpetuează până în zilele noastre. Puţini oameni., cred, cunosc voluptatea inegalabilă a modestiei, care este ceai mai nobilă, mai calmă şi mai plină de satisfacţii din formele orgoliului.

Dacă la Oficii aglomeraţia picturilor este destul de obositoare, la Palatul Pitti devine insuportabilă şi, mai ales, inutilă-E o îngrămădire de pânze care nu lasă liberă o bucată de zid – şi cum nu toate sunt capodopere, nu-ţi rămâne decât să trecii cu ochii peste ele, ca să-ţi faci o

datorie, ea însăşi inutilă.

Galeria Palatină este ceea ce se spune cu uşurinţă o comoară a omenirii; dar omenirea ar aprecia-o şi ar simţi-o mai bine dacă ar fi distribuită altfel. Din o sută de pânze aş păstra zece, dispuse pe un singur rând, nu pe etaje – şi. cu mult aer între ele.

Îmi aduc aminte, cu o satisfacţie odihnitoare, de Galeria: Naţională a Siciliei, de la Palermo, singura de care aş fi vrut: să pomenesc dacă n-ar fi trebuit să mă supun, cât de cât, constrângerilor din mine însumi, povestitorul succedând călătorului. Acolo, în Palatul Abbateli, din sutele de metri pătraţi de piatră şi tencuială cenuşie a interioarelor este acoperită de pictură abia o câtime. Nu cunosc valoarea acelor pânze, însă impresia pe care o face golul dintre ele este solemnul; el te îndeamnă la reculegere şi la tăcere. Operele care au statornicit renumele muzeului sunt numai trei. Prima: „Triumful morţii”, o pânză uriaşă datorită unui pictor necunoscut de acum cinci secole, pusă deasupra unui palier, la jumătatea scărilor; o poţi privi şi de jos, şi de la nivelul ei, şi de sus, şi nimic altceva nu-ţi atrage privirea în altă parte.

Într-una din sălile vecine, se cade şi e odihnitor, şi bine, să stai mult timp cu ochii la bustul de marmoră al Eleonorei de Aragón.

Iar ultima operă şi cea mai de seamă, cea mai tulburătoare după înclinările mele, o imagine care nu se uită, îţi apare în vis sau pe parbrizul maşinii, se află expusă pe un şevalet, în mijlocul unei încăperi îndepărtate. Este o pânză de dimensiuni modeste, vreo treizeci pe cincizeci de centimetri, veche de aproape cinci sute de ani, „Anunzziata” lui Antonello da Messina; acesta n-a fost asemuit – şi nici nu se cuvine – nici cu Botticelli, nici cu Rubens, Tizian sau Leonardo, întâlniţi în Palatul Pitti, printre mii de pânze pe care le-am văzut şi n-am să le ştiu niciodată. Cu toată vechimea ei, „Anunzziata” este o

imagine modernă, într-atât, că trebuie să-i cauţi adâncimea mistică spre a-i descoperi vechimea aproape insesizabilă.

Cu privire la tot ce-am filmat în ziua aceea în cele două galerii florentine – şi nu doar atunci, şi nu doar acolo – stămâne să mă întreb câtă culoare s-a păstrat de la origine şi câtă a fost pusă pe urmă. Mai degrabă cred în autenticitatea frescelor exterioare de la mănăstirile din Bucovina, lovite sute de ani de vânt şi de ploaie, decât într-a unui Rubens din Pinacoteca Vaticanului, ca să iau exemplul cel mai izbitor, a cărui culoare, refăcută cu zel, mi s-a părut încă neuscată.

Dacă după aceste afirmaţii voi adăuga cât am fost de dezamăgit că Muzeul della Carozza aflat în aceeaşi clădire cu Galeria Palatină era închis, ştiu ce mă aşteaptă. De ce să mint? Fără să mă lepăd de artă, tehnica îmi dă febră, mai ales cea de care se leagă deplasarea omului în spaţiu. La fel de mult am regretat, la Viena, că Muzeul Invenţiilor Tehuiic era închis; o vizită în imensul complex catolic care este Catedrala Sf. Nicolae nu m-a consolat, şi de aceea nici n-am găsit necesar s-o consemnez. Cu riscul de a fi expus blasfemiei, am să observ doar că vitrourile noi nu izbutesc decât să marcheze locul celor dinainte, distruse în timpul războiului. E drept că restul reconstituirii, acoperişul, bunăoară, e atât de bine izbutit că nici nu-ţi dai seama de unde începe şi unde se termină reparaţia.

*

În spatele Palatului Pitti se întinde o grădină, un parc de dimensiuni campestre, recomandat ca una din frumuseţile oraşului. L-am străbătut în parte, pe urmă m-am întors şi l-am părăsit grabnic. Între altele, nu-mi place numele lui, fiindcă are o rezonanţă comică şi cred că nu doar în limba noastră, ci şi în italiană; unui clown sau unui câine spitz i s-ar fi potrivit mai bine. Imensul parc se numeşte Boboli.

Înainte de a reveni în piaţa catedralei, despre care n-

am pomenit deşi o văzusem de dimineaţă, pe când nu-mi găsisem nici garaj, nici casă, am dat o fugă pe înălţimile de deasupra Pieţei Michelangelo. Se află acolo o bazilică, San Miniato, cu faţada de marmoră albă şi vânătă, material folosit la multe construcţii religioase din Florenţa şi din vecinătate; am văzut şi la Siena o catedrală albă, vrâstată cu vânăt, şi i-am întors spatele. Stilul lor nedecis, gotic coborât din roman, şi gata să cadă în baroc, n-a putut să impună aceste culori violente. Nu ştiu de unde vin! De la un gust al timpului? De la materialul care s-a găsit mai uşor? Fapt e că nu mi-a plăcut niciun astfel de monument, ba mi-a dat chiar un fel de iritare.

Ceva mai jos de basilica tărcată în faţa căreia m-am simţit doborât de umilinţă şi nedumerire, fiindcă nu-i înţeleg frumuseţea, se află, printre copaci, o construcţie creştinească, modestă şi robustă, de zidărie groasă, biserica San Salvatore, pe care Michelangelo o numea „frumoasa ţărancă”. Am vrut să văd restul pornind de la acest reper, aşa că păstrând-o în ochi, am dat ocoluri numeroase mai întâi şi mai întâi catedralei. E şi aici o piaţă, plină de porumbei – şi aici se văd grupuri de hippiss aşezaţi pe trepte şi aşteptând ziua de apoi. Vestita campanila din unghiul catedralei, desenată de Giotto, e o bandă de dantelă verticalizată prin cimentarea a doua elemente cam antagoniste: grandoarea şi graţia.

Din nefericire, totul în această piaţă e înghesuit: şi catedrala, şi baptisteriul, şi campanila, despărţite de clădirile laice şi nu frumoase, în unele locuri de un abia douăzeci de metri.

Pe un câmp, sau măcar pe o peluză cu sute de metri liberi în jur, campanila ar fi semănat cu o săgeată pregătită să ducă un mesaj lui Dumnezeu – şi-ar fi semănat mal bine, şi nemetaforic, cu rampa de lansare a acelui Apollo, care a purtat trei oameni în jurul lunii.

Catedrala însă, ca şi basilica San Miniato, nu mi-a

plăcut, deşi între ele nu-i îngăduit să faci comparaţie. Parafrazându-l pe Michelangelo, aş numi-o „frumoasa mahalagioaică”. Policromia marmorei cu care sunt placaţi pereţii o fac să semene, în închipuirea mea, cu o femeie robustă, sulemenită şi înzorzonată. Am dus-o cu mintea şi pe o peluză cu mult spaţiu în jur, şi pe un câmp, şi pe un aerodrom; e foarte mare, e uriaşă, e o izbândă a catolicismului pe pământ, o izbândă a arhitecturii, a artei, dar nu mi-a plăcut.

Pentru aceasta, după ce am meditat cu umilinţă creştină şi cu reţinere laică, nu mă socotesc totuşi un infirm. Fiecare om mai are multe de văzut, de înţeles, de rectificat şi răstălmăcit.

Privesc azi catedrala în fotografii colorate, din toate unghiurile, de la toate înălţimile, şi tot nu-mi place…

Din loc în loc, pe zidurile construcţiilor care încercuiesc piaţa, plăci de marmoră arată nivelul până unde au ajuns apele revărsate în 1966, în unele puncte depăşind statura unui om înalt – şi piaţa catedralei nu-i locul cel mai jos din oraş. La parterul Muzeului de stat au atins trei metri. În trattoria unde am mâncat seara şi am băut prima şi ultima oară vin prost în Italia, singurii doi clienţi în afară de mine (veniţi mai târziu şi cred că rămaşi singurii până la urmă) mi-au arătat pe pereţi urma inundaţiei, care se mai vede în câte un loc, deşi s-au făcut reparaţii şi s-a zugrăvit proaspăt.

Alte semne n-am descoperit, bunăoară pe feţele oamenilor, dar în spiritul lor trebuie să fi rămas ceva din mâlul dezastrului. Nu-i greu să-ţi închipui cum reacţionează un om conştient în faţa primejdiei şi a distrugerii. Aici au fost amândouă, şi dacă prima se uită în forma ei exterioară, a doua lasă jale. Ceva al Florenţei nu va mai fi recuperat niciodată.

După cină am mai hoinărit prin ploaie vreo două ceasuri; la un colţ de stradă am cumpărat castane calde –

atât de multe, din nechibzuială, că mi-au ţinut vreo trei zile; la popasuri le-am mestecat gânditor şi melancolic, amintindu-mi de copilărie; deşi n-am răbdat de foame, castane n-am mâncat niciodată pe săturate – şi te satură foarte repede.

În seara aceea, când le simţeam calde în buzunar, iar pe pânza umbrelei ţârâia ploaia, m-am gândit, trecând repede de la una la alta, la doña Elvira, personaj al lui Cella, a cărei cină uneori era alcătuită din câteva castane. Ploua şi eram singur, dar în loc de tristeţe în sufletul meu găseam forţă şi duioşie, şi atunci mi s-a făcut milă nu doar de închipuita doña Elvira, ci de toţi oamenii nefericiţi, din toată lumea şi nu din închipuire.

De obicei, în această călătorie mă culcam devreme, uneori la opt şi jumătate, cel mult la nouă, şi astfel ziua următoare creştea neobişnuit; acasă, culcându-mă târziu, de multe ori aproape de ziuă, pierd valoarea dimineţii, partea cea mai banală, dar cea mai folositoare a zilei.

Ca să vezi Florenţa se recomandă minimum trei zile; e o glumă: un an n-ar ajunge. De-aceea mi-am propus o performanţă inversă: să văd tot ce mai rămăsese într-o singură zi. Mi-am făcut un plan din care nu lipsea nimic remarcabil şi l-am urmat cu toată conştiinciozitatea. Cerul a fost de partea mea, oferindu-mi o zi însorită, luminoasă, dar nu foarte caldă, tocmai bună pentru un marş fără pauză.

Am plecat la ora opt, şi m-am întors seara la şapte. Am văzut totul, cum îmi propusesem, începând cu Capela Medicilor, trecând prin chilia, sau celula lui Savonarola şi sfârşind cu imormântul lui Michelangelo – totul, numai că a dat peste margini. Socotesc performanţa interesantă, dar întristătoare: trebuie să ne resemnăm la fragmentări. Nimeni şi niciodată nu va cunoaşte lumea întreagă; trăim înconjuraţi de taine şi sfârşim în ignoranţă.

Dar am stat un ceas la soare în Piaţa Michelangelo,

pe colina care domină oraşul. De-aici, Florenţa se vede panoramic; toate detaliile sunt clare, şi locurile pe unde trebuie să treci se numără, cred, pe degetele de la bietele noastre mâini, care nu ştiu să cioplească marmora.

Cine n-are timp şi nu poate să cuprindă multe deodată, ducă-se la Galeria Academiei de Belle Arte: va vedea pe „David”, supraom, sub o cupolă în care bate soarele, iar până la el va trece printre „Captivii” care abia iau naştere. E ceea ce mi-am propus să păstrez în amintire, în ziua aceea când mă simţeam sugrumat de timp şi doborât de oboseală.

Descopăr, cu bucurie, că mai ţin minte multe altele – şi cine ştie câte, astăzi în nebuloasă, nu se vor lumina mâine, de pildă mormintele din biserica Santa Croce. A fost ultimul drum la Florenţa; l-am făcut ca lunatecii, iar ajuns în biserică am căzut pe o bancă. Târziu mi-am dat seama că în dreapta mea era locul de odihnă definitivă al neodihnitului Michelangelo.

*

În ora de la prânz, în Piaţa Michelangelo, un turist danez, norvegian sau suedez, cu o fire de om singuratic, fiindcă s-a desprins de un grup mare şi s-a aşezat lângă mine, m-a îndemnat să merg şi la Fiesole, un orăşel cu monumente demne de a fi văzute, la vreo opt kilometri în nordul Florenţei. Mi-a vorbit cu încântare de toate frumuseţile, de aici şi de acolo, în vreme ce-l priveam obosit şi cam sceptic, răspunzând de politeţe – pentru turişti totul e frumos în mod obligatoriu; oamenii trebuie să ştie pentru ce au făcut drumul, pentru ce au cheltuit timpul şi banii.

Aş fi mers la Fiesole, dar nu pentru monumente, ci fiindcă se află pe înălţimi de unde cred că Florenţa se vede ca într-o fotografie aeriană; poate aş fi înţeles-o mai bine. Am renunţat într-unul din acele momente de blazare sau de luciditate, când îţi dai seama că eşti pe pământul nostru

un fel de melc sau de broască ţestoasă. De la Fiesole, ca să iau drumul spre sud, ar fi trebuit să traversez încă o dată întreg oraşul, şi atunci m-a apucat groaza.

În zorii zilei, am ţâşnit pe Poarta Romei, grăbindu-mă să ajung în câmp şi gândind că, oricum, Florenţa nu-mi era cu totul necunoscută.

Nimic nu ne e de altfel cu totul necunoscut în Italia. În unele locuri, unde n-am fost niciodată, mi s-a părut că vin a doua oară.

Însetat de viteză, şoseaua fiind liberă şi captivantă, iar dimineaţa saturată de lumină, m-am dedat probabil la noi sărituri de pe trambulină sau la alte fapte spectaculoase, în aşa fel că am pierdut drumul lateral spre San Gimignano, unde voiam să ajung fiindcă i se spune „Oraşul cu o sută de turnuri”. Când m-am dezmeticit era prea târziu să mai întorc, şi-atunci m-am consolat cu ceea ce citisem seara într-o carte: că n-au fost niciodată o sută de turnuri, ci numai şaptezeci, iar din ele au rămas în picioare abia douăsprezece.

*

În mai puţin de o oră eram la Siena, cu atâta viteză şi atât de neaşteptat, că am avut impresia unei aterizări forţate, pe un teren necunoscut şi cu un avion fără frâne. Nici nu mi-am dat seama bine dacă oraşul are o stradă care continuă şoseaua Florenţei; mi s-a părut că era alcătuit dintr-o bucată, neatins de nimeni, şi că mi-am deschis drumul despicându-l în două.

De teama contravenţiei, am oprit îndată ce am dat de o coastă; eram neîndoios pe o stradă, venisem ca oamenii, nu dărâmasem nicio casă, nu făcusem nimic reprobabil; ba mă aflam într-un spaţiu unde nu era interzisă parcarea.

De obicei, când din vis cazi în realitate, ai o dezamăgire. De data asta locurile libere şi îngăduite unde puteam să las maşina mi se păreau atât de ireale, încât dintr-un vis am trecut numaidecât în altul – şi aşa am

pornit să vizitez oraşul, încetul cu încetul am început să mă dezmeticesc, iar când am ajuns în centru eram treaz de-a binelea: ca să fac drumul acesta îmi trebuise o oră. De teamă că n-am să găsesc un loc de parcare, am oprit prea departe – cum avea să mi se întâmple adesea –, dar nu regret, fiindcă e mult mai bine să mergi cu piciorul, prin oraşe, mai ales pe unde n-ai mai trecut niciodată înainte de a şti ceva despre Siena, am cunoscut culoarea în al cărei nume e înglobată. Prima oară mi-a vorbit despre ea, şi despre multe culori, profesorul de arte frumoase, pictor nu ştiu cât de bun, dar care cunoştea frumosul şi se pricepea să-l arate şi altora. Dincolo de obligaţiile funcţiei lui tehnice, denumită ignobil „profesor de caligrafie şi desen”, prin el am văzut în faţa ochilor, din adolescenţă, cea mai mare pinacotecă din lume, cuprinzând tot ce merita să fie văzut, din tot ce se pictase vreodată. În opt ani de şcoală, punând la socoteală numai recreaţiile, am avut timp s-o văd pe toată: era, în reproduceri corecte şi în cadre modeste, înşirată pe coridoarele claselor foarte frumos luminate; odată te opreai în faţa unui Rubens, altă dată a unui Tizian, la început din întâmplare, mai târziu anume, căutând pe unul, sau pe altul, privindu-l mai de aproape, mai de departe, cu ochii mai mari, mai mici sau printre pleoape.

Iar profesorul care avea datoria să ne înveţe scrisul frumos ne vorbea despre toţi, despre desen şi despre culori. El m-a învăţat să deosebesc, între albastre pe cel de Prusia, între verzi pe cel veronez şi tot el m-a făcut să desluşesc între tonurile cărămizii pe cel numit „terre de Sienne brulée”.

Poate să fie o autosugestie – cu atât mai bine! –, ajuns la Siena am descoperit în acel ton însăşi culoarea oraşului – nu a zidurilor, nu a acoperişurilor, nu a pavajului, nu a aerului, ci a unui produs din toate.

Ca şi în alte părţi, oraşul te păcăleşte: când crezi că

se termină, abia începe – şi te absoarbe. Am dat de străzi înguste, mai sărace decât la Florenţa şi mai misterioase. Pe o fundătură am văzut ciorapi femeieşti puşi la uscat pe fereastra micuţă de la etajul unei case cam dărăpănate. Era primul fanion din marele pavoaz care mai spre sud împodobeşte cartierele sărace. Dar ciorapii aceştia fluturând cam indecent deasupra străzii, la ora nouă dimineaţa, erau individuali şi aveau personalitate. Culoarea lor era „terre de Sienne brulée" – poate împrumutată de la culoarea oraşului.

Să nu fi fost neliniştea pe care ţi-o da un drum fără sfârşit previzibil, în vreme ce fiecare ceas are sfârşitul lui, aş fi mers până la marginea cealaltă a Sienei. Ajungând pe neaşteptate în centru, am socotit că-i de ajuns. Era de ajuns şi în al doilea chip: culoarea izbucnea de aici – nu mai aveam nevoie să aflu nimic.

La gura străzilor înguste, spaţiul exploda creând o piaţă nesperată, un spaţiu larg, de formă aproape semicirculară, coborând, în amfiteatru, spre un edificiu el însuşi nesperat, un palat de sute de ani, masiv şi grav, îmbogăţit de un turn infinit, ca o săgeată în zbor, care de-atâtea ori se adaugă construcţiilor grele, mai ales în Italia, poate pentru a le înaripa.

Piaţa, pavată cu nervuri în formă de evantai, are culoarea pământului de Siena, ars. Catedrala de marmoră albă tărcată cu vânăt, care mi-a sărit în ochi de pe o colină, m-a făcut să plec grabnic, chiar dacă o fi fost foarte frumoasă. Deoarece nu mi-au plăcut nicăieri aceste faţade de marmoră, ou atât mai puţin ar fi putut să-mi placă la Siena, unde violează culoarea oraşului.

Pe când făceam drumul înapoi, pe alte străzi, cu sentimentul repetat că mergând spre maşină îmi regăsesc propria-mi casă, am notat o ultimă impresie: oraşul izbuteşte să-şi păstreze vechimea chiar în construcţiile moderne. Într-o piaţă pe care ai fi crezut-o nouă, de dată

mai recentă erau numai unul sau două blocuri – foarte impropriu numite astfel; n-aveau nimic care să apese sau să atârne. Însăşi aşezarea lor faţă de restul clădirilor arăta grija de a se păstra stilul oraşului. Pe deasupra, păstrau şi culoarea.

De-aici puteam să merg dr? pt spre sud, pe la Grosseto şi Orbetello, de unde să-mi continui drumul pe malul mării.

Am ales altă cale, într-un unghi de vreo treizeci de grade cât prima, fiindcă în drum, înainte de Viterbo, aveam să întâlnesc o mare interioară, lacul Bolsena, imens ca o mare adevărată.

Până a ajunge acolo, am făcut un popas lung, dar nu de oboseală, într-un loc necunoscut, unde probabil nu se opreşte nimeni, în apropiere de Radicofani, care cu siguranţă nu va spune nimic nimănuia.

Aveam nevoie de pace şi de peisajul Italiei. Am găsiţi pacea – peisajul părea din altă parte. Să nu fi fost un tractor înţepenit lângă drum ar fi semănat cu decorul unde orbecăie prin furtună regele Lear. Lipsea furtuna, o vedeai însă în gând, datorită unui salcâm încovoiat, bătut de vânt atâta vreme., că nu mai avea cum să se îndrepte şi să mai spere în zenit.

Locul era deluros, dar nu frământat, cu creste de jur-împrejur şi cu sate ca nişte cetăţi, aşezate numai pe sus. Se făcuse ora prânzului „mă aflam într-o lume unde nu murise nimic, nu se produsese niciun cataclism, şi totuşi, de la o creastă la alta nu se vedea o mişcare, nici prin văi, nici pe înălţimi; se simţea liniştea dinaintea erei când a început viaţa pe pământ.

În dreapta şoselei, un fel de han, sau o gospodărie măreţ părăsită, arăta că trăiseră oameni pe aici. Trăiau şi acum, dovadă colinele arate de curând, şi tractorul care nu puteai să fie fără stăpân.

În stânga, o capelă mică, abandonată, mărturisea că

oamenii se şi închinaseră unui Dumnezeu. Într-o turlă aşezată asimetric, cu o intenţie care dădea micului lăcaş un fel derafinament trist şi sălbatic, mai exista clopotul. Îi lipsea lanţul., sau frânghia şi n-am îndrăznit să mă urc pe acoperiş. Astăzi sunt nemulţumit, simt în mine un gol, că n-am sunat clopotuli în peisajul acela pustiu.

În faţa capelei creştea un cipres. Dincolo de drum, pe zidurile casei părăsite, creştea viţă, acum înroşită. Nici cerul nu părea al Italiei, nu răsfrângea culoarea Mediteranei; era palid. Avea în schimb o înălţime, care putea să sugereze ceva din ce-au cucerit oamenii în cosmos.

*

Lacul Bolsena devenise alb de prea multă lumină şi ardea retina.

Mersesem toată dimineaţa cu soarele mai mult în faţă; răsfrânt în asfalt, te orbeşte. A fost singura zi în Italia când am suferit fizic şi am vrut să mă opresc undeva mai degrabă.

Pe malul mării, la Tarquinia, am întâlnit apeducte de pe vremea romanilor. N-am mai avut putere să le dau importanţă. Dar s-ar fi cuvenit să mă opresc şi să văd dacă nu cumva ar putea fi reparate şi repuse în funcţiune, fiindcă la Civitavecchia, unde am ajuns după o jumătate de oră, este mare lipsă de apă; casele, cel puţin în cartierul gazdelor mele, se alimentează cu sacaua. Raţia care mi se cuvenea, ca oaspete, am folosit-o spre a face un duş, cu multă economie, iar de băut, am avut noroc cu vinul alb al Italiei, simplu şi cumsecade.

Arsura ochilor mi-a trecut abia peste noapte.

Regret că n-am luat vaporul să merg în Sardinia. Poate m-a înfrânat, dându-mi o dispoziţie proastă, gălăgia pe care o fac ziarele cu privire la un ştiu ce acte banditeşti săvârşite pe insulă, mi se pare furturi de copii, sau de persoane mature, în vederea răscumpărării. Nu doream să

văd mare lucru, Sardinia nu făcea parte din obsesiile mele, nici din miraje. Apoi mă simţeam puţin umilit că nu m-ar fi răpit nimeni. Dar aş fi vrut să pot spune că „am fost şi eu acolo”.

*

Există o Romă antică, spre care sunt atraşi de la început toţi vizitatorii. Întâmplarea m-a favorizat mai bine ca niciodată: fereastra odăii mele dădea deasupra Forului Traian, mă aflam deci aproape în centrul cetăţii din vechime. Un zid care aparţinea vremii aceleia, cruţat aproape întreg şi de oameni, şi de intemperii îmi lua o parte din vedere, dar nu mă stânjenea, datorită gândului că se afla acolo dinaintea mea cu peste două milenii. Dacă mă aplecam într-o parte, puteam să văd, în fund, Columna lui Traian, întreagă; această înlesnire scădea însă emoţia; pentru ea, badea Cârţan a făcut drumul pe jos, din Ardeal până la Roma. Ceea ce vine de-a gata se devalorizează.

N-a trebuit să fac eforturi prea mari nici pentru restul antichităţii. Capitoliul se afla la o aruncătură de praştie; în partea opusă, şi nu mai departe, era Coloseum; de-acolo, la altă aruncătură de praştie găseai Termele lui Caracalla. Pentru o istorie atât de veche, colorată de atâtea legende, poligonul acesta mi se pare prea mic, şi prea la îndemâna oricui. În multe locuri, peste ce-a rămas din antichitate, folosind zidurile vechi, s-au suprapus clădiri de folos practic în secolele care au urmat; multe din aceste adaosuri strigătoare la cer s-au înlăturat, redându-se ruinelor dezolarea lor definitivă şi nemascată, dar unele au rămas şi astăzi. Într-un zid pe unde s-ar cuveni să treacă numai umbrele proconsulilor, vezi ferestre cu giurgiuvele pestriţe, iar la ferestre obiecte din vremea noastră, perdele sau lucruri puse la aerisit în atmosfera a douăzeci de secole fără întoarcere.

Asfaltul, adică strada modernizată, năpădită de automobile, împânzeşte lumea aceasta veche, unde s-ar

cuveni să fie nemişcare şi tăcere.

Coloseul, numit aşa nu degeaba, este distrus, în proporţie cam de două treimi, nu de vreme, ci de oamenii din timpul decăderii romane, care au luat mateţial spre a-şi construi case. Decăderea atinge astfel o culme – şi dacă ai ochi pentru trecut şi poţi reface imaginea lui veche, puţin vag şi tremurat, nu ca în brutalele fotografii colorate, dacă regăseşti marmora, statuile din firide şi înlături mulţimea adunată pentru spectacol, cea căreia i se dădea panem et circenses, dacă ştergi din arenă sângele gladiatorilor şi al primilor creştini aruncaţi pradă fiarelor, e peste putinţă să treci pe aici fără să regreţi ceea ce s-a distrus.

E bine să vii la Coloseum în amurg, când soarele gata să apună dă zidurilor despuiate de marmoră o anumită culoare; am căutat ora şi am găsit culoarea: e a amarului.

Galeriile, câte s-au mai păstrat, într-o parte, absorb cu atâta putere pe vizitatori, că aproape nu-i vezi şi te poţi socoti singur în unele clipe. În arenă, ca şi peste drum, la templul vestalelor, şi-au făcut cuiburi pisici domestice, care nu s-au sălbăticit, deşi trăiesc fără stăpâni. La unele ore, obişnuite, unii oameni din Roma, obişnuiţi, vin să le aducă de mâncare. Am privit scena ospăţului de la ultima galerie şi mi s-a părut îngrozitor că va trebui s-o amintesc…

Acum ştiu: n-ar fi trebuit să vin aici – nu-mi plac ruinele populate. N-am de gând să schimb nicio lege omenească; le schimb pe ale mele, când s-au învechit. Dar dacă aş putea, aş stabili o zonă de tăcere, un Niemansland între prezent şi trecut.

* * *

Singurele ruine din câte am văzut până azi, în faţa cărora m-am simţit ceea ce sunt, un *supravieţuitor*, au ţost cele de la Selinunte, pe malul mării, în Sicilia, fiindcă erau *goale*, părăsite într-un pustiu şi într-o tăcere tot atât de

grea cât ele.

Atâta piatră nu cred că s-a mai băgat decât în piramide. Mai toată zăcea acum la pământ, dărâmată de cutremure; niciun templu nu era întreg, niciunul reconstituit. Închipuirea putea reface totul, până la imaginea integrală, alcătuită din forţă şi din gigantism, pe care le poţi citi într-un singur fragment de coloană.

Omul s-a amestecat foarte puţin aici, alcătuind un plan, numerotând monumentele, punând o fată să vândă cărţi poştale şi Pepsi Cola nu ştiu cui, un paznic să vândă bilete la intrare. Şi fata, şi paznicul, la mari distanţe unul de altul, că nu s-ar auzi oricât s-ar striga de tare, stau invizibili în gheretele lor; nimic viu nu violează străvechea singurătate.

Câinele paznicului mi s-a gudurat la picioare, cu o tandreţe internaţională. L-am mângâiat, gândindu-mă iarăşi la greşeala prietenului care spusese că zile în şir nu voi schimba o vorbă decât cu chelnerii. Între alte omisiuni, intra şi câinele.

E şi aici o acropolă, mai vastă decât cea de la Atena, fiindcă spaţiul nu-i limitat şi poate în partea locului oamenii foloseau alte unităţi de măsură pe vremea aceea, a primelor civilizaţii mediteraneene. Le lipsea rafinamentul atenian – aveau în schimb forţa primitivă a dimensiunilor colosale, ca în Egipt sau în Perú.

În acest punct, participarea arabilor la arhitectură e invizibilă. Ei au adus însă suflul deşertului, al nisipului fierbinte, îl simţi printre ruine, şi mai departe, în câmpia potopită de soare, în peisajul torid. În bătaia lui, dospesc groasele şi lubricele frunze de cactus, şi râd trecătorului – râd, da, cu feţe roz sau albe! – nesfârşitele tufe de leandru din lungul şoselelor.

Dacă un om îmi va spune că în Sicilia n-a văzut decât leandri, n-am să-l socotesc nici orb, nici inert, ci corupt şi fericit. E o nerozie să rezişti ispitelor – şi-i altă nerozie să

vrei *totul*, când *ceva* te îmbată destul.

Nu vreau să spun că am rezistat; am răbdarea să amin şi să aştept. Beţiile de leandru le încep acum, serile, după ce am scris ultima pagină şi mi-am alungat din suflet ultimul prieten. La asemenea beţie nu poate participa nimeni.

Am uitat să spun: din ghereta paznicului erupea muzică; adjectivele care urmează, deşi banale, neconvingătoare, insuficiente, încearcă s-o definească: era cunoscuta muzică a Italiei, dulce, languroasă, modestă şi plină de patimă. Poţi înnebuni, dar e o nebunie simplă şi foarte frumoasă.

*

De când ţin minte, la Roma doream, şi m-aş fi mulţumit cu atât, să văd Capela Sixtină. Însă ca să ajungi la ea, trebuie să străbaţi toate muzeele Vaticanului. Din ce-am văzut, nu m-a impresionat în primul rând arta, destul de diluată, ci dimensiunile cetăţii care dacă pe de o parte arată munca omului, admirabilă, pe de alta arată opulenţa. Dacă m-a impresionat, nu înseamnă că trebuia să mă şi încânte. Capela Sixtină ar fi rămas un hangar, ca şi refectoriul „Cenei" de la Milano; a devenit una din minunile lumii datorită lui Michelangelo. M-am întors de multe ori acolo, străbătând coridoare de sute de metri – sute de metri, nu-i o greşeală! – şi totdeauna, la toate orele, am găsit sute de vizitatori, de toate felurile, iar unii de niciun fel. Deci m-am străduit, dar zadarnic; eforturile musculare nu mă îndreptăţesc să afirm că am văzut Capela Sixtină!

Am însă dreptul să spun că „am fost acolo" – şi chiar de mai multe ori; e un sentiment. Reproducerile colorate au să adauge câte ceva, din când în când – şi poate într-o noapte am să visez totul, în dimensiunile realităţii pe care oricum am înregistrat-o.»

Am văzut în schimb, în toată libertatea, pinii din

Roma, prelungiţi până în sudul Italiei, ultimul fiind la mormântul lui Pirandello.

Primii au fost cei din parcul Borghese, luxul Romei moderne. Un spaţiu păstrat numai pentru vegetaţie, în centrul oraşului, şi de dimensiuni care estompează, acoperă, te fac să uiţi viaţa citadină, ducându-te în altă lume, e într-adevăr un lux, neîngăduit decât celor ce ştiu să-l păstreze. Roma are acest merit. Sper ca pinii să nu se usuce înainte de a. creşte alţii; oraşul şi-ar pierde ceva din identitate. Profilaţi pe cer, copacii aceştia cu coroana ca de palmier, dar de esenţă, nordică, par transplantaţi în peisajul Italiei şi într-un fel te întristează, ca o coloană de captivi cu lanţuri la picioare-E în ei, într-adevăr, o suferinţă care aproape îi însufleţeşte, mărturisind o sensibilitate supravegheată. Aşa cum apar pe cerul albastru, sunt gânditori şi nostalgici, şi te poţi încrede era prietenia lor într-o zi când nu ai alta.

Surorile lor bune, cu însuşirea de a vorbi, poate şi de ai asculta, sunt fântânile. Mi se pare impudic să le descrii şi să le numeri. E bine să le priveşti, dar şi mai bine să le asculţi cu ochii închişi, muzica permanent modulată şi interminabilă. Dacă ar pândi ore în şir, un om cu urechea exersată şi rafinată care ştie să înregistreze glasul naturii nu ar găsi două sunete în aceeaşi tonalitate. Expresivitatea acestor glasuri, neîntrerupte e, într-o anumită zonă a sensibilităţii noastre –, mult mai mare decât a muzicii scrise de oameni.

Dintre toate, am să amintesc totuşi o fântână, dar cu multă reţinere şi convins că mai întâi ani trezit în mine toată prudenţa cu care omul trebuie să se exprime când înaintea lui s-au exprimat alţii, şi mulţi au să se exprime după aceea.

La intersecţia câtorva străzi torturate, aproape de centrul geografic al Romei, se află o mică piaţă mărginită de clădiri cenuşii, fără istorie. Pe calcanul uneia din ele se

proiectează un Neptun gigantic între nimfele şi tritonii de marmoră ai acelui joc de ape numit Fontana di Trevi. În bazinul care ocupă jumătate din suprafaţa pieţei şi unde se varsă exuberanţa lichefiată a personajelor mitologice, trecătorii, străinii mai ales, aruncă o monedă, întărindu-şi astfel, după legendă, speranţa de a se întoarce la Roma. Am aruncat şi eu un ban, înainte de a pleca spre sudul Italiei, ştiind bine că am să mă întorc, dacă am să rămân în viaţă. Sper să mă întorc şi altă dată, dar când am plecat a doua oară, acum spre nord, adică spre casă, n-am mai aruncat banul; nu-mi place să smulg făgăduieli sorţii.

Fontana di Trevi e singura frumuseţe din câte am văzut, acum sau altă dată, fără să mă oprime şi să mă împiedice lipsa de spaţiu. O vezi în toată adâncimea ei, chiar privită de aproape; o vezi şi seara, când reflectoarele proiectate pe smarmoră şterg contururile materiei fixe, lăsând să vibreze doar apa. Jocurile apei nu sunt dirijate gălăgios, nu se încrucişează săbii, nu vezi nici zboruri, nici cavalcade – ele au un calm constant şi în acest chip, care sugerează interminabilul, devin fastuoase. Peste arhitectura fântânii, estompată, creează lumi noi, mobile, şi oricare ar fi timpul, mişcarea lumilor astfel iscate nu se repetă niciodată. Lipsa de spaţiu nu te împiedică să vezi, fiindcă apa dă naştere unei perspective străvezii şi infinite; în ea pot să încapă toată muzica şi poezia pe care le ţin minte.

Nu ştiu cât timp au să dureze aceste imagini luate cu mine, dar văd că a trecut peste ele o Iarnă fără să le şteargă. Dacă într-o zi au să dispară, alt timp o să rămână sunetul, melodia în care nicio notă nu se repetă. Iar şi mai târziu, când n-o să mai fie altceva, o să se păstreze, în afara văzului şi auzului, simţământul născut când ajungi acolo: că poţi stămăne.

Mulţi vor fi plecat de la Fontana di Trevi fără să arunce banul – cred însă că nimeni n-a mers doi paşi fără

să întoarcă privirea. Necontenit, apele te cheamă din urmă; uneori glasul lor se aude foarte departe.

Nu mai am să adaug nimic despre fântântle Romei – şi mult m-ar ispiti, fie măcar cele trei din piaţa Navona. Spună altcineva în locul meu! – mi-am făcut datoria. Fontanei di Trevi i-am închinat de zece ori mai mult timp decât Sfintei Sfintelor, Catedrala San Pietro, şi cu toată primejdia de a fi trimis în Infern, mărturisesc cu evlavie că ea, la rândul ei, mi-a dat de-o sută de ori mai multă bucurie. E primul loc unde m-aş duce, dacă m-aş întoarce la Roma.

Despre fântânile de la castelul d'Este scriu din răzbunare; parcă presimţind că n-au să-mi placă, n-aveam nicio dorinţă să merg acolo. Dar m-am dus, fără să mă fi silit nimeni – mă răzbun deci nu pe fântâni, ci pe mine.

Castelul (amintit doar ca punct de reper, altminteri putând să fie ignorat fără pierdere) se află pe înălţimile de la Tivoli, vreo treizeci de kilometri în răsăritul Romei. A merge acolo duminică după-amiază, cum a fost cazul, înseamnă să fi pierdut imaginaţia, capacitatea de visare, să nu mai ai nici scop, nici ideal în viaţă. Un prag mai departe este sinuciderea, pe care n-o propovăduiesc, dar care s-ar putea să fie mai bună.

Locuitorii unui oraş mare şi vechi, una din capitalele lumii antice şi-a lumii de azi, când intră într-un parc, duminica, devin târgoveţi. Sute şi sute de târgoveţi romani umpleau aleile şi scările parcului. Aici spaţiul, nemăsurat, avea ceva lipsă dintr-o dimensiune. Din vârful înălţimilor, atmosfera fiind clară, se vedea limpede tot peisajul, până la orizont, dar fără adâncime, ca şi cum l-ai fi privit cu un singur ochi.

Fântânile, mi s-a spus, sunt trei sute şaizeci şi cinci, în număr cu zilele anului. Aceeaşi apă, condusă din terasă în terasă – altminteri consumul ar fi fantastic – ţâşneşte în felurite locuri şi-n felurite chipuri, creând pe coasta

dealului o dantelărie vânătă, pierdută printre tufişuri, printre arbuşti şi arbori.

Fântânile din Roma mărturisesc intenţia omului de a suplini natura; e în ele o sinceritate, exprimată în bronz sau în marmoră. La castelul d'Este, fântânile vor să *imite* natura, dar fără izbândă, fiindcă natura le zdrobeşte.

Le-am privit doar ca să le număr; cifra mi se părea o exagerare. După prima terasă am renunţat; cred că sunt chiar mai multe decât zilele anului!

Şi anii trec, şi fântânile curg, şi în tristele după-amiezi de duminică târgoveţii vin să le vadă.

Când m-am întors la Roma dinspre răsărit, am făcut un ocol mare numai ca să nu trec încă o dată prin Tivoli. Nu era o pornire potrivnică; dacă plec şi trebuie să mă întorc, de câte ori e cu putinţă caut alt drum; aşa călătoria se dublează – uneori creşte chiar mai mult.

* * *

Am o foaie de calendar, pe care am păstrat-o, împreună cu multe hârtii şi hârtiuţe – bilete de autobuz, bonuri de parcaj, tichete de ferry-boat – nimic de valoare, dar toate îmi evocă un moment şi o emoţie. Pe foaia de calendar am scris mare, ca să pot citi din mers, şi am pus-o pe tabloul de bord: Via Nazionale, Traforo (tunel), Duc Macelli, Piazza del Popolo, Lungotevere, Ponte Milvio, Via Flaminia. Erau punctele pe unde trebuia să trec ca să ies din Roma în şoseaua Perugiei. Dar această prevedere, datorită căreia m-am orientat fără greşeală, am luat-o abia la a doua plecare.

Patru săptămâni mai devreme am plecat spre sud, prima oprire urmând să fie la Napoli sau undeva în apropiere. Îmi propusesem să merg pe malul mării; pentru aceasta am cerut câteva informaţii asupra drumului; au fost insuficiente sau nu le-am memorat bine – fapt este că, după ce am rătăcit zeci de kilometri în partea de sud a oraşului, am renunţat să mai ajung la Ostia, plaja Romei şi,

într-o reţea încâlcită de şosele am ales la întâmplare una din cele care duceau la Napoli, trecând prin Frosinone. După o sută de kilometri aş fi putut să repar greşeala şi, pe o ramificaţie bună să mă îndrept spre Formia, unde aş fi întâlnit marea Tireniană. Aceeaşi veche inspiraţie care m-a ajutat şi alteori m-a făcut să nu mai schimb drumul, şi astfel am ajuns la Monte Cassino.

E drept că văzusem pe hartă o localitate numită astfel, dar nu crezusem că ar putea fi aceea unde, spre faza finală a războiului din Italia – mă refer la ultimul – s-au dat lupte sălbatice. De curând văzusem la televizor un film documentar care prezenta, în imagini autentice, această groaznică şi absurdă încăierare. Credeam însă că Monte Cassino nu mai există, sau dacă există e ţinut sub tăcere, ca o amintire funebră.

L-am găsit, l-am văzut de departe, l-am recunoscut după imaginile filmate, dar nu el a însemnat surpriza zilei. În vârful muntelui se vede mănăstirea, de piatră albă, nouă – o reconstituire. M-am mulţumit s-o privesc din vale, cu indiferenţă; n-are nicio legătură cu cele întâmplate acolo, cu tonele de bombe lansate asupra mănăstirii vechi, cu tonele de sânge omenesc curs pe povârniş.

M-am oprit la o răspântie, în satul de jos, şi am privit oamenii care treceau; s-ar părea că toţi au uitat!

La răspântia următoare, un surprinzător semn turistic (placardă galbenă) indica drumul spre „cimitirul german”. L-am urmat, şi pe o colină, la marginea satului, am găsit o altă localitate, a morţilor, mult mai frumoasă decât cea vecină, a oamenilor vii. Există, în faţă, chiar şi un vast loc de parcare, semn că vin aici mulţi vizitatori. Atunci n-am văzut decât un automobil, o limuzină, de departe, din care au coborât un domn şi două doamne, cu flori în braţe.

La capătul unor trepte de piatră albă, sub un portal modern, aproape nou sau înnoit, păstrat cu mare îngrijire,

ca totul de jur-împrejur, pe o placă de marmoră scrie: „Aici zac 20.002 soldaţi germani”. Douăzeci de mii, *doi*!

Mormintele sunt orânduite în cercuri concentrice şi în trepte, îmbrăcând colina, de jos până în punctul ei cel mai înalt. În primele rânduri ale acestui tăcut amfiteatru, pe crucile mici de piatră sunt înscrise gradele mai mari; ele descresc cu fiecare rând, ca să lase apoi loc soldaţilor. De la un loc, numele încep să dispară: „Aici zace un soldat german”. Iar spre sfârşit, morţii îşi împart doi câte doi, trei câte trei micul spaţiu, cum se întâmplă cu viii în cartierele mărginaşe ale oraşelor: „Aici zac doi soldaţi germani…” „Aici zac trei soldaţi germani…”

Cele două doamne îngenuncheaseră la un mormânt din primele rânduri; domnul stătea pios în spatele lor.

Mă aflam în plin miez al Italiei, în cimitirul german de lângă satul Cassino; acest nebănuit areopag al morţilor perpetuează amintirea războiului, în mijlocul oamenilor care au suferit de pe urma lui. Moartea, vom spune, e deasupra oricăror reticenţe. Bine! Dar unde sunt îngropaţi morţii italieni?

Trei ceasuri mai târziu, în piaţa din Pompei – Pompeiul oamenilor în viaţă – pe un monument modest, am citit o inscripţie şi mai nebănuită, care întâmplător repara nedreptatea de la Monte Cassino. Pentru mine era cu totul nouă – şi bătea până dincolo de moarte şi de iubire, căci spunea astfel: „Pentru *toţi* morţii, din *toate* războaiele”.

Până a ajunge acolo, am avut a străbate Napoli, încă o dată la ora prânzului şi cu panică mărită, dată fiind prezisă indisciplină a pietonilor şi volubilitatea populaţiei, care te poate stânjeni fără intenţie. Am parcat în centru, sau unul din centre, lângă Muzeul Naţional de Antichităţi, singurul pe care voiam să-l vizitez. Dacă am găsit fără multă dificultate locul unde să opresc, a fost mai greu să cobor. Îndată zeci de copii au înconjurat maşina, ţopăind şi vociferând ca nişte piei roşii în jurul unui prizonier.

Întâmplarea nu mi-a plăcut de loc, dar a trebuit să recunosc că avea un anumit haz, cam neliniştitor, şi că Napoli are un stil, pe care eşti dator să-l accepţi – sau să nu vii aici.

Am avut inspiraţia, puţin nefirească, de a mă face că nu văd nimic, de a trece nepăsător printre micii presupuşi agresori, abandonând maşina în mâinile lor. Când m-am întors, după un ceas, n-am mai găsit pe niciunul la faţa locului, iar maşina nu suferise nimic, n-avea nici măcar o iscălitură sau un desen făcut cu degetul în praful de pe caroserie, cum se întâmplă câteodată şi la noi – şi chiar mai rău!

Muzeul de Antichităţi se află într-o fostă cazarmă, o clădire greoaie – şi este un mare depozit de marmoră. N-am recunoscut nicio statuie, dar aproape toate erau foarte frumoase. În lipsa altor ţeluri şi într-o lume redusă la a mia parte, asemenea muzee ar trebui cercetate cu anii. I-am consacrat o oră şi am plecat repede, cu impresia că nicăieri nu mai există altă materie, că totul pe stradă şi în continuare nu poate fi decât marmoră.

Am mai mers în port, care mă atrăgea mai mult decât catedralele, dar n-am putut să intru în incinta bine păzită; m-au trimis din poartă în poartă, din Ignoranţă sau din rea credinţă, şi peste tot mi s-a spus: „Intrarea e prin altă poartă”. Până ce m-am lăsat păgubaş, cu destul amar. Sunt deci puţin supărat pe Napoli, ceea ce nu m-a împiedicat să-l filmez din mersul maşinii, ca să-l aduc în ochi altă dată. Până acum n-am developat decât artera largă care te scoate din oraş spre sud, având în dreapta portul şi golful celebru, iar în stânga blocuri cu tencuiala colorată când nu e jupuită, locuinţe înghesuite şi cam mizere, colcăială etajată.

Aici am descoperit prima oară, în desfăşurarea lui completă, marele pavoaz al sărăciei sudice, care în nord se ascunde, sau e mult mai mică. Pe toate faţadele flutura

rufăria multicoloră a multicolorelor familii napolitane…

Nu prea se vedea lume la ora aceea, nu se auzea nici măcar muzică, dar dincolo de tăcere şi de nemişcare se simţea promiscuitatea şi viermuiala, insultându-se reciproc cu golful, de o inadmisibilă claritate şi albăstrime.

*

Odată cu turbulenţa întâlnită în această zonă, între Napoli şi Sorrento e concentrat peisajul cel mai însorit şi mai bogat în culori din toată Italia. În marea din faţă, mitologia a făcut lăcaşul sirenelor care ademeneau pe navigatori, ca să-i piardă. Vraja lor se simte şi astăzi în aerul marin şi-n albastrul apelor. Aici se cuvine să iei omul aşa cum este şi să-i ierţi orice greşeală; în orice face, el nu-i decât victima cântărilor ameţitoare, venite din larg şi neauzite de alţii.

Ca să-mi trag sufletul după sufocanta traversadă a oraşului, dincolo de Napoli m-am oprit la Torre del Greco, o mică localitate din fundul golfului, şi am mers la malul mării. Jos se vedeau bărci de pescari în repaus. Sus, un singur om, rezemat de parapet, un localnic, privea colţişorul de mare din faţă. Poate asculta, fără să ştie, cântecul sirenelor.

O sirenă de zece ani mi-a vândut struguri într-o prăvălioară; după ce a luat banii, cu o mână mică şi înduioşător de murdară, a aruncat o privire după rogojina care o despărţea de sălaşul familiei, unde probabil sirena-mamă îşi făcea somnul de după-amiază, apoi asigurată din această parte mi-a mai pus un ciorchine în pungă, darul ei personal, însoţit de o privire complice şi amicală. Peste câţiva ani are să fie, cu siguranţă, o sirenă primejdioasă. Feriţi-vă, când treceţi la sud de Napoli!

M-am oprit la Pompei, pe neaşteptate. După-amiaza şi scara au fost calme; lumea e liniştită şi, mi s-a părut, gânditoare. Am stat câtăva vreme în gară, până au trecut două trenuri într-o direcţie şi în alta, ca spre viitor unul,

altul spre trecut…

Vechiul Pompei, la a cărui intrare am fost primul a doua zi dimineaţă, e într-adevăr un oraş, cu toate caracterele urbanisticii antice, cu arene, teatre, forum, vile şi palate patriciene, prăvălii, apeducte, turnuri de apă, conducte de plumb încă vizibile pe alocuri. Nu lipsesc nici băile publice, nici lupanarul. Toate au fost dezgropate şi au devenit mărturia descrierilor rămase de la supravieţuitorii dezastrului. Unele dovezi reconstituite sunt monstruos de convingătoare: oamenii a căror formă s-a păstrat în lavă, câinele chircit, cu picioarele în aer – toţi aşa cum au fost surprinşi de moarte.

Sunt clădiri care au rămas aproape întregi, ca vila Vetti, bunăoară; aici, pe unii pereţi frescele îşi păstrează culorile, de parcă n-ar fi fost acoperite de lavă.

M-au interesat mai puţin toate acestea…

O dimineaţă caldă şi străvezie m-am plimbat pe străzile oraşului mort, silindu-mă să nu aud tiradele indecent de gălăgioase ale ghizilor, pe care-i întâlneam cu grupurile lor de turişti mai la tot pasul. Îi văzusem de altfel la poartă, unde îşi aşteptau muşteriii ca pe o pradă. N-am să accept niciodată de bunăvoie să fiu condus şi informat astfel; îţi pierzi şi libertatea de mişcare, şi pe cea spirituală. Un plan, o hartă, o cărţulie scrisă inteligent, cu cât mai concis cu atât mai bine, sunt mult mai de folos când omul ştie să citească şi ştie ce caută.

La Pompei, ruinele trebuiau numai să fixeze cadrul unde voiam să reconstitui printre pleoape nu oraşul, locul de plăcut refugiu al bogătaşilor, ci drama petrecută acolo. N-am izbutit decât să iau imagini pentru altă dată; era prea mult soare sus, jos prea multă lume vie, iar Vezuviul într-o coaistă, înverzit, stins, îşi refuza mărturia.

*

Aproape de capul peninsulei care închide la sud golful Napoli, limitând amintita zonă gălăgioasă, încărcată

de lumini şi de albastru, se află încă una din acele localităţi unde ar merita să te opreşti fie şi pentru sonoritatea numelui: Sorrento. Poţi să-l pronunţi cu plăcere – fără să ştii ce este.

Este un orăşel agăţat cu atâta trudă pe faleza stâncoasă, că te întrebi ce i-a obligat pe oameni să se aşeze acolo, de ce n-au căutat un loc mai prielnic? Mi-e de ajuns să mă gândesc la strada care, spre a coborî în port, a cerut să se excaveze mai multă piatră decât a intrat în construcţia tuturor caselor din întreg oraşul. O fi acesta ţinutul binecuvântat unde se trăieşte dolce far niente –, dar lenea dulce n-a putut să înceapă decât după ce a fost gata Sorrento. Viaţa aici n-a început uşor, şi cred că nu-i uşoară nici astăzi.

Am rătăcit pe străzi, cu bucuria aceea reînnoită la flecare etapă, şi deodată mi-am dat seama că mă aflu nu într-un orăşel de vilegiatură, ci într-o capitală. Capitala cui? Nu ştiu – poate a unei ţări necunoscute, de sub apa mării sau de deasupra cerului…

Seara am descoperit, dar într-un înţeles nou, şi dulcele far niente. El nu înseamnă „a nu face nimic”; e prea puţin. Pe-o străduţă îngustă, cu prăvălii, plină de lume ieşită să se plimbe sau să târguiască, în linişte şi fără grabă, o bicicletă de copil, nou-nouţă, lustruită şi nichelată zăcea pe pavaj, împiedicând circulaţia. Un automobil, venind pe sensul lui unic, fiindcă străduţa n-ar fi îngăduit să se încrucişeze două vehicule cât de mici, s-a oprit în faţa bicicletei, şi conducătorul a început să claxoneze. Ici un negustor stătea în uşa prăvăliei, dincolo altul atomiza muştele din vitrină, lumea trecea în sus şi-n jos, dar de bicicletă nu se sinchisea nimeni.

După câteva semnale de claxon s-a liniştit şi automobilistul… Mi-a părut rău de intervenţia mea, care, scurtând scena, m-a împiedicat să văd cât ar fi putut să se prelungească. Dar n-am fost în stare să rabd: am ridicat

bicicleta şi cum rezemat-o de zid. Atunci automobilul a pornit, iar persoana din dreapta conducătorului, partea unde mă aflam, cam perplex şi timid, s-a aplecat pe geam să-mi mulţumească, fără timiditate, poate însă că şi mai perplex decât mine.

Un ceas mai târziu, după cină, trecând din nou pe la faţa locului, bicicleta se afla unde o pusesem; maşina, în schimb, datorită mie, cred că ajunsese departe.

În dorinţa de neconformis-m, n-am ajuns să ocolesc insula Capri; dar e drept că visasem atât la ea, încât pornind într-acolo o ştiam pe de rost, până la oboseală.

Am plecat dimineaţa cu un vaporaş plin de turişti suedezi; era soare, şi înglobarea mea într-un grup cu care nu aveam nimic comun, decât dorinţa de a le vizita ţara scandinavică, mă făcea cam trist…

Văzută de jos, în umbră, faleza mi s-a părut pustie şi sinistră. Nu-mi plac locurile unde marea se termină în stâncă; o plajă e un fel de plămân, şi prin el apa respiră fără să gâfâie.

După ce şi-a terminat treaba la modestele manevre de plecare, un marinar a pus mâna pe armonică, a dat drumul glasului cam gâjâit, şi tot drumul a cântat canţonete napolitane, cu o plictiseală care făcea să pălească soarele.

După tradiţie, se merge întâi la Grota albastră, spre nord-vestul insulei Capri. E şi aici o biată întreprindere de stors banul. O puzderie de bărcuţe înconjoară vaporaşul, şi lumea coboară, conştiincioasă şi placidă. Sub faleză, culoarea mării se închide până dincolo de cel mai adânc albastru, până începe să se confunde cu smoala topită. Intrarea în grotă e atât de îngustă, că nu se pot strecura decât aceste bărcuţe, anume croite, şi atât de scundă, încât ca să treci dincolo trebuie să te întinzi pe panouri. Înăuntru, prin refracţia luminii de afară, efectul duce într-adevăr la feerie; în bezna de sub bolta stâncoasă apa

capătă culoarea azurului; câteva clipe, dacă vrei, poţi crede într-un miracol. Ca să fi fost într-adevăr miraculos, aici ar fi trebuit să vin înot, altă dată, fără nicio tovărăşie, decât poate a sirenelor.

Era prea târziu anotimpul, prea târziu anul…

Portul unde debarci pe insulă nu are alt înţeles vizibil decât turismul. Localnicii sunt oameni aşezaţi, cu temperamentul mai calm decât al napolitanilor, deşi trăiesc în aceeaşi zonă geografică; îndeletnicirea continuă de gazde i-a făcut însă pe unii cam hrăpăreţi, pervertire explicabilă; prea puţini sunt vizitatorii care vin aici de două ori în viaţă; e bine să iei de la ei tot ce se poate…

Uneori oamenii rănesc peisajul.

Oferă insula Capri o privelişte frumoasă? Mulţi oameni mi-au declarat că n-au întâlnit în Italia ceva s-o întreacă. Nu ştiu. Aglomeraţia te împiedică să descoperi direcţiile încotro trebuie să-ţi îndrepţi puterea de contemplaţie. Şi apoi mai cred că farmecul naturii constă într-o emanaţie care nu este nelimitată, care se consumă şi se pierde după prea multă solicitare.

Deşi eram la primele ore ale dimineţii, m-am simţit istovit de atâta lume; din port am urcat cu funicularul pe platoul unde se află orăşelul numit ca şi insula. Am plecat mai departe cât am putut de repede, spre Anacapri, al doilea orăşel, aflat pe o înălţime şi mai mare. Acolo mă atrăgea ceea ce ştie oricine, vestita vilă a lui Axel Munthe. Nu i-am descoperit valoarea, ca arhitectură; pe mica terasă de stâncă unde se află, nu e prea mult spaţiu – şi pentru o casă, şi pentru o grădină; n-am scuzat înghesuiala şi continuele adaosuri. Prea sunt multe laolaltă: şi pergole, şi trepte de piatră, şi parapete lângă prăpastie, şi marea jos, şi cerul sus, şi, într-un colţ, chiar o capelă. Dintre toate, marea şi cerul le socotesc indispensabile. Restul ar fi putut să fie redus la o pătrime sau – Dumnezeu să mă apere! – ar fi putut să lipsească.

Pe la douăzeci şi cinci de ani, am socotit casa de la San Michele un paradis pământesc, deşi pentru mine rămânea inabordabil. Nu regret că l-am abordat acum, dar nici nu-mi pare bine. Năruirea miturilor e urmarea firească a evoluţiei noastre, dar ceva tot ne doare când încă unul se prăbuşeşte şi n-apucă să se nască altul. E o sărăcire.

Inscripţie pe un perete în vila San Michele:

„Oser – vouloir – savoir – se tăiere”.

Nu înţeleg, sau nu mi se potriveşte succesiunea acestor verbe sentenţioase. Le-aş orândui altfel:

„A şti – a vrea…”

„A îndrăzni” şi „a tăcea” pot merge laolaltă.

Al doilea funicular, mai folositor decât primul, m-a dus pe Monte Solaro, ultima înălţime, de unde ţărmurile insulei se văd de jur-împrejur, ca bordajele unei corăbii privite din vârful catargelor. O oră de navigaţie solitară, cu nori răzleţi peste marea albastră, mi-a redat încrederea în statornicia frumuseţilor din natură. De la această înălţime, unde nu ajungea foşnetul mulţimii, insula Capri şi-a dezvăluit cu modestie, în tăcere, farmecul nezgomotos, penetrant şi durabil, pe care nu l-am mai respins ca pe o axiomă prea mult impusă.

Drumul de la Anacapri la Capri, câţiva kilometri săpaţi în piatră, o şosea îngustă pe care cel mai mare vehicul în circulaţie e inimimicrobuzul, apare ca încă o minune a zonei far niente – lucrare grea, îndrăzneaţă, poate miraculoasă.

Cred însă că era şi mai frumos aici pe vremea când, ca să ajungi sus, te căţărai pe stâncă.

Până seara, am hoinărit pe străzile din Capra. Toate sunt foarte înguste, dar unele nu au mai mult de un metru lăţime – nu mai sunt străzi, ci galerii de labirint. Te orientezi după soare, sau după simţuri ascunse. În chilii întunecoase se desluşeşte o făptură omenească, un bătrân, o bătrână, privind afară pe uşa deschisă; ce pot să vadă pe

zidul din faţă? Lângă aceste locuinţe sărace descoperi câte o intrare luxoasă, o poartă de aluminiu lustruit cu telecomandă, cu difuzorul telefonului încastrat în zid. Dincolo bănuieşti nişte trepte, nişte alei ascunse de arbuşti şi de tufele răspânditelor flori mov, apoi o vilă ferită cu discreţie de ochiul trecătorului şi de al bătrânilor vecini contemplativi.

Şi aici, acceptând asemenea înghesuială, omul răneşte natura, de data aceasta lovind-o în ochi şi în plămâni, sugrumând-o, orbind-o, luându-i aerul şi lumina.

Pe alocuri, un câine păzeşte intrarea casei; nu ştiu cum acceptă lipsa de spaţiu, cum de n-o ia la fugă, cum nu turbează? Te freci de el ca să treci mai departe – nu-i pasă.

Unul isingur mi s-a aşezat în faţă şi-a început să mă latre. Mi-am dat seama îndată că intram într-o zonă unde n-aveam ce să caut: era o fundătură.

*

O barcă portocalie, cu motor puternic, desprinsă din umbra falezei continentale a tăiat calea vaporului, la întoarcere, şi a dat o reprezentaţie palpitantă, luând în răspăr, în curmeziş şi sub toate unghiurile valurile stârnite de ea însăşi în alunecarea vertiginoasă; uneori sărea în aer şi părea că n-o să mai revină pe apă. Imaginea depăşea legile hidrodinamice. iar senzaţia ocupanţilor cred că atingea acel sublim care trebuie să se nască din înmulţirea forţei cu spaima.

Un bărbat tânăr, în picioare, ţinea volanul cu o singură mână, mâna cealaltă având-o, proteguitor, pe umărul blondei sale vecine, o copilă de vârsta când se merge prima oară la şcoală. Fetiţa râdea în hohote, cu părul ud fluturându-i pe spate; era în ea o frenezie crescând la fiecare zbor al bărcii, la fiecare jerbă de apă care îi lovea obrazul.

Ce-avea să viseze acest copil peste noapte? Ce-avea să devină mai târziu în viaţă?

Mi-au rămas în ochi până astăzi fragila, neînfrânta, biruitoarea ei imagine, iar în ureche hohotele de râs care învingeau urletul motorului când barca trecea pe aproape.

Poate-i tot ce-a fost mai frumos în ziua insulei Capri.

*

Există în cele derulate de la Florenţa spre sud, sau poate dinaintea ei, o densitate care de la un timp te doboară: prea multe de văzut, în peisaj, în muzee, pe stradă – oriunde te duci. Uneori încetezi să-ţi mai aparţii. Alteori percepi lumea ca pe un vis, şi seara, când te reculegi, trebuie să faci un efort, de multe ori dureros, spre a o reda realităţii căreia aparţii împreună cu ea.

Nu eram obosit, nu trăgeam la somn peste zi, nu simţeam foamea până după apus; mi-era sete de un peisaj lung şi pustiu, de un drum fără nimic, de un spaţiu nud, unde să regăsesc senzaţia mişcării, cu niciun adaos.

Pe ţărmul celălalt al peninsulei unde-i Sorrento se deschidea în faţă o şosea de sute de kilometri, pe care harta o arăta liberă şi dreaptă, ca o linie de navigaţie. Ţinutul n-avea pentru mine nici istorie, nici amintiri, nu eram dator să văd un anumit punct; puteam merge în necunoscut.

Am evitat iarăşi artera modernă, prelungirea celei care leagă Roma de Napoli şi se numeşte atât de ispititor „Autostrada soarelui”. Informatori de la Automobil Clubul Italian m-au prevenit că pe şoseaua veche dintre Sorrento şi Positano voi întâlni, în treizeci de kilometri, nouăzeci de serpentine. Cifra n-a fost exagerată, şi serpentinele n-au fost o glumă. Trei pe un kilometru înseamnă o continuă şerpuire; ieşi dintr-una ca să intri în alta, apoi în cea următoare, în celelalte. Fără soare pe cer, cum se nimerise ziua aceea, nu mai ştii încotro mergi, spre ce puncte cardinale, dacă te duci sau te întorci, de ce cobori, de ce urci, care îţi este ţelul. E un chin şi o voluptate, ceva între turbare şi beţie. În unele clipe simţi nevoia, până la

scâncet, să întâlneşti şi-o linie dreaptă de măcar câteva sute de metri.

M-a torturat într-atât această parte a drumului, într-atât mi s-a părut că mă domină istovindu-mi ochii, grumazul, umerii, braţele, spinarea, şalele, picioarele şi nervii, încât de atunci simt continuu dorinţa să-l străbat încă o dată, de două ori mai bine, ca să fie şi-ntr-o direcţie, şi în alta.

Între Positano şi Salerno mergi de-a lungul şi pe deasupra mării care era la fel de posomorâtă ca mine în ziua aceea noroasă: dintr-un ceas, trei sferturi ploua, şi-asupra uscatului, şi-asupra apei; toamna venea fuga din urmă – şi nu puteam mări prea mult viteza din cauza şoselei ude şi sinuoase. Acum vedeam că visata şosea în linie dreaptă era încă departe.

Am trecut prin Amalfi fără oprire. Cred că ar fi fost frumos, dar în alte zile. La Salerno n-am stat decât să beau o cafea, în picioare, şi să spăl parbrizul maşinii. Aici eram la nivelul mării…

Am visat mult să ajung odată la Capetown, ca să văd marea de pe un munte de trei mii de metri. Doresc şi astăzi să mai ajung acolo, dar pentru alte miraje. Am văzut destul marea de la înălţime, nu de la trei mii de metri, ci numai de la trei sute; e de ajuns să o simţi rece şi să-ţi dai seama că nu-ţi mai aparţine. M-am bucurat mult la Salerno, când am regăsit-o lângă mine.

*

N-am scris nimic despre însoţitorul meu, maşina. Nu mi-a făcut niciun necaz adevărat, ci mi-a dat satisfacţie şi bucurie. După ce i-am schimbat uleiul motorului la Milano, un produs pentru zece mii de kilometri, nu mi-a mai cerut nici măcar îngrijire. Tot ce trebuia să fac din când în când era să spăl parbrizul, opacizat de intemperii sau de gângănille pe care le percutezi când mergi cu mai mult de o sută de kilometri pe oră.

Cineva, automobilist chivernisit şi meticulos, mă sfătuise să am în maşină un bidon cu apă.

— La ce bun?

— Pentru orice nevoie; te speli pe mâini, mai speli parbrizul.

Mi s-a părut o copilărie: apă găseşti pretutindeni.

Va râde în sine sfătuitorul: zeci de kilometri, uneori sute, n-am găsit apă pe marginea drumului. În oraşe, sunt fântfnî decorative prin pieţe, în toată Italia, nu doar la Roma. La câmp însă, arar întâlneşti o cişmea săracă, în munţi şi mal rar un izvor captat, unde drumeţii se adună ca transsaharienii în oaze.

De la Salerno aveam de mers iarăşi o bună parte de drum prin munţi neprevăzuţi, invizibili pe hartă; plouase, şi parbrizul era plin de zoaie uscate, când am zărit lângă şosea o gură de apă. Am tras pe dreapta, intrând pe acostamentul năpădit de iarbă. La plecare, am constatat că un cauciuc se tăiase în ceva invizibil, poate un corn de diavol, poate o piatră colţuroasă. Tot restul drumului, până acasă – şi din el nu făcusem decât jumătate – am mers cu roata de rezerva, dar m-am ferit să mai opresc pe acostamente dubioase.

Mai târziu, între Catania şi Messina, m-am pomenit pe neaşteptate ou un semnal de alarmă: becul roşu care vesteşte uzura ferodourilor la frânele pe disc, din faţă, a început să clipească. Nu era timpul; ştiind cât mersesem de când le schimbasem, mă mai puteam bizui pe zece mii de kilometri.

Un mecanic, la Messina, a descoperit că becul clipea fiindcă firul de alarmă, desprins de la locul lui, „făcea masă”, adică se atingea de o parte metalică. Ferodourile erau uzate numai o treime, dar dacă tot le demontase, le-am înlocuit cu gândul că la întoarcere s-ar putea să întâlnesc serpentine mai grele.

Adăugând din urmă un reglaj al sistemului de

aprindere, făcut la Roma, iată singurele griji pe care mi le-a dat maşina, în afară de aceea permanentă de a găsi loc de parcare.

Îi port multă recunoştinţă, şi iubire – şi-n iarna lungă cât n-am prea folosit-o, mergeam câteodată la garaj, ca să văd ce face. O găseam tăcută, puţin îmbufnată; simte, probabil, că într-o zi va trebui s-o schimb, şi nu-şi dă seama că pentru mine ea are să însemne totdeauna Italia.

Ţin minte ultimul oraş, sau orăşel din ziua aceea, Safri, necunoscut şi înainte de a ajunge la el, şi după aceea; aici am întâlnit iarăşi marea şi vegetaţia mediteraneană, după ce prin munţi străbătusem o toamnă nordică, foarte frumos colorată, dar rece şi alarmantă. Tot la necunoscutul Safri s-a limpezit cerul, s-a văzut soarele, şi-am dat, în sfârşit, de şoseaua visată şerpuind lin de-a lungul ţărmului, de care nu s-a mai dezlipit până la trecătoarea Messinei. Un astfel de drum se transformă în croazieră; aluneci pe asfalt, şi parcă te legeni pe apă. Trei pătrimi din peisaj, sus tot cerul, iar jos jumătatea din dreapta sunt albastre. Pătrimea cealaltă, în stânga şoselei, e acoperită de flori şi de arbori, pini, cipreşi şi leandri – şi nimic nu are nume, nimic nu-ţi cere altceva decât să visezi, să zâmbeşti, să-i accepţi farmecul.

Am notat doar un reper, o localitate, San Biagi a Maratea. Deasupra, pe un pisc stâncos, un Crist uriaş de marmoră albă domină marea de la sute de metri, uitat încă o dată de Dumnezeu, răstignit parcă a doua oară.

Senzaţiei de evadare şi de libertate pe care mi-a dat-o această parte a drumului i s-a adăugat o escală neaşteptată. Nu ştiam unde am să rămân peste noapte. La cei opt sute de kilometri dintre Sorrento şi Palermo, planul de drum prevedea o oprire în necunoscut – „locul mai convenabil la jumătatea distanţei”.

Depăşisem de mult jumătatea distanţei şi mergeam cu mare viteză pe o şosea libera, lipită de plajă, fără să ştiu

cât e ceasul şi peste cât timp va fi noapte; nu ameninţa a ploaie, dar cerul se înnourase iarăşi, aşa că nu bănuiam pe unde ar putea fi soarele. Ţinutul era gol, până în depărtări; avea în el numai distanţă…

Pe neaşteptate, în stânga, am descoperit un pâlc de clădiri, tulburi în lumina după-amiezii noroase pe care maşina, prin complicitatea mea tolerantă, o străbătea cu viteza maximă.

A trebuit să vin înapoi o sută de metri ca să descopăr de ce mă oprisem. Ceea ce văzusem din goană nu era decât o singură clădire, modernă şi nouă, un albergo, unde m-am hotărât pe loc să rămân peste noapte; mă îmbiau neprevăzutul şi pustietatea, apoi marea aflată la o sută de metri în faţă şi, mai presus de toate, ideea că nu ştiam unde mă aflu.

Primul drum, după ce mi-am lăsat maşina în flancul casei şi mi-am dus valiza în cameră, a fost la malul mării, unde am săvârşit o faptă din cele mai copilăroase. Purtam de multă vreme după mine un atomizor cu spumă de bărbierit care se terminase. îl aveam de acasă şi nu-mi venea să-l abandonez oriunde, într-un şanţ sau într-o ladă de gunoi, dacă mă însoţise atâta vreme. L-am înecat în Marea Tirenlană, după ce i-am dat două găuri cu şurubelniţa, ca să se umple cu apă, şi să se ducă la fund; altfel valurile l-ar fi aruncat pe plajă. N-a fost gestul dogilor care se logodeau cu marea; eu însumi am spus că fapta era copilăroasă, dar sunt mulţumit că am săvârşit-o cu multă seriozitate. După aceea am mers pe plajă, departe, până s-a întunecat, şi farurile au început să sclipească.

Noaptea a plouat mărunt; în largul mării s-au auzit tunete – bântuia furtună la zeci de mile – n-a ajuns până aici, deşi am aşteptat-o ceasuri, privind din pat pe fereastră. Într-un târziu, a trebuit să adorm, şi am dormit fără griji până aproape de ziuă, după cum îmi urase

hotelierul, care, când m-am dus să mă culc, în loc de „noapte bună”, mi-a spus: „Dormi tranquillo!” Am ţinut minte urarea neauzită decât în cântecele de leagăn – fără să ştiu că e obişnuită în limba italiană –, dar tot n-am vrut să aflu cum se numea locul unde am dormit în noaptea de 25 octombrie, în drum spre Reggio di Calabria.

Geologic, Sicilia e prelungirea Peninsulei Italice. Nimic n-o desparte de continent decât strâmtoarea Messinei şi o cultură mai veche. Faima cam rea a locului cred că este o nedreptate; ea se datorează firii insulare a oamenilor, mai aspră şi mai inconciliabilă. Dar atât nu-i de ajuns ca să definească o altă lume şi o altă ţară decât Italia; e un adevăr pe care l-am descoperit foarte curând, deşi venisem să caut contrariul.

Am trecut în Sicilia cu puţină neîncredere şi eu multă, cu veche, cu arzătoare sete de a o cunoaşte. Mai târziu am descoperit că o abordasem treptat, că ea începe să se simtă cu mult înaintea hotarului ei geografic, poate de pe la sud de Napoli, că locul necunoscut unde dormisem o noapte îi aparţine aproape cu totul; nimic din ceea ce o caracterizează n-a apărut pe neaşteptate. Dar recunosc totodată că în dorinţa mea de a defini această lume, n-am ajuns la o concluzie prin constatare, ci prin revelaţie. Până atunci a fost căutare, încercare continuă de a nu lăsa nimic să se piardă din ceea ce îmi apărea în faţă. Explorarea Siciliei a însemnat o muncă neliniştitoare; prima satisfacţie şi primul moment de odihnă l-am avut spre sfârşit, la Ragusa, într-o seară când, după zeci şi zeci de întrebări pe care mi le-am pus tot drumul, mi-am dat seama că pot să răspund măcar la una din ele.

Din locul unde înnoptasem până la Villa San Giovanni, am făcut mai puţin de două ore. A fost o goană inutilă, în zorii zilei – am mâncat kilometrii fără să-i mestec, grăbit, febril, emoţionat că trec în Sicilia. Dar la ferry-boat, unde am ajuns gâfâind şi cu ochii mari, a

trebuit să aştept până aproape de miezul zilei, sub un soare din ce în ce mai fierbinte, şi inconfortabil de vreme ce aveam îmbrăcămintea pe mine.

Am aşteptat mult în viaţă, în multe locuri şi la multe vârste, am aşteptat oameni şi trenuri, am aşteptat tremurând să se termine o oră primejdioasă, şi-am vrut să nu se termine alte ore, frumoase; am aşteptat să apună soarele, să răsară luna, să se facă noapte, sau să se facă ziuă, să vină cineva, sau să plece…

Aşteptarea de la ferry-boat, neprevăzută, nebănuită, nu seamănă cu nicio altă aşteptare. Eram pe pământul Italiei, şi priveam pământul Siciliei, orbit de lumină… Aşteptam să plec de aici, aşteptam să ajung dincolo…

Când am ajuns, în timpul debarcării am văzut pe chei o femeie tânără urmărind avidă vaporul şi dând semne de nerăbdare. *Aştepta* pe cineva – n-am descoperit pe cine, aş fi vrut să văd, dar eram într-un şir de maşini, nu puteam rămâne în urmă.

La intrarea în port, pe un soclu urât, o sfântă Marie frumoasă binecuvântează c-o mână întinsă, plină de gingăşie femeiască, marinarii care pleacă. Am luat binecuvântarea asupra mea, deoarece porneam într-o lume mai necunoscută decât mările înconjurătoare.

O dată debarcat, am trecut prin Messina fără oprire, suferind aceeaşi caznă de a străbate un oraş mare în orele de aglomeraţie; se adăuga căldura toridă din prima oră a după-amiezii, năvălind din toate direcţiile, şi din cer, şi din pavaj, şi din pereţii caselor. Un câlne lăsat de capul lui pe o stradă din mijlocul oraşului poate să turbeze până ajunge într-un parc sau la malul mării, dacă nu-l calcă o maşină.

Omul încă se descurcă bine!

În drumul din ziua aceea, până la Cefalu, am descoperit ca şi în sudul Italiei sate mai rare şi mai sărace; peisajul mi i-a părut înrudit cu cel lăsat în urmă, iar la oameni n-am depistat nicio deosebire.

Încă de la ferry-boat, am încercat să văd ce-i desparte în manifestări pe Italieni de sicilieni. Care erau unii şi care uliii puteam să constat după plăcile de înmatriculare a maşinilor; cât despre manifestări, într-o împrejurare când ai fi avut dreptul să urli de enervare, şi unii şi alţii mi s-au părut mai de reţinuţi, ceea ce m-a nedumerit şi m-a derutat, până Ce am ajuns la presupunerea că fenomenul nu reprezintă o modificare de temperament, ci doar o tocire.

Dacă într-o zi se va construi podul suspendat peste strâmtoare, aşa cum se vorbeşte, s-ar putea ca Italia şi Sicilia să-şi recunoască o înrudire mai completă şi mai sigură.

Abia după o sută de kilometri străbătuţi în linişte, parţial pe o ploaie năvalnică şi reconfortantă, mi-am dat seama în ce grad existaseră în mine timiditatea şi temerea. Prin satele pe unde am trecut, şi chiar m-am oprit, cercetând discret lumea, nimeni nu s-a apropiat să mă iscodească, deşi am simţit privirile curioase ale unora; cred că-i nedumerea prezenţa unui străin, venit de departe după toate semnele, clar care, împotriva oricărei obişnuinţe, n-avea nicio însoţire.

Prima caracteristică a sicilianului mi s-a părut că este reţinerea. Am înregistrat repede şi politeţea, cu exagerări aproape orientale; nu mă miră; în centrul Mediteranei asupra insulei a bătut vântul şi de la sud, din Arabla, şi dinspre Spania, şi dinspre răsăriturile levantine, aducând aici tot soiul de seminţe care au încolţit în sufletul localnic.

Sub reţinere şi politeţe cred că se ascund multe, dar ştiu că nu spun nimic nou astfel.

Ajuns spre seară în Cefalu, m-am oprit la prima staţie de benzină, să cer informaţii asupra drumului. Băiatul căruia mă adresasem nu mi-a răspuns măcar cu o privire, ci a intrat în vorbă, gălăgios, cu altcineva, un prieten, pare-se, care oricum venise şi îi adresase cuvântul măcar

cu o secundă după mine. Am aşteptat puţin, apoi m-am îndreptat spre maşină; pe când deschideam portiera, destul de pornit împotriva Siciliei, băiatul a venit fuga, eu vorbe de iertăciune.

Ceva mai departe, după ce îmi lăsasem maşina într-o poziţie destul de nereglementară şi devenisem pieton căutând oficiul de turism, pe o stradă de numai trei metri lăţime, m-a ajuns din urmă un automobil care nu avea cum să mă depăşească. Simţindu-l în spate, m-am lipit de zid şi i-am făcut semn conducătorului să treacă. El, la rândul lui, mi-a făcut semn să-mi continui drumul, socotind că ar fi necuviincios să treacă pe lângă mine şi să mă lase în urmă. Ne-am pierdut destul de mult timp amândoi cu politeţea aceasta grecească, nevrând să cedăm niciunul. Văzând aşa, automobilistul a găsit soluţia cea mai bună: a deschis portiera şi m-a poftit să urc alături, ca să fim la egalitate. I-am mulţumit, arătându-i că nu-i nevoie, deoarece mai aveam de mers foarte puţin: firma oficiului de turism se vedea la cincizeci de metri.

Cei cincizeci de metri, automobilistul a rămas în urma mea, neîngăduindu-şi să mă depăşească, iar când am ajuns la foarte apropiata-mi destinaţie ne-am despărţit cu semne amicale.

Negăsind la Cefalu ceea ce căutam, un decor şi nişte personaje imaginare, m-am mulţumit să văd ce-imi putea oferi realitatea.

O stâncă imensă, în centrul oraşului, apără catedrala înspre partea mării. O apără, dar mă mir că n-o zdrobeşte; clădirea părea făcută din aceeaşi piatră grea şi veche. Seara, proiectoare disimulate o îmbracă într-o lumină galbenă, violentă. Atunci stânca, în planul al doilea, nu se mai vede; lipsită de proteciţie, catedrala capătă autonomie şi îşi arată dimensiunileadevărate. E masivă şi înfiorătoare; n-am simţit nevoia să-i văd interiorul; oricum, ar fi fost o dezamăgire. Dacă scopul i-a fost să impună omului

umilinţa creştină şi să-i arate nimicnicia, a izbutit poate la vremea când a fost construită; lumea, chiar cea cu adevărat cucernică, n-o mai vede; trece prin faţa ei nepăsătoare, sau preocupată de altele. Dintr-un magazin micuţ, cu plăci de patefon, erupe muzică amplificată; e aproape un urlet, dar piaţa goală a catedralei o absoarbe, o atenuează, o face dulce, frumoasă, melancolică, îndemnându-te la o credinţă nouă, plină de ispite, la vecerniile laice pentru care a fost scrisă.

Asupra celor şapte palmieri din faţa catedralei cad fascicole de lumină verde, înzecind forţa clorofilei; copacii par de zece ori mai puternici; te aştepţi să treacă la atac, proclamând întâietatea vegetaţiei faţă de celelalte regnuri. Pe lângă ei, acum, seara, chiar piatra pare slabă.

La Cefalu e singurul loc în Sicilia unde am văzut tineri hippies. Nu erau însă autentici; adoptaseră numai stilul fizic. Gălăgioşi şi comunicativi, se cunoştea că sunt localnici, că nu şi-au părăsit domiciliul şi familia, că fac doar demonstraţie la ora de promenadă. Răzvrătirea ţine probabil până la vremea cinei, când merg acasă să se îndestuleze.

O deosebire de notat între continent şi insulă este felul vinului – mai ruginiu, mal aromat, mai greu în Sicilia, persistând în sânge mai multă vreme. Toate aici sunt mai ruginii, mai aromate şi mai grele; înrâurirea lor, ca şi a vinului, s-ar putea să fie de durată mai mare.

*

Drumul până la Palermo, mai puţin de două ore şi numai pe malul mării, aproape tot timpul pe faleze de piatră de unde priveliştea e mai largă, orizontul mai clar şi mai departe, mi-a prilejuit o desfătare atât de intensă, că m-a dus la oboseală.

Dimineaţa a început bine, cu soare mult şi cu o şosea goală. Dormisem la un hotel afară din oraş; n-am avut nevoie de îndrumări: din garaj am pornit direct spre

Palermo. Nu mergea nimeni într-acolo, nu venea nimeni; peisajul şi drumul îmi aparţineau în întregime; până şi marea era goală – nu se vedea fum de vapor sau pânză de corabie. Am avut, un timp, simţământul că sunt singur într-o lume încă nenăscută, până ce am ajuns la Termeni Interese, o localitate de pe malul mării. Atunci, alt timp, am crezut că lumea se născuse demult şi trăise, dar acum dispăruse, fiindcă străzile erau goale. După aglomeraţiile pe care le străbătusem, tăcerea, pustiul şi nemişcarea făceau să-mi ţiuie urechile şi să-mi lăcrămeze ochii. Abia mai târziu mi-am adus aminte că e duminică, şi-a trebuit să deduc că lumea aici nu migrează ca pretutindeni în zilele de odihnă.

Singurătatea aceasta nesperată s-a prelungit până aproape de Palermo. Oraşul abia se ghicea în zare, când deodată m-a cuprins neliniştea la gândul că voi intra din nou în vâltoare. M-am oprit la un cot al şoselei, pe o înălţime, de unde puteam să văd ţărmul şi înainte, şi în urmă. Ceea ce venea şi ceea ce fusese însă despărţit de o stâncă pornită din mare şi crescând până deasupra şoselei, unde se termina cu un turn prismatic, ca un început de cetate. Acest hotar, care despărţea peisajul în două, mi-a transmis îndoieli cu privire la drumul meu mai departe. De ce fusese segmentată natura, şi căreia din ele îi aparţineam mai bine? Ce căutam la Palermo în afară de o scrisoare, şi ce-aveau să-mi spună oraşul şi scrisoarea?

Nimic n-a fost rău mai departe, dar, cu toată limpezimea cerului şi a mării, am trăit câteva ceasuri tulburi, de incertitudine şi de neîncredere, în mine, în lume.

Palermo e unul din acele oraşe unde nu te poţi rătăci, chiar dacă ai avea intenţia. Câteva artere largi, drepte, care se intersectează perpendicular, alcătuiesc un caroiaj vast, şi datorită lui eşti totdeauna bine orientat. Chiar dacă apuci pe străzi intermediare, pe uliţe parabolice, nu ai

decât să mergi înainte ca să ajungi la un luminiş, unde planul oraşului iarăşi se limpezeşte.

Am mers pe jos, poate mai mult ca niciodată, şi poate cu mai multă voluptate. Primul drum l-am făcut la Poştă.

* * *

Ştiu bine că sentimentele omului nu se pot raporta decât la alte sentimente, tot ale sale; ele nu pot fi niciodată măsurate şi comparate cu ale altuia. Fiecare om are o capacitate a lui de-a înmagazina bucurie şi suferinţă, după cum are puterea de a transmite altora aceste sentimente. Ultima investigaţie care-i va rămâne de făcut ştiinţei, după ce va fi măsurat infinitul, va fi să măsoare, în unităţi nu ştiu cum numite, bucuria şi durerea omenească, dar cred că va fi ultima şi singura treaptă inabordabilă oricărei ştiinţe; nimeni nu va izbuti să măsoare vreodată măcar plăcerea şi durerea fizică. Din tot ce ne-a dat natura, simţămintele şi senzaţiile sunt cele mai ale noastre. Medicina, biologia, filosofia, arta, muzica, poezia încearcă de mii de ani să pătrundă enigmele acestea, şi nu fac decât să dea soluţii limitate, fiindcă nu se pot aplica decât unui singur om, celui ce le propune. Unicul câştig, după o atât de lungă străduinţă, a fost anestezia, pentru durerea fizică. Pentru durerea sufletească, *uitarea*, dar acesta e un câştig individual, al cărui preţ poate fi apropiat sau egal cu moartea.

Sunt sigur că doamna Bovary, cea adevărată, dacă a existat într-adevăr, cum se prea poate, ar fi nedumerită şi revoltată de soluţiile existenţei ei, aşa cum ni le-a impus autorul cărţii. La fel s-ar întâmpla cu toţi eroii din literatură, dacă au avut un model; copia e un pretext, iar izbânda o iluzie; putem să aflăm *faptele* unui om, dar niciodată nu vom descoperi resorturile care le-au determinat. De la un punct înainte, şi acel punct e *începutul*, autorul îl trece pe erou în sufletul său – soluţia lui rămâne totdeauna o transpunere, nici măcar o

presupunere, căci presupunerea nu-i altceva decât răsfrângerea propriului nostru eu.

Omul care mi-a trimis scrisoarea la Palermo nu va şti niciodată ce-au însemnat rândurile acelea pentru mine, după cum eu n-am să ştiu ce-au însemnat pentru el. Erau, la urma urmelor, câteva rânduri anodine, expediate din mijlocul unei vieţi agitate, pline de griji şi de îndoieli, pe care o cunosc. Dar aveam nevoie de ele, ca să aflu că lumea de acolo mai există, şi astfel să ştiu pentru cine exist eu.

Pe măsură ce mijloacele de informaţie s-au perfecţionat şi înmulţit, a crescut nevoia noastră de a şti. Pe vremea alergătorului care a adus ştirea victoriei de la Marathon, nimeni la Atena nu avea cum să afle ce fac Laponii dincolo de cercul polar. Astăzi suntem intrigaţi de apariţia unor farfurii zburătoare; presupunem că vin de pe alt astru, că ar exista deci şi alte lumi decât a noastră, poate chiar în alte galaxii; nu vom avea linişte până nu vom afla. Dar nu vom afla niciodată ce se întâmplă în sufletul cel mai apropiat.

Sufletul e taina perpetuă a universului mare şi mic. Îndoielile pe care ni le dă ne chinuie şi ne neliniştesc. Şi totuşi, în ziua când taina s-ar risipi, lumea ar trebui clădită din nou, cu *altcineva* în locul nostru, fiindcă noi n-am mai putea fi.

Ora cea mai frumoasă a fost în amurg, când, după ce vizitasem fără odihnă şi cu spor tot ce mă interesa, m-am aşezat pe o bancă, să răspund corespondentului meu. Mă aflam în faţa palatului Normam, masivă şi arabească lucrare de piatră, patinată de ani, dar mai mult de umbrele apusului, într-un parc, gol şi cam răvăşit, numai de palmieri. A doua oară copacul acesta se înfrunta cu piatra; amândoi adversarii erau aici mai redutabili – şi iarăşi mi s-a părut că regnul vegetal îl domină pe celălalt.

*

S-a întâmplat ca duminicile să mă prindă în oraşe mari, capitale sau metropole: Viena, Milano, Roma, Veneţia, Palermo. În afară de ultimul, toate, duminica, mi s-au părut puţin provinciale, cu multă mişcare, cu veselie programată, cu un văl de tristeţe cronică; fiind zi de răgaz, oamenii încearcă să se caute pe ei înşişi, de cele mai multe ori fără să ştie şi mai totdeauna fără să se găsească.

În duminica de la Palermo, mişcarea şi purtarea oamenilor mi s-au părut fireşti: nu erau nici euforice, nici amare; nimeni nu căuta ceva cu orice preţ. Cât am stat în parcul Normani nu-mi aduc aminte să fi trecut cineva pe aleea mea; în orice caz, nimeni nu s-a aşezat pe bancă lângă mine.

Aş fi putut să scriu scrisoarea acasă, aşezat mai confortabil; însă n-ar mai fi fost palmierii. Am vrut să trimit ceva din răsuflarea lor; am visat foarte mult la ei, fiindcă i-am asociat cu Mediterana, cea mai frumoasă şi mai nobilă dintre mări; ea ne-a dat învăţătură şi frumuseţe – am crescut în legănarea ei.

Eram pe pământ, dar înconjurat de mare, foarte departe de fiinţele cu vreo însemnătate în viaţa mea. Scriind uneia, mă strămutam în mijlocul tuturor. Am simţit că nimic din ce văzusem până aici, cu toate bucuriile călătoriei, şi nici palmierii, nu puteau să înlocuiască măcar o parte din cele lăsate în urmă.

Şi iacă aşa, după descurajarea depăşită cu bine, seara, la Palermo, aproape de punctul cel mai îndepărtat al călătoriei, m-a cuprins nostalgia, care este un dor blând şi dulce, dar care pe nesimţite ne istoveşte sufletul.

*

Locurile de văzut în capitala Siciliei nu sunt risipite pe mari întinderi; ca să ajungi de la primul la ultimul nu ţi se cere să mergi mai mult de o jumătate de ceas cu piciorul. Am început cu cel mai îndepărtat şi nepus la socoteală pentru uzul turiştilor: portul – apoi ţărmul mării.

Ele mi-au ocupat multe ore…

Am un prieten, care când era copilandru şi îl trimiteau de acasă cu vreo treabă uita să se mai întoarcă. La şcoală întârzia aproape totdeauna; întârzia pretutindeni, şi toate acestea îl costau urecheală. Motivul era o slăbiciune, o pasiune greu de înţeles şi greu de admis: nu putea trece pe lângă un afiş, fără să stea să-l citească – orice fel de afiş, de circ, de cinematograf, de teatru, sau ordonanţe municipale, sau reclamele cutăror şi cutăror produse industriale, alimentare, farmaceutice, şi aşa mai departe; afişele nu se sfârşesc decât la marginea oraşului. Apoi copilandrul nu se mulţumea să le citească o singură dată, ci le relua cu toată curiozitatea ori de câte ori le întâlnea în altă parte. Năravul s-a atenuat la maturitate, când a devenit un om muncitor şi chiar cumsecade; dar şi astăzi îi fug ochii după afişele de pe stradă.

În ceea ce mă priveşte, am ciudăţenii asemănătoare, deşi nu chiar atât de inexplicabile; una din ele este să privesc trenurile şi vapoarele, când vin sau când pleacă.

I, a Palermo m-am dus la gară să iau informaţii de la singura agenţie turistică deschisă duminica. N-am ieşit pe peron, fiindcă trebuia mai întâi să-mi caut casă; după ce-am găsit-o, am mers întins în port, unde am urmărit până la urmă cum”. Caugurul roşu” îşi depunea „puii” pe chei. Puii erau camioane grele, sub roţile cărora pavajul scotea gemete. Iar Cangurul nu era altceva decât un vapor de tonaj mare, amenajat cu punţi şi rampe pentru transbordat camioane. N-am putut să plec de acolo până nu a coborât ultimul; mişcarea acestor zeci de mii de tone, lupta între materii pornite să se respingă una pe alta, dar trebuind să se accepte până la urmă, era de lin gigantism geografic; continentul se transporta aici peste mare şi numai sesizându-i venirea îţi aminteai că ţinutul dimprejur, oricât de întins, nu era decât o insulă. Eu însumi eram o parte a

continentului, şi insula trebuia să mă primească împreună cu toate transporturile.

Un golf care pătrunde până între primele străzi ale oraşului adăposteşte portul de pescari La Cala, foarte murdar şi foarte colorat. Fiecare barcă, fiecare şalupă şi vaporaş sunt prototipuri; n-am văzut două să semene între ele; fantezia constructorilor pare inepuizabilă, după cum toate aceste vase par improvizaţii. Echipajele lor trebuie să fie sau foarte prudente, sau foarte curajoase. Oricum, după toate semnele, nu s-ar putea spune că le merge foarte bine.

Malul mării, mai departe, cât ţine oraşul, e un maidan, o plajă pietroasă lăsată în părăsire. Ai crede că Palermo nu-şi iubeşte marea sau e prea sărac să o împodobească… O iubeşte sigur însă pe Fecioara Maria şi nu-şi economiseşte dovezile de dragoste. Pe larga esplanadă încă nerealizată, printre bălării şi gunoaie, statuia Madonei, pe un soclu frumos de piatră albă, veghează asupra oraşului; o inscripţie îi mărturiseşte credinţa şi recunoştinţa oamenilor pentru protecţie. Pe un postament circular de beton, alte statui, plăsmuiri feminine, probabil sfintele cutare; şi cutare, parcă trei într-o parte, trei în alta, o încadrează pe prima, care-i mai înaltă. Ansamblul e graţios, sau devine aşa prin vecinătatea cu marea, prin proiectarea pietrei albe pe fondul albastru.

Şi în port era o statuie a Fecioarei Maria, ca la Messina, şi la Trapani, şi cred că în multe din porturile Italiei, dacă nu în toate. Oare veneraţia aceasta extinsă şi constantă n-o avea un substrat laic? Pretutindeni, chiar dacă în unele locuri soclul e urât, statuia este frumoasă şi feminină. Ar trebui să ne amintim că madrigalul, discretă declaraţie de dragoste, a fost la origine un imn închinat Sfintei Fecioare.

Aproape de malul mării şi de strada Butera, unde a

murit Bălcescu, grădina Garibaldi, mică, murdară, meschină, se salvează prin două ciudăţenii ale naturii, monstruozităţi vegetale: cei doi ficuşi cu coroanele de zeci de metri, din care ramuri dese coboară până la pământ, transformate în rădăcini. Ţesătura aceasta vie de stalagmite îmbibate de sevă pare că se mişcă, ondulându-se şi fremătând, ca o pădure de şerpi în căutarea unui Laocoon… Odată curiozitatea satisfăcută, imaginea produce oroare. E adevărat că natura îşi găseşte singură căile şi nimic în mersul ei nu e ilogic; şi dezvoltarea aceasta neobişnuită are o explicaţie, ba chiar una foarte simplă – şi totuşi aici natura pare cancerizată şi în ofensivă. Câteva clipe m-am gândit iarăşi la o răzvrătire a vegetaţiei, dar de data asta la un război pornit nu împotriva celorlalte regnuri, ci împotriva oamenilor; am plecat uitându-mă pe furiş în urmă şi m-am simţit mai bine între construcţiile de piatră din mijlocul oraşului.

În jurul pieţei Quatro Canti, pe o suprafaţă de numai câteva mii de metri pătraţi, sunt amestecate, parcă demonstrativ toate stilurile şi culturile câte au bântuit Sicilia, făcând-o atât de bogată, de neclară, de inexplicabilă şi inabordabilă-Barocului spaniol din prima piaţă îi urmează o fântână florentină în piaţa de alături, Pretoria, la numai câteva zeci de metri. Iar şi mai aproape, în Piazza Bellini, în construcţii bisericeşti eteroclite, găseşti stilul normand peste care au crescut cupole arabe, apoi mozaicuri bizantine şi, în sfârşit, un baroc al Siciliei. E frumos, dar te apucă ameţeala şi-ai vrea să vezi ceva mai simplu şi mai unitar, bunăoară Palatul Naţiunilor de la New York.

Catedrala, într-un stil greu de înţeles, iarăşi un amestec arab şi bizantin, datează de pe la anul 1100. Dacă n-ar avea vitrouri, şi i-ar lipsi acoperişul, ai lua-o drept o stâncă haşurată de ape. De la distanţă, se vede atât de masivă, încât te zdrobeşte – şi totuşi pare aeriană. Privită

de aproape, ai de descoperit uşa de lemn sculptat; prin lucrătura rafinată şi migăloasă, lemnul capătă o sonoritate de instrument muzical, şi îmbinarea lui cu piatra, în loc să ducă la discrepanţe măreşte temperatura amânduror materialelor până ce le sudează.

Vizitat ultimul între monumentele care definesc foarte vechea cultură a Siciliei, pentru mine catedrala din Palermo a rămas amintirea cea mai clară – deci prima.

*

Seara, pe când mergeam la culcare cam fără tragere de inimă, fiindcă de data asta o nimerisem prost cu casă, am făcut o descoperire care m-a obligat să zăbovesc mai bine de o oră: „Academia de Biliard”, funcţionând cu presiune duminică seara. Cuvântul Academie, pus lângă Biliard, are un înţeles decât am crezut în prima clipă; aici nu-i sediul unui lor ştiinţific însărcinat cu studiul, perfecţionarea, îmbogăţirea şi propovăduirea jocului, ci o sală de biliard, unde poate să intre oricine, fără titlu şi chiar fără taxă. Sala însă are proporţii de Academie; am numărat vreo treizeci de mese de felurite tipuri, niciuna mai mică decât cele clasice cunoscute la noi; unele ajung până la dimensiuni duble; nu mai par mese, ci pajişti. Neavând nici cea mai mică înclinare spre astfel de jocuri, n-am urmărit tehnica lor, dar cred că nu putea fi vorba de o tehnică, ci de tehnici nenumărate. Numeroase erau şi tipurile de joc, şi combinaţiile; într-adevăr, o adevărată Academie. Majoritatea participanţilor o alcătuiau tinerii; n-am văzut nicio fată, nicio femeie, nici măcar în asistenţă. Era deci o Academie strict bărbătească. Iar purtarea jucătorilor, oricât ar părea de ciudat, era şi ea foarte academică.

Afară, într-o vitrină învecinată, un televizor punea sub ochii trecătorilor nu ştiu care match de fotbal de la întrecerile olimpice din México. Mai ciudat decât toate, abia o mină de oameni urmăreau competiţia. E ceea ce mi-

a stârnit mai multă mirare la Palermo.

*

Aşa cum prevăzusem, am dormit prost, într-o cameră cu trei uşi spre trei vecini, care au venit şi i-am auzit la ore succesive, de la douăsprezece până la trei noaptea; eram la etajul al treilea, la o intersecţie de străzi zgomotoase. Aş fi plecat atunci, noaptea, ceea ce ar fi fost şi frumos, şi de folos, dar până la şase dimineaţa n-aveam cum să mă spăl, fiindcă nu curgea apa. De pe la cinci şi jumătate, cu ustensilele de bărbierit în mină şi cu prosopul pe umeri, am aşteptat la baie, tot încercând robinetul şi gândind pesimist că n-o să curgă niciodată. Neîncrederea şi lipsa de speranţă erau aşa de mari, încât pe la şase fără cinci minute am vrut să abandonez jocul. Dar tocmai când plecam amărât, gândind că voi rămâne nebărbierit şi nespălat toată ziua, instalaţia a început să vibreze în întreaga clădire, scoţând fel de fel de şuierături şi de trosnete, până ce apa a ţâşnit pe robinet cu multă forţă, poate chiar cu furie, şi cu trei minute înainte de termen.

N-am devenit nici mai răbdător, nici mai înţelept din clipa aceea.

*

Drumul în continuare nu-i decât o goană, cu obsesia de a parcurge conturul insulei; trebuia să ajung la sentimentul că am încercuit locul propus şi că spaţiul necercetat, din mijloc, rămâne o cucerire încă neluată în primire.

Iniţial, prevăzusem ca de la Palermo să merg spre sud, drept la Agrigento, de-a curmezişul Siciliei; privind harta cu din ce în ce mai multă nelinişte, mi-am dat seama că aşa abandonam aproape o treime a acestei lumi pentru care bătusem o cale atât de lungă şi că făcând astfel nimic nu m-ar consola, că nu m-aş ierta niciodată.

În zorii zilei, în loc s-o iau spre sud, am ieşit din oraş prin poarta lui vestică şi am urmat drumul pe malul mării,

cel care nu poate să te înşele. Mergeam încă spre departe, încă îmi amânam întoarcerea şi încă speram să ajung la un *capăt* – în conştiinţa mea şi pe hartă.

Pe când şoseaua cobora spre un fund de golf, un câine de pe marginea şoselei mi-a atras atenţia cu o privire umană; era o privire întrebătoare, obidită şi indignată…

Am pe un perete patru fotografii asamblate, pe care la am luat dintr-o revistă ilustrată. Reprezintă un măgar, cu patru fizionomii diferite, exprimând în prima amărăciunea, ca să ajungă în ultima la un hohot de râs uman. Lucrul nu e trucat, fotografiile sunt autentice, dar nu am naivitatea să cred că reprezintă o înregistrare spontană. Probabil fotograful a pândit sute de momente şi a făcut zeci de clişee, excitând în fel şi chip animalul până ce-a ajuns la abil selectata suită.

Cineva mi-a atras atenţia să nu mă las înşelat de aceste imagini care reprezintă doar spasme musculare, nicidecum reflectarea unei stări lăuntrice, animalele neavând sentimente. Nu am spus nici da, nici nu. Animalele n-or cunoaşte sentimente; totuşi am nevoie să cred că măcar unele, cele mai apropiate de noi, au împrumutat ceva de la oameni.

Câinele întâlnit atunci, o corcitură neagră, era un vagabond sau un mizantrop; mergea singur pe şosea din plăcere nomadă, sau fiindcă fusese alungat şi dezamăgit. Şi tocmai în momentele lui de reverie sau de amărăciune, un camion aflat în faţa mea, pe o şosea aproape goală, l-a claxonat cu asprime. Animalul, deprins cu maşinile, auzise zgomotul autocamionului şi se trăsese deoparte. Întâmplarea a făcut să prind în ochi toată scena, foarte scurtă de altfel. Claxonul inutil era o jignire… Când, o clipă mai târziu am ajuns în dreptul lui, câinele a ridicat spre mine ochii galbeni, în care am citit limpede sentimente umane; în amărăciunea lui nelipsită de indignare, sunt sigur că voia să-mi spună, luându-mă şi ca judecător, şi ea

martor: „Ei bine, omule, spune şi tu, asta e omenie?”

*

Era abia ora opt dimineaţa; un ceas mai târziu intram în Trapani, port la extremitatea nord-vestică a Siciliei.

De pe înălţimile care îl mărginesc, în lumina soarelui căzând din spate şi făcând să sticlească apa mării, oraşul mi s-a părut o construcţie lacustră. Abia când am ajuns jos mi-am dat seama că bălţile albicioase, întinse până în zări, pe care diguri înguste de pământ foarte negru le tăiau în dreptunghiuri, nu erau altceva decât o industrie locală a extragerii sării din mare. Nu mi-am închipuit niciodată că acest procedeu poate să capete asemenea extindere, iar produsul să ajungă la mii de tone. Sarea era strânsă în grămezi prelungi, ca nişte şure de paie, grunjoasă şi cenuşie, în multe locuri acoperită cu ţiglă sau olane, ca să n-o topească ploaia. Un timp, până ce am ajuns foarte aproape, mi s-a părut că sunt nişte bordeie fără explicaţie şi fără folos, fiindcă în jurul lor nu se vedea nimeni. Într-un loc, am oprit şi strecurându-mă pe un răzor am ajuns până lângă un perete de sare. Datorită umidităţii şi tasării, depozitul alcătuia un bloc compact. Aerul era atât de salin, că te usturau ochii şi nările. Cred că stând acolo cu zilele, oamenii care adună sarea au o altfel de piele decât toată lumea, o altfel de compoziţie a sângelui, o altă structură a plămânului, şi chiar în sufletul lor s-ar putea să fie urme de saramură.

Cunoscând densitatea apei de mare în această zonă, nu-i greu să faci socoteala câte tone a trebuit să se evapore spre a lasa în urmă un kilogram de sare, şi câte calorii a trebuit să se consume din soare.

Dacă omul e ingenios, şi a dat dovadă din clipa când şi-a cioplit prima unealtă, de piatră, natura e generoasă şi inepuizabilă.

Sărării înzecite ca întindere, dacă nu însutite, am mai văzut pe coasta de răsărit a Italiei, la Adriatică, pe lângă

Santa Margherita, între Bari şi Manfredónia. Cuvântul industrie, folosit cu hazardare mai înainte, acum are toată acoperirea. Rezultatul nu mai sunt nişte şure acoperite cu olane, ci adevăraţi şi uriaşi munţi de sare.

În ziua aceea, la Adriatică nu se vedea soarele, era un timp posomorât, şi sărăriile întinse pe kilometri mi s-au părut de-o tristeţe amară. Sarea era vânătă, ca şi cerul.

La Trapani n-am urmărit să văd decât portul, iar în port n-am văzut decât marea şi statuia Fecioarei Maria.

Mai aveam de mers foarte puţin spre vest şi puţin spre sud, ca să ajung la capătul Siciliel şi al călătoriei. Cei treizeci de kilometri până la Marsala mi-au dezvăluit un peisaj nou, făcându-mă să-mi dau seama că aş fi aflat mai puţin despre această ţară dacă nu îi parcurgeam tot conturul. De la început, culoarea cerului s-a împărţit în nuanţe: albastru intens spre dreapta, partea dinspre marea aflată foarte aproape, decolorându-se treptat, ca să atingă un alb orbitor la zenit, apoi să coboare spre cenuşiu în stânga, deasupra câmpului plat şi întins; la orizont, cenuşiul se prefăcea într-un verde topit în sclipiri roşiatice. Aceste culori, cum n-am mai văzut pe niciun cer, nu erau halucinaţii. Am oprit de multe ori, aproape ameţit de uimire şi, coborând din maşină, ca să simt pământul sub picioare, a trebuit să recunosc că mă aflu în plină realitate şi nimic nu este miracol. E uşor de înţeles cum cerul răsfrânge culoarea solului sau a apei, dar din mijlocul acestui câmp plat, fără niciun relief, nu se vedea marea, iar uscatul, după o sută de metri, pierea în propria lui prelungire, tangentat de raza privirii; culorile păreau că vin astfel de nicăirea.

Mai târziu, când am revăzut marea, şi încă mai târziu când am descoperit sub mai multe feţe solul Siciliei, am reconstituit peisajul invizibil dintre Trapani şi Marsala prin ceea ce răsfrângea, de sus, imensa oglindă concavă a

cerului.

În cercul mic înregistrat pe calea directă a privirii se vedeau sărării şi canale; judecând după nivelul lor, nicăieri solul nu avea mai mult de un metru deasupra mării. Pe urmă au apărut viile, parcă sălbatice sau lăsate în părăsire, fără araci, tăvălindu-se pe jos, dospite de apă şi răvăşite de soare, de razele lui ultraviolete şi infraroşii; din agresiunea aceasta, pe fondul umidităţii marine, se naşte solarul vin de Marsala.

Nu-i mai puţin solar nici oraşul, de unde, deşi am stat foarte puţin, am plecat copleşit de lumină. Lumina m-a urmărit mai departe, până la Agrigento. Întâlneam prima dată ceea ce intuisem despre Sicilia, dragostea şi războiul ei cu soarele, docilă şi în acelaşi timp antagonică, acceptând cu scrâşnete voluptatea impusă, bucurându-se şi suferind, copleşita, înfrântă, dar gata să se răzvrătească şi să se răzbune.

Am avut în ochi, pe o sută cincizeci de kilometri, lupta aceasta neîmblânzită, şi-aş fi simţit-o chiar dacă nu aş fi mers tot timpul cu soarele în faţă. Dovadă că nu-i o închipuire: din ea se nasc cactuşi şi leandri, unii agresivi, ceilalţi tandri – duşmănie şi dragoste.

*

Notă la Marsala: soare, gălăgie şi cântece.

Un carabinier consultat cu privire la prăvălia de unde aş putea să iau vin adevărat de Marsala m-a condus până în piaţă, iar eu l-am urmat cu încredere. Pe drum mi-a arătat arcul etrusc (nu ştiu unde în Italia, de la Perugia spre sud, nu găseşti arcuri etrusce!).

La întoarcere, carabinierul mi-a transportat butoiaşul, cu toată împotrivirea mea. Era atâta lumină, şi-acum până acolo e atât de departe! îmi vine să râd naiv şi duios: drept orice răsplată, omul mi-a cerut adresa şi a notat-o în carnet, ca să mă viziteze… când va veni la Bucureşti! Nu va veni niciodată; e atât de departe!

Dar nu l-am uitat, ceea ce ne salvează puţin pe amândoi. Era ars de soare, nu de peste vară: de veri şi de generaţii. Obrazul cărnos şi nu prea bărbierit semăna cu un fruct uriaş de cactus. Deşi vârstnic, avea dinţii albi şi sănătoşi; parcă ţinea în gură o floare de leandru.

*

După atâta soare pe drum, după atâta piatră la Selinunte, după privelişti atât de schimbate între coastele de nord, de vest şi de sud ale Siciliei, eram extenuat când Agrigento s-a zărit pe înălţimi, învăluit în praf sau în pâclă, în fum sau în ceaţă. Căldura la prânz fusese toridă, în ultima parte şoseaua, din ce în ce mai circulată şi parcă mai proastă, devenise chinuitoare şi presimţeam că totul are să fie chinuitor la sfârşitul acelei etape.

În lipsa unui indicator vizibil, a trebuit să mă întorc din drum câţiva kilometri ca să găsesc casa lui Pirandello. Cei întrebaţi ştiau despre ce-i vorba – nu mă interesam primul –, mi-au dat informaţii corecte şi fără să ezite, dar din privirile lor am înţeles că nu prea le pasă şi tot se mai miră că vine lumea acolo. Erau, ce-i drept, nişte oameni simpli, de pe marginea drumului. Pirandello nu s-a bucurat însă de-o înţelegere prea mare nici din partea altora. Aşezarea lui în Franţa nu înseamnă totuşi o expatriere, dovadă că a dorit să se întoarcă în Sicilia după moarte. Testamentul, în schimb, nu ascunde dezamăgirea şi amărăciunea celui care, nemaicerând nimic, dovedeşte că s-a lepădat de toate.

Casa părintească, simplă, prismatică, e alcătuită dintr-un parter şi un etaj cu trei camere, acestea transformate în muzeu. Clădirea e prea restaurată, muzeul prea sărac. Asupra locului vântul aduce praf albicios de la carierele de piatră aflate la câteva sute de metri şi poate de la vreo fabrică de ciment, de undeva mai departe. Acelaşi praf în care e învăluit blocul de piatră roz, de la mormânt, şi pinul pe moarte.

*

Pentru ruinele antice atât de vestite şi de căutate, trebuie să accepţi ospitalitatea unui oraş cu topografia foarte inospitalieră. Totul – străzi, pieţe, case – e aşezat pe povârnişuri de neadmis; tânjeşti după o bucată de loc plană, mai rău decât tânjeşti între Trapani şi Marsala după o colină, din vârful căreia să descoperi a treia dimensiune a spaţiului. Pentru un străin la prima lui vizită acolo, spaţiul în Agrigento pare să aibă mai mult decât trei dimensiuni – cinci, zece, o sută, nesupus nici unei geometrii.

Căţărându-mă greu, cu o maşină neplănuită pentru excursii montane, am ajuns la un hotel unde toate ar fi fost bune, dacă se nimerea un alt soi de om în locul patroanei. Maşina neputând să rămână pe strada aceea îngustă şi chinuită, mi s-a propus un garaj aflat drept în faţă. Numai că, după ce mi-am dus bagajul în cameră, am constatat că nu se găseşte cheia garajului. Am fost sfătuit să-mi văd de treburi şi să revin peste vreo două ceasuri. M-am supus, neavând încotro, dar vagi presimţiri au făcut să nu-mi tihnească plimbarea şi să-mi displacă oraşul.

Mi-ar fi displăcut oricum – îmi dau seama astăzi. Dacă templele antice se află în jos, pe pantele line dinspre câmpie, şi s-au păstrat până în zilele noastre, nu înţeleg de ce construcţiile moderne, blocuri de şes fără caracteristici alpine, s-au îngrămădit sus, la înălţimea cetăţilor medievale. L-am privit în toate chipurile, dinspre vest când veneam, dinspre est la plecare, l-am privit şi de la propria lui altitudine şi tot m-am înţeles de ce s-a refugiat acolo. Să nu creadă lumea din partea aceea că oraşul aşezat astfel dă impresia de forţă şi de măreţie. Ca să fi fost aşa, s-ar fi cerut altă arhitectură – dar tot nu era de ajuns: mai trebuia şi o justificare.

Întors la hotel după cele două ceasuri, patroana, care era o harpie negricioasă, cu nasul coroiat şi cu aluniţe

păroase, m-a vestit că nu pot să bag maşina în garaj înainte de miezul nopţii, când e posibil să se întoarcă domnul Alfredo. Din privirile celor două cameriste aflate de faţă, mi-am dat seama că patroana are multă personalitate şi le inspiră dacă nu respect, măcar teamă. Mai mi-am dat seama că domnul Alfredo, plecat la plimbare cu maşina şi cu cheia garajului, se bucură de afecţiunea puţin înfiorată a patroanei, numai că n-am înţeles dacă îi este soţ, fiu sau altceva. Nici n-am putut să constat, deoarece la miezul nopţii dormeam de mult, dar la alt hotel, unde ca să ajung am coborât vreo sută de metri, pe o stradă ca un tobogan. Când o urcasem nu mi se păruse atât de povârnită, şi nici nu ştiu de ce trebuise s-o urc; la hotelul celălalt m-am simţit foarte bine.

Pentru enervarea pe care mi-a provocat-o patroana, pentru placiditatea ei în faţa protestelor mele pline de revoltă, n-am iertat-o nici până astăzi. Şi astăzi regret că n-o să mă pot răzbuna vreodată. Am însă presimţirea că soarta o s-o pedepsească prin domnul Alfredo, care într-o zi, plecat cu maşina şi cheia garajului, o să-şi găsească adăpost în altă parte şi n-o să se mai întoarcă decât ca să-şi ia moştenirea, dacă o fi cazul.

*

Un copil stătea la marginea trotuarului, cu privirea în gol, inert, impasibil la îmbrâncelile mulţimii. Avea cămaşa descheiată, sau sfâşiată, lăsând să se vadă un piept negricios şi slăbuţ. Am vrut să-i dau o sută de lire, a cincisprezecea parte din costul hotelului. Atunci mi-am adus aminte de sfatul unui prieten, care crede în oameni mai puţin decât mine, are poate o inimă mai rece, dar poate o judecată mai bună. El mi-a spus: să nu *dai* niciodată prea mult; un dar în disproporţie cu împrejurările pare nejustificat, te face suspect în ochii primitorului, care aşa pierde chiar o parte din bucurie. Am aplicat sfatul în câteva rânduri şi a trebuit să admit că în

privinţa aceasta psihologia oamenilor nu-i încă pătrunsă. Un chelner mi-a mulţumit mai reţinut, dar mai respectuos când i-am scăzut la jumătate bacşişul din ajun. La fel s-a întâmplat cu un portar de hotel; salutul lui a fost mult mai cordial decât al altora, cărora le dădusem de două ori pe atât. La o pompă de benzină, unde manipulantul nici nu-ţi îngăduie să cobori de la volan, îţi cere doar cheia ca să deschidă buşonul rezervorului, îţi controlează nivelul uleiului în carter şi presiunea cauciucurilor dacă doreşti, iar parbrizul ţi-l spală în orice caz, fără să-l rogi, am constatat că nu aveam mărunţiş decât vreo douăzeci de lire, sumă derizorie, cu care nu se pot răsplăti aceste servicii. Îmi rămânea de ales: sau să schimb o mie de lire, sau să aplic sfatul prietenului. Mi-am băgat capul între umeri, recunosc, dar n-am plecat ochii, şi privindu-l pe om drept în faţă i-am întins moneda în aşa fel ca s-o vadă; nu i-am înghesuit-o în palmă sau în buzunarul salopetei. Ca rezultat, omul s-a grăbit să şteargă o pată care rămăsese în colţul parbrizului.

După o ezitare, copilului de la Agrigento i-am strecurat în mâna cam nedumerită cincizeci de lire „ca să-şi ia ciocolată”. Mi-a răspuns cu o privire umilă. Dacă în chipul mut cum a ştiut să ceară n-o fi fost un meşteşug şi o artă, cred că şi-a cumpărat pâine.

*

După cina sfârşită devreme, am coborât în gară – gara cea mai ciudată din câte ştiu până astăzi. Se află în plin centru şi în plină înălţime a oraşului, încât la început te întrebi pe unde vine trenul şi cum poate să urce până acolo. Dacă însă clădirea, sau partea ei superioară e la nivelul străzii, peroanele sunt jos, aproape ca într-un fund de prăpastie; spre a ajunge la ele trebuie să cobori nu-mi mai aduc aminte câte etaje.

Între plecarea unui tren şi sosirea altuia, am vrut să-mi controlez greutatea pe un cântar automat, care însă mi-

a mâncat de trei ori taxa, fără să intre în funcţiune. Câţiva oameni se strânseseră în jur, mai intrigaţi şi mai dezamăgiţi decât mine. Unul din ei a luat în braţe cântarul, l-a zgâlţâit în toate chipurile, i-a tras vreo doi pumni în dreptul puşculiţei şi apoi a sărit în locul părăsit de mine cu o pagubă de treizeci de lire; fără o nouă monedă, acul s-a pus în mişcare spre a se opri la o cifră, optzeci şi cinci, să spunem.

— Giusto! a exclamat satisfăcut omul, care se vede îşi cunoştea greutatea.

Apoi, ţinând un picior pe platformă, ca mecanismul să nu se blocheze la zero, a poftit pe toţi privitorii să se cântărească fără parale. Numărul acestora crescuse între timp; fiecare, recunoscându-şi greutatea, exclama „giusto!” şi făcea loc următorului. Mi-a venit rândul la urmă. În loc de şaptezeci şi nouă de kilograme cât aveam la plecare, scăzusem la şaptezeci şi şapte, ceea ce era explicabil în a patra săptămână a drumului, deci am spus „giusto!” – ca toată lumea.

*

Templele antice sunt iluminate în unele seri, şi municipalitatea te pofteşte să le priveşti. Spre liniştea mea, nu erau iluminate în seara aceea. Am mai aşteptat să plece un tren, apoi m-am dus să mă culc, iar templele le-am văzut unul câte unul în zori, în lumina prelungă a soarelui abia răsărit. Am transformat în secole umbra coloanelor culcată pe pantă, până la malul mării. Scăzând din ele vârsta mea, a trebuit să gândesc că secolele nu se micşorează, nu simt, rămân neperturbate. Dar nepăsarea şi nemişcarea lor nu m-au împiedicat să mă cred mai tânăr. La urma urmelor, nu există vârste, el numai etalonul lor. Timpul fiind o relativitate, fiecare ne putem socoti nemuritori înăuntrul clipei noastre.

De-aici, din întinsa vale a templelor, am privit încă o dată oraşul, în sus şi în urmă, şi tot n-am putut să-l accept

la înălţimea aceea, cu arhitectura modernă, izbitoare, rănind peisajul. Foarte puţine ziduri sunt colorate; celelalte au nuanţa pietrei, confundându-se cu stânca de la bază. Şi totuşi sobrietatea aceasta nu mi s-a părut salvatoare. Cred că spre a se defini, stilul prismatic reclamă culori, multe şi calde. Să fi fost aşa, poate că atât de cenuşiul Agrigento mi-ar fi părut o grădină suspendată.

Aerul dimineţii, drept consolare, era foarte străveziu, îngăduindu-ţi să vezi până la orizonturile îndepărtate ale mării şi ale uscatului. Dincolo de orizont însă, către care am pornii. Îndată, urmând şoseaua paralelă cu ţărmul, atmosfera s-a îmbâcsit încetul cu încetul, până ce a devenit opacă. În primul oraş întâlnit, Licata, m-au întâmpinat murdăria şi praful). am mers repede mai departe. Am vrut să vizitez al doilea oraş, Gela; zăduful, necurăţenia, îmbulzeala, colcăiala m-au împiedicat încă o dată, ceea ce nu înseamnă că n-am văzut nimic şi am plecat fără impresii. Iată-le: zăduf, necurăţenie, îmbulzeală, colcăială şi mirosuri chimice.

De-aici se despărţea un drum spre oraşul Enna. Mă hotărâsem să merg acolo deoarece, fiind aproape riguros centrul geometric al insulei, îmi dădea o satisfacţie cel puţin topografică.

Îndată ce m-am îndepărtat de oraş, atmosfera s-a limpezii, ca să devină, încetul cu încetul, strălucitoare. Mergeam drept spre nord, îndepărtându-mă prima oară în Sicilia de ţărmul mării. Am simţit o strângere de inimă, un regret pentru marea abandonată, dar cred că era şi teama de ţinutul uccunoscut. Acesta apărea frământat şi aproape pustiu, cu multă adâncime, ca un abis orizontalizat; străbaterea lui părea o prăbuşire, chiar atunci când urcai în serpentine povârnişuri lungi.

Spre deosebire de coastă, unde toamna nu se simţea în niciun fel, aici punea semne din ce în ce mai accentuate, în locul cactuşilor şi leandrilor, apărea vegetaţia subalpină,

aproape aceeaşi ca la noi şi cu toate culorile anotimpului.

M-am oprit puţin în primul oraş, Piazza Armerina. Mă simţeam nedumerit, nu ştiam ce caut; oraşul acesta, unde mult aş vrea să fiu un ceas astăzi, atunci nu-mi transmitea nimic, Cum am oprit, au tăbărât pe mine copii gălăgioşi şi îndrăzneţi, indiscreţi şi agresivi, ca la Napole. N-am fost în stare să-i izgonesc, să le spun un cuvânt. Am rămas inert, cu ochii în gol, cu mâinile uitate pe volan. Ştiu doar că era soare şi aş fi vrut să mă întorc pe malul mării, să renunţ la un drum care mi se părea greu şi inutil.

În cele câteva clipe cât am rămas aşa, copiii s-au liniştit, unul câte unul, şi s-au tras înapoi, privindu-mă nedumeriţi. Probabil înţelegeau, cu creierul lor mic şi fragil, că nu le pot fi victimă, însă fără să-şi dea seama de ce. Adevărul este că eram atât de mult victima mea, încât nu mai puteam fi victima nimănui.

Atunci am hotărât să merg mai departe, cu riscul oricărei oboseli şi dezamăgiri.

În continuare, şoseaua avea altă structură – devenea mult mai îngustă şi mai sinuoasă. Ţinutul, la rândul lui, era din ce în ce mai pietros, mai arid, mai chinuit şi mai gol. De la o creastă la alta nu se vedea o casă, un animal, un om. Întâlneam şi văi lungi, înverzite, am trecut şi printr-o localitate, în apropierea unui lac alpin, unde ca de obicei m-am oprit să-mi dau apă pe faţă şi să mă reculeg, dar nici aici n-am văzut alte fiinţe decât gâze prin iarbă, iar pe cer o pasăre, una singură, planând; poate era un vultur care mă văzuse şi aştepta sau să plec, sau să mor.

*

Se spune că Enna e locul de unde se deschide cea mai frumoasă privelişte asupra Siciliei. Punctul cel mai înalt al oraşului se află la o mie o sută de metri şi oferă o vedere într-adevăr panoramică. Până a ajunge acolo a trebuit să urc un munte de piatră, să mă caţăr apoi pe străzi înguste, abrupte, cu intersecţii dirijate, unde

pornirea maşinii se face în chip acrobatic şi într-o aglomeraţie disperată. În aceste condiţii nu mai vrei să vezi nimic, ci doar să ajungi la un liman.

Un agent de circulaţie, pe care l-am întrebat despre oficiul de turism, mi-a găsit loc unde să pot opri pe dreapta, apoi mi-a răspuns cu multă bunăvoinţă şi cu tot atâta emfază:

— N-aveţi nevoie de niciun oficiu; eu pot să vă dau *orice* informaţie!

Era atât haos în circulaţie, că n-avea de ce să se mai amestece; fiecare să se descurce cum poate!

— Nu greşesc? am început vorba. Mă aflu la Enna?

— Enna! Belvedere de la Sicilia!

— Şi în ce loc e această vedere frumoasă?

M-a îndrumat să merg la castel, iar acolo, dacă nu mi-e de ajuns, să urc pe terasa lui cea mai înaltă…

Altceva ce mai e de văzut?

Nimic! De-aici se vede toată Sicilia!

— Dar în oraş?

— Dacă aţi ajuns aici, înseamnă că l-aţi văzut!

Avea dreptate, numai că mi-am dat seama mult mai târziu; atunci nu ştiam nimic. Informatorul a adăugat, cu minei iic şi cu importanţă:

— Mai trebuie să vedeţi autodromul de la Peruşa!

Îl văzusem, câţiva kilometri mai jos; era o pistă betonată înconjurând lacul despre care am spus, o apă liniştită de vreo doi-trei kilometri lungime, de vreun kilometru lată. Dar un autodrom pustiu îşi pierde orice sens; rămâne numai betonul.

Am mers la castel, care a fost şi cetate; zidurile sunt întregi, indiferente, iar între ele e numai gol. În curtea interioară e amenajat un teatru în aer liber, cu scenă şi bănci, în bănci nu era nimeni – pe scenă doar o pisică. O ţin minte, fiindcă m-a urmărit cu ochii până ce am ajuns după colţ. Mergeam spre terasa cea mai înaltă.

Nu se vede întreagă Sicilia, dar, cu toată pâcla din zări, privirea ajungea până la crestele cele mai îndepărtate, la zeci de kilometri. Acolo atmosfera părea puţin colorată în roz. În planurile apropiate, pământul şi piatra erau cenuşii, arse de soare atât de intens, că le bănuiai calcinate, gata să se destrame şi să se năruiască. Şi totuşi, nici soarele, nici vântul, nici ploile nu au izbutit să rotunjească până azi crestele atât de ascuţite, că par, împreună cu tot peisajul acela neodihnit, de o formaţie geologică sfârşită ieri.

Pe alte înălţimi, învecinate, se vedeau alte îngrămădiri de case, ml se pare suburbii sau centre noi ale vechiului Enna, de unde priveam.

Am coborât doar cu gânduri şi întrebări, şi fără nicio concluzie. Pantele şi văile erau pustii. De ce totul sus, de ce nimic jos?

Sub unul din zidurile castelului, o statuie de bronz, cam înghesuită şi cam mică faţă de fundalul masiv de piatră, înfăţişează pe sclavul răzvrătit Enno, cu lanţul rupt, cu mâinile întinse într-un gest şi tragic, şi triumfal. Bronzul luciu pe piatră mată face ca statuia să fie frumoasă. Inscripţie: „Două mii de ani înainte de Lincoln, Enno a proclamat în acest oraş dreptul sclavilor la libertate”.

Cu toate că la malul mării m-am întors pe acelaşi drum, şi cu soarele drept în faţă, mi-a părut bine că am mers până la capăt... Până la capătul unei intenţii întregi, dar atât de limitate!

*

În drum spre Ragusa, peisajul s-a schimbat iarăşi; pământul cenuşiu-albicios s-a colorat în roz, apoi în roşu, de necrezut. De o parte şi de alta se întindeau vii, despărţite de şosea de taluzuri îmbrăcate în cactuşi. În alte părţi, în locul taluzurilor apăreau împrejmuiri de piatră, şi ele îmbrăcate cu cactuşi, consolidate de planta aceasta ursuză şi arogantă. Peste împrejmuiri, se vedeau case de

piatră amintind o zonă a Dobrogei noastre, dar cu un adaos specific, sugerând limpede trecerea arabilor pe aceste pământuri cu o culoare atât de ciudată.

Se integra în peisaj şi un animal, de asemeni ciudat, întâlnit la tot pasul, catâr i-am spus, deşi era mult mai mic decât cel pe care îl cunoaştem. Mă întrebam dacă n-o fi măgar în realitate, până ce l-am întâlnit şi pe acesta, caracterizat de acrul lui placid şi de lipsa năzuinţelor, şi nu mai mare decât un câine de pază. Te şi întrebi câtă putere o avea în trupul firav, şi-ţi trezeşte milă gândul că poate fi pus la vreo treabă.

Mai era ciudat că pe această şosea din sud-estul Siciliei circulau puţine automobile. În locul lor, am întâlnit destul de des căruţe cu două roţi mari, cât statura omului, cu un câine legat de osie, mergând pe asfalt amărât şi cu nedumerire. Mai toţi căruţaşii erau graşi, cu braţele groase, cu faţa roşie, rotundă şi mare. Nişte şepcuţe negre, trase până pe sprâncene, îi apărau de razele soarelui; nimic nu apăra ochii înlăcrămaţi ai catârilor.

Nu-mi amintesc să fi văzut un cal – şi nici alt animal de povară. Ca şoseaua asfaltată să devină şi mai pastorală, o populau destui catâri neînhămaţi, ducând samare grele…

În acest peisaj şi-n această atmosferă, m-am abătut la inutila Donafugata, după care la ora patru intram în Ragusa.

*

Prima nedumerire pe care mi-am notat-o era de fapt una veche: „Ragusa; de ce s-a căţărat pe stânci? Trebuie să aflu”. N-am aflat. Mai târziu, privind peisajul de jur-împrejur, cred că am înţeles: oraşul n-avea unde să se aşeze în altă parte – tot ţinutul e alcătuit din înălţimi stâncoase, iar în văi nu-i loc nici pentru o suburbie. Ragusa e construită pe trei creste, legate între ele cu poduri care trec peste prăpăstii. Ca omul să se aşeze în astfel de locuri nu-i de ajuns să fie constrâns de împrejurări istorice sau de

oricare altele; trebuie să aibă şi-o fire potrivită cu peisajul; nimeni nu rămâne undeva numai de nevoie, înăbuşindu-şi chemările lăuntrice. Cu toate primejdiile care-i obligau la refugiu şi la apărare, veneţienii n-ar fi construit niciodată oraşul lor în lagune, dacă n-ar fi avut o fire lacustră. Şi nici nu l-ar putea locui astăzi.

Centrul oraşului pavat cu lespezi lustruite, poate de gresie, străluceşte de curăţenie şi, de necrezut, nu-i năpădit de automobile

Notaţia aceasta este făcută în clipa sosirii, ora patru după-amiază, probabil timpul siestei, din ce în ce mai prelungită pe măsură ce mergi spre sudul cu temperatura în creştere. Trei ceasuri mai târziu, odată cu înserarea, circulaţia sugruma străzile centrale. De unde au izbucnit atâtea maşini? încotro se duc într-un oraş nu prea întins şi la ora când e atât de plăcut să mergi cu piciorul? Cred că depăşind stadiile motorizării, în unele locuri automobilul a devenit un viciu public.

Alt viciu îl descopăr în programul cinematografelor. În unele locuri, din trei filme două sunt sexy, făcute de regizori necunoscuţi, cu actori de care n-a auzit nimeni. Chiar dacă proporţia o fi alta, devin majoritare prin afişele uriaşe reprezentând femei cu sânii goi şi cu multe alte părţi goale. Banderolele cu darul de a scoate în evidenţă ispita anunţă că nu sunt admişi la spectacol tinerii sub patrusprezece ani, alteori şaisprezece, şi optsprezece câteodată. Bineînţeles, cu cât restricţia creşte, cu atât afluenţa tineretului este mai mare. Dacă ar fi după mine, mai degrabă aş interzice intrarea persoanelor de la o anumită vârstă în sus; tinerii se descurcă binişor cu astfel de filme.

Pe multe uşi sau ferestre, adesea casă de casă, descopăr un mic anunţ tipărit, jumătate cât o carte poştală’s „Lutto per mio fratello”; sau: „… per mia sorella”; sau „cognato”.

„Cognata” – şi alte grade de rudenie. Poate să fi fost şi-n alte oraşe; le-am descoperit abia la Ragusa.

De la patronul restauranului unde am mâncat seara, am aflat a e un semn de doliu…

— Bine, dar dacă-i aşa, de ce fiecare hârtiuţă este timbrată?

— Totul se timbrează! Iată!

Omul mi-a arătat lista de mâncare, cu un timbru pe contrapagină.

— Aici mai înţeleg! Dumneata realizezi un venit. Pe câtă vreme doliul nu aduce niciun câştig!

— Totul se timbrează!

Taxa pe sentimentele pioase depăşeşte, ca ingeniozitate fiscală, vechiul bir pe fumul din hornuri.

Via Roma, una din străzile principale, se termină brusc sub un larg portic modern, dincolo de care un povârniş stânvos se rostogoleşte până într-un fund de prăpastie. Oraşul nu are periferie, cum nu poate să aibă periferie o corabie. În primele clipe surpriza îţi ia respiraţia; ceea ce se vede în faţă, abisuri şi culmi succedându-se până peste orizont, pare un ocean cu valurile de piatră. Numai o apă adâncă, răscolită de furtuni ar putea să dea acest relief.

Încercând să adun şi să compar tot ce văzusem de la Messina până aici, spre a face o sinteză, mi-am dat seama că nimic nu poate fi pus alături, că şesul din vest nu se combină lupă legile geografiei cu înălţimile de piatră de la Enna, iar acestea cu oceanul stâncos de la Ragusa, şi că Sicilia nu poate fi rezumată într-o frază sau într-o formulă. Ea rămâne, în centrul celei mai cunoscute şi mal umblate dintre mări, o ţară necunoscută şi de necunoscut. Aridă, dospită de soare, bătută de furtuni, zguduită de cutremure, ameninţată de lavă, telurica Sicilie prilejuieşte, în contrast cu ea însăşi, paradoxul de a fi un ţinut sideral, un meteorit gigantic, care a ars ce a ars în căderea lui prin spaţii, dar

nu s-a consumat decâx în parte, până ce a căzut şi s-a stins pe pământ. Restul, oameni şi oraşe, porturi, şosele, fericire, suferinţă, patimi se nasc din această imagine. Am o parţială, dar suficientă concretizare a ei în cele trei frunze de cactus, într-o floare de leandru, într-un butoiaş care miroase încă a vin de Marsala, într-un pumn de sare, într-un bulgăre de pământ alb, unul cenuşiu, altul roşu şi într-un pumn de praf sulfuros, luat din vârful vulcanului Etna. Dacă le privesc sau le evoc şi îmi aduc aminte împrejurările când fiecare din aceste mărturii au fost recoltate, revăd Sicilia viziunii mele, obsedantă şi impenetrabilă. Nu ştiu dacă vreun alt loc din lume mi-a dat, pentru un timp lung şi deocamdată fără termen previzibil, atâta îngândurare.

Cel mai bun prieten al meu acolo este Antonello da Messina între cei morţi, iar între vii, câinele care m-a privit cu obidă umană de pe marginea şoselei, în dimineaţa când plecam din Palermo.

*

Restul drumului a confirmat concluziile aparent premature. E drept că în sud-estul şi în estul Siciliei apar industrii, că în aer încep să se simtă praf şi miasme, dar cu atât nu se schimbă ceea ce-i vechi şi încă necunoscut. Am mai întâlnit apoi, mergând spre Siracusa, locuri cu multă vegetaţie, ogoare verzi, un verde bogat şi viu, sub umbrele dese de ploaie artificială. Pământul ud era negru, nu mai avea culoarea dogoarei şi totuşi nu inspira încredere, nu părea permanent – aşteptai să apară semne de calcinaţie.

În mijlocul peisajului, deocamdată spălat şi proaspăt, duceam pe caroseria maşinii un strat vizibil de praf cenuşiu, ca un abur solidificat, cât se adunase într-o singură noapte petrecută la Ragusa.

De-aici am plecat în zorii zilei, pe o ceaţă uscată, care semăna şi ea cu praful. Îndată am descoperit cauza: estompată pe înălţimi, o fabrică de ciment, sau mai multe,

umpleau cerul cu abur de piatră.

Pe serpentinele din estul oraşului a răsărit soarele şi a început să se rostogolească pe orizont, balansându-se la toate virajele şi amintindu-mi nostalgic seara când ajungeam la Oradea.

*

Moment din viaţa şoselei: la zece kilometri de Siracusa, în faţa unei bariere de cale ferată, şirul de maşini care treptat a devenit de o densitate maximă dă naştere unei tamponări în serie, jumătate din ele alegându-se cu avarii de toate gradele.

După o noapte de odihnă şi doar o oră de mers, eram prea atent ca să mă mir că nu l-am atins pe cel dinainte; mă mir însă cum am scăpat de cel care venea din urmă.

În aceste aglomeraţii, oricât ai fi de prevăzător, este imposibil să păstrezi minima distanţă reglementară. Dacă ai lăsat în faţă mai mult de un metru liber, cineva din spate se strecoară, te depăşeşte şi se insinuează, vârându-şi botul maşinii în acel spaţiu şi silindu-te, neelegant şi abuziv, să-i cedezi locul. Singura soluţie, dacă nu vrei să părăseşti şoseaua sau să stai acasă, este să nu creezi atât de necesara distanţă... Şi astfel, la un semafor, la o barieră, în faţa unui obstacol, când cel din cap pune frâna, riscul este să se telescopeze tot şirul.

E adevărat că asemenea accidente se întâmplă mult mai rar decât s-ar crede, datorită abilităţii conducătorilor şi antrenamentului lor la o circulaţie cascadorică.

Dincolo de barieră, faptele s-au petrecut însă mai grav. Nu poţi opri să vezi; cu boturile turtite, cu aripile smulse, cu partea din spate înfundată, maşinile îşi continuă drumul în grabă; între vinovaţi şi victime (toţi sunt vinovaţi şi toţi sunt victime) s-au schimbat în fugă cărţile de vizită. Disputa are loc mai târziu, la sfârşitul zilei, dar de obicei o încheie Societatea de Asigurare.

Dincolo de barieră, în mijlocul şoselei, zace o

motocicletă sfărâmată. Un camion care probabil a vrut s-o evite a sărit şanţul şi a escaladat împrejmuirea de piatră…

Câţiva kilometri mai departe, maşina poliţiei, emiţând semnale sinistre, fulgere albastre, ţipete ondulate, vine ca o trombă spre locul accidentului.

Un om probabil a murit, şi numai într-un loc din lume – şi nu-i nici măcar ora opt dimineaţa.

Cred că nicăieri nu m-am descurcat mai bine, mai rapid şi mai fertil în vizitarea unui oraş, decât la Siracusa. Mă interesa oraşul vechi, nu atât pentru vestigii, cât pentru pitoresc. Se află pe o insulă, despărţit de continent doar printr-un braţ de mare foarte albastră şi legată cu un pod în arcadă. Îndată ce-ai trecut dincolo, te împresoară o pace neaşteptată.

Trebuie să vezi aici, se spune, fântâna Aretusa, şi-am fost s-o văd, am înconjurat-o, am privit-o din toate părţile şi cu toată atenţia; nu-i decât un bazin semicircular, cu diametrul de vreo treizeci de metri, cu o insuliţă în mijloc, cu o sursă de apă ascunsă sub zidul destul de înalt care o mărgineşte. În apă înoată, înghesuiţi, un soi de peşti cenuşii, fuzelaţi, de vreo două şchioape, leneşi sau încă netreziţi din somn. Mai sunt vreo două-trei raţe, cel puţin în aparenţă domestice, iar pe lângă ele alte câteva păsări de apă.

Merită să te opreşti la fântâna Aretusa din curiozitate şi fiindcă de acolo se vede marea, foarte aproape şi foarte luminată.

Am intrat şi în catedrală, fără să regret, întrucât se deosebeşte de altele printr-un interior brut şi puţin sălbatic, semănând în parte cu o peşteră uriaşă. Două şiruri de coloane prismatice duc de la intrare până în faţa altarului. Sunt impresionante prin masivitate şi prin lucrătura simplă, aproape primitivă, care lasă pietrei întreaga ei putere şi densitate.

Tavanul de lemn pictat, lucrare mai gingaşă, ar putea

să pară nepotrivit cu ansamblul, dacă s-ar ajunge la el fără nicio tranziţie. Oficiul acesta de armonizare îl fac vitrourile, mici, pe cât de fragile, pe atât de viu colorate.

În schimb, altarul, plin de zorzoane, pare faţada unei mustării înapoia căreia Burebista îşi râde în barbă, ciocnind stacana cu Dumnezeu.

Siracusa este cetatea lui Archimede, care pentru mine rămâne învăţatul cel mai iubit din Antichitate, fiindcă a explicat fenomenul plutirii…

Statuia lui se afla în piaţă, lângă o fântână bogată. Contemplând statuia, am băgat mâna în bazinul fântânii; dacă n-am simţit numaidecât că devenise mai uşoară, am constatat cât era de grea când am scos-o afară din apă. Nu m-am şters cu batista, ci am aşteptat ca apa să se usuce la soare.

Am inspectat în fugă numeroase săli, săliţe şi coridoare ale Muzeului de Antichităţi. Din tot ce era acolo, m-a emoţionat într-un chip neobişnuit şi puţin alarmant statuia Venerei Anadiomene. Eram mult prea călător, mult prea fermecat de soarele curat de afară, de cerul atât de limpede şi de albastru, de marea cu adevărat mediterană, ca la ora nouă dimineaţa să poată exista în mine un gând tulbure, sau o impuritate pe retină. Totuşi, ca niciodată în faţa unei bucăţi de marmoră cioplită în forma anatomiei feminine şi netezită ca pielea cea mai fină, mi s-a părut că plăsmuirea aceasta e vie, că are sânge cald şi respiră, arătâindu-şi goliciunea fără nicio sfială. Dar am continuat s-o privesc şi nu mi-am ferit ochii cu ruşine; dacă în blocul de marmoră s-a infiltrat căldura corporală, datoria cui o simte este să nu o ignore.

Socotesc falsă sau ipocrită teoria că imaginea tulburătoare în viaţă, transpusă în artă trebuie să-ţi inspire nu senzaţii, ci doar sentimente sublime. Ca şi când o senzaţie n-ar putea să fie ea însăşi sublimă, ca şi când n-ar putea să trezească sentimente şi să le ridice până la extaz

şi adoraţie.

Trebuie să ne revizuim nu părerile, ci curajul de a le spune.

În restul muzeului sunt depozitate mii şi mii de amfore din epoca grecească. Numai ca să fie inventariate e nevoie de o administraţie numeroasă. Câţi oameni au trebuit ca să le dezgroape, să le transporte, să le adune? câţi savanţi ca să le identifice, să le claseze şi să le comenteze? câţi alţii ca să le restaureze pe cele ciobite, să le refacă pe cele fărâmate, să le întregească pe cele din care s-a găsit doar o parte?

Am văzut prin câte o odăiţă, prin câte un colţ de coridor, oameni cu părul cenuşiu sau alb, cu obrazul ţepos, studiind cu lupa o bucată de lut ars şi străduindu-se să reconfirme prin ea o istorie care a fost confirmată de zeci de mii de ori până astăzi…

Uneori ne adâncim atât de mult în gândurile şi-n ipotezele noastre, încât nu mai ţineam seama de unde am pornit, adică uităm să trăim.

Ca şi Galeria Palatină de la Florenţa, ca şi alte galerii şi muzee, Muzeul de Antichităţi din Siracusa, cu miile lui de amfore greceşti, m-a făcut să gândesc că e prea mult. Aş distribui altfel acest material, să ajungă în mai multe locuri şi la îndemâna mai multor curioşi. În toate domeniile vieţii unde e vorba de creaţie, se condamnă repetările. Amforele, oricât de frumoase, nu sunt *creaţii*, ci opere de artizanat. Valoarea lor stă în vechime, iar vechimea e obositor de îndelung demonstrată.

Oamenii muzeelor nu sunt totdeauna nişte pasionaţi, iar dacă sunt, pe unii din ei pasiunea nu-i duce mai departe de bălaia lupei din mâna chircită, care poate niciodată nu şi-a descoperit greutatea în vreo fântână a lui Archimede.

Am plecat cu sentimentul că ies din casa unui Harpagon, care în loc de arginţi adună bucăţi de lut ars, cu deosebirea ca arginţii au valoare universală şi

necontestată. Fiindcă de obicei nu trag niciun folos de pe urma muncii lor şi a privaţiunilor obligatorii, unii colecţionari sunt de fapt nişte nesătui şi nişte avari.

Multă desfătare mi-a prilejuit ocolul oraşului pe cheiul care îi înconjoară, lăsându-ţi tot timpul spaţiu nemăsurat înspre partea mării.

Remarcabile sunt, la casele vechi, balcoanele ieşite deasupra străzii, robuste fără să fie greoaie, cu console de piatră sculptată atât de gingaşe, că par vaporoase. Mă întreb ce s-ar întâmpla cu ele, după milenii, dacă îngropate de un cataclism ar fi scoase la lumină şi înghesuite într-un muzeu al unei omeniri viitoare. Ferească-ne Dumnezeu şi pe noi, cei de astăzi, V pe cei de mâine! în natură nu există nimic monoton; monotonia o creează omul prin înghesuială şi lăcomie.

Am străbătut apoi oraşul de-a curmezişul şi în diagonală; îmi trebuie mai mult de un sfert de oră să ajungi dintr-o parte în alta. În afară de două pieţe, unde se află monumentele principale, am întâlnit şi aici străzi înguste, întunecoase şi mucegăite, dar cu multe balcoane, şi fiecare balcon cu console de piatră sculptată. Dacă Siracusa n-ar fi cetatea lui Archimede, aş numi-o oraşul balcoanelor cu console de piatră…

La ora opt şi jumătate dimineaţa, în micul parc de lângă fântâna Aretusa, am văzut tineri şcolari, fete în uniforme negre, toate brune, subţiri, aproape famelice, dar frumuşele cu obrajii aprinşi de lumina soarelui, plimbându-se mină în mână cu tineri care înfăţişau, în masculin, copia lor adolescentină. Pe o bancă, la umbra palmierilor, o pereche îşi abandonaseră ghiozdanele şi se ţineau în braţe, îşi frecau obrazul unul de altul cu atâta disperare, încât ai fi spus că se despart pentru toată viaţa. De fapt se despărţeau pentru trei ore de şcoală, prima fiind pierdută, pordută ca timp de învăţătură – şi ce frumos câştigată altfel! Mergând mai departe pe chei, am descoperit alte

perechi asemănătoare, şcolari cu ghiozdanele la subţioară; m-am întrebat dacă n-o fi ars şcoala de vreme ce absentarea era atât de generală, sau dacă n-o fi o zi consacrată iubirii între tineri.

Sigur că unii din aceşti copii nici. măcar nu ştiu ce este dragostea, unii au să afle cândva, alţii niciodată; frumos în defilarea lor era căutarea, inocentă, mirată, nedumerită, ancestrală, de mult teoretizată şi iarăşi nouă şi chinuitor de tainică la fiecare generaţie.

Pe cine ar vrea să se facă judecătorul acestor fapte, l-aş ruga să fie indulgent cu tinerii din Siracusa; nu-i nicio dovadă că n-au să ajungă oameni de cea mai mare ispravă, iar până atunci dau o dulce culoare oraşului.

Am părăsit cu părere de rău oraşul vechi şi mi-am făcut datoria să arunc un ochi asupra ruinelor greceşti şi romane de pe continent. Aici am nimerit mai greu, poate fiindcă îmi lipsea tragerea de inimă. Totuşi, am descoperit un teatru grec. apoi urmele unui forum (deşi s-ar putea să fie ale unui templu – am uitat!) şi, în sfârşit, stânca în care gura unei peşteri seamănă cu o ureche omenească. Este vestita Ureche a lui Dyonisos – unde dacă arunci o şoaptă… Peste tot piatră, zdrobitor de multă piatră, zdrobitor de multă vechime – sub un soare mult mai vechi decât toate, şi mult mai proaspăt!

Din Siracusa am ieşit ca dintr-o baie de lumină albastră. Curând, în drumul spre Catania, atmosfera a început să devină iarăşi opacă. Pe cel puţin două poşte în afara oraşului, şoseaua e mărginită de industrii, strigăte ale secolului nostru, erupţii de praf, fum, flăcări şi otrăvuri, parcă anticipând Etna, aflat la mai puţin de o sută de kilometri în faţă.

În schimb, dincolo de şanţuri, cu tot fumul şi miasma, şirurile de leandri prefac drumul acesta dintre două inferne într-o alee de paradis, apărată de arhangheli cu spade albe şi roz.

*

M-am oprit la Catania numai fiindcă e locul de unde se poate urca pe Etna. Deoarece mi se spusese că în vârful craterului e bine să ajungi în amurg, sau chiar mai târziu, ca în penumbra înserării să poţi vedea lava fierbând, n-am avut încotro şi până la ora plecării am vizitat Muzeul Civic, ca să dau timpului un înţeles. Am văzut arme medievale şi din alte vremuri, apoi marmoră, piatră – şi atât.

Teatrele grec şi roman erau închise; le-am zărit din afară, din locuri prielnice – şi nu cred că am văzut mai puţin decât dacă le-aş fi vizitat de aproape şi în amănunt. Într-o vremo am cercetat, pe îndelete, după destule lecturi, Teatrul lui Dyonisos de sub Acropole, la Atena; e un model – nu ştiu de ce-ar trebui să umblu şi pe la alte teatre greceşti, chiar dacă ar fi mai vechi.

Am regretat că era închisă bazilica San Nicola, care cred că m-ar fi impresionat prin dimensiuni. Era închisă, şi totuşi, între zgomotele străzii auzeam dinlăuntru glasuri omeneşti. Am tras eu urechea: veneau cam din sus. Am încercat uşile încuiate; deasupra mea Izbucneau chicoteli. M-am retras să privesc; n-am văzut nimic.

Am oprit un poliţist şi l-am întrebat dacă nu cumva se poate intra pe o uşă laterală. S-a uitat la ceas, apoi m-a asigurat că până la ora cutare nu se poate intra pe nicăieri, între timp, mai auzeam câte un glas…

N-aş fi înnebunit pentru atât, dar voiam să ştiu. M-am întors cu spatele, am aşteptat nepăsător un timp, apoi m-am răsucit brusc. În balconul unui turn ca un minaret, era o ceată de copii. Surprinşi, câteva clipe au rămas împietriţi, apoi s-au lăsat brusc în jos şi au dispărut ca nişte spiriduşi.

Despre ora de prânz la Catania nu mai am ce să spun, decât că oamenii mi s-au părut foarte buni. Eram zăpăcit de circulaţie, de planuri şi de griji; fiecare oră viitoare reprezenta o ecuaţie într-o altă algebră decât cea

învăţată demult, soarele ardea, timpul era scurt, anii puţini, pe sute de mii de kilometri pătraţi nu aveam un prieten sau măcar un om ştiut, şi totuşi nu mă simţeam nici obosit, nici străin. Fiecare trecător pe care l-am întrebat ceva mi-a răspuns zâmbind. În locul de parcaj de pe Etna, seara târziu, pe un întuneric umed care îmi pătrunsese în trup făcându-mă să dârdâi ca un dulău rebegit, din cauza altitudinii sau din alte cauze neîntâlnite până atunci, maşina n-a vrut să pornească, oricât m-am chinuit. Imediat patru oameni s-au apropiat, s-au opintit s-o scoată în drum, apoi mi-au făcut vânt la vale fără să-i fi rugat nimic. Nu-i ştiu, nu i-am văzut la faţă şi, preocupat să pun motorul în mişcare, nu le pot mulţumi decât acum.

*

Etna a fost la început o curiozitate, pe urmă a devenit o ambiţie, un chin, iar la urmă, cu toată modestia proporţiilor ei, o izbândă anevoioasă.

Urcuşul începe aproape din centrul oraşului şi continuă treizeci şi patru de kilometri, pe o şosea modernă, care la ora trei după-amiază era foarte puţin populată. Pe versantul dinspre sud, pe care îl abordasem, vulcanul ar părea de origine nouă, dacă n-ar fi vegetaţia. A trebuit să treacă mult timp ca un fir de pământ să fie adus de vânt şi să se prindă de lavă, apoi altul, altele, pe urmă o să vină o sămânţă, să răsară un fir de iarbă, un arbore, ca până la urmă toate acestea să îmbrace tot povârnişul.

În afară de ceţuri care sus acopereau vârful vulcanului, iar jos oraşul şi marea, peisajul între aceste limite orizontale era alcătuit din numai două elemente: lava de un cenuşiu negricios, semănând puţin cu antracitul şi având ceva din sclipirea lucrurilor neînvechite, apoi pâlcurile de arbori. În multe locuri lava s-a solidificat în forma vie cum a curs la vale şi păstrează până astăzi relieful frământat al unor fluvii îngheţate. Priveliştea lor reînnoită şi înmulţită la fiecare serpentină ar fi fost

întristătoare şi puţin fioroasă, dacă ar fi lipsit vegetaţia. Cresc pe povârniş prin repetată încăpăţânare a naturii toţi copacii cunoscuţi la noi sub zona alpină, şi în ziua aceea aveau culorile de toamnă întâlnite în pădurile noastre, însă, poate datorită contrastului cu lava, erau mult mai vii, mai profunde şi mai proaspete.

Şoseaua se adaugă peisajului fără să-l sfâşie. Asfaltul având nuanţa şi luciul lavei, serpentinele par şi ele râuri solidificate.

Acest drum, între două straturi de ceaţă, alcătuieşte prima etapă a ascensiunii, de o frumuseţe violentă, care te zgâlţâie şi te lasă nedumerit, fiindcă uiţi dacă eşti în căutarea a ceva necunoscut aflat sus, sau fugi de ceva cunoscut lăsat jos.

La capătul şoselei se schimbă brusc şi atmosfera, şi peisajul; intri deodată într-o altă lume, şi-ntr-un alt anotimp, în câteva secunde faci saltul între meridion şi septentrion, şi din mijlocul unei toamne de aur roşu, te pomeneşti în ziua de iarnă când din neguri cade prima zăpadă. Aici, omul avizat îşi pune îmbrăcăminte alpină…

A doua parte a drumului se face cu funicularul; în ziua aceea fiind ceaţă – poate ca în toate zilele – peisajul mi-a rămas pentru totdeauna necunoscut; am înregistrat, într-un haos cenuşiu, doar pilonii pe care sunt întinse cablurile. Între un pilon şi altul, se întâmplă să-ţi pierzi simţul gravitaţiei şi să nu-ţi mai dai seama dacă urcă sau cobori şi încotro; între două puncte terestre, sau între doi aştri?

Cine va nimeri o zi fără ceaţă, va vedea mai mult, dar va fi în pagubă, victimă a unei realităţi monotone şi prea uşor abordabile.

Pe când navigam astfel, să zicem spre lună, unde încă nu ajunsese Apollo, am avut intuitiv o îngrijorare şi am întrebat însoţitorul funicularului:

— La ce oră pleacă ultima cursă în jos?

— La cinci şi jumătate!

Nu prevăzusem; de-aici au început goana şi panica. Goneam deocamdată în mine, cea mai istovitoare dintre alergări; între pereţii vagonului puteam să mă mişc numai un metru şi jumătate.

— În câte minute suntem sus?

— În şaisprezece minute!

Omul nu greşea, numai că pentru el punctul final însemna altceva decât pentru mine. La jumătatea drumului, funicularul se întâlneşte cu altul, venit de sus, însă niciunul nu-şi continuă drumul, ci fiecare se întoarce, după ce s-au transbordat pasagerii. Eram singurul pentru care funcţiona atunci această complexă instalaţie de ascensiune.

În a doua parte a drumului aveam alt însoţitor.

— Cât facem până sus?

— Şaisprezece minute!

— Şi în cât timp se poate ajunge cu piciorul până la crater?

Citisem că între patruzeci şi cinci şi şaizeci de minute.

Omul m-a privit de sus până jos, apoi mi-a răspuns evaziv:

— Depinde!

Nu era evaziv, ci jignitor. În sinea mea, mă bizuiam pe timpul minim şi speram să obţin o confirmare.

La trei şi jumătate eram la ultima staţie şi aveam două ore să urc, să văd şi să cobor. Am pornit cu atâta grabă, încât n-am mai întrebat pe nimeni de drum. Mi-era teamă de explicaţii prea amănunţite, care te fac să-ţi pierzi timpul, dar şi mai teamă îmi era să nu mi se propună un însoţitor. Nu ştiu dacă în altă parte dorisem atât de viu şi cu atâta hotărâre să fiu singur; un alt om lângă mine, să respire şi mai ales să vorbească, ar fi redus sau ar fi anulat însăşi participarea mea la fapta aceasta. Pot spune că din

staţia funicularului am ţâşnit ca din praştie şi am luat-o drept spre creastă. Abia după o sută de metri, când am observat că nimeni nu mă urmează, am micşorat pasul şi-am început să mă întreb dacă pornisem bine.

Eram deasupra stratului de ceaţă, care privită de sus părea ruginie în lumina soarelui pe drum să apună. Nu-mi venea să cred că în timp ce urcasem aproape prin beznă, sus cerul rămăsese albastru. Acum părea mai mic şi îşi pierdea repede culoarea. Craterul îl străpungea drept la jumătate şi, datorită unghiului de unde priveam, făcea impresia că îl reduce la dimensiuni ridicole şi îl fragmentează; părea că vulcanul domină totul din câte lăsasem în urmă: oraşul, Sicilia, poate restul lumii, şi, în primul rând pe mine. M-am privit cu închipuirea din depărtare, de-acolo de unde mă despărţisem de ultimii oameni şi mi-am apărut în dimensiuni subantropologice, cum va fi probabil văzut, de către însoţitorii săi rămaşi pe orbită, primul astronaut care va coborî în lună.

Peisajul era chiar cosmic în prima lui parte, dar l-am descoperit abia la întoarcere. Acum eram grăbit să ajung sus, în acel maxim timp de o oră, să stau acolo o jumătate din ora următoare, iar restul să rămână pentru coborâre.

Câteva sute de metri urcuşul urma o pantă lină, de lavă fărâmiţată; prin comparaţie, pantele următoare, povârnite, pustii şi fără vreun semn lăsat de oameni, îţi dădeau mare nelinişte. Am găsit mai târziu, când credeam că urc anapoda, urme ale antemergătorilor, dar erau demoralizante: cutii de conserve şi sticle goale de Coca-Cola. Mă demoraliza nu atât sluţirea pustietăţii prin abandonarea acestor resturi triviale, cât imprudenţa mea, descoperită abia acum, de a fi plecat fără nimic şi fără nicio prevedere.

Ceaţa lăsată în urmă începea să se ridice ameninţătoare; acoperise staţia funicularului şi îşi trimitea tot mai sus fuioarele destrămate, care încetul cu încetul se

împleteau, formând o pătură groasă. Mi-am spus că, la nevoie, ca să nimeresc drumul înapoi, am să mă orientez după soare; dar în curând soarele trebuia să apună în ceaţa veche, dacă până atunci nu-l împresura ceaţa nouă.

Aveam în buzunar un breloc cu cheile maşinii. Reprezenta o busolă în miniatură şi îmi indica direcţia cu o aproximaţie acceptabilă. Examinând-o, am constatat că nu mai putea să indice nimic. Vizorul de plexiglas sau material plastic devenise opac de rosături şi de vechime, iar dacă totuşi s-ar mai fi desluşit ceva dincolo de el, acul magnetic sărise de pe ax şi zăcea ca un gândac mort în colţul micului habitaclu.

Cineva mi-a dat, demult, cu gânduri bune acest obiect, ca să-mi ţină cheile şi să-mi aducă noroc la drum. Primul serviciu şi l-a făcut totdeauna; noroc însă mi-a purtat cu intermitenţe. Mă încăpăţânez să-l păstrez, ca să rămân credincios unui timp când, împotriva menirii lui, mi-a ajutat să mă rătăcesc puţin în viaţă…

Câmpul conic de lavă e despărţit în fâşii de câteva zeci de metri lăţime, printr-un fel de valuri, ca nişte împrejmuiri construite intenţionat, care pornesc aproape din vârf şi coboară până aproape de bază. Era limpede că, la întoarcere, rămânând între două asemenea repere, oricât s-ar fi întunecat, nu puteam să ajung decât la locul de unde plecasem. Asigurarea aceasta nu m-a făcut să mă uit mai nepăsător la ceaţa care continua să urce.

O altă teamă mi-a dat-o apariţia unor norişori albi, răsărind dintre blocurile” de lavă; cum vântul n-a întârziat să-i arunce spre mine, am simţit mirosul sulfului, într-o concentraţie sufocantă.

Era prea târziu să cobor, să ocolesc vulcanul şi să urc prin p. irlea cealaltă, cu vântul din spate. Cuminte ar fi fost să mă întorc la Catania şi să revin a doua zi, dar ajunsesem prea. aproape de capăt, ca să nu mă socotesc nevrednic dacă dădeam înapoi tocmai acuma.

Şi astfel, urcuşul pe Etna nu a mai fost o ascensiune, ci o luptă cu mine însumi.

Ceaţa nu mai urca, după ce acoperise staţia funicularului; soarele o tangentase şi rămânea acolo, nemişcat, părând că pluteşte; până la infinitul lui incandescent se întindeau văluri valuri incendiate; eram singur, în tot acest univers instabil şi agonizant.

De mult nu mai încercam să mă feresc din faţa valurilor de sulf; pe măsură ce urcam, deveneau mai numeroase şi mai dense, iar vântul în creştere nu le mai mâna într-o daiecţie, ci le arunca în toate părţile. Cu o mască de oxigen şi cu două ore în faţă, sălbăticia ar fi fost feerică.

A fost înfricoşător şi haotic. Răsplata efortului am găsit-o mai târziu, o găsesc astăzi, când refac întâmplările în linişte şi în siguranţă. Ajuns la creasta de unde se deschidea craterul, n-am văzut erupând decât valuri grele de aburi care îţi tăiau respiraţia; când am vrut să-mi spun mie însumi un cuvânt, sau poate să-l spun acestei naturi smintite, n-am putut scoate decât un sunet răguşit şi dureros, din nişte coarde vocale arse.

M-am întins cu faţa în jos şi m-am târât până în buza prăpastiei, sperând că am să văd lava fierbând; aş fi văzut-o probabil, dacă nu m-ar fi orbit şi înecat trâmbele dense de sulf. Dar în vreme ce îmi simţeam spinarea îngheţată, obrazul ardea de la dogoarea care venea de jos, atestând prezenţa flăcării…

Nu-mi fuseseră de ajuns patruzeci şi cinci de minute să ajung până aici, nici şaizeci, ci aproape o oră şi jumătate.

De la o vreme, nu mă mai uitasem la ceas; eram în luptă nu doar cu mine…

Coborârea a fost o rostogolire, în care nu mi-am rupt nimic în afară de veşminte. Când am ajuns la picioarele povârnişului, de unde terminaţia lui atât de puţin înclinată

că părea un podiş se desfăşura lin, până departe, soarele împinsese ceaţa în jos şi încă plutea la nivelul ei, continuând s-o prefacă în flăcări, iar în jurul meu înroşind câmpul de lavă. Îmi vedeam umbra până la infinitul opus, şi în ţinutul acela de neasemuit cu altul, încă neîntâlnit, fără un fir de iarbă şi niciun fel de vegetaţie, fără un semn de viaţă, m-am crezut pe altă planetă, dar nu pe una din cele câte ne sunt cunoscute…

La staţia funicularului am regăsit, cu puţină părere de rău, şi cu multă linişte, planeta noastră. Oameni care vorbeau limba pământească m-au întrebat dacă nu văzusem pe cineva în vârful vulcanului; n-am putut să le răspund decât prin semne – n-am izbutit să-mi recapăt ceva din glas decât a doua zi dimineaţă, iar glasul întreg peste câteva zile.

Funicularul a întârziat zece minute, în sunetele stridente ale unei sirene de alarmă; pustietatea, înălţimea, ceaţa întinsă asupra lumii de jos care s-ar fi putut ca între timp să dispară le făceau înfiorătoare, amintindu-mi într-un chip amplificat aşteptarea bombardamentelor aeriene. Încă o dată mă grăbisem de pomană, dintr-o bună-credinţă nealterată cu anii, dintr-o încredere în oameni renăscută după fiecare dezamăgire. Am aflat abia acum că funicularul n-ar fi plecat în niciun caz până nu venea ultimul rătăcit. Şi ce bine mi-ar fi prins să ştiu!

Întârziaţii erau o pereche de elveţieni, soţ şi soţie, între două vârste, păstrând în ei destul entuziasm ca să poată povesti că ascensiunea pe Etna fusese o încântare. Se bucurau ca doi copii, comunicându-şi impresiile, comunicându-mi-le şi mie, iar eu, cu gâtul ars, neputând răspunde decât prin semne, mă gândeam la vaporii de sulf. Ei însă urcaseră de dimineaţă, fără grabă şi pe partea cea bună.

Drumul spre oraş mi s-a părut lung şi a fost trist, tristeţea cunoscută la sfârşitul unei sărbători mult visate,

sau după împlinirea unui vis în care începuseşi să nu mai crezi.

Din tot ce-mi amintesc să fi evocat în lungul acestei coborâri continue, au fost nişte imagini aduse din urmă, de la Ragusa, unde seara am zărit bătrâni şi bătrâne stând la geam pe întuneric şi privind în stradă, dar parcă nevăzând pe nimeni. Poate era felul lor de a lua parte la viaţa oraşului, ferindu-se de o lume căreia îi mai aparţineau numai prin inerţie. Într-un loc, o bătrână cenuşie ţinea un castron în mână şi mânca gânditoare, la lumina de afară. De ce nu putea să se întâmple ceva ca într-o minune, să erupă în cameră fiii şi nurorile, cu nepoţii, cu tot ce adusese pe lume această bunică – şi să-i aprindă lumina?

N-am dormit decât trei-patru ore în noaptea de la Catania, chinuit de traheită şi de dureri în tot trupul. A fost prima oară când am recunoscut că fusese prea mult; m-am decis ca de aici înainte să transform drumul într-o plimbare; nu mai puteam şi nu mai voiam să văd nimic…

Dar plimbarea până la Messina, unde se sfârşea ocolul insulei, s-a transformat într-un coşmar trăit cu ochii deschişi şi în plină lumină a zilei. Se construieşte o autostradă pe această distanţă; până să fie gata, cred că între Catania şi Messina e artera care într-o zi ar putea să plesnească, şi Sicilia să facă hemiplegie. Noroc că stau bine cu aparatul circulator, altfel aş fi făcut-o eu în joia de la sfârşitul lunii octombrie, când poate în ţară ploua sau era vreme noroasă şi rece, iar aici soarele ardea de la ora opt dimineaţa. N-am să neg niciodată soarele; îmi dă o hrană directă, în afara aceleia la a cărei germinaţie conlucrează cu restul naturii. Nu-l pot însă îndura sub tabla încinsă a maşinii, mergând la pas zeci de kilometri, fără să se formeze o adiere de aer, cu marea alături, adormită într-o lene nefirească, refuzând să trimită măcar o boare. În afara câtorva porţiuni mai libere, unde înregistrezi senzaţia binefăcătoare, dar alarmantă a

inhalaţiei de oxigen, cei o sută de kilometri de drum sunt pentru automobilist o Golgotă modernă, pe care trebuie să-şi ducă maşina ca pe o cruce de o mie de kilograme.

Şoseaua, îngustă, se gâtuie până la a deveni impracticabilă în sate, care nu se mai termină. Adesea un „poids-lourd” cât un vapor, oprit unde nu se cuvine, blochează circulaţia şi într-un sens, şi în altul. Automobilistului nu-i rămâne decât să pună capul pe volan, ca să se odihnească, sau să deschidă ziarul. Dar am văzut şi din cei neajunşi la această înţelepciune, sau trecuţi dincolo de ea, coborând în soare şi exelamându-şi exasperarea cu gesturi largi, amenințând cerul sau pe un ştiu cine cu braţele prin aer: „Povera Italia! Povera Sicilia!”

Nu sunt de vină nici Sicilia, nici Italia. Viaţa în ultimii ani a mers mai repede decât omul…

Am adoptat, ca exerciţiu, atitudinea resemnatului; nu m-am enervat, n-am strigat la nimeni, am zâmbit celor care blocau circulaţia, dar am ajuns la Messina în altă piele decât a mea; nu m-am regăsit decât după ce mi-am aruncat în mare pielea de împrumut.

Până atunci, am avut de străbătut kilometri în şir numai la pas, sute de metri câştigaţi metru cu metru, cu opinteli şi cu pauze. Dacă scapi teafăr, e meschin să mai aminteşti cât suferă, pe lângă tine, frânele şi ambreiajul maşinii.

N-am privit marea; trebuia să privesc neîntrerupt maşina din faţă. N-am ieşit din şir la vreun loc de popas cu vederea panoramică; orice m-ar fi depăşit în astfel de împrejurări mi s-ar fi părut că mă strangulează. Nu m-am oprit în Taorminas în celebre vestigii ale antichităţii; s-ar putea spune că a fost o crimă. A fost mai puţin sau mai mult încă: o răzvrătire…

Am traversat şi de data aceasta Messina fără să o văd; o văd astăzi, ca într-un film cu proiecţia accelerată. N-

am de ce să-l încetinesc şi să-l redau într-o derulare normală. Notez, ca o dovadă a acestei înregistrări involuntare, că, în afara câtorva indicatoare de drum întoarse de-a-ndoaselea, n-am văzut nicio urmă de cutremur…

*

Pe ferry-boat, după ce am trecut în sens invers pe sub mână binecuvântătoare a Fecioarei Maria şi am simţit suflul marii, mi-am dat seama că părăsisem Sicilia. Am regretat multe, multe m-au bucurat. N-am adunat aici cine ştie ce bogăţie, dar nici nu plecam cu mâinile goale. Înaintea oricărei pagube şi a oricărui câştig, Sicilia rămâne o iubire.

La jumătatea strâmtorii, m-am simţit trist dintr-odată. Mi-am adus aminte cum aşteptasem ceasuri în soare la venire – şi aş fi vrut să retrăiesc ziua aceea, să aştept de două ori pe atâta, sau mai mult poate.

Am înţeles că aici începe întoarcerea.

V

În apropierea continentului am avut un moment de oboseală, m-am gândit la drumul cel mai scurt spre nordul Italiei, să-mi abandonez planurile, să ajung cât mai repede acasă; de ce, când ştiam că voi dori să plec iarăşi?

Dar debarcând la Villa San Giovanni, pământul, încins la amiază, mi-a transmis toată forţa lui arzătoare. N-am şovăit nicio clipă, ei am pornit către sud, spre capătul peninsulei, cum visasem.

Un moment greu a mai fost trecerea lungă prin Reggio di Calabria, unde nu m-am oprit nici ca să-mi trag răsuflarea. Doream să ajung mai repede într-un loc, unde mă aşteptam pe mine însumi, ca şi în alte locuri, de pe vremea când făceam pe acolo navigaţii imaginare – la Capul Sparţivento, hotar între răsăritul şi apusul Mediteranei.

O dată ieşit din oraş, m-am bucurat de o şosea goală, tot timpul pe malul mării. Kilometri în şir era pustietate, într-o atmosferă curată, cu soare mult, cu lumină albăstrită de apă. Singurul necaz pe astfel de drumuri e gândul că într-un loc va trebui să opreşti şi să rămâi peste noapte.

Între satele rare şi aerisite din acest vârf al peninsulei, mă hotărâsem de mult să fac popas la Catanzaro Lido, cred că nu din altă raţiune, decât pentru nume, care de atâtea ori a precumpănit în alegerea itinerarului şi escalelor.

Dacă indicatorul meu turistic spunea despre această localitate balneară că este „puţin cam tristă”, mie unul mi s-a părut mizerabilă. M-am găzduit la un hotel sordid şi cam lugubru; pe urmă am mers la malul mării şi m-am plimbat ceasuri plinire bărcile pescarilor trase pe plajă. Toate aveau la pupa instalate grupuri de reflectoare, alimentate de baterii uriaşe. În câte un loc, oamenii îşi pregăteau echipamentul de pescuit noaptea. Mi-ar fi plăcut să-i însoţesc, dar după şase luni petrecute pe ocean, cred că n-aş mai fi avut de descoperit mare lucru.

În localitatea „puţin tristă” mi-a fost dat să descopăr un magazin cu articole nautice, şi printre ele două bărci cu motor, moderne, elegante, dureros de ispititoare. Mi-am schimbat gândurile; un loc unde se găsesc asemenea minuni, a dacă se găsesc înseamnă că se şi cumpără, nu poate fi mizerabil, nici măcar puţin trist, ci plin de făgăduinţe. Am plecat din faţa vitrinei numai când mi-am dat seama că patronul mă priveşte ca pe un suspect, bănuind poate că fac planul cum să sparg prăvălia peste noapte.

Gândul că a doua zi aveam să merg mai mult de trei sute de kilometri numai pe malul mării, continuând mult visatul contur al Italiei, înconjurul golfului Tarent, din Geografie, m-a făcut să privesc îngăduitor hotelul. Aveam un pat de fier, ca la cazarmă, un ciob de oglindă pe perete

deasupra chiuvetei, iar în locul cristalului pe care se pun obiectele de toaletă, o bucată de placaj scorojită. A fost admirabil, fiindcă am plecat după primul somn, la ora cinci dimineaţa, cinci pescarii se întorceau din larg cu reflectoarele stinse, urmăriţi de ceţuri.

*

Despre ziua care a urmat îmi amintesc senin, cu o senzaţie de odihnă, nesolicitat de nimic prea intens, dar nicio clipă atins de monotonie sau de plictiseală, într-un peisaj sărac, fără culturi sau livezi, numai cu marea bogată în dreapta.

Coborând spre sudul Italiei pe coasta vestică şi urcând spre nord pe cea estică, totdeauna am avut marea în dreapta. Itinerarul invers nu ştiu de ce nu m-a ispitit şi nici nu mă ispiteşte; ar fi oferit totuşi avantajul demn de luat în seamă de a plasa marea în fereastra de lângă volan; într-un cadru foarte apropiat, peisajul îşi înzeceşte dimensiunile.

Am văzut un sat agăţat pe un pisc de piatră, sus, deasupra şoselei, şi mi-a părut bina că pot să-l privesc în lumina vie a soarelui, ca sub reflectoare, fără să trec pe uliţa lui centrală, îngustă şi, probabil ca în toate satele, întunecoasă.

Câţiva kilometri mai departe am stat mult într-o gară, de care nici măcar nu-mi amintesc cum se cheamă. Nu aş fi socotit-o atrăgătoare şi nu m-aş fi oprit, dacă n-ar fi fost atât de singură şi atât de aproape de apa mării. Era o clădire mică, prismatică, nepotrivită cu peisajul, dar foarte bine echilibrată, aşa că până la urmă o acceptai împreună cu toate. Un soclu de cărămidă roşie, de vreo doi metri înălţime, se înrudea cu solul; restul zidului, tencuit, răsfrângea culoarea cerului şi se înrudea cu marea. Obloanele vopsite vernil repetau, cu un ton mai deschis, culoarea vegetaţiei. Într-un calm desăvârşit, căci nu mişca nimic nici în gară, nici în atmosferă, o femeie îmbrăcată în

negru aştepta trenul. Vaze cu flori împodobeau peronul. Dincolo de linii, marea dormea fără un freamăt, în biroul de mişcare şi telegraf, un impiegat, bărbat tânăr şi chipeş, cu cotleţi până la jumătatea obrazului, se bărbierea privindu-se într-o oglindă prinsă în perete. După aerul lui de fante triumfător şi după cântecul pe care îl şuiera printre dinţi, concurând cu hârşâitul briciului, era pus pe fapte mari în ziua aceea, şi poate tot restul vieţii.

Am mai văzut în flancul clădirii un puţ cu roată şi un lămâi cu fructele coapte.

La ora nouă, s-a ridicat un oblon la etaj; dincolo de perdele, am simţit o femeie somnoroasă, poate soţia şefului de gară, întinzându-se cu lene. Impiegatul a avut o tresărire, şi-a terminat în grabă bărbieritul, apoi a ieşit pe peron. Nu sunt sigur că s-a uitat la etaj, dar cred că gestul era obligatoriu. A venit trenul, un automotor cu două vagoane. Femeia în negru s-a urcat; şeful de tren i-a dat impiegatului un plic. Trenul a plecat după treizeci de secunde. Îndreptându-se spre birou, de data aceasta am văzut, impiegatul s-a uitat la geamul de la etaj. Dar dacă era chiar el şeful gării? Atunci, doamna de sus, trezită târziu, nu mai putea fi o doamnă Bovary de la Mediterană, ci soţia lui, şi în acest caz întreaga istorie matinală îşi pierdea tot hazul, ca în schiţa lui Garagiale.

Gara însă, mică, singură, frumos colorată, lângă mare, îşi păstra farmecul.

*

Mai departe, în drumul spre Tarent, marea dispărea uneori, topografia necorespunzând peste tot cu harta mea optimistă şi mincinoasă. Ţinutul aici devenise mai bogat, cu vegetaţia proaspătă, tot timpul luminos şi liniştit. Adesea pierdeam noţiunea de spaţiu şi uitam de unde vin, încotro merg, cine mă aşteaptă.

Au început să apară culturi de portocali; prin fructele lor coapte, peisajul a căpătat încă o culoare, mai vie decât

toate. M-am oprit la o tarabă de pe marginea drumului; voiam ca, indiferent preţul, să culeg fructele din pom, cu mâna mea; n-am luat niciodată o portocală din pom. N-am să înţeleg de ce ţăranul s-a împotrivit, atât de hotărât că era inutil să insist.

Purtam cu mine un termos, care se dovedise fără niciun folos. Îndată ce l-a văzut, roşu şi luciu, omul a şi pus mâna pe el.

— Ce-i asta?

I-am spus.

— Ţine cald sau rece?

— Şi rece, şi cald, cum vrei!

L-a studiat, l-a mirosit.

— Cât ceri pe el?

— Trei kilograme de portocale!

În lumea aceea mediteraneană, între livezi cu portocali, n-am stat să gândesc cât se cuvenea să cer. Am spus o cifră prea mare sau prea mică – îmi plac cifrele fără soţ.

Omul s-a grăbit să-mi deşarte balanţa în portbagaj, nu fără a face înainte un gest exasperat, vrând să-mi arate că îl speculam.

Mai târziu, mi-am dat seama că mi se cuveneau pe puţin douăzeci de kilograme; date fiind circumstanţele speciale şi interesul pe care ţăranul îl arătase obiectului fascinant, aş fi putut să cer patruzeci.

Dar cu ce folos? Deşi proaspete, portocalele nici măcar nu erau bune: aveau un gust dulceag şi leşinat, fără nicio aromă. E drept că omul mă întrebase dacă vreau „acre” sau „dulci”. Bineînţeles că am cerut dulci!… La Roma, până unde le-am purtat în silă, gazda şi prietena mea, după ce m-a mustrat şi m-a dăscălit, le-a băgat într-o storcătoare şi cu multă cazną a scos din ele cam un pahar de suc gălbui. După ce l-am gustat, l-am aruncat în chiuvetă pe furiş.

Soarta însă are grijă uneori şi de neghiobiile noastre. Aflând întâmplarea, curând după întoarcere cineva mi-a dăruit un termos nou... (O lună mai târziu s-a spart; e o consecvenţă!)

*

La Capul San Sulpicio m-am oprit. Nu pot să trec nepăsător pe lângă un promontoriu care desparte lumea şi marea în două. Curând, dintr-un automobil a coborât un tânăr cu favoriţi, foarte simpatic, deşi cam prea spilcuit pentru felul lui de a călători, cu auto-stop. De aici pornea un drum lateral, neasfaltat şi povârnit, spre nişte înălţimi unde poate era un podiş.

Tânărul se ducea într-un sat de acolo, Roseta, la patru kilometri, să-şi vadă ragazza. Pe un astfel de drum nu prea merg automobile, şi cu auto-stopul te descurci cam greu. Drumeţul dichisit m-a lăsat să înţeleg că nicăieri în Italia nu-i un peisaj mai frumos decât acolo sus. Să treci prin apropiere şi să nu te abaţi la Roseta?

După cinci minute de pledoarie inutilă, a apărut alt tânăr, cu un scuter, care probabil avea şi el ragazza lui pe platou. Ferice de ei amândoi şi ferice de mine că am putut rămâne singur o jumătate de oră. Eram la încă un capăt de lume.

*

Încă de la Capul Sparţivento mergeam spre nord şi nu-mi dădeam seama; atmosfera era curată şi caldă, cerul într-una senin. La ora prânzului mă opream unde se găsea o bucată de plajă şi mă aruncam în mare, spre uimirea puţinilor localnici vizibili, pentru care vara se sfârşise de multă vreme. Nu mă întrista de loc luna noiembrie, atât de posomorâtă acasă, în afară de baia în mare, toate zilele din urmă mi-au oferit o neîntreruptă baie de linişte, de albastru şi de lumină.

La Tarent m-am oprit numai o oră. Am vizitat oraşul cu planul în mână, şi am descoperit totul fără să întreb pe

nimeni. Străzile mai aerisite aici decât în altă parte au şi o circulaţie mai umană. Ca şi la Siracusa, marea înconjoară oraşul, şi datorită ei totul părea albastru.

Este foarte frumoasă prin masivitatea de piatră catedrala înghesuită în centrul oraşului vechi, şi merită să-ţi opreşti mult timp ochii pe ciudata lucrătura a plafonului de lemn, contrastând prin fragilitate cu densitatea pereţilor.

M-am grăbit să ies la soare şi-am convenit că la muncile lor grele, ca să clădească, oamenii aici au avut norocul să se adauge o natură frumoasă, adică marea, foarte intimă şi foarte prietenoasă; oriunde te-ai duce, o găseşti aproape. Poate o fi ursuză şi cenuşie în zilele noroase, poate o fi brutală şi ameninţătoare pe timp de furtună; în ziua mea acolo era zâmbitoare, ca o fiinţă însufleţită, şi-mi pare foarte bine că mi-o amintesc astfel, fiindcă după patru zile, în timp ce-mi continuam drumul spre nord, de data asta pe malul Adriaticii, încetul cu încetul marea a devenit vânătă. Noroc că ultima oară când am văzut-o, la Veneţia, i-am regăsit albăstrimea, cu nuanţe de aur.

*

Îmi controlez cât pot superlativele şi exclamaţiile, uneori însă nu poţi şi nu-i cinstit să te lipseşti de ele. Există în lume mult frumos şi mult urât, în sufletul oamenilor multă bunătate, multă urâciune şi multă duşmănie. Nimic nu e egal şi, spre a spune adevărul, trebuie să foloseşti gradaţii.

Am avut în această călătorie surprize, nemulţumiri şi bucurii; a trebuit să folosesc adjective de toate felurile.

Despre drumul dintre Tarent şi Bari, al cărui traseu mi l-a inspirat cineva la Roma, am să spun că a fost, dintre toate, inspiraţia cea mai frumoasă şi mai neaşteptată.

Căutam o localitate, Alberobello, centrul unei regiuni unde casele au o arhitectură bizară. Le-am întâlnit cu mult

înainte, în satele mici de pe marginea şoselei, şi-am înaintat printre ele ou simţământul în creştere că nu mă mai aflu în Italia, ci într-o lume imaginară.

Peisajul e o prelungire a câmpiei siciliene, frământat, cu monticule şi coline, cu un suflu arab, torid, venit de peste mare. Chiar şi-n arhitectura acestor case, pe care fac eforturi s-o definesc, e ceva arab, începând cu pereţii albi alcătuind de cele mai multe ori împrejmuirea dinspre uliţă, cu deosebirea că nu sunt orbi, ci au uşi şi ferestre colorate în albastru, gri, galben, verde şi roşu, sub un cer fără pată şi de neimaginat altfel. Bizarul începe acolo unde aceste locuinţe sudice se înrudesc cu iurtele sau igluurile eschimoşilor, ceea ce ar putea să pară o afirmaţie aberantă.

Casele nu au un singur acoperiş, ci câte unul pentru fiecare cameră, în formă de con, alcătuit din lespezi de piatră, puse una peste alta, necimentate şi retrăgându-se câte puţin, până se încheie cu un vârf ascuţit. Contrastul îl constituie nu doar forma, ci şi culoarea. În vreme ce pereţii sunt tencuiţi şi daţi cu var, piatra acoperişului rămâne brută, cenuşie şi patinată de timp. Am intrat într-una din aceste case; unele odăi au un tavan de lemn, altele lasă să se vadă acoperişul conic. Mobilele sunt puţine şi primitive, dar de o curăţenie care simţi că vine de departe şi merge dincolo de faţa lucrurilor.

M-am interesat şi acolo, şi în împrejurimi, şi la Roma, de originea şi înţelesul acestei arhitecturi ored că unice în lume. Printre informatorii mei erau şi unii foarte instruiţi, dar nimeni nu mi-a putut da o explicaţie care să stea în picioare. Înclin să cred în lămurirea vagă a cuiva din partea locului; că odinioară, poate în epoca feudală, se plătea bir seniorului după mărimea acoperişului. Când se vestea că împuterniciţii vin după încasări, oamenii îşi demontau la iuţeală acoperişurile mobile şi scăpau de bir, fiindcă odăile rămâneau sub cerul liber.

Lăsând la o parte explicaţia, aceste case rămân o ciudăţenie căreia nu-i poţi găsi comparaţie.

Înainte de Alberobello, pe o colină, am descoperit o altă localitate, Locorotondo, un orăşel cu clădiri clasice, cu un turn, cu o cupolă. Însă privit din depărtare, aşa cum mi-a apărut în faţă, cu ferestre ogivale, cu faţadele dantelate şi în toate culorile, nici oraşul acesta nu se încadra în stilul Italiei; l-am asemuit, şi continui să-l văd astfel, cu cetatea Şeherezadei. Multe zile înainte şi multe pe urmă n-am întâlnit ceva care să mă farmece în aceeaşi măsură.

Trei studenţi întâlniţi pe stradă m-au condus prin locurile mai interesante şi mai frumoase, au izbutit să-mi procure câteva cărţi poştale ilustrate intrând prin curte într-o prăvălie închisă la ora aceea, mi-au cerut adresa şi mi-au făgăduit că îmi vor trimite altele, mai bune. Probabil n-au găsit sau n-au mai ţinut minte făgăduielile, fiindcă n-am primit nimic. Eu nu i-am uitat şi le sunt recunoscător pentru bunele intenţii, pentru timpul pe care mi l-au consacrat. Însă nici ei n-au putut să-mi dea o explicaţie clară cu privire la ciudatele case, cărora li se spune „trulli”, cu o vorbă şi mai inexplicabilă, şi mai ciudată.

*

De la Alberobello am făcut un ocol, pe care îl simţeam inutil, ca să ajung la Castellana, unde sunt grote vestite. Construcţiile făcute la intrare pentru o administraţie întreagă le confirmă renumele. Pe platoul din faţă, plin de autocare, mişunau turişti, în aşteptarea orei de deschidere. Am profitat că era închis şi am plecat repede mai departe. Nu-mi plac grotele şi n-au să-mi placă niciodată, oricât ar fi de celebre, de istorice şi de importante.

Am fost mult mai bucuros când am ajuns la Monopoli, pe malul Adriaticii, pe care o vedeam prima oară de aproape. După patruzeci de kilometri pe o şosea paralelă cu plaja, pe la patru după-amiază am oprit la Bari. Era şi

acesta un nume nostalgic, astfel că am intrat în oraş cu emoţie; iar popasul acolo a fost o inspiraţie bună.

Sunt oraşe care te crispează, altele care fac să te destinzi şi parcă te dezmiardă. Nu le-am clasificat pe toate, dar pe lângă destule din urmă, pe lângă Siracusa, pe lângă Tarent, Bari este şi el unul din categoria binecuvântată. Cum am descins la hotel, fără dificultate, cum mi-am văzut maşina parcată chiar în faţă, m-am simţit ca la mine acasă. Am pornit numaidecât să văd oraşul şi am început cu partea lui veche, pe malul mării. O clădire roşie, construită în parte pe piloni, în fundul unui golfuleţ, anticipează puţin Veneţia şi vesteşte căutările omului de a se împrieteni, de a se înrudi cu apele. Un chei lung, semicircular, înconjoară oraşul vechi, asemănător cu toate oraşele vechi din Italia: o catedrală, un castel de piatră cu bastioane şi cu şanţuri de apărare, străzi înguste, rufe întinse la uscat, mulţime de oameni. Fiind un oraş marin, se adaugă mirosul de alge şi de peşte. Pe tarabe, se vând fructe de mare şi sunt consumate în stradă, cu o poftă locală. Nesimţind-o în mine, am mâncat cinstit mai târziu, într-o trattoria modestă, frecventată de soldaţi în permisie, cu hârtie albă în locul feţei de masă, cu scaune de lemn fără rezemătoare, şi totul mi-a priit, chiar şi macaroanele, ca să nu mai pomenesc vinul…

Pe-aici s-a scurg ceva istorie napoleoniană, ca în multe părţi din Italia. Oraşul nou e construit din porunca lui Murat, guvernatorul investit de puterea împărătească. Nu ştiu ce rele o fi făcut aici mareşalul lui Napoleon, dar pentru existenţa oraşului trebuie să i se aducă omagiu. După mai bine de o sută cincizeci de ani, Bari e o metropolă modernă şi impunătoare, cu artere drepte şi largi, cu pieţe aerisite, cu parcuri bogate, cu clădiri monumentale, îngrijit şi curat şi fără niciunul din tristele caractere provinciale.

*

Între două puncte luminoase, Bari şi Pescara, am străbătut ţinutul cel mai trist şi mai neliniştitor din toată Italia. Se poate să fi fost şi-n mine o apăsare, datorită vremii noroase, dar măcar unul din superlative rămâne.

Am pornit din Bari cu tot ce-mi acumulase inima acolo, odihnit şi eu multă voie bună, cu un soare strălucitor deasupra mării. Nu ieşisem bine din oraş când toate s-au schimbat dintr-odată; soarelui, până să dispară cu totul, i-a pierit strălucirea, Adriatica a devenit cenuşie, iar asupra uscatului a căzut o pâclă subţire, pe care o simţeam rece şi umedă. De-aici încolo la fel mi-am simţit şi sufletul. Deşi ştiam că toate au să se schimbe dacă nu astăzi mâine, mi-am trăit neliniştea şi tristeţea până la capăt, ceea ce, ca de atâtea ori, n-a fost o pagubă.

După cincizeci de kilometri, la Barletta, oraş pe care l-am ocolit aproape cu teamă, a apărut în faţă o linie de funicular, venind tocmai din zarea câmpiei şi punctând cerul ou vagonetele lui suspendate. Mai târziu mi-am dat seama că transportau sarea extrasă din apa mării în imensele bazine de la Santa Margherita.

Pe câmpul gol şi lipsit de orice făgăduinţă, lunga linie a funicularului m-a însoţit mulţi kilometri, aproape ofensându-mă cu desenul ei precis, când în mine nu găseam nicio preciziune, ofensând şi peisajul pustiu, impunându-i un caracter industrial, în locul sălbăticiei. Rezultatul e o brutalitate, urmată de dezolare.

După ce a dispărut funicularul, drumul între câmp şi mare a devenit şi mai trist, numai că de o tristeţe pură, ceea ce este mult mai bine. Spre împlinire a început să plouă, la Manfredónia, şi tot acolo şoseaua s-a despărţit de mare, ca să urce în munţi neprevăzuţi; maşina i-a escaladat cu o bunăvoinţă nepăsătoare, în vreme ce eu mă luptam din greu cu ei, de parcă i-aş fi urcat cu piciorul. Nu eram pregătit şi disponibil pentru nimic din ce-mi aducea ziua aceea. Nordul, încotro mergeam cu strângere de

inimă, se făcea simţit prea degrabă şi cu prea multă asprime.

Cu harta în faţă, n-am să ştiu niciodată care a fost drumul peste peninsula muntoasă dintre Manfredónia şi Rodi. Am mers în neştire, pe o ploaie aproape continuă, urcând şi coborând înălţimi fără nume, prin păduri în culori de toamnă, dar neverosimile, strălucind până la a te orbi, cu toată umbra mohorâtă a cerului.

Pe zeci de kilometri din traversada aceasta somnambulică n-am întâlnit un sat, o casă, o maşină, o căruţă, nici măcar un om, nici măcar un câine, ci numai păsările cerului, şi ale pădurii, zburând din copac în copac, tăcute şi ude. Era vraişte în toate şi părea că nimic n-o să se mai termine. Mă pomeneam deodată cu marea în faţă, coboram spre o plajă, îmi spuneam că, în sfârşit, am răzbit la câmpie, când şoseaua cotea fără veste, ca să urce din nou, printre stânci goale, spre a ajunge la alte păduri, şi mai colorate; nicăieri n-am văzut atâta frunziş roşu – atât de viu şi de puternic, că răspândea flăcări pe asfaltul ud al şoselei. Alţi numeroşi kilometri ţineau aceste incendii, şi apoi iar apărea marea în faţă, sub o prăpastie, sau departe, la capătul unui luminiş, sau într-o zare la dreapta şi în alta la stânga, girând ca peisajul spre care cobori în spirale cu avionul.

Aveam ca prim reper o localitate, Vieste; nu cred că am ajuns acolo vreodată. A doua localitate, Peschici, a rămas în afara drumului meu, nu ştiu cât de departe… Şi iar apărea marea în faţă…

Nici în această parte a etapei nu-uni amintesc să fi întâlnit automobile; oameni da, cel puţin unul, şi el mi-a arătat drumul spre Rodi. Dacă mersesem sau nu pe unde trebuia, nu avea importanţă; acum marea a apărut de-a binelea, într-o nouă câmpie, şi tot atunci s-a limpezit şi cerul. Atmosfera a rămas însă multă vreme apăsată de tristeţea din urmă.

Am urmat un drum netrecut pe hartă, străbătând ţinutul pustiu dintre ţărmul mării şi lacul Varono, am trecut peste două canale, pe lângă lucrări făcute de oameni – aceştia însă dispăruseră încă o dată şi n-au reapărut decât departe, când lumea a început să se repopuleze. Lângă un sat, m-am oprit pe malul mării, pe o plajă largă, dar fără niciun fir de nisip, ci numai cu pietre. Marea era goală, de un verde cenuşiu, atât de rece că n-am mai îndrăznit s-o încerc nici măcar cu degetul. Insulelor San Domino şi Tremiţi, în zare, le-am consacrat doar o privire saşie. Era aici altă tristeţe, a mării de unde s-a dus vara, şi nu ştiu dacă tristeţea aceasta este mai mică decât a tinereţii pierdute.

Am cules de pe plajă un săculeţ cu pietre, niciuna de aceeaşi culoare; când le-am pus în portbagajul maşinii am zâmbit, gândind că în ciuda anilor, mai găsesc în mine pornirile tinereşti spre actele gratuite.

De-aici încolo au apărut sate, au apărut caroze cu roţile de un metru şi jumătate în diametru şi cu un câine chinuit legat de osie. Am străbătut o regiune întreagă de livezi cu portocali în plină epocă a culesului. Tarabele cu mormane de fructe scoase la vânzare se înşirau atât de dese, că şoseaua părea portocalie.

Întocmai ca la Bari, toată pâcla din atmosferă şi aceea din mine s-a risipit când am intrat în Pescara.

*

Am să-mi aduc aminte totdeauna cu mulţumire de această escală. N-am făcut aici nimic să intereseze pe alţii: n-am vizitat nici muzee, nici monumente, nici măcar catedrala. Dar am găsit o plajă adevărată, de proporţiile celei de la Mamaia şi chiar semănând cu ea dacă priveai înspre mare. Spre partea oraşului, spaţiul era speculat cu atâta lăcomie, că aproape nu rămânea aer între o casă şi alta. Blocuri înalte, care să folosească dimensiunea verticală a spaţiului descongestionând orizontalele, ar fi

rezolvat într-un chip mai fericit şi chiar frumos dorinţa cât mai multora de a avea o fereastră la mare. Luate separat, casele de pe litoral, mai ales cele moderne, au, ce-i drept, o arhitectură plină de farmec. Am găsit câteva cu totul originale; m-am uitat multă vreme, din felurite unghiuri şi n-am găsit nimic să-mi displacă, nimic întâlnit în altă parte.

Marea era însă şi aici pustie, şi la fel de tristă ca în locurile lăsate în urmă.

Pe plajă, câţiva copii se jucau cu un câine mare, negru, probabil bătrân, fiindcă părea plin de înţelepciune. Nu-şi lua în serios companionii, dar le făcea pe plac, probabil din cumsecădenie. M-am oprit şi le-am urmărit multă vreme joaca. Dintre toţi, m-a remarcat numai câinele.

M-am dus departe, până în port, un bazin mic, putând să adăpostească doar câteva vapoare de tonaj redus. Un canal îngust îl leagă de mare, apoi se prelungeşte în partea cealaltă, tăind oraşul în două.

În bazin, la cheiul opus, un singur cargobot de vreo mie de tone descărca sau încărca nu ştiu ce, un praf roşiatic, poate un minereu, dar n-am întrebat ce anume, nici de ce-i adus, de ce-i trimis, cui face rău, cui face bine…

Cheiurile se prelungeau cu două diguri în mare; de-a lungul lor se înşirau instalaţii de pescuit, ingenioase şi sistematice deşi realizate primitiv, plase de zeci de metri pătraţi, care se coborau şi se ridicau cu macarale. Cât am stat acolo şi le-am examinat, vreo oră, niciuna n-a scos măcar un peşte, un peştişor, o vietate marină cât de firavă. Cu toată această lipsă de noroc generală, seara am mâncat peşte prăjit.

Până atunci mi-am continuat treaba, adâncindu-mă în oraş de-a lungul canalului ticsit de bărci, şalupe şi vaporaşe de pescuit, destul de sărmane.

Dincolo de ele se înşirau yachturi, modele pe care le

cunosc atât de bine, că aproape nu le-am mai privit. Sau poate că nu le-am privit fiindcă îmi stârneau amărăciune. Ideea veche şi îndelung hrănită cu speranţe reînviate după fiecare eşec de a călători departe cu o asemenea ambarcaţiune, care îţi asigură deplina intimitate cu marea, e definitiv părăsită. Timpul ei, şi-al meu, timpul *nostru* a trecut. Îmi rămâne automobilul, domestic şi docil în sine, dar capabil să te secundeze în orice fantezie.

La cheiul opus, am descoperit un yacht de o formă nouă, alcătuit din două coci legate cu traverse; distanţa între flotoare asigură vasului o stabilitate deplină, scutindu-l de orice lest şi asigurându-i astfel viteze nevisate. Dezavantajul, care a dus uneori la catastrofă, este fragilitatea construcţiei. Nou între yachturi, modelul e inspirat însă din foarte vechile şi prea cunoscutele bărci polineziene.

Cu tot interesul stârnit de acest vas cum nu văzusem vreunul până acum, ci îl cunoşteam doar teoretic, descurajarea în mine era atât de mare că n-am trecut podul, aflat câteva sute de metri mai încolo, să mă întorc pe cheiul celălalt şi să examinez construcţia de aproape.

E bine ca orice se sfârşeşte să rămână sfârşit!

Seara am umblat mult pe străzile oraşului, care se întretaie perpendicular în majoritatea lor şi alcătuiesc patrulatere perfecte. N-am avut de descoperit decât magazine mari şi forfotă omenească, dar nu ameţitoare. Ultimul drum i-am făcut în gară, unde am aşteptat să vină un tren, întâmplător de la Milano. Cu toate că mă aflam de atâta timp în mişcare, tot mai aveam ardoarea călătoriei…

Schimbându-mi itinerarul iniţial, care mă ducea în continuare spre nord, de la Pescara am pornit spre vest şi am străbătut de-a latul toată ţara, ca să mă întorc la Roma. E adevărat că îmi lăsasem acolo câteva planuri neîmplinite, dar şi să nu fi fost aşa, la Roma e bine să te

întorci mereu, sau măcar o dată.

Am ajuns spre prânz, într-una din acele duminici în care intensitatea circulaţiei pare să depăşească orice limite închipuite. Pe şoseaua dinspre vest întâlnisem sute de maşini, dacă nu mii – şiruri neîntrerupte kilometri la rând, şi pe toate şoselele, spre toate punctele cardinale, cred că fusese la fel. Aş fi putut crede că în Roma nu mai era niciun automobil. Erau toate – şi ceva în plus, toate câte puteau să încapă pe stradă.

Am răsuflat liniştit când am ajuns în faţa casei, ba am găsit şi un loc de parcare chiar sub anticul zid al Forului Traian, pe care-l aveam ca decor la fereastră. În zilele cât am rămas acolo nu m-am atins de maşină, decât ca să văd dacă nu mi-a descuiat cineva clanţele, şi n-am mai privit-o decât cu un ochi, dimineaţa, să văd dacă nu mi-a fost furată peste noapte.

*

* * *

Mă simt şi mă socotesc automobilist, într-o măsură care a depăşit de mult pasiunea, devenindu-mi o a doua natură. Nu înseamnă că în locul ei depăşit pasiunea nu continuă să existe. Peste ea se suprapun încontinuu noi raţiuni, născute din participarea noastră la viaţa modernă. Automobilul este, provizoriu, vehiculul secolului pe care îl trăim. Provizoriu, fiindcă într-un număr de ani nu va mai avea loc în spaţiul existent şi va trebui înlocuit.

Până atunci îl folosesc intensiv; am renunţat de mult şi aproape eu totul la orice alt mijloc de transport; fac drumuri scurte (zeci de kilometri), drumuri mijlocii (sute de kilometri), drumuri lungi (mii de kilometri) şi aş vrea să fac odată unul, cum am mai spus, de patruzeci şi cinci de mii. În schimb, nu folosesc automobilul în oraş decât ca să plec, sau să vin…

Vorbind de paisiune, n-am uitat că nu-i doar a mea. Din câţi oameni cunosc şi n-au automobil, toţi doresc,

visează şi se zbat să-l aibă... Unii îşi exprimă rezerve (peste care trec uşor la sfârşit) cu privire la primejdia de accident. E adevărat că pe cele cinci continente automobilul omoară oameni cu zecile de mii într-un an; poate cu sutele de mii. Se discută cauzele, se propun şi se impun măsuri de siguranţă, se perfecţionează maşinile ca să te apere ele în primul rând, se îmbunătăţesc, se modernizează şi se aplică mai riguros regulamentele de circulaţie. Numărul nenorocirilor nu se micşorează în măsura sperată; alteori creşte, şi în unele ţări a devenit o calamitate.

Am citit unul din răspunsuri la o anchetă, în Franţa. Reiese că viteza este una din cauzele creşterii accidentelor şi poate cea mai importantă, totuşi nu convenim ca ea să fie redusă; ne aparţine, e o nevoie a timpului nostru şi, într-un fel sau altul, din când în când se plăteşte. Dar viteza, care ucide, adesea poate să te salveze. O socotesc un bun şi mi-am însuşit-o, unită, în aparenţă paradoxal, cu prudenţa. Mergând repede acolo unde nu există piedici de niciun fel, câştigi timp ca să poţi merge la pas, să te opreşti, să aştepţi în locurile primejdioase.

Automobilistul trebuie să-şi stabilească stilul de a conduce după ce şi-a încercat capacităţile; aceasta este o problemă de răbdare, luciditate şi inteligenţă. După mine, cauza principală a accidentelor rămâne neatenţia; i se adaugă ignoranţa, ambiţia, îngâmfarea şi, să nu vă mire, nepoliteţea. Nu se obţine permisul de conducere fără un examen sever cu privire la cunoaşterea regulilor de circulaţie. Dar nu-i de ajuns să cunoşti regulamentul; trebuie să-l şi înţelegi în sensurile lui intime – pentru aceasta se cere elasticitate mintală. Trebuie să-l şi aplici – se cere cinste sufletească; unii se nasc cu ea, alţii o dobândesc prin educaţie. Sunt şi din aceia care nu o câştigă niciodată; în faţa lor trebuie să cedezi, chiar dacă ai toate priorităţile; e un tribut nedrept şi totuşi îl

recomand, după un principiu adoptat de mult că de accident eşti vinovat totdeauna, chiar atunci când îl provoacă altul. Circulaţia pe şoseaua modernă nu-i o promenadă, ci o muncă, uneori din cele mai grele. Pe lângă ceea ce ai de făcut cu tine însuţi şi cu propria ta maşină, cu atât mai pretenţioasă cu cât este mai docilă, trebuie să ştii în orice clipă ce fac ceilalţi; ba şi mai mult, ceea ce-i abia în intenţia lor să facă, şi, dacă vreţi, ceea ce nu-i încă nici măcar o intenţie. Mă refer la maşina din faţă, la cea din spate, din dreapta, din stânga, la pietoni, animale, la umbre şi la duhuri rele…

Mergeam repede pe o şosea din sudul Italiei, în linie dreaptă şi neistânjenit de nimeni. Am depăşit cuviincios o maşină, care mergea şi ea repede, dar exact pe banda din dreapta şi care s-a comportat cu o bună-cuviinţă egală, adică n-a mărit viteza, cum fac unii din ambiţii puerile sau dementiale; în plus, la claxonul meu a tras şi mai mult pe dreapta, confirmându-mi clar că mi-a înţeles şi mi-a acceptat intenţia, în asemenea împrejurări am obiceiul care creează o cordialitate a şoselei, de a-i face conducătorului un semn de mulţumire şi prietenie. O fracţiune de clipă cât mi-am aruncat privirea într-acolo, am înregistrat că în maşină se aflau trei tineri vorbind între ei cu mare dezinvoltură.

Câţiva kilometri mai departe, pe şoseaua până acolo cu desăvârşire goală, la o bifurcaţie neînsemnată staţiona una din acele gângănii foarte utile şi foarte răspândite în Italia, un Fiat 500, semnalizând că se abate la stânga. Neavând loc să-l depăşesc pe dreapta, deoarece nu se apropiase, cum e reglementar şi prudent, de axul şoselei, am oprit, destul de contrariat că trebuie să pun frâna de pomană. Mai ciudat însă, cel de la volan, deşi nu venea nimeni din faţă, deşi nimic nu-l împiedica să vireze după intenţia exprimată cu clipitul semnalizatorului, stătea locului, parcă lovit de paralizie.

Am o părere care va supăra pe unii; mă scuz rugându-i s-o ia drept o glumă fiind o părere foarte personală şi nedemonstrabilă. Admit că poate fi chiar greşită şi cam năzdrăvană, dar cred că oamenii care stau la volan cu pălăria în cap nu se contopesc prea bine cu automobilul. Mă feresc de ei cu prudenţă, ca de discul galben cu semn de exclamaţie al începătorului.

Conducătorul din faţă purta pălărie; am aşteptat deci cu răbdare să facă manevra de atâta timp anunţată. M-a trezit din gânduri un urlet de frâne. Maşina depăşită mai devreme se năpustea peste mine, cu o viteză care ne-ar fi făcut fărâme pe toţi câţi ne aflam acolo, inclusiv micul Fiat adormit în mijlocul drumului. Conducător abil, şi fără pălărie, tânărul aflat la volanul maşinii din urmă a avut reflexul şi îndemânarea să vireze, în alte urlete, ale cauciucurilor maltratate – şi m-a depăşit prin stânga, după care şi-a continuat drumul, nu fără a face semne furioase de admonestare domnului cu pălărie.

Îmi închipui ce s-ar fi întâmplat dacă nehotărâtul ar fi luat-o la stânga tocmai în clipa aceea; aş fi fost martorul unei tamponări căreia în mod sigur nu-i supravieţuia nimeni.

Îmi închipui ce s-ar fi întâmplat dacă tânărul nu vira la vreme; n-ar mai fi rămas niciun martor pe şoseaua pustie.

M-am întrebat mai târziu, credincios principiului enunţat adineaori, care era vina mea în această împrejurare? Oricine va spune că niciuna; aici poate fi invocată fatalitatea, sau tributul datorat şoselei. Şi totuşi, îmi recunosc o vină; felul cum vorbeau între ei cei trei tineri, aşa cum i-am văzut în clipa depăşirii, ar fi trebuit să mă pună pe gânduri. Un conducător de automobil care discută cu vehemenţă se poate întoarce oricând spre însoţitorul său din spate, contrariat de o replică a acestuia, şi, chiar dacă nu se întoarce, poate să aibă de multe ori

clipe de neatenţie.

Şi dacă-i aşa, ce puteam face? Nu ştiu – trebuia să fac *orice*! *Aş* fi avut timp chiar să mă duc la domnul din faţă şi să-i scot pălăria.

Cu toate cele spuse, rămân automobilist; nu-mi place cuvântul, ci ideea. Pentru ea accept toate riscurile. Am fost eu însumi autorul şi victima unui accident din cele mai grave. Nu-mi găsesc nicio scuză, astfel că am plătit senin, cu trei luni de imobilitate. Cineva mi-a amintit atunci, şi dacă nu m-aş feri de gesturile demonstrative aş fi înscris-o pe o placardă deasupra patului de spital, o splendidă vorbă a lui Nietzsche: „Astfel, ceea ce nu ne ucide, ne face mai tari!” Cred în ea, fiindcă am verificat-o. Maşinii fărâmate îi port o amintire tandră, nicidecum una înfricoşată. Iar clipa când am văzut, *văzut* în adevăratul înţeles al cuvântului moartea în faţă, şi când am *simţit-o*, m-a făcut să mai înţeleg câte ceva din ceea ce încă nu ştiam despre viaţă…

Am cunoscut, în aviaţia de pe vremuri, un comandant de escadrilă care, dacă un pilot ateriza greşit, capota, rupea elicea, trenul de aterizaj sau vreo aripă, îl punea, în primele cinci minute, să se urce în alt avion şi să decoleze numaidecât. Pentru greşeală îl admonesta la sfârşitul zborului.

Primul drum după ce mă însănătoşisem, dar mergeam încă şchiopătând, a fost o croazieră fără scop practic, de o mie de kilometri, într-o zi de primăvară urâtă, cu ploaie şi ou şoseaua alunecoasă. Cu toată oboseala, la sfârşitul acestei încercări atât de hazardate nu mai şchiopătam de loc. Şi de atunci cred că încă nu a răsărit pe o margine de şosea copacul în care să mai intru cu maşina vreodată.

*

* * *

Roma nu intră în categoria oraşelor care te câştigă

de la început. Nici nu o poţi cunoaşte cu uşurinţă. Ca să ştii ceva despre ea, nu e de ajuns să o vizitezi – cred că se şi ascunde de vizitatori; trebuie să trăieşti cu o anumită degajare şi sinceritate în intimitatea ei.

E ceea ce am încercat să fac în cele câteva zile cât am mai rămas acolo, timp în care m-am ferit îndeobşte să mai vizitez muzee, monumente şi colecţii de pictură. N-am ocolit fântânile, apoi pinii din parcul Borghese, unde am cercetat şi galeria de artă, mai aerisită decât altele şi astfel odihnitoare. Marmora care o înfăţişează pe Paolina Borghese conţine aceeaşi viaţă uşor trandafirie, ca a sângelui ascuns sub piele, descoperită în statuia de la Siracusa a Venerei Anadiomene.

În biserica Sfântul Petru în Lanţuri, uriaşul Moise e înghesuit într-o firidă; nu-i poţi percepe grandoarea decât cu ajutorul închipuirii.

Am mai examinat „scara sfântă”, adusă de la Ierusalim, din palatul lui Pilat, ale cărei trepte le va fi urcat de multe ori în chinuri Iisus Hristos, înainte de condamnare. Nu mă îndoiesc de autenticitatea acestor trepte, care au fost montate într-un edificiu anume, dar nu ele m-au interesat cu deosebire, ci mulţimea care le urcă în genunchi, treaptă cu treaptă, spre a dobândi izbăvire în durerea fizică sau sufletească. Unii, de aici merg la medic să-şi facă röntgenterapie, sau altfel de tratamente, alţii la babe maştere să le dea elixiruri de dragoste. Vor fi printre credincioşii penitenţi şi răufăcători, de la borfaşi până la escroci şi la gangsteri, care invocă ajutorul Mântuitorului ca să le izbândească lovitura pusă la cale…

Mai sunt destule de văzut la Roma – locuri obligatorii; cred că le-am văzut pe cele mai multe – nu socotesc la fel de obligatoriu să amintesc despre ele. Simt că peste un an voi iubi oraşul cu pasiune – altfel ar însemna să am o infirmitate a spiritului; până atunci îmi continui plimbarea pedestră în mijlocul mulţimii. La mii de

kilometri una de alta, lumea de aici şi cea de acolo, în datele lor fundamentale, se aseamănă până la derutare. Dacă n-ar fi deosebirile de decor şi de limbă, adesea ai putea crede că te afli în locuri cunoscute şi între oameni care nu-ţi sunt străini decât ca relaţie socială.

Desigur că între anumite continente, între un pol şi altul, poţi să descoperi deosebiri profunde şi chiar neliniştitoare. Sunt absente în spaţiul *nostru*, pe care îl socotesc cel din nordul Mediteranei extins jumătate de emisferă, şi mai ales în culoarele unde a înaintat latinitatea – pe valuri vizibile şi astăzi –, actul acesta nefiind cotropire, ci infiltrare, sau mai bine zis contaminare, şi încă mai bine fertilizare, sau dacă vreţi, fecundare.

Am întâlnit la Roma un bucureştean şi, fără să bănuiască, mergând pe stradă împreună, l-am studiat în raporturile lui cu oamenii, ceea ce poate o fi făcut şi el cu mine. Dacă-i aşa, aş fi curios să-i aflu concluzia; până atunci o spun pe a mea: n-am găsit nicio deosebire importantă între românul meu şi lumea romană.

N-am să ştiu niciodată ce s-a întâmplat cu dacii, cu limba lor mai cu seamă, dacă nu cumva o fi fost o *limbă latină*; oricum, e sigur că ne tragem de la Roma, constatare făcută nu prin cercetare de tomuri, ci prin contact cu oraşul. Ne-a despărţit nu distanţa, ci ruperea creştinismului în două. Nu socotesc de loc că o religie ar fi mai bună decât alta; admiraţia mea pentru un popor merge spre artă şi cultură. În această privinţă, cu unele excepţii, pun nu pe prima treaptă muzeele Vaticanului – Dumnezeu atoate – înţelegătorul să le ocrotească! Admir Italia laică.

Am simţit înrudirea între lumile noastre în ziua când, în plină desfătare romană, mi s-a făcut dor de casă. Era seară şi pe străzile înguste dintre Foru} Traian şi Coloseum, regăsisem trattoria unde cu o seară înainte mâncasem în tihnă, în faţa mea, la altă masă, şedea un tânăr, artist după semne, poate poet, dar mai degrabă

pictor. Nu văzusem de mult un om atât de singur, de slab, de trist şi de gânditor. Aş fi încercat să intru în vorbă cu el, dar mi-a fost teamă să nu urmeze o dezamăgire. Oamenii care tac pot să aibă în cap gânduri; când vorbesc, rişti să le descoperi goluri… Fiindcă m-am abţinut, n-am să-l uit prea degrabă; era mort de foame, dar nu mânca lacom, ci reţinut şi cu melancolie; cred că a ingurgitat cu discreţie două farfurii de macaroane. Cu cât mânca mai mult, cu atât devenea mai melancolic. Paharul de vin, inclus în meniul serii, l-a băut cu sughiţuri mici, studiind nivelul băuturii care nu creştea ca la Cana Galileei…

Un asemenea tânăr, cu obrazul ţepos, cu privirea departe, ars de o febră perpetuă, am văzut într-o lăptărie de pe Calea Văcăreşti, acum mai bine de trei decenii. A devenit un poet poate mare, dar aproape nimeni nu ştie despre el, fiindcă n-a schimbat localul…

Astfel, ultima mea seară la Roma a fost foarte bucureşteană.

*

A doua zi, la opt dimineaţa, am plecat în goană – drumul spre nord, prin Narvi, Terni şi Foligno, unde nu m-am oprit decât ca să iau ilustrate înfăţişând oraşul. Dacă le privesc, văd totul, încă o dată, dar dacă le ţin ascunse, văd şi mai bine.

La ieşirea din Roma a fost ceaţă; nu m-a supărat, fiindcă dincolo de ea pulsa o lumină trandafirie, şi curând soarele a ieşit curat deasupra câmpiei.

Am simţit în dimineaţa aceea plăcerea mişcării, bucuria de a străbate spaţii, ignorând peisajul. Pentru omul modern, care a lăsat de mult în urmă vremea diligenţei, plăcerile călătoriei sunt altele decât crângurile unde se făcea popas pentru masă, ori vadurile unde se adăpau caii, şi hanurile de pe marginea drumului. Plăcerea *azi* o simţi în iuţeala cu care laşi în urmă bornele kilometrice, două pe minut, într-o viteză curentă, şi

senzaţia că şoseaua este un covor rulant care intră vertiginos sub roţi, în vreme ce maşina stă pe loc, aşteptând să se apropie zarea îndepărtată…

Mi-am înfrânat pentru un timp această necesară dezlănţuire şi imam abătut pe un drum lateral, ca să ajung la Assisi, locul Sfântului Francisc. Oraşul, ca atâtea altele, e căţărat în vârful unei înălţimi stâncoase, ceea ce m-ar fi făcut să-l ocolesc, dacă nu l-aş fi visat dinaintea erei creştine.

Fiind ora prânzului, când bisericile sunt închise, am umblat fără scop şi fără grabă pe străzile înguste, pe alocuri chinuite, uneori în trepte şi cu cotituri misterioase.

Casele de piatră cenuşie şi roz au faţade pline de farmec datorită acestui material, dur prin structură, gingaş prin culoare. Se vede că unele, dacă nu toate, au fost tencuite, printr-o inspiraţie proastă. Unde tencuiala a căzut, sau unde a fost îndepărtată cu intenţie, piatra triumfă, robustă şi zâmbitoare.

Chiar străzile sunt pavate cu lespezi de piatră; dincolo de ele, când reintri pe şoseaua modernă, asfaltul pare un material monstruos, importat din infern, cuprinzând în el nu doar culoarea smoalei din cazanele dracilor, ci şi gemetele condamnaţilor.

M – am apropiat de complexul religios cu dorinţa de a-l vedea repede şi de a porni la drum cât mai degrabă. Sentimente laice zăceau şi în alţii; un grup de şcolari băteau mingea pe gazonul din faţa bisericii principale, profanând iarba fără nicio teamă de mânia Domnului. La ora două, când un preot sau un călugăr a deschis uşa grea de stejar ferecat, s-a pomenit cu mingea în cap, dar în loc să se înfurie şi să blesteme, a zâmbit, dovedind că e într-adevăr un descendent al preabunului Francisc din Assisi.

În afară de o curte interioară, liniştită şi nefrecventată, ceea ce face primul ei farmec, ansamblul acesta creştin e alcătuit din trei biserici suprapuse, gen de

construcţie mai uşor de înţeles la clădirile laice. Bolţile pierd din înălţime pe măsură ce se află mai jos, strivite de greutatea celorlalte.

Aşa, bunăoară, biserica de sus, în stil gotic, goticul Italiei, este mai elansată, semănând într-un fel cu nacela unui dirijabil în zbor peste prăpăstii întunecoase. E o eliberare în înălţime. O simţi mai uşor şi mai evident dacă, după ce ai coborât în celelalte două nivele, te întorci la primul; vei găsi într-adevăr senzaţia de neapăsare.

Nivelul mijlociu pare o grotă gotico-bizantină, nu lipsită de eleganţă şi totuşi turtită, cu ceva frustrat din dimensiunea ei verticală. Impresia dăinuieşte: ceva de deasupra apasă. Picturile frumoase nu ştii nici aici cât sunt de autentice, într-un colţ, pe schele mascate sub un paravan de rogojini, o echipă de băieţi şi fete înviorau culorile de pe zid, zbenguindu-se.

În sfârşit, ultimul nivel nu-i decât o criptă cu pereţi de piatră şi aproape fără nicio podoabă. Aici, într-o atmosferă sobră, chiar puţin macabră, se păstrează trupul Sfântului Francisc, de la care purcede o credinţă creştină împrospătată. În întunericul de pivniţă, ard numai luminări şi candele, care te obligă la tăcere şi meditaţie. Am tăcut, căci şi să fi dorit, n-aş fi avut cu cine vorbi; meditaţia în frig, umezeală şi lumină incertă mi-a redeşteptat credinţa veche în soare; am ieşit repede, să-i celebrez cultul, ceea ce mi-a dat şi căldură, şi bucurie.

*

Perugia, unde am ajuns cu rând, neavând să străbat de la Assisi decât vreo douăzeci de kilometri, e şi el unul din oraşele Italiei agăţate pe înălţimi stâncoase. Arhitectura de piatră masivă, grea şi veche, se potriveşte cu peisajul. Cu toate că zidurile sunt cenuşii, culoarea oraşului e a Sienei; mergând spre nord să văd arcul etrusc, vechea poartă, am ajuns la un parapet unde am descoperit un al doilea oraş, în vale – o suburbie; casele, cărămizii

cred, erau acoperite cu ţiglă roşie, patinată, şi masa aceasta emana, fremătând, părând că arde, culoarea care oglindită pe cer se revărsa apoi asupra oraşului.

Spre celelalte puncte cardinale, Perugia se termină aproape ca Ragusa, fără periferie. Mergând spre parapete, te aştepţi mereu să apară marea în faţă. Sunt şi aici, în vale, valuri solidificate, de piatră, dar, spre deosebire de oceanul Ragusei, abia înfăţişează o mare; n-am simţit de loc imboldul navigaţiei şi am preferat să caut oraşul. L-am găsit uşor, repede, curat, cu străzi înguste, medievale, cu obişnuitul palat comunal, cu catedrala în faţă şi cu o fântână la mijloc. Toate merită măcar o privire.

Pe Corso Vannucci, artera principală, două odăi dând dintr-una în alta, la parterul unei clădiri seculare, sunt decorate cu picturi de Perugino, pictorul oraşului. Frescele nu pot fi văzute decât la lumină artificială; paznicul manevrează un reflector, arătându-ţi ceea ce se cuvine să vezi, cu rutina lui care, după ani şi ani, trebuie luată drept un criteriu academic. L-am surprins neplăcut, zăbovind în a doua sală, decorată de ucenicii Perugjnulut; i-am declarat cu timiditate că îmi place mai mult pictura aceasta, fie ea nu îndestul definită. M-am ales cu o ridicare din umeri şi cu un zâmbet de superioritate, explicabil la un cetăţean al Perugiei.

Există valori care nu pot fi eludate şi există instincte care te duc la ele, cum văile duc apa la mare. Între alţi Rafaeli descoperiţi prin diferite galerii de pictură, îi aveam în ochi pe cei cărora le este consacrată o sală întreagă în Muzeul Vaticanului… Abia mai târziu am aflat că unul din ucenicii din a doua sală de pe Corso Vannucci, la Perugia, era Rafael, şi am impresia că ucenicii ceilalţi, necunoscuţi astăzi – şi cine ştie câţi? – lucraseră în stilul lui, nu al meşterului lor perugin.

Seara, înainte de a merge la masă, m-am plimbat un timp prin mulţime, care există, dar nu se simte; Perugia

are în toate o reţinere aristocratică şi o nobleţe patinată.

Într-o oră, cât a durat apoi cina, temperatura a scăzut brusc; mi-am dat cât am mers spre nord şi cât de aproape este iarna acasă. Spre nord mai am încă de mers – sunt abia în centrul Italiei, îmi rămâne foarte mult spaţiu, dar, din păcate, şi el are un capăt!

La hotel, m-am bucurat de căldura caloriferului. Când ai căldură în casă, uiţi tot ce-i afară, şi mai departe. Căutându-mi un adăpost, nimic altceva, nimerisem într-o cameră plină de farmec, un amestec de ce poate fi mai vechi, cu tot ce-a apărut mai nou. Un tavan boltit, ziduri de trei sferturi de metru grosime, un balcon cu balustrada de fier deasupra unei prăpăstii plantate cu case. Înghesuiala de ziduri n-ar putea fi depăşită în geometria curentă – şi totuşi nimic nu-ţi fură lumina; la sosire am descoperit că poate să intre pe fereastră chiar soarele, cu o strălucire amplificată de acoperişurile în amfiteatru.

Restul în această cameră medievală: parchet, uşă de aluminiu, cristale, faianţă, mochetă şi cretoane.

Peste noapte, cerul s-a schimbat, s-a acoperit de nori, temperatura a mai scăzut cu câteva grade – şi plecând dimineaţa nu puteam să iau caloriferul cu mine. Am străbătut aceleaşi străzi de aseară, acum goale, reflectând la sensul pe care îl au în viaţa noastră civilă şi sufletească orele zilei.

Pe ziduri, afişele ziarelor anunţau veşti triste din lume. Da, merg spre nord, e drumul meu – vine iarna –, e obligatoriu; şi Dumnezeu ştie ce mai vine.

*

Una din ciudăţeniile Italiei, pe care am căutat-o anume, este Republica San Marino, cel mai mic stat din lume şi unul din cele mai vechi, după cum spune istoria. Înainte de anul 500, un cioplitor de piatră, Marino, s-a refugiat aici, pe un vârf de stâncă, spre a scăpa de prigoana pornită împotriva creştinilor. Mica republică, a

cărei suprafaţă abia atinge şaizeci de kilometri pătraţi, ceea ce înseamnă că un om voinic o poate traversa în câteva ceasuri, cu piciorul, iar într-o zi poate să-i inspecteze toată frontiera, a rămas de sine stătătoare până astăzi, cu toate frământările cunoscute de Italia. Ba se spune că Napoleon, care ce-i drept nu oferea pământurile sale, i-a propus să-şi mărească suprafaţa, anexând teritorii vecine. Modestă sau înţeleaptă, republica a refuzat extensiunea. M-am întrebat cum de continuă să existe, cum a putut mai ales să reziste în timpul regimului de autoritate al lui Mussolini; desigur, fiindcă nu supără pe nimeni. Cât despre vreo apărare, statul dispune de-o armată compusă din o sută douăzeci de oameni!

Pe o terasă, una din cele mai înalte ale oraşului San Marino, am văzut un tun de pe la 1914, nepăzit de nimeni, lăsat în părăsire şi pradă ruginii, dar cu ţeava îndreptată ameninţător spre câmpie…

Veneam dinspre sud-vest şi aşteptam cu o curiozitate în creştere să trec frontiera republicii. N-am văzu i-o, n-am întâlnit nicio barieră, niciun grănicer, niciun vameş, şi nkî oameni de la care să cer informaţii. Abia la poalele muntelui în vârful căruia se vede, sfidătoare şi speriată, capitala, ca o cetate, am obţinut informaţii la staţia funicularului.

Aveam de aşteptat un ceas până la plecarea acestui vehicul înrudit cu aeroplanul, singurul capabil să escaladeze stânci verticale. Am descoperit la interlocutorul meu un surprinzător orgoliu naţional.

— Aici suntem în San Marino? l-am întrebat, cu îndoială.

— Da. În San Marino.

— Dar n-am văzut niciun semn de frontieră.

— O să-l vedeţi la Dogana.

Dogana este un sat de graniţă, pe care l-am străbătut mai târziu, când mergeam spre Rimini. Nu erau nici acolo

grăniceri sau vameşi, ci doar un arc de fier deasupra şoselei, şi pe el scria: „Bine aţi venit în Ţara Libertăţii!” Deoarece atâtea ţări în lume sunt sau se socotesc libere, printre ele şi Italia, mă întreb cum firma aceasta, cu exclamaţia ei atât de copilăroasă şi relativă, nu-i luată drept o sfidare?

— Ce sunteţi, la urma urmelor? Nu italieni? am continuat întrebările.

Omul de la funicular a scuturat capul cu hotărâre:

— Nu!

— Totuşi, vorbiţi italieneşte!

— Vorbim italieneşte, dar suntem sanmarinezi!

— Deci e adevărat că există republica San Marino!

— Există!

— Şi are tot ce se cuvine unui stat? Bunăoară, parlament?

— Sigur că are!

— Şi un preşedinte?

— Nu! *Doi* preşedinţi!

La sfârşitul conversaţiei de cinci minute, am aflat că nu-i nevoie să aştept plecarea funicularului, că există o şosea practicabilă şi dacă vreau pot să urc cu maşina. Nu-mi venea să cred, nu înţelegeam cum fusese trasată. Dar şoseaua există, chiar lesnicioasă, astfel că în câteva minute mă aflam la locul de parcaj al Capitalei, în faţa unei porţi de piatră, păzită de doi guarzi în uniforme impunătoare. Trecând printre ei, am intrat în ciudatul San Marino.

De ce este ciudat, lăsând la o parte aşezarea? întâi prin faptul că există. Şi că ultimul zid, un turn, e plasat pe înălţimea cea mai mare; San Marino n-a vrut să-i scape nimic de sub temelie. Mai este ciudat, fiindcă subzistă – şi pare-se destul de bine, dintr-un negoţ care ar părea minim: vânzarea de mărci poştale. E ciudat prin armata lui de o sută douăzeci de oameni. Dar ciudăţenia maximă este aceea că, în 1944, cetatea cu un singur tun, iar acela vechi

de treizeci de ani, a suferit bombardamente aeriene!

Plimbându-mă pe străzile oraşului, curate, liniştite, într-un perimetru mărginit de prăpăstii, amintindu-mi legendele, văzând oamenii, guarzii, prăvăliile, iar în faţa porţii automobilele, am înţeles că mă aflu într-o realitate, pe care am acceptat-o, chiar dacă n-am înţeles-o prea bine.

Jos, la câmpie, când am privit în urmă, m-au cuprins iar îndoielile. E sigur că San Marino există, dar încât să mă întreb dacă într-adevăr am fost acolo.

*

Până la San Marino, plecând de la Perugia în dimineaţa aceea posomorâtă, am trecut prin Arezzo, iar mai întâi, după traseul ales anume, am ocolit pe la est uriaşul lac Trasimeno. Îl căutasem şi pentru întinderea lui, şi pentru nume. Când am ajuns aproape şi i-am descoperit pânza vânătă întinsă până la orizontul de ceţuri, soarele încerca să rupă norii în spate. În lumina lui fluturată, apa era mohorâtă, confirmându-mi iarăşi că merg spre nord şi las vara în urmă.

Într-un punct aglomerat, la Arezzo, unde am ajuns când pleacă lumea la treburi, n-aş fi izbutit să găsesc loc de parcare dacă un carabinier, văzându-mă că tot înconjur piaţa zadarnic, nu s-ar fi milostivit să mă plaseze undeva, nereglementar, dar pe răspunderea lui, cu condiţia să nu zăbovesc prea mult.

— Cât staţi? m-a întrebat.

— O oră, cel mult două!

— Bine! Ce doriţi să vedeţi?

— Oraşul!

— Şi din oraş, ce anume?

— Toate!

A zâmbit. Dar pentru mine „totul” însemna altceva decât pentru el, pentru colegul lui sau pentru primarul oraşului. Să fi fost timp, i-aş fi spus astfel: „Vorbind cinstit, nu vreau să văd nimic. Vreau să umblu, în neştire, cu

gândul că întâmplător drumul meu o să se încrucişeze cu vreunul din drumurile lui Mecena”.

Vestitul prieten al artiştilor din antichitate, ministrul lui August, s-a născut în Arezzo, şi nu-mi era indiferent gândul că mă aflam în oraşul lui, scutit de a-i aştepta ajutorul…

Demult, pe când învăţam muzică de la un profesor tobă de carte, ştiam pe dinafară o poezie de şapte versuri, în latina evului mediu, un imn închinat Sfântului Johanes:

Ut *gueant laxis Resonare fibris* Mira *gestorum l amuli tuorum Solwe polluti l. abiireatum*, *Sande Johanes*.

Pornind de aici, un călugăr localnic, Guido d’Arezzo, a născocit gama modernă, înşiruind primele silabe ale fiecărui vers. Doar în ultimul a folosit iniţialele, ca să obţină pe sensibilul *Şi*. Cât despre *Ut*, se mai foloseşte şi astăzi, deşi îndeobşte a fost înlocuit cu tonicul *Do*.

I-aş fi spus carabinierului: „Oraşul vostru trebuie să aibă însuşiri ascunse, dacă a dat atâţi oameni de seamă, şi dacă tu însuţi eşti un om atât de cumsecade!”

Şi nu i-aş mai fi citat decât pe Petrarca, lăsând la o parte câţiva pictori de seamă, căci eram prea sătul de pictură.

În căutarea umbrelor, am început prin a vedea monumentele de piatră. Sunt atât de multe, aici ca şi în restul Italiei, încât nu le mai poţi simţi, nu le mai poţi înţelege; te nedumeresc şi te întristează. Ar trebui să existe putinţa de a le lua cu împrumut, acasă…

Catedrala cu tavanul boltit şi pictat mi-a plăcut fiindcă, în jos, pereţii de piatră erau goi. Mi-a plăcut biserica San Sebastián, dar nu atât pentru celebrele ei picturi din naos, ci pentru faţada de piatră brută, necioplită, primitivă; gândind la ce vreme a fost pusă în lucru, mă mir chiar că n-a fost luată drept o erezie.

Cred că turnul cel mai înalt în Italia este al Palatului Comunal din Siena, iar campanila cea mai înaltă aceea a

lui Giotto, de la Florenţa. Între una şi alta, ţara e plină de turnuri şi campanile. Am avut multă vreme naivitatea să cred că prin ele s-a căutat înfrumuseţarea oraşelor. Indiscutabil, sunt frumuseţi grandioase –, dar nu cred că arhitectul şi constructorul de astăzi îşi va da osteneala să le întreacă; n-ar avea nicio raţiune. Iar raţiunea vremilor îndepărtate n-a fost nicidecum aceea naiv presupusă de mine; în realitate, aici s-a dat o luptă pentru câştigarea întâietăţii prin cucerirea înălţimii, între puterea laică şi cea religioasă. Va fi curs şi sânge pe lângă aceasta, dar iată un război în care s-a construit, în loc să se distrugă. Mi se pare că, spre nesperata fericire a omenirii, după atâtea secole, întrecerea a devenit, prin revenire, singurul război care se va mai putea face mâine.

Pe când coboram o stradă îngustă şi sinuoasă din partea de sus a oraşului, după ce văzusem monumentele de piatră şi voisem să văd şi peisajul, la un colţ m-am oprit în faţa unei case, parcă atras magnetic. Era a nu mai ştiu câta oară când mi se întâmpla astfel; abia după ce m-am oprit, am dat cu ochii de o inscripţie care anunţa că aceasta a fost casa lui Petrarca. Mărturisesc că uitasem, sau, mai sigur, nici nu-mi propusesem s-o caut. Dacă un manuscris autentic al poetului din Arezzo m-ar fi emoţionat şi probabil aş fi suferit că nu-mi aparţine, zidurile casei lui n-aveau ce să-mi spună; au locuit prea mulţi oameni la adăpostul lor, au trecut prea mulţi pe afară…

Am fost foarte emoţionat totuşi de întâmplarea care mă dusese acolo.

Mi-am găsit carabinierul cercetând o cărţulie şi părând în încurcătură. E un om foarte tânăr, încă plin de candoare, căci s-a înroşit, ca de-o indiscreţie, când mi-a pus întrebarea, atât de legitimă pentru o autoritate a ţării, ce înseamnă litera R de pe maşină. În cărţulia lui oficială, printr-o greşeală de tipar probabil, România era trecută cu indexul inexistent RN. Fiind dator să mă creadă că nu

călătoresc sub imatriculări false, fiind dator pe de altă parte să creadă în datele cărţuliei, presupun că l-am lăsat în mare dilemă.

Cazul de la Arezzo n-a fost singurul care m-a făcut să port simpatie carabinierilor. Lasă că ei înşişi, ca oameni, sunt aleşi printre cei mai chipeşi şi mai simpatici. Uniforma lor, totdeauna curată, deşi nu-i pe gustul meu, admit că uneşte într-un chip impunător sobrietatea cu eleganţa. Un astfel de om m-a prins odată în contravenţie incontestabilă. Mergeam spre Catanzaro când, într-un sat, sau târguleţ, m-am pomenit cu un semafor roşu în faţă. Era ora siestei, nu trecea nicio maşină, niciun pieton, totul părea inert sau pustiu. Gum am văzut de atâtea ori călcându-se regulile de circulaţie, ca în locul lor să se aplice principiul anarhic „scape cine poate” – sau cine e mai tare – şi cum la intersecţia aceea pustie culoarea roşie care mă ţinea în loc de pomană mi se părea o inutilitate cel puţin temporară, am trecut, fără să mă împiedice nimic, fără să stânjenesc pe nimeni. Un carabinier însă m-a văzut din umbră – din umbra unde stătea să se apere de zăduf, nicidecum să pândească –, şi oprindu-mă, după ce a salutat cu politeţe, după ce a întrebat cu deferenţă dacă recunosc contravenţia, mi-a notificat că trebuie să plătesc amendă o mie de lire. Am băgat mâna în buzunar – n-aveam de ce să discut –, dar când i-am întins banii i-am spus, cu un pic de amărăciune:

— O mie de lire înseamnă o noapte mai puţin în Italia!

Cred că n-a înţeles numaidecât; era foarte cald afară, şi replica mea o auzea poate prima oară.

— O noapte mai puţin în Italia?

— Da! Preţul hotelului.

Atunci a zâmbit simpatic, şi cu salutul cel mai simpatic, şi cu un gest la fel de simpatic, numai zâmbet şi simpatie, mi-a restituit banii.

*

* * *

Într-o dimineaţă ploioasă am ajuns la Ravenna, venind de la Rimini, drum de o oră pe malul mării, însă pe o şosea aglomerată şi plină de mâzgă, pe care vehiculele din faţă, fie că le depăşeşti, fie că nu, ţi-o aruncă în parbriz ca pe o insultă continuă. Când starea aceasta se prelungeşte, apa şi ştergătoarele nu mai sunt bune de nimic. Nu-mi aduc aminte ce făceam pe vremea automobilelor mai vechi, fără aruncătoare de apă şi ale căror ştergătoare acopereau un câmp foarte restrâns; ba ştiu – vitezele pe atunci erau mai mici, mâzga aruncată de roţi nu ajungea prea departe şi… Şi dacă depăşeai un automobil pe kilometru era peste obişnuit.

În felul cum m-a primit, cum mi-a îngăduit să-l vizitez şi să-l ştiu, Ravenna rămâne unul din oraşele cele mai abordabile din întreaga Italie; aş spune, poate, cel mai abordabil, dacă n-ar fi şi Ferrara în aceeaşi categorie.

Din perpetua teamă a lipsei unui loc de parcaj, curând după ce intrasem în oraş am tras maşina pe un maidan cum nu credeam că mai există undeva pe lume şi de a cărui realitate aproape că mă îndoiam: un pogon de loc gol în deplină părăsire! Drept în faţă, dincolo de stradă, ochii mi s-au oprit pe firma unei cafenele – exact ceea ce îmi trebuia la ora aceea de dimineaţă. O doamnă se chinuia să mişte oblonul, aflat cam la jumătate.

M-am apropiat.

— Închideţi sau deschideţi, doamnă?

— Închid pentru zece minute. Ce doriţi?

— Nimica toată: o cafea!

— Atunci poftiţi!

I-am ajutat să ridice oblonul, după ce i-am mulţumit că îşi schimbă programul datorită mie. N-avea importanţă, mi-a răspuns; drumul proiectat putea să-l facă mai târziu – un client, mai ales un străin, nu trebuie refuzat niciodată!

În asemenea localuri, îmi beau cafeaua de dimineaţă pe tăcute şi în picioare, ca să nu pierd timpul, şi fiindcă de obicei… n-am cu cine vorbi. Acum a trebuit să aştept încălzirea aparatului. Doamna m-a poftit să mă aşez într-un fotoliu de răchită, mi-a oferit o brioşă, cu toate că nu-mi era foame şi, Dumnezeule! a început conversaţia! Câte n-am aflat în zece minute! Era franţuzoaică şi avea o mamă în Franţa; acest mic negoţ aparţinuse soţului, care răposase.

— Nu prea merg bine treburile, am spus, privind prăvălia fără muşterii.

Doamna a făcut un semn de exasperare. Nu merg prea bine? Nu merg de loc!

— De ce nu lichidaţi, să vă întoarceţi în Franţa? Aici tot nu mai aveţi pe nimeni!

Doamna, n-am spus la vreme, era o femeie simpatică, între două vârste. Odată cu întrebarea mea, pe uşă a intrat un domn, dincolo de a doua vârstă, aruncând priviri iscoditoare. După graba cu care patroana l-a informat că sunt un călător, că îndată va fi gata cafeaua, mi-am dat seama că domnul avea sau nutrea drepturi succesorale – în vreme ce eu nutream numai dorinţa să văd mozaicurile din Ravenna.

Mi-am băut cafeaua cu noduri – domnul refuzase să bea şi el una –, şi m-am grăbit să ies pe uşă cât mai repede, ca să nu stânjenesc idila matinală.

Ravenna nu-i vestită prin mausoleul lui Dante, care e urât ca un cavou de la Belu şi nu merită să fie văzut decât pentru ideea în sine.

Oraşul a fost, pe vremea lui August, un port însemnat la Marea Adriatică. Poziţia lui şi bogăţiile l-au făcut să cadă în mâinile bizantinilor. De la ei, stăpâni aici aproape două secole, au rămas mozaicurile, despre care se spune că sunt cele mai frumoase din Europa.

Le-am văzut întâi pe cele din biserica San Vitale; cu

toată vremea posomorâtă de afară, am descoperit în ele o strălucire – ce cuvânt ar fi mai bun? – pe care sutele de ani n-au izbutit – cum să spun altfel? – să o şteargă. Cui ar vrea să vadă esenţialul, ceea ce spune totul şi cred că nu se poate uita niciodată, i-aş arăta, plin de un orgoliu personal, ca unul care am fost acolo, pereţii altarului. Sunt reprezentate scene din Vechiul Testament, apoi împăratul Justinian, cuceritorul Oraşului, şi împărăteasa Teodora –, dar zău că nu interesează. Ar fi putut să reprezinte orice aceste mozaicuri: o corabie, un poştalion, o locomotivă din vremea noastră; uluitoare şi de neuitat sunt culorile în care domina albastrul, verdele şi aurul, cu o putere aproape sonoră, şi atât de curgător îmbinate, încât îţi trezesc în ureche susurul unui izvor rostogolit peste pietre. Privirea trebuie uşor înfrântă, altfel, la un examen direct şi intensiv, e primejdie să-ţi răneşti ochii.

În apropiere, într-un fund de curte provincială, năpădită de bălării, se află mausoleul Gallei Placida, personaj istoric de acum aproape o mie cinci sute de ani. Faţă de biserica vecină, monumentul este de zece ori mai mic, dar interiorul lui, în întregime îmbrăcat în mozaicuri dominate de un inepuizabil albastru, are o mai mare forţă de a răscoli retina. S-a lucrat cu totul altfel aici, în alt stil, mai primitiv, cu alt material, mai brut, cu alţi meşteri, mai naivi, dar mi se pare că încă o dată modestia a biruit.

Tot în aceeaşi incintă, la intrare, se află unul din muzeele oraşului, poate cel de antichităţi. M-am bucurat că era închis.

Se mai găsesc mozaicuri în alte două biserici din Ravenna, şi într-o a treia, pe drumul de la Rimihi. N-am fost să le văd; după mausoleul Gallei Placidia, multă vreme nu trebuie să mai vezi niciun mozaic.

Fiind obosit prematur şi descurajat de timpul urât, m-am gândit un moment să plec pe un drum direct la Padova, evitând Bologna. Bine că n-am făcut acest păcat! Câştigam

patruzeci şi cinci de kilometri şi pierdeam… între cuvintele cele mai aspre pe care le cunosc, nu e niciunul suficient să mă mustru, fie şi pentru un păcat nesăvârşit.

Dar oboseala şi descurajarea veneau din altă parte. El: se aflau cu cincizeci de kilometri şi cu douăzeci şi patru de ore în urmă şi se numeau Rimini.

*

Am ajuns acolo, coborând de la San Marino, dornic de a regăsi Adriatica. Datorită unei amintiri literare, numele oraşului trezea în mine o rezonanţă mai puternică decât reala lui sonoritate… Ca totdeauna când îţi faci iluzii necontrolate, am fost dezamăgit, dar într-o măsură mai mare decât ar fi explicabil şi admis.

M-am oprit pentru informaţii în faţa primului monument din antichitate, arcul lui August, care ar putea fi şi astăzi poarta oraşului. În Evul Mediu i s-au adăugat creneluri; amestecul e foarte vizibil, dar nu m-a supărat; poate chiar mi-a plăcut – Dumnezeu să mă ierte! în forma lui nealterată cred că era mai monoton; şi-apoi, adaosurile dovedeau că, de-a lungul veacurilor, oamenii mai făcuseră câte ceva, nu stătuseră cu mâinile în sân; nu ştiu de ce – poate datorită izolării acestui monument, poate stării mele de spirit – nu i-am dezaprobat, ca la Roma, pe cei care au construit un Ev Mediu şi chiar un Ev Modern peste antichităţi.

Căutând casă, am fost întrebat din capul locului unde doresc să stau, în oraş sau pe malul mării? E de înţeles că n-am ezitat în faţa celei de a doua alternative, dar abia după ce mi-am văzut maşina într-un garaj, iar pe mine într-o cameră de hotel cu fereastra spre mare, mi-am dat seama că nimerisem într-o cursă monstruoasă.

Oraşul se mândreşte cu plaja lui; se spune că datorită ei s-a născut turismul în Italia, acum mai bine de o sută de ani, pe vremea când în Europa izbucneau revoluţii, Bălcescu se exila la Palermo, iar în sudul peninsulei,

Garibaldi aduna armată să meargă la Roma.

Plaja noastră de la Sulina până la Vama Veche face parte dintr-un Paradis nesperat pe lângă cea de la Rimini, şi pe lângă multe altele. Judecata, în cazul acesta, ca în toate cazurile, e influenţată de dorinţe personale şi de gustul fiecăruia, dar când e vorba de malul mării simt că se nasc în mine porniri de satrap. Între altele, n-aş îngădui accesul oamenilor pe plajă decât după un examen, fizic, psihic şi moral – şi dacă principiile pe care le-aş impune m-ar face indezirabil în primul rând pe mine, m-aş supune şi aş pleca pe urma arhanghelilor alungaţi din cer, cu umerii aduşi, cu capul în pământ.

Nu era nimeni, nimeni pe plaja de la Rimini în noiembrie, când am ajuns acolo, dar se vedea câţi vin peste vară. Cabină lângă cabină, probabil opera unor întreprinderi de speculă care închiriază nisipul, soarele şi apa, nu lăsau să se mai vadă nimic neciuntit din liberul şi nemăsuratul peisaj al Adriaticii. Plaja semăna cu o prisacă uriaşă şi nefertilă, cu mii de stupi construiţi la scara dimensiunilor umane, neputând să producă decât înghesuială, sudoare şi infirmitate morală.

La ce-or servi aceste gherete ca nişte privăţi de ţară, când peste drum sunt hotelurile, de unde poţi ieşi cu un halat pe umeri, să-l lepezi din mers şi să te arunci în de-a pururea nealterata apă a mării, apoi să te întorci şi să te întinzi la soare?

Oare oamenii care au inventat vilegiatura marină au uitat s-o practice în forma ei cea mai simplă, mai lesnicioasă şi mai curată?

N-am să mă plâng ce departe de plajă e restul oraşului. O jumătate de oră de mers eu piciorul, chiar după o zi obositoare, rămâne pentru mine o plăcere, de repetat la întoarcere. Am avut destul timp să constat că, răsfrângând parcă meschinăria de pe plajă, apasă şi asupra oraşului un fel de meschinărie, amestecată cu

inconfort şi necurăţenie. Există în partea de nord, opus arcului augustin, Podul lui Tiberiu, peste un râuleţ care se varsă în mare. Podul e autentic şi bine păstrat, aşa că place pe de o parte, ca un lucru frumos, pe de alta emoţionează, ca un lucru atât de vechi. Aceste sentimente nu se pot însă desfăşura, dimpotrivă sunt gâtuite şi lasă loc dezamăgirii şi oboselii, fiindcă râuleţul nu-i decât un smârc murdar, nămol năpădit de ierburi, cu ochiuri de apă înverzite de mătasea broaştei…

Salvatoare mi-a apărut, pentru trecutul şi pentru prezentul oraşului, amintirea cam sinistră, dar grandioasă a familiei Malatesta, stăpână aici acum patru-cinci secole. Monumentul care o reprezintă, puţin cam înspăimântător, este Tempio Malatestino. Înspăimântător în multe sensuri… Fără să-i ştii istoria, faţada, în stilul Renaşterii, îţi produce un fel de teamă, un fior rece pe şira spinării, poate fiindcă, în contrazicere cu ideile propriului ei stil, a rămas neterminată; ar fi trebuit să i se adauge ceva care să dea lumină şi linişte.

În chip bizar, dincolo de această faţadă, interiorul e gotic, de o răceală hivernală. Fiorul de pe şira spinării aici devine de gheaţă.

În mai roate bisericile şi catedralele, există aparate sonore, magnetofoane fixate în peretele de la intrare, şi în schimbul unei monede îţi debitează într-o cască de pus la ureche, spre a nu tulbura pe alţii, cam zece minute de cultură, dându-ţi – într-o limbă de circulaţie, la alegere – toate informaţiile privind monumentul în cauză. Necazul este că trebuie să stai nemişcat, în loc să parcurgi interiorul ca să vezi ceea ce între timp ţi se suflă la ureche. Mai bune sunt aparatele mobile care se închiriază la intrarea unor muzee. Şi pe unele, şi pe altele le socotesc însă un fel de „gadget”-uri, cum li se spune în lumea apuseană obiectelor fără utilitate sigură, având însă darul să surprindă sau să epateze. Ghidul cel mai bun rămâne

cartea ţinută în mână.

Uimitor este că, dintre toate instituţiile, biserica foloseşte cel mai intens această unealtă a diavolului. Dar nu trebuie să ne mire, după ce papa a mers la Ierusalim cu avionul!

Tempio Malatestino e o veche biserică pe care un Malatesta, Sigismund, a transformat-o, cu destinaţia finală de a fi mausoleu pentru Issota, a patra lui soţie. Gestul e magnific, dacă te gândeşti că pe prima soţie a alungat-o, pe a doua a otrăvit-o, şi a strâns-o de gât pe a treia…

*

Seara, revenind pe malul mării şi neputând să mă plimb pe plaja mutilată, am mers mult, kilometri, până la capăt, pe bulevardul care o mărgineşte. Am descoperit hoteluri măreţe, palace-uri, cu balcoane şi terase, pline vara, presupun, de şezlonguri şi umbrele colorate, de femei frumoase, de domni îmbrăcaţi în soie-eerue, dar n-am tânjit după viaţa aceasta, şi sunt sigur că mi-ar veni rău dacă ar trebui s-o trăiesc măcar o jumătate de zi – şi mai ales prima parte, dimineaţa.

Am intrat şi la un aquariu, fără niciun vizitator – era şi destul de târziu – care mi s-a părut sărac şi trist. Într-un bazin ridicol de mic, două foci se fugăreau agitându-se fără sfârşit. Vizitatorii îşi închipuie, probabil, că sunt dresate să dea reprezentaţie; nu se gândesc că s-ar putea să le fi înnebunit lipsa de spaţiu.

Într-un alt bazin, mai mare, câţiva delfini se jucau cu o minge de copii, obosiţi sau neconvinşi. Din când în când, dispăreau plictisiţi sub apă, până ce, amintindu-şi poate că au o datorie impusă prin dresură, se repezeau cu botul în minge. Negăsind în jocul lor niciun fel de distracţie, aş fi vrut să am un mijloc de a le spune: „Haide, vedeţi-vă de treburile voastre! Să nu ne înşelăm unii pe alţii!”

La ieşire, unicul slujbaş – paznic, casier şi ghid – m-a întrebat, poate cu interes sincer, poate ca să-şi mai încerce

glasul:

— V-a plăcut?

Sinceritatea mea a. fost adevărată şi deplină. I-am răspuns:

— Nu!

Era o circulaţie ciudată pe bulevardul acela larg şi fără capăt. Nu aglomeraţie, căci abia descopereai o maşină ici, colo. Dar se agitau, gonind când într-un sens, când în altul, mergeau câte un timp alături, de ai fi spus că se pipăie sau se miros, se opreau, cobora un băiat dintr-una, din alta o fată, făceau schimb de locuri fără ca măcar să-şi vorbească. Undeva, două maşini cu flancurile lipite, cu geamurile lăsate, îngăduiau parlamentări în şoaptă, la adăpostul rigorii poliţieneşti, care probabil reprimă tocmeala între sexe, dar presupun că nu are dreptul să se amestece acolo unde există un acoperiş, fie el numai de automobil.

Întâlneşti fete, unele frumuşele, care datorită aceloraşi rigori te întâmpină fredonând şi te îmbie:

— Domnule, vrei să-ţi cânt?

Spre deosebire de impresiile anterioare, glasurile lor, în penumbra bulevardului, sunt frumoase.

Am ajuns până în portul de pescari, pe râul de la nordul oraşului, mai bogat în apă decât sub podul lui Tiberiu. Nu se vedea un om, nu era prea multă lumină, pâlpâiau umbre pe chei, într-o atmosferă cam lugubră, aşa că am plecat degrabă, cu alt fior rece pe şira spinării.

În toată această zonă de vilegiatură, e drept că după sfârşitul sezonului, n-am găsit deschis, ca să mănânc, decât un bar care nu mi-a plăcut; dar n-aveam încotro. În lumea adunată aici am găsit prima dată adevărata ilustrare a cuvântului „interlop”. Lipsindu-mi puterea, deprinderea, degajarea şi curajul de a împrumuta genul, am mâncat timid într-un colţ, victimă sigură a oricui ar fi vrut să mă atace…

Lumea interlopă înregistrată în prima clipă era o alcătuire de tineri, poate oameni fără căpătâi, dar paşnici. Poate erau protectorii fetelor de pe afară, care acostau trecătorii rari să le facă serenade… Sezonul fiind terminat, aici nu-i mergea nimănui bine. Tinerii jucau cărţi, în aşteptarea verii următoare. „Fata” unuia, o mulatră, se mişca printre mese ca să nu stea degeaba; se cunoştea că e transplantată, că nu crede în nimic, că nu aşteaptă decât poate să se îmbete ca apoi să doarmă, adică să moară pentru un timp…

*

Drumul la Bologna, pe o ploaie măruntă, cu şoseaua murdară s-a sfârşit prin imposibilitatea de a găsi un loc de parcare.

Un benzinar m-a primit în spaţiul staţiei sale; chiar dacă aştepta o răsplată, a fost un om cumsecade. M-a prevenit însă că ne aflăm foarte departe de centru. Aprecierile acestea sunt totdeauna relative şi în funcţie de mulţi factori – primul: dimensiunea oraşului, la care este adaptat localnicul; al doilea: gradul de plăcere a mersului cu piciorul.

Din depărtarea, unde îmi lăsasem maşina, am făcut cincisprezece minute până în centru, şi nu cu degajare deplină sneglijând să întreb cum se numea strada de unde plecasem, am fost nevoit să înregistrez repere dese şi sigure, ca să mă pot întoarce.

Acest nord-est al Italiei, în care se înglobează şi Rimini, apoi Bologna, Ferrara, Padova, spre a culmina cu glorioasa Veneţie, mi-a apărut ca ţinutul cel mai bine aşezat din toată ţara, cu o istorie mai sigură şi mai robustă, deşi era mai expus atacului şi-avea şi cu ce să ispitească. Totuşi…

Am văzut adesea case mizere în unele oraşe sau în unele sate sărace; am văzut monumente neîngrijite în locurile unde a sărăcit spiritul omului. Dar faţă de bogăţia

şi grandoarea catedralei din Palermo, capitala unei insule destul de sterpe şi chinuite, nu mi-am putut explica faţada neterminată a bisericii Malatesta din Rimini şi a basilicei San Petronio din Bologna. Planurile acesteia, puţin faraonice, prevedeau o lungime de două sute şaptesprezece metri (pe asemenea distanţă putea să decoleze un avion greu de acum cinci decenii) şi o cupolă de o sută cincizeci şi doi de metri înălţime.

Am cunoscut un om cu concepţii grandioase; tot ce proiecta avea dimensiuni maxime. Admir pe aceşti oameni, cu condiţia să izbutească, fie şi într-o aberaţie. Când se opresc la jumătate, presupun că au pornit fără judecată, cu tulburări mentale, cu personalitatea hipertrofiată. Aşa s-a întâmplat cu omul amintit mai sus, care a murit la spitalul de nebuni, după ce voise să ajungă cel mai mare bogătaş din România, şi din oraşul său să construiască până la Bucureşti o şosea asfaltată, exclusiv pentru sine.

Basilica San Petronio a fost redusă la dimensiuni rezonabile, cam la jumătatea celor iniţiale, înainte de a i se pune piatra de temelie. Ea rămâne o construcţie impunătoare pe o latură a pieţei Maggiore, dar faţada de cărămidă n-a apucat să fie îmbrăcată în marmoră decât până la jumătate. N-am să spun că îmi displace pentru această lipsă. Uneori lucrurile neterminate reprezintă mai bine pe om, fiindcă arată şi imperfecţiunile lui, şi puterile lui limitate, uneori şi nebunia, ca să nu contrazic ideea de adineaori…

Dar palatele civile de pe celelalte trei laturi ale pieţei Maggiore, chiar dacă n-or fi mai impunătoare decât basilica, sunt gata până la capăt. Unul are turn, altul embleme laice, şi toate, în masivitatea lor, arată că aici, ca în întreaga zona înconjurătoare, puterea civilă a fost mai avută decât cea bisericească.

La Ferrara barem, abia patruzeci de kilometri spre nord, catedrala e nimica toată pe lângă castelul d’Este, o

construcţie uriaşă, înconjurată cu şanţuri pline cu apă, ca o cetate, cu pod basculant şi cu creneluri. Stăpânul lui l-a făcut temeinic, fără zgârcenie în ceea ce priveşte dimensiunile, şi cu intenţia sigură, aproape declarată prin caracterul de cetate, de a se lupta cu oricine ar fi vrut să-i uzurpe puterea.

O ciudăţenie a Bolognei sunt cele două turnuri înclinate, Asinelli, de aproape o sută de metri înălţime, şi Garisenda, mai modest, abia pe jumătate cât primul. Niciunul din ele nu are lucrătura de fineţe şi marmoră a turnului de la Pisa; sunt construcţii prismatice, de cărămidă – în schimb, în modestia lor, fiind mult mai înclinate, devin mai convingătoare. Poate şi datorită faptului că se află două la un loc, poate fiindcă nu le poţi privi bine decât din apropierea bazei, dându-ţi puţin capul pe spate. Cum peste vârfurile lor se plimbă totdeauna un norişor, sau o pată de cer albastru, pare că turnurile şi-au început prăbuşirea şi te cuprinde o ameţeală plăcută; prăbuşirile, în prima clipă, nu produc panică, ci un fel de ilaritate.

Într-un oraş, mai întâi trebuie căutat acel ceva care îl defineşte. Acel ceva aici e un farmec impalpabil; datorită lui am rămas cu sentimentul unei neîmpliniri, fiindcă nu l-am descoperit şi nu l-am înţeles dintr-odată. Mi-am spus doar că oraşului acesta se cuvine să-i consacri mai multe zile, că e în el multă densitate şi că până acum n-a fost egalat de nimic, nici chiar de Roma.

Am plecat din Bologna după o vizită de câteva ore, după ce văzusem multe, cu planul în mână, mâhnit că n-am să mă aleg cu nimic decât cu câteva informaţii şi amintiri vizuale.

Astăzi, după ce oraşul m-a urmărit în vise frumoase şi neliniştitoare, după ce am rulat şi derulat de nenumărate ori filmul lui stereoscopic, i-am identificat o parte din farmec în contrastul dintre spaţiile mari şi spaţiile mici,

cum am să-l explic când am să ajung la Veneţia, unde s-a concretizat această idee.

Am fost sub influenţa zilei noroase, astfel că am văzut într-o anumită atenuare culorile oraşului. Sunt două, unice sau dominante, ocru şi roşu aprins. Închipuiţi-vi-le repetate pe sute de metri, până ce încetează să mai fie culori, intenţii ale omului, şi par natura însăşi, caldă şi feminină. Bologna e oraşul unde îndrăgostiţii lipsiţi de un vocabular bogat ar putea să se iubească îndelung şi calm, fără să-şi spună o vorbă, ci doar mergând pe străzi, mână în mână.

Dar altul rămâne caracterul şi farmecul unic al oraşului. Kilometri în şir mergi numai pe trotuare acoperite, cu arcade care repetă, în stil citadin, mai comprimat, mai mobilat, deschiderile în stâncă ale tunelurilor de pe malul lacului di Garda. E plăcut să hoinăreşti astfel pe străzi, din arcadă în arcadă; câte o rază de soare, scăpată rar şi puţin timp printre nori, pătrunde pe o poartă deschisă într-o curte interioară, dând naştere la ciudate, inepuizabile şi îmbătătoare jocuri de umbre şi lumini.

Mi-a lipsit o seară la Bologna. Mai târziu, când imaginile au să se generalizeze prin estompare, am să pot crede şi în seara aceea, pe care o regret atât de mult astăzi.

Mă grăbeam – totdeauna m-am grăbit, aproape totdeauna am ajuns prea devreme, şi de multe ori inutil!

Ieşirea din oraş, la ora prânzului, a fost încă o caznă, nu singura; drumul mai departe, sub vechea ploaie măruntă şi intermitentă, cu parbrizul batjocorit de vehiculele aflate în faţă, m-a demoralizat până la a mă face să mă opresc prostit pe acostament. După ce am aşteptat zece minute, văzând că nimic nu se schimbă, nici ploaia nu stă, nici asfaltul nu se usucă, nici vehiculele nu se răresc, am pornit mai departe, cu capul între umeri.

*

La Ferrara, scârbit de toate acestea, am fost cât pe-aci să fac altă greşeală, să iau drumul pe la periferie, spre Padova, ocolind centrul oraşului. M-am învins încă o dată, fără entuziasm – cred că mai mult din oboseală.

Acesta e singurul oraş din Italia, ştiut de mine, unde s-a rezervat un loc de parcaj, în faţa catedralei, anume pentru călătorii străini. Fiind în mine un Păcală inversat, pe care îl privesc când cu enervare, când cu simpatie, am trecut pe lângă locul acela – mai târziu am descoperit că staţiona acolo un singur Porsche din Germania – şi m-am înghesuit cu trudă în flancul castelului d'Este, de unde automobiliştii localnici ar fi putut să mă alunge cu toată îndreptăţirea.

N-am intrat în catedrală; la castelul d'Este, transformat în instituţie administrativă, am străbătut doar curţile interioare. Un drum lung, pe o stradă provincială, cu oameni rari, o femeie, un bărbat, un şcolar, fără niciun automobil, am făcut ca să văd Palatul de Diamante. Este o clădire prismatică, ia o intersecţie, aşa că pot fi privite în lung cele două faţade puţin patinate astăzi, dar care cândva vor fi avut într-adevăr strălucirea pietrelor preţioase. Există puţin baroc în ideea aceasta năstruşnică; se ajunge însă la puritate, fiindcă desenul, alcătuit din linii drepte, vădeşte o modestie de refectoriu. Orgoliul stăpânului a izbucnit în blocurile de marmoră albă care plachează faţadele. Fiind tăiate în faţete, fac impresia că sunt diamante de proporţii negeologice. Poate într-o zi vor fi aduse unele, chiar mai mari, de pe alt astru.

Până atunci, deşi puţin periferic şi vizitat fără fervoare, Palatul de Diamante mă urmăreşte, alb, în visele mele colorate.

Scăzând arcadele şi retuşând culorile, centrul Ferrarei păstrează ceva din farmecul Bolognei. Mi-ar plăcea să mă plimb des între unul şi altul, dar dacă la Ferrara aş rămâne o zi, Bolognei i-aş rezerva cinci sau

şase, de fiecare dată. Cifrele acestea sunt o sinteză, pe care nu cred că voi fi nevoit s-o rectific în reflecţii viitoare.

Ziua a început şi a continuat atât de obositor, încât am fost mulţumit să ajung întreg şi sănătos la destinaţie. În Rovigo, la jumătatea distanţei, nu m-am oprit nici ca să-mi întind oasele. De mult nu mă mai interesau decât culoarea cerului şi distanţa rămasă.

Puteam să ajung uşor la Veneţia în ziua aceea, şi mult doream s-o văd mai degrabă, dar, ca şi la Florenţa, m-am oprit cu vreo trei poşte în faţă, să-mi trag sufletul şi să mă reculeg, ca în pragul unei încercări capitale; dragostea sau moartea.

Am lăsat departe înspre vest Mantova, fiindcă nu mai avea loc în spiritul meu şi fiindcă dacă ajungeam acolo nu se cuvenea să ocolesc Verona, iar după ea Vicenza; aceste trei oraşe rămân o datorie, care se adaugă la altele.

Deci am luat calea cea mai scurtă şi m-am oprit la Padova, unde am ajuns epuizat, pe la ora patru după-amiază. Pentru o zi, fusese prea mult, nu în kilometri, ci în impresii – şi mai ales în distanţa dintre ele.

În ultima pătrime a drumului, care nu se mai termina, au apărut în faţă înălţimi, poate munţi, în neguri negre; m-am temut că iar va trebui să merg şerpuit, să înfrunt nişte serpentine pe care le socoteam terminate, pentru care nu mai aveam putere, când deodată şoseaua a cotit la dreapta, lăsând peisajul groaznic în stânga. În faţă se deschidea câmpia, neobturată, însă udă şi cenuşie. Am intrat în oraş la sfârşitul puterilor, într-o aglomeraţie din acelea pe care aş schimba-o bucuros cu o săptămână la ospiciu, sub bănuiala de orice formă a nebuniei. Negăsind niciun loc unde să opresc – cum nu se poate opri aeroplanul în aer fără să se prăbuşească – m-am năpustit în primul garaj cu uşile deschise şi, renunţând la orice tactică, m-am dat pe mâna patronului fără nicio reţinere.

— Domnule, taie-mă, spânzură-mă, ia-mi toţi banii, roata de rezervă, ceasul şi stiloul, tot ce vrei de la mine, chiar şi viaţa, însă nu – mă alunga în stradă!

Înainte de toate, patronul, un om gras, cu figura jovială, avantajul aproape garantat al corpolenţei, mi-a oferit un pahar cu apă. Am refuzat – nu beau apă niciodată, şi chiar să fi vrut, nu mi s-ar fi decontractat gâtlejul. Adevărul e că în afara locului unde mă strecurasem, rămânând cu roţile din spate pe trotuar, în tot garajul nu mai era spaţiu nici să pui un sfert de maşină.

— Luaţi-vă ce vă trebuie, a vorbit patronul, ca un arhanghel, mergeţi la hotelul cutare (mulţumesc! – a fost foarte bine) şi nu mai purtaţi grija maşinii!

— Dar ce-o să faceţi?

— Bizuiţi-vă pe mine! Mâine dimineaţă o găsiţi spălată.

— Cum o să vă descurcaţi în înghesuiala asta?

— Înghesuiala este meseria noastră.

— Cât vă datorez pentru bunăvoinţă?

— Pentru garaj şase sute de lire. Pentru bunăvoinţă nu cerem preţ niciodată.

Ar trebui să nu uit. Până azi n-am uitat nimic, nici fizionomia omului, nici dialogul cu el. Dimineaţa, maşina, spălată într-adevăr, se afla pusă în primul rând – anunţasem că plec devreme – şi cu faţa la intrare, aşa că n-am fost nevoit să fac nicio manevră ca să ies în stradă şi în lumea largă.

Fiind duminică, patronul însă lipsea, spre sincerul meu regret. Înlocuitorul lui era un om slab, încruntat şi negru la faţă. Nu poţi să ai pe toate deodată!

Dar am uitat să spun: garajul se numea Verdi! – şi ne aflam în nordul Italiei!

După ce mi-am dus valiza la hotelul recomandat, foarte aproape, după ce am făcut un duş, nu m-am simţit mult mai zdravăn. Probabil fuseseră mari arderi în mine.

M-am plimbat cam năuc prin centrul oraşului, printr-o piaţă de legume, în flancul unei imense clădiri gotice cu destinaţie administrativă, de a cărei siluetă m-am folosit ca să nu mă rătăcesc pe străzi fără nume şi în forfota omenească de sâmbătă seara.

Pe la şase, când începuse să cadă întunericul, am văzut norii sparţi, şi printre ei strecurându-se luna, ceea ce dădea speranţe pentru ziua de mâine. Atunci abia m-am simţit reconfortat şi am înţeles încă o dată că seva mi se trage din soare şi din cerul albastru. Poate şi din câte o satisfacţie din când în când, şi dintr-o bucurie câteodată.

Le aveam pe toate în seara aceea, fiindcă a doua zi ajungeam la Veneţia.

Înaintea sfârşitului, mă întorc la o întrebare pusă în gând, mai demult. Care a fost, în definitiv, scopul acestei călătorii pripite, aglomerate şi, în multe sensuri, nedusă până la capăt?

Până la capăt nu ajungem niciodată – suntem tot timpul pe drum!

Scopul nu privea nici istoria, nici geografia, nici arta – deşi am alunecat spre ele câteodată –, ci geometria. Într-o călătorie, odată, am consumat timpul, fără spaţiu. De data aceasta s-a întâmplat invers. Câştigul a fost mult mai mare; timpul este în noi, îl putem dilata oricând şi oricât, până la moarte – poate dincolo de ea. Spaţiul nu ne aparţine – îl cucerim. E o victorie!

*

După cum se vestise de cu seara, ziua a început sclipitoare. M-am trezit încă pe întuneric, dar a trebuit să aştept mult până să se trezească şi hotelierul ca să-mi deschidă uşa de la stradă.

Mai întâi am mers la Biserica San Antonio, străbătând o Padovă aproape goală. Abia târziu am întâlnit un grup de credincioşi, care se duceau probabil la liturghie. Întrebându-i de drum, m-au adoptat cu o

stânjenitoarî dragoste creştină, crezând că avem scopuri comune. I-am dezamăgit rămânând afară, ca să vizitez tarabele din faţa bisericii, unde, printre lumânări şi iconiţe, se vând felurite obiecte de fantezie creştină.

Nu ştiu dacă Sfântul Antonio este patronul Padovei, dar am constatat că trăieşte în intimitate cu oraşul. Aici nimeni nu spune Sfântul Antonio, ci „Sfântul”, simplu, ca între rubedenii.

Sfântul are reputaţia de a face să regăseşti obiectele pierdute. Dacă puterea lui s-ar fi întins asupra altor pierderi: timpul pierdut, speranţele abandonate, l-aş fi pus la încercare. Obiecte n-am pierdut până astăzi şi cred că o dată pierdute nu trebuie căutate…

La ora nouă şi cinci, după ce văzusem pictura lui Rafael, care decorează, împreună cu altele, pereţii a doua capele din flancul bisericii, mă aflam în drum spre Veneţia; voisem să nu mă lipsesc nici de frescele lui Giotto, aflate în Capela Scrovegni. Le-am pierdut, fiindcă am socotit inadmisibil să fiu înşelat cu o jumătate de oră. Toate anunţurile arătau că faimoasa Capelă, aflată de altfel în calea mea, se deschide îi ora nouă, ca la faţa locului să mi se spună nouă şi jumătate…

În jumătatea aceea de oră făcusem aproape tot drumul până la Veneţia, mă aflam pe malul râului Brenta, într-o câmpie aurită de soare. Mai aveam de trecut un purgatoriu instalat pe continent, rafinării care umplu cerul de fum albicios, iar aerul de mirosul petrolului internaţional. Nu se poate să ai numai bine, şi rău niciodată. Fără benzină şi fără ulei n-aş fi ajuns aici, şi nici n-aş fi putut să plec mai departe.

Tot ce lăsasem în urmă, dar în primul rând spaţiul mai viu în memorie, străbătut în ultima săptămână, de la Perugia, sau de la Roma, îmi apărea în ochi sub forma unei câmpii peste care lunecau nori lungi, ca în poezia eminesciană, dând naştere unor zone de umbră şi de

lumină.

Eram în cea mai luminoasă dintre zone, şi mă gândeam fără strângere de inimă la zonele întunecate, când nu se văzuse soarele, sau plouase. Fără amintirea lor, fără umbrele grele de la Ravenna, nu m-aş fi bucurat atât de lumina câmpiei veneţiene. Lumina aici, chiar şi în comparaţie cu a Siciliei, e cea mai curată şi mai caldă din câte am văzut cândva şi are în ea un amestec de safir şi aur. O dată rafinăriile rămase într-o coastă, reverberaţiile Veneţiei se revarsă, ca un răsărit de soare, şi asupra continentului. Ele te învăluie de la Mestre.

De aici începe un drum ciudat, nu ştiu dacă mai ciudat decât toate câte sunt pe lume, ducând spre locuri şi mai ciudate, acestea cu siguranţă fără asemuire. Poţi descoperi Veneţia, poţi s-o iubeşti, s-o visezi şi să n-o uiţi niciodată, fără cifrele care urmează. Le-am găsit după ce plecasem de acolo şi le reproduc, fiindcă ajută să ajungi la imaginea aceea neasemuită.

La capătul unui viaduct de zece kilometri peste ape – un uscat artificial care, cu toată fermitatea lui rămâne aproape abstract, ca o linie de navigaţie trasă pe hartă – se află oraşul cel mai greu de descifrat din câte au construit oamenii. N-ai cum să vezi şi nu poţi crede că este aşezat pe o sută optsprezece insuliţe, separate prin o sută şaptezeci şi şapte de canale şi unite eu patru sute de poduri. E într-adevăr o stupiditate sublimă. Maladia celor care l-au construit n-a fost definită; mi se pare că nici n-a fost pusă în discuţie, dar umanitatea de astăzi, care zboară în lună, trebuie să se întrebe, şi să-şi răspundă: de unde pornea miraculoasa nebunie care a creat această nu a opta, a noua, a zecea, ci prima minune a lumii?

*

E drept că Veneţia se află numai la douăzeci şi patru kilometri de Padova. Dar, dacă pui la socoteală ieşirea şi intrarea în oraş, care creează totdeauna momente de

încurcătură, dacă adaugi neîncrederea într-un drum pe care îl faci prima oară, urmându-i apoi găsirea unui garaj, cursa cu vaporetto pe Canale Grande, descoperirea hotelului, depunerea bagajului, trebuie să mă socotesc mulţumit că, plecat după ora nouă de la Padova, la ora unsprezece şi jumătate umblam cu mâinile goale pe cheiurile oraşului din lagune, într-o duminică plină de soare.

La capătul viaductului, Veneţia deschide în faţa călătorului o bază de aterizare, Piaţa Roma, cu locuri de parcaj şi garaje. De aici e imposibil să mai înaintezi cu maşina, şi acesta este primul farmec al oraşului. Dacă ar exista numai gondole, dacă n-ar mai fi vaporaşele şi şalupele taximetre, nici nu s-ar auzi zgomot de motoare. Câştigul sigur e că pe chei sau pe străzi nu trebuie să te fereşti de niciun vehicul, şi că nu te claxonează nimeni.

Dar până a ajunge acolo, gararea maşinii a însemnat o nelinişte pe care oamenii parcă sunt puşi să ţi-o amplifice şi să ţi-o prelungească. Îndată ce-am intrat în piaţă, am descoperit uriaşa clădire cu nouă etaje plus o terasă unde încap peste două mii cinci sute de automobile, dar unde mai totdeauna locurile sunt ocupate, cel puţin teoretic. Un funcţionar, la intrare, după interogatorii inutile care nu ţintesc decât să te sensibilizeze, îţi indică un etaj, sub rezerva că va fi un loc liber.

— Şi dacă nu?

Dumnezeu cu mila.

La etajul al nouălea, doi paznici te iau în primire:

— Ce doriţi?

— Să las maşina.

— N-avem locuri!

— Văd că sala e aproape goală.

— Sunt locurile abonaţilor.

Admit că se poate; dar se mai găseşte un loc, pentru suma modestă de o sută de lire peste taxa oficială. În micul

preţ suplimentar intră asigurarea că nimeni nu se va atinge de maşină, ceea ce merită chiar o sumă mai mare, apoi un salut pornit din inimă – şi coborârea cu ascensorul.

Când regăseşti soarele ai câştigat pe puţin jumătate din fericirea finală. Drumul cu vaporetto îţi mai dă douăzeci şi cinci la sută din ea, iar camera de hotel adaugă restul, cu ceva în plus dacă se admite.

Canale Grande, în lungul căruia poţi descoperi că într-un album toate caracterele şi nuanţele arhitecturii veneţiene, este bulevardul acvatic, lung de aproape patru kilometri, care străbate oraşul, legând Piazzale Roma, de la intrare, cu Piaţa San Marco.

Descriind pe acest parcurs un S caligrafic, canalul îngăduie soarelui în mersul cotit cu vaporul să te învăluie pe rând din toate părţile, iar ochiului îi ajută să vadă faţadele palatelor când de pe un chei, când de pe celălalt. După o jumătate de oră cât ţine mersul, un om cu privirea bună şi cu imaginaţie are dreptul să spună că a şi descoperit de unde porneşte vraja oraşului. Ea începe cu ineditul străzilor de apă, cu mijlocul de locomoţie nautic şi cu lipsa oricărui altul, cu strălucirea palatelor, cu valurile care clipocesc sub ferestre şi urcă pe treptele portalurilor. I se adaugă o nelinişte de dată recentă, făcând-o să crească. Există primejdia ca totul să fie acoperit de ape, ca o altă Atlantidă, dar care nu ar lăsa nimănui mângâierea de a crede că n-a fost decât imaginaţie.

Veneţia este o realitate primejduită, pe care o confirm cu teamă, fiindcă am văzut-o cu ochii mei, într-o zi când apele crescute mai inundau o parte din Piaţa San Marco. Era un accident de anotimp, dar mi-a dat ceva din imaginea catastrofei viitoare şi nu prea îndepărtate; oraşul se afundă în chip alarmant. În zece ani, se prevede că trei sferturi din suprafaţa lui va fi sub apă.

Există soluţii să fie salvat, numai că se cer eforturi mondiale. N-am glas să mă adresez lumii, în clipa când ea

se pregăteşte să coboare în lună, şi totuşi spun, cu trista şi slaba mea putere: „Oameni de pretutindeni, bogaţi şi săraci, fericiţi şi nefericiţi, nu lăsaţi pieirii această minune!”

Se spune că ar trebui să se facă sub temelia fiecărei insule infiltraţii de apă, că afundarea s-ar datori sărăcirii stratului freatic, din care se tot consumă. Să se facă! N-ar sărăci lumea. Se mai spune însă că întâi ar trebui desfiinţate industriile petrolifere din marginea continentului. Nu ştiu de ce, dar dacă-i aşa, lumea e datoare să învingă dificultatea: industriile aparţin unui concern intercontinental, cu puteri cum n-au avut niciodată împăraţii. Această putere trebuie să se încline, ca să salveze Veneţia; altminteri, fie blestemate rafinăriile, să se aprindă de la o scânteie cerească, un meteorit, ca în locul oraşului să rămână barem o flacără!

*

Crezând că frumosul se întinde până departe, am pierdut aproape trei ceasuri ca să mă duc pe insula dinspre largul mării, unde-i un alt oraş, o altă lume, iar eu am crezut că-i tot Veneţia. E numai Lido, plaja, localitatea de vilegiatură. Desigur are o utilitate, dar pentru mine putea să lipsească. Pe o suprafaţă de câţiva kilometri pătraţi, apar şi autobuze, şi autoturisme, şi motorete. Plaja, întinsă, ar fi generoasă, dacă n-ar acoperi-o, aproape ca la Rimini, puzderie de cabine. Bănuiesc că vara trebuie să fie aici mare înghesuială de lux şi ispite mondiale. Construcţiile destinate să adăpostească această lume, vile şi hoteluri, mi s-au părut urâte; nu-i folosită nicăieri frumuseţea verticală a turnurilor şi campanilelor.

Am revenit la Veneţia cât am putut de degrabă, lepădându-mi în apa mării dezamăgirea – nu-i o metaforă, marea te despăgubeşte totdeauna de toate. Mi-am propus să renunţ la orice explorare premeditată şi să caut oraşul, domol, palmă cu palmă. Nu cred că am avut când pune

piciorul pe toate cele o sută optsprezece insule, nici că am trecut pe toate podurile, peste toate canalele. Dar până la căderea serii n-am întors ochii de la nimic din ceea ce mi-a apărut în faţă.

Topografia aici este numai orizontală. Singurele înălţimi pe care le urci şi le cobori sunt podurile. Această monotonie desfăşurată pe străzi înguste, unele cam lugubre, la capătul cărora se aude totdeauna susurând apa verzuie a canalelor, e ruptă brusc de câte o piaţă care *izbucn eşte* în faţă. Pentru a fi realizată, s-au bătut mii şi – mii de piloţi în smârcuri, iar deasupra s-au zidit cărămidă şi piatră. Dacă scopul a fost, aşa cum cred, ca din loc în loc să se dea drumul soarelui, să încălzească lespezile şi să lumineze faţadele, fie binecuvântată munca oamenilor, demiurgică.

În Piaţa San Marco, ea singură putând să-ţi spună ce înseamnă Veneţia, dacă o priveşti şi în adâncime, mărginită de basilica aurie, de Palatul Dogilor şi de alte palate şi dominată de roşia campanilă, am simţit că trebuia să vin la Veneţia ca să iubesc Roma. Nu că m-ar fi obosit această continuă desfăşurare orizontală; eram sătul de reliefuri, de la Enna, de la Ragusa, Assisi, San Marino şi încă. În piaţa plană mi s-a făcut un dor cald, dulce şi nostalgic de colinele Romei.

E bine că nu le-am pomenit când mă aflam acolo; ar fi fost o fotografie, ca una din cele câteva sute câte am adus cu mine. Dar pe când mă plimbam în Piaţa San Marco, însetat de un nivel nou, mi-a venit în ochi imaginea înaltă a Capitoliului.

Nu Capitoliul antic, cu legenda lui umoristică, a gâştelor salvatoare, ci nobilul ansamblu construit pe înălţime după planurile lui Michelangelo; orice ucenic arhitect ar trebui să le studieze. Nu-i acesta punctul unde m-aş duce mai voios în Roma. Capitoliul are o severitate care îmi ia exuberanţa şi mă intimidează. Dar l-aş privi

emoţionat de la distanţă, apoi aş urca lungile scări, treaptă cu treaptă, cu reculegere, ca un act de pocăinţă, spre a câştiga dreptul la înălţimea aceea cu trei edificii atât de armonioase, că par o treflă de piatră.

Mi-a mai rămas gândul, învăluit în lumină, la răvăşită Piaţă a Spaniei. Nimic aici nu urmează o ordine sesizabilă; sunt scări şi terase, iar sus o biserică. Pe acest amfiteatru, în plin centru şi în plină gălăgie a Romei, soarele de amiază cade în faţă, ştergând orice impuritate de stil şi anulând orice zgomote. Şi aici găseşti grupuri triste de hipies, privind gânditori strada. Cineva mi-a spus că o pereche a purces să se împreuneze pe trepte, la lumina zilei şi de faţă cu toată lumea. După privirile lor, nu cred; dacă ar fi aşa, sunt nevoit să declar că nu pot să aprob, şi nu ca să mă aflu în treabă sau ca să mă supun vreunui decalog. Ca şi developatul unui film, sunt acte care nu se pot face la lumină, fiindcă se *voalează*.

Treptele din Piaţa Spaniei se sfârşesc undeva, dar nu se ştie unde; poate la un cer invizibil. Soarele care le arde – şi cu ce putere astrală! – se înclină, apune la o oră; ele rămân luminate.

Aşa începe un om să iubească Roma: timid şi apropiindu-se de ea cu braţele întinse, căutând cu vârful degetelor, ca orbii. Nu încercaţi s-o abordaţi direct – o să vă respingă, şi n-o s-o înţelegeţi!

Veneţia e mult mai la îndemână, mai comunicativă, mai sulemenită – şi cam curtezană. Să n-o condamnăm, ci să-i absorbim farmecul. Nu ştiu cum aş trăi aici, nu ştiu ce-aş crede după o săptămână, dar în duminica plină de soare când am ajuns, am descoperit oraşul cel mai frumos din câte am văzut vreodată, şi cred că şi din câte aş mai putea să văd de azi încolo. La fel a fost a doua zi, la fel ziua următoare. Aş mai fi stat, dar mi-a fost teamă. Şi, dintr-odată, mi s-a făcut dor de altă lume.

Prima zi, mergând cu vaporetto spre Piaţa San

Marco, am simţit extaz şi amărăciune – lumea e fascinantă, şi nu ne aparţine! Şedeam la pupa, cu valiza în braţe şi cu umbrela în mână – inutilă, doar emblemă a călătorului. Care mai de care vecinii, simţindu-mă străin, s-au grăbit să-mi dea explicaţii's „Aici e gara... Acesta este palatul cutare... Iată biserica nu ştiu cum... Iată şi podul Academiei!"

Nu mă interesa nimic, niciun nume, mă sfâşia de bucurie culoarea apei şi a palatelor în lumină; nu voiam să mă instruiesc, ci numai să văd. Nici astăzi nu ştiu care din atâtea a fost vestita la d oro, nici casa în care a murit Wagner. Un om mort nu mai poate fi înviat de nimeni; frumuseţea locurilor rămâne, spre lauda lumii!

Nu-mi plac gondolele la Veneţia; bărcile acestea, cu silueta lor caracteristică şi străveche, reprodusă în fotografii, picturi şi miniaturi de toate felurile, au devenit de o banalitate întristătoare... Nu-mi plac nici gondolierii, cum nu mi-ar plăcea birjarii din faţa vechiului Teatru Naţional, dacă ar mai exista birjari şi acel teatru. Gondolierii alcătuiesc o breaslă ironică şi agresivă. Pe clienţii prudenţi îi urăsc, pe cei creduli îi dispreţuiesc. Şi-apoi vehiculul lor a devenit inutil; el alcătuieşte doar ceea ce s-ar numi o „culoare locală", şi zău că Veneţia, atât de colorată, n-are nevoie de ea.

Dar cel mai mult nu-mi plac muşteriii gondolelor. I-am văzut şi i-am urmărit; erau de toate felurile, de la perechile de îndrăgostiţi, mână în mână, sau tinerele perechi în voiaj de nuntă, braţ sub braţ, până la grasele perechi de negustori pentru care gondola e prea îngustă. Toţi au caracteristici fixe; bunăoară, negustorul bogat are totdeauna ceafa groasă, totdeauna negustoreasa sânii mari şi talia strânsă în corset, gata să crape, totdeauna amândoi au degete cărnoase, cu inele şi cu pietre care lucesc de la distanţă. Ce-am scris e loc comun, ştiu! Dar locul comun e în ei, nu în fraza mea. Socotesc mult mai onest taximetrul

Veneţiei, şalupa modernă; dacă îndeobşte gondola este rezervată vizitatorilor, taximetrul e folosit mai ales de localnici, oameni grăbiţi sau înglodaţi în afaceri.

Pentru străinul care vrea să nu fie inoportunat, vaporetto rămâne un vehicul amical. El se mişcă domol, pe Canalul Mare, oprind la debarcadere foarte dese, câteodată la o sută de metri unul de altul, dându-ţi astfel timp să vezi multe şi să visezi pe deasupra. Nefiind obositor, e bine să reiei de câte ori poţi drumul acesta sinuos care te apropie de oraş până la intimitate. Dacă nu mai ai bagajul cu tine, toată lumea o să te lase în pace, nimeni n-o să-ţi mai dea informaţii, şi de la un timp ai să te simţi localnic.

Am fost îngrijorat că ar fi locuri unde nu se ajunge cu piciorul. În ceea ce priveşte oraşul propriu-zis, nu este cazul: poţi merge în colţul lui cel mai îndepărtat, de-a lungul şi de-a curmezişul canalelor; peste tot există poduri, sumedenie, şi fiecare din ele înseamnă o surpriză, fiindcă te trece într-o altă lume; dacă întâmplător dincolo culorile zidurilor rămân aceleaşi, lumina în orice caz se schimbă.

Peste Canale Grande sunt numai trei poduri. Cel mai important şi mai circulat este, indiscutabil, Rialto. În afara pitorescului care, în altfel, dar cu o anumită înrudire aminteşte Ponte Vecchio de la Florenţa, am cercetat, în secţiune, planurile de construcţie ale acestei lucrări neobişnuite. Între podurile de peste Dunăre, de pildă, ar putea să pară de cea mai mare modestie: n-are decât o singură arcadă, sprijinită pe cele două ţărmuri. Dar ce fundaţii au trebuit să facă aici nu intră în imaginaţia constructorului de astăzi, care lucrează cu maşini, adesea automate; acestea calculează singure, după densitatea solului, adâncimea până unde trebuie să meargă un pilot, din zecile care alcătuiesc o „pilă”, adică un picior de pod.

La cele două capete ale Podului Rialto, după ce s-au izolat apele, s-au bătut mii de piloţi de lemn sub nivelul

canalului, apoi deasupra s-a zidit cu cărămidă şi piatră. Toate construcţiile în Veneţia au aceeaşi bază, ceea ce te face să te gândeşti ce pădure zace în smârcuri, sub apă, şi să te întrebi cum de nu putrezeşte.

Am făcut o greşeală de la care totuşi nu sfătuiesc pe nimeni să se abţină; fiecare va vedea priveliştea cu un ochi propriu. M-am urcat, fără niciun efort de altminteri, cu ascensorul, în campanila din Piaţa San Marco. Lucrarea e rezultatul unei reconstituiri moderne, cea autentică fiind dărâmată de cutremur. Pe cerul gol şi albastru, fără un reper al înălţimii, silueta ei pare nesfârşită…

Privit din balconul campanilei, oraşul devine o înşiruire banală de acoperişuri roşii. Vezi marea, de jur-împrejur, ca şi Canale Grande; în schimb, celelalte canale se pierd între ziduri, la fel cum se pierd şi culorile – şi Veneţia încetează să fie ceea ce este.

Spre seară, în Piaţa San Marco, am asistat la o paradă militară, pe care n-am înţeles-o şi mi s-a părut puţin ca de teatru. De pe chei, a venit o formaţie de marinari, cu fanfara în frunte, cu tamburul major fluturându-şi bastonul de operetă, cu ofiţeri gravi ţinându-şi săbiile lipite de umăr, cu soldaţi bătând pasul tare pe caldarâmul cu fundaţie de lemn înfipt în apă. Cred că nimeni nu se gândea pe ce calcă.

Nu ştiu pentru cine se întâmplau acestea, ce voiau să demonstreze; m-a uimit afluenţa asistenţei civile, ca la Berlin, când se schimba garda la mormântul soldatului necunoscut şi când mulţimea de orăşeni, bărbaţi, femei şi copii însoţeau, pe trotuar, muzica şi soldaţii, în pas de defilare.

Dar Veneţia nu-i Germania – ce naiba! Poate fiindcă era duminică, şi oamenii căutau o distracţie pe gratis. Toată suflarea cetăţenească dădea buzna să dibuie un loc mai în faţă. Mulţi se urcaseră în balconul bisericii San Marco, plasat cum nu se poate mai bine, ca să nu spun în

ce situaţie privilegiată se găseau cei aflaţi tocmai atunci în vârful campanilei!

Lăsând gălăgia în urmă, am mers de-a lungul cheiului, departe, spre Arsenal, unde apele Canalului Grande se unesc cu marea.

Am avut norocul să găsesc la chei, dincolo de orice zgomot al oraşului, un vas-şcoală argentinian; Libertad, un velier cu trei catarge. Nici nu-ţi vine să crezi că mai există astfel de vase!

Deşi duminică, marinarii spălau puntea, iar alţii, agăţaţi de parâme, vopseau bordajul. Fiind ora apusului astronomic, în sunetul sifliilor s-au lăsat pavilioanele. Acela al Italiei, ţară gazdă, aflat în vârful catargului de la prova, se înţepenise şi nu voia să coboare. În câteva minute, un marinar, urcând din crucetă în crucetă, a fost sus, la zeci de metri înălţime. După ce a descurcat pavilionul cu o singură mână, a coborât la fel de acrobatic cum urcase.

Pornind de la imaginea lui la înălţimea aceea primejdioasă, aş vrea să vă închipuiţi zeci de asemenea oameni urcaţi pe vergi, luptându-se să întindă pânzele sau, mai greu, să le strângă, în largul oceanului, pe o zi rea, când vine furtuna, şi catargele, cu ei cu tot, se apleacă până deasupra valurilor…

Ca şi la Roma, ca şi în alte oraşe, duminica îi face pe oameni cam provinciali. Multă din suflarea Veneţiei era înghesuită seara aceea pe chei, locul de întâlnire terestru al lumii mijlocii. Lumea cealaltă, dacă nu se refugiase pe după portaluri unde nu se mai aprind lumini de bal, se afla în Piaţa San Marco. Salonul acesta neacoperit, cum i-a spus cineva, adăposteşte, în afara porumbeilor, sute de oameni. Un local pe jumătate de lux, pe jumătate popular, cu orchestră în aer liber, la auzul oricui, ocupă cu mesele întinse afară un colţ bun din piaţă. În vecinătate, în palate vechi cu vitrine mari, se văd mici salonaşe, cu măsuţe încrustate, cu fotolii şi canapele de mătase, cel mai adesea

vernil, cu pereţii tapisaţi luxos în aceeaşi culoare, şi acolo am descoperit atâtea chipuri urâte şi degenerate, încât ai fi spus că se ţine un concurs al decăderii omeneşti. Am văzut domni în haine gri elegante, cu burta căzută pe genunchi, cu obrajii de buldog, cu monoclul ţinut în mai multe rânduri de cute, cu mâinile pline de inele şi pete cafenii. Am văzut doamne cu obrazurile scoase din făină înmuiată, care nu mai semăna a Elizabet Arden, cu ochii scurşi, cu dinţii plutind pe perne de aer, gata să zboare la o respiraţie, cu pareze ale feţei care le făceau hidoase. Această lume nu se bucură de privilegiul suprem de a muri la vreme. Medicina plătită cu preţuri coruptive se străduieşte să ţină în viaţă nişte stârvuri, în care ceva e putrezit de mult…

Lumea fiind, aşadar, în piaţă şi pe chei, m-am plimbat ore în şir, până se făcuse de mult noapte, pe străduţe fără niciun om, de-a lungul unor canale pustii unde n-ar încăpea nicio gondolă.

Mi-am imaginat, fără efort, o Veneţie pustie, cu mine locuitor unic, şi nu m-am simţit bine; îmi place lumea, aşa că revenind în San Marco, m-am găsit în ape mai ale mele, deşi orchestra cânta, pentru melomani încă neloviţi de mânia cerului, îngrozitoarea „Piaţă Persană”.

*

Am mers la Murano, atras nu de vestitele sticlării; voiam să văd măcar una din cele câteva insule care, aflate mai departe, n-au fost prinse de conturul lacustru al oraşului. La un sfert de oră cu vaporul, insula are şi ea, la rândul ei, canale, iar peste ele poduri arcuite. Şi la baza ei stau piloţii – şi totul sugerează Veneţia.

Industriile de sticlărie sunt întreprinderi mici de artizanat, în număr de vreo sută. Pe chei m-a întâmpinat un domn elegant, în haine negre, cu toată ora matinală, poliglot şi simpatic, şi numaidecât m-a poftit să-i vizitez atelierul aflat drept în faţă. Fusesem informat despre

această ospitalitate şi de consecinţele ei care cer prudenţă.

Atelierul nu era mai mare decât o potcovărie, cu un cuptor la mijloc, unde fierbea sticlă topită, şi cu vreo douăzeci de lucrători risipiţi la bancuri de jur-împrejur.

Domnul cu haine negre mă părăsise, atras de alte treburi, aşa că nu mă stingherea nimeni. Le recunosc lucrătorilor multă îndemânare; adesea, artizanatul lor devine artă – şi dacă n-am avut acolo dovadă destulă, am acasă, de multă vreme, o tigroaică de sticlă verde, vrâstată cu negru, provenind de la Murano. Mişcarea fiarei e atât de vie, încât tel

Înfioara.

Domnul de adineaori, dezinteresat din faptul zilei, îmi atrăsese atenţia că nu sunt dator să cumpăr nimic, că pentru el e o mare plăcere să-i văd atelierul. Dându-i crezare, m-am dus să vizitez insula mai departe. Industriile de sticlărie se ţin lanţ; n-am mai intrat însă în niciuna, fiindcă nu aveam curaj să suport altă amabilitate.

Pe când mergeam de-a lungul unui canal, am văzut pe cheiul celălalt un cortegiu mortuar. Pentru ora nouă dimineaţa mi s-a părut mult prea devreme. Decedatul, sau decedata, într-un sicriu îmbrăcat în pânză neagră, era împins de către patru ciocli pe un cărucior cu roţile cauciucate. Biserica, unde bănuisem că va ajunge cortegiul, se afla pe partea mea, şi între noi era un pod cu câteva trepte. M-am întrebat cum îl va escalada căruciorul, fără să mă gândesc că cioclii nu se aflau la prima lor încercare.

Ajunşi în faţa podului, au luat povara pe sus şi au dus-o dincolo folosindu-se de braţele lor voinice şi exersate. Era atât de simplu, încât o clipă mi se păruse irezolvabil. Până să descifrezi un peisaj inedit şi să te adaptezi, străbaţi, ca la orice început, o zonă de candoare şi naivitate.

Dacă tot stătusem locului, m-am încadrat în cortegiu,

luându-mi o mutră de circumstanţă; fiind în capul gol, nici măcar nu trebuia să mă descopăr. Am mers aşa până la biserică, ba am aşteptat ca sicriul să fie ridicat pe catafalc, între timp, în faţa uşii, pe şevalete negre, se îngrămădeau coroane cu panglici. Asistenţa semna de prezenţă într-un registru; m-am gândit că mai târziu rudele aveau să-l studieze din scoarţă în scoarţă, ca să tragă concluzii cu privire la simpatia de care se bucurase răposatul. O clipă am avut ideea să mă iscălesc şi eu, în rând cu toată lumea. Am renunţat, nu la gândul că săvârşesc o faptă nepioasă, ci de teamă că m-ar putea lua la ochi cineva, încolţindu-mă cu întrebări la care n-aş fi putut răspunde.

Am mers însă mai departe pe chei, am traversat un pod şi am ajuns la cimitirul oraşului, curios să văd unde o să fie înmormântat răposatul. Deşi cimitirul era mic şi l-am cercetat palmă cu palmă, n-am văzut nicio groapă, nici măcar veche, necum proaspătă.

Aveam bani ca să cumpăr câteva lucruri, dar mi se părea ignobil să plec din Murano încărcat de obiecte, după tradiţia călătorului. Mi se pare mult mai frumos să duci cu tine amintirea unui apus de soare neobişnuit, a unui mesteacăn rătăcit la câmpie, a unei oi orbite de lâna căzută în ochi, alergând bezmetică pe câmp şi neştiind unde-i este turma. Iubesc lucrurile care se păstrează în memorie, şi se uită sau nu se uită, nu cele care se pun pe masă, sau pe dulapuri, se şterg de praf şi într-o zi se sparg, cum s-au spart urechile tigroaicei mele, de nu mai ştii ce animal reprezintă sticla aceea lucrată cu măiestrie.

De curând am făcut un pachet în pânză de sac, cu obiecte care în ziua aceea nu-mi mai trebuiau. M-am gândit să le înec, acesta fiind unul din drumurile fără întoarcere. Dar după ce-am făcut pachetul, cu grijă şi cu strângere de inimă, mergând cu el în mijlocul lacului, am constatat că nu vrea să se ducă la fund; erau în el lucruri fizic prea uşoare…

Atunci m-am întors şi, spre a-mi îndeplini scopul, devenit obligatoriu prin neizbândă, i-am adăugat o greutate sigură: Olandezul rătăcitor de pe vatra de la Snagov, personaj de bronz, amintit în alte pagini şi care face parte din intimitatea mea sufletească. E adevărat că discul cu muzica lui se uzase atât de tare, că nu mai putea fi ascultată; dar el încă îmi mai dădea căldură. Datorită lipsei lui, ceva acolo are să fie mult mai rece de acum încolo.

Am luat totuşi două pahare, ca două flăcări; după eticheta lipită pe dos, aflu că sunt neimitate. E posibil, dar, dacă nu s-or sparge, într-o zi tot am să le arunc. Am băut o singură dată din ele, un lichid inimitabil. A da într-o zi o nouă utilitate paharelor, ar însemna să nu crezi că sunt într-adevăr piese unice, cum spunea domnul ele la Murano, negustorul în haine negre, care este şi senior într-o parte a fiinţei sale.

De la el am aflat că industria sticlăriei n-a aparţinut insulei, ci e strămutată aici de la Veneţia. Cât despre nisip, principala materie primă, se importă. Deci existenţa artizanatului se datorează nu vreunei împrejurări exterioare, nici uneia favorabile, ci numai tradiţiei şi mâinii de lucru, specializată în familie, din generaţie în generaţie.

*

Era posibil ca mortul meu din Murano să fi fost dus în cimitirul Veneţiei, la jumătatea drumului acvatic, pe o insulă consolidată şi ea cu piloţi, la vreun metru deasupra mării. Înseamnă că morţii zac în apă.

Există, ce-i drept, şi morminte deasupra solului, ba chiar pe etaje. Sunt străzi aliniate cu blocuri de marmoră, însă de dimensiuni reduse: şase etaje echivalează cu vreo doi metri şi jumătate înălţime. Morţii stau unii lângă alţii, unii deasupra altora; lipsesc numai balcoanele şi conversaţiile.

Deoarece aici nu se află oameni vii, şi de jur-împrejur

nu-i decât apa mării, adică un element neumanizat, cimitirul e un continent al morţilor.

*

Biserica San Marco nu mi-a plăcut; cei patru cai de bronz de deasupra portalului, aduşi de pe hipodromul din Istanbul de către cruciaţi şi puşi acolo în chip neinspirat, au fost luaţi de Napoleon care, şi mai neinspirat, i-a dus la Paris. Veneţiei, care i-a căpătat înapoi, îi recunosc numai câştigul moral. Fără ei, biserica ar fi fost mai frumoasă. Şi-apoi, pentru numele lui Dumnezeu! – de ce cai pe portalul unei biserici? Aş fi admis, dacă era nevoie, măgarul lui Iisus Hristos, dar lumea care nu neagă că modestul animal a dus în spinare pe fiul lui Dumnezeu continuă să-l hulească în viaţa de toate zilele şi să-l socotească o fiinţă fără nobleţe.

Câtă nedreptate la omul care le înţelege pe toate!

n

Două amintiri înfiorătoare aveam despre Veneţia, din vremea când învăţam istorie: vestitele Bocca di leone şi Puntea Suspinelor. Azi, prima mi se pare o realitate modestă. Fiorul cel mare mi-l trezeşte Puntea Suspinelor.

Două zile am dat târcoale acelor clădiri vechi, Palatul Dogilor şi închisoarea, până ce m-am decis să intru. Eram gata să plec fără să le cercetez de aproape, preferând să lipsesc, ca de la o autopsie.

*

La ora patrusprezece sună clopotele din vârful Campanilei.

Atunci se împart grăunţe porumbeilor.

*

Am intrat în Palatul Dogilor, la o oră când începuse să plouă şi mi se urâse să-l tot privesc din afară. Dar îl ştiam pe de rost, ştiam că numărul de coloane de la etaj e mai mare decât cel de la parter, că nu se suprapun, că se creează un decalaj continuu între ele. E un rafinament pe

care nu m-am străduit să-l pătrund, cum nu m-am străduit niciodată să număr ochiurile unei dantele.

Înlăuntru te întâmpină o sobrietate de gheaţă, dar grandioasă. Aici au trăit oameni care au ştiut şi ce înseamnă viaţa, şi ce înseamnă moartea…

Toate au pornit de la nişte refugiaţi care se ascundeau în smârcuri de teama năvălirilor barbare. Ei au devenit mai târziu stăpâni ai negoţului din ţinuturile răsăritene. Istanbulul poartă mărturie.

Palatul Dogilor e rezultatul unui mare orgoliu. Am urcat magnifica Scară de Aur. Străluceşte mult mai puţin decât în fotografie, dar dacă te opreşti pe o treaptă şi te uiţi înainte şi în urmă, în istorie şi în tine, te cuprinde sentimentul nimicniciei, M-am întrebat, într-unul din aceste momente, dacă nu e mai bine să stai acasă şi să asculţi pe alţii. Istoria e înfricoşătoare!

M-a uimit vasta sală a Marelui Consiliu, instituţie de care au tremurat în primul rând dogii.

La peste doisprezece metri înălţime, are o lungime de cincizeci de metri pe o lăţime de doisprezece şi jumătate, şi nemăsuratul ei plafon nu-i susţinut de niciun stâlp, deschiderea este liberă, întreagă, de pe vremea când nu exista betonul armat.

Poate că la etajul de deasupra, inaccesibil, ferme imense susţin plafonul într-un spaţiu sacrificat. Dar secretul s-ar putea să fie altul…

Trecând prin săli şi coridoare, toate sumbre, toate somptuos decorate şi niciuna mai puţin înfricoşătoare decât alta, am ajuns în Sala Armelor, desigur un aranjament pentru vizitatori. Locul armelor va fi fost în altă parte, la uşile dogilor şi ale slujitorilor, sub paturi şi în aşternut câteodată.

Am văzut aici, fără să întreb cine a adus-o, armura lui Henric al IV-lea al Franţei. Fiindcă nu puteam pune mâna pe ea, am privit-o până ce am simţit că-mi pierd minţile.

Un om a trăit în acest mulaj de oţel! Un sicriu ar fi fost mai sigur şi poate mai bun!

Am văzut vrafuri de săbii, de doi metri lungime. Ce oameni trăiau pe vremea aceea!... Dar câţi nu puneau săbiile jos şi dădeau bir cu fugiţii când vedeau inamicul! Care-i adevărul: istoria e alcătuită mai mult din eroism, sau din laşitate?

În apropiere am descoperit o culevrină, un tunuleţ de bronz sculptat, cu ţeava lungă şi subţire, o jucărie gingaşă, care totuşi la timpul ei va fi secerat moartea printre duşmani. Gândindu-te la servanţii ei, morţi de câteva secole, ai iarăşi un sentiment de nimicnicie.

Cu toată înălţimea campanilei, la Veneţia puterea civilă a fost mai mare decât cea religioasă. Dar ca să se menţină ea a trebuit să fie necruţătoare, ceea ce este foarte vizibil astăzi.

Palatul Dogilor oferă un exemplu de cruzime dus până la ultima consecinţă. Faimoasa Punte a Suspinelor, despre care uneori credeam că-i doar o legendă, există, poate fi privită de oricine – şi oricine, dacă vrea, poate să o treacă. Ea leagă strălucitul palat de închisoare, edificiile fiind despărţite doar de un canal de câţiva metri lăţime. Din somptuozitatea aurită şi pictată a primului, puntea te duce într-o peşteră de groază. Căci, dacă edificiul acesta al morţii a mai păstrat ceva omenesc în faţadă, interiorul e făcut doar pentru pedeapsă şi spaimă.

Puntea Suspinelor e o denumire blajină. Pe frontispiciul ei sinistru s-ar fi potrivit să fie puse sinistrele cuvinte ale lui Dante: „Lăsaţi orice speranţă cei ce intraţi aici!”

Am văzut celule cu inele groase de fier, de care erau legaţi închişii. Nu ştiu cine şi după cât timp îi condamna la moarte – când nu erau lăsaţi să trăiască în lanţuri tot restul vieţii. Ce viaţă? După ce a intrat aici, nimeni nu mai poate trăi decât cu sângele îngheţat.

Coborând scările din etaj în etaj, neştiind până unde o să ajung, neştiind dacă mai e o ieşire şi dacă istoria inversată nu m-a dus prin farsă într-o altă vreme decât a mea, m-am gândit că nedreptatea cea mai grea şi mai crudă care se poate face unui om este să nu-i admiţi moartea, să-l separi de ea cu biciul, cu lanţul şi cu funia. În aceste celule, unde nu se mai păstrează urme de sânge, se simt încă gemetele. Puntea Suspinelor? E un eufemism medieval. Puntea Sulpiciului! Şi nu-i destul!

Vizitarea palatului şi a închisorii vecine este astfel organizată că, dacă intri pe Scara de Aur, nu poţi ieşi decât pe o scară de piatră. Coborând-o, din ce în ce mai înfiorat, dar, inexplicabil, fără nicio revoltă, ci doar cu resemnare, auzeam clipocind mai viu, jos, apa canalului. Un timp mi s-a părut că am ajuns sub nivelul lui şi am avut groaza înecului unită cu a întunericului veşnic. Când am ieşit la lumină, afară ploaia contenise, se ivise soarele, era cald şi bine.

În inima mea a rămas o umbră…

*

Ca nicăieri, la Veneţia am întâlnit de mai multe ori aceiaşi oameni, ceea ce confirmă pe de o parte perimetrul restrâns al oraşului, pe de alta forfota orăşenilor unită cu lipsa mea de repaus. E adevărat că am continuat să merg şi aici fără întrerupere, pe cheiuri, peste poduri, pe Canalul Mare, pe scările şi prin sălile palatelor, de dimineaţa până după apusul soarelui…

*

Duminică am văzut în Piaţa San Marco o pereche plimbându-se, dar amândoi, bărbat şi femeie, erau şchiopi asimetric, ea de piciorul drept, el de piciorul stâng, şi cum mergeau alături, în cadenţă, la fiecare pas schilod se izbeau unul de altul. Era o tandreţe grotescă.

*

În ultima seară la Veneţia, am căutat o zgardă pentru

un câine. Era un câine mare, şi prin toate prăvăliile mi se arătau nişte zgărzi ca pentru pisici, spunându-mi-se că în spaţiul restrâns al oraşului trăiesc numai câini mici, ceilalţi neavând unde să zburde.

E greu să înţeleagă cel care n-a iubit animalele cu ce bucurie am dibuit un atelier, neştiut aproape de nimeni, pe o stradă necunoscută, deşi avea nume. Atelierul, recomandat de un negustor cumsecade, se numea Mancini, iar strada. Caile Malvesia.

Trecătorii întrebaţi nu auziseră nici de stradă, nici de atelier; era târziu, plecam în zori a doua zi şi aş fi renunţat, cum renunţă până la urmă boxerii în ultimul lor roond – totdeauna vine o clipă când *trebuie să renunţi* –, dar am simţit că ar fi o înfrângere nedreaptă. După ocoluri lungi şi stupide, fiindcă întregul oraş nu e prea lung, am ajuns, în sfârşit, la atelierul domnului Mancini, care aflând cât timp îmi trebuise să-i dau de urmă, m-a privit cu simpatie şi, în colecţia lui limitată, mi-a găsit chiar o zgardă „pentru un câine mare”. Era o zgardă roşie, bătută cu ţinte galbene; lesa asemeni. Poate n-am cumpărat nimic în Italia cu atâta plăcere; probabil însă câinele nu ştie, şi de-aici începe tristeţea omului.

Nu m-am întrebat niciodată cât mai am de trăit. Vârsta nu-i o relaţie socială, ci una intimă; o asemuiesc cu o bandă de magnetofon, imprimată de mai multe ori. De la o vreme, după ce a fost folosită excesiv, refuză să mai înregistreze un sunet. Şi noi ne sfârşim tot atunci; nu când ologim, ci când sufletul nostru nu mai prinde vibraţiile din jur.

Niciodată n-am vrut să trăiesc mult; n-am nicio vină că am crezut de mic într-un dicton din caietul de scris frumos, privind, cam simplist, relaţia dintre cioară şi vultur.

Niciodată n-am dorit să mă întorc la nişte ani în

urmă. Dar pentru două zile, cât ar fi fost bine să mai stau la Veneţia, şi două ici, şi. două dincolo, aş vrea să pot începe viaţa din nou, să trec iar prin şcoli, să stau în genunchi pe coajă de nucă, să mă bată doamna cu linia în vârful degetelor, şi toate câte urmează, umilinţe, dureri, bucurii efemere, speranţe de o clipă, numai să ajung încă o dată în Piaţa San Marco. Şi la Fontana di Trevi… Şi în Piaţa Spaniei… Şi peste tot, unde am lăsat o parte din mine, nelămurită, ca un încâlcit, rupt şi înnodat fir al Ariadnei.

SFÂRŞIT